

T.C.
GAZI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK
LİSANS
TEZİ

AYDER'İN SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM
KALKINMASI SÜRECİNİN TURİZM PAYDAŞLARI
TARAFINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

BEYZA HATIRNAZ

TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ BİLİM DALI

OCAK 2016

**AYDER'İN SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KALKINMASI SÜRECİNİN
TURİZM PAYDAŞLARI TARAFINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Beyza HATIRNAZ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

OCAK 2016

Beyza HATIRNAZ tarafından hazırlanan “Ayder'in Sürdürülebilir Turizm Kalkınması Sürecinin Turizm Paydaşları Tarafından Değerlendirilmesi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalında Turizm İşletmeciliği Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman, Başkan: Prof.Dr. Cevat TOSUN

Turizm İşletmeciliği, Gazi Üniversitesi

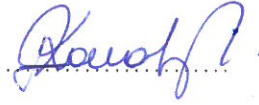
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum .....

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ece KONAKLIOĞLU

Turizm İşletmeciliği, Gazi Üniversitesi

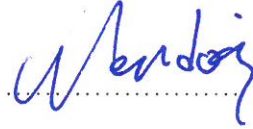
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum .....

Üye : Doç. Dr. Nazmiye ERDOĞAN

Turizm İşletmeciliği, Başkent Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum .....

Tez Savunma Tarihi: 26.01.2016

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Suna BAŞAK

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Beyza Hatırmaz

AYDER'İN SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KALKINMASI SÜRECİNİN TURİZM PAYDAŞLARI TARAFINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Beyza HATIRNAZ

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ocak 2016

ÖZET

Ayder'in doğal, kültürel ve sosyal değerleri turizm faaliyetlerinin temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle turizmde çevresel ve sosyo-kültürel sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması bölge için büyük önem teşkil etmektedir. Diğer yandan Ayder konumu itibariyle koruma ve yatırım temelli farklı statülere sahiptir; bu durum turizm merkezi ilan edilen bölgede paydaşların turizm sürecine katılımının ve fikir paylaşımının önemini arttıran bir faktördür. Bu tez çalışması kapsamında Ayder destinasyonunun sürdürülebilir turizm kalkınması süreci çevresel, sosyo-kültürel, ekonomik ve iyi yönetim boyutları açısından turizm paydaşları tarafından değerlendirilmiştir. Buna ek olarak paydaşlarla sürdürülebilir turizm kalkınması kavramı, destinasyonun turizm kaynakları, bölgede turizmin geleceği ve destinasyon ile destinasyonun sürdürülebilir turizm kalkınması sürecine dair eksik ve önerilerle ilgili soruları da içeren bir mülakat yapılmıştır. Çalışmada paydaşların hem Ayder'in sürdürülebilir turizm kalkınması sürecini hem de bu süreç içerisinde kendilerini değerlendirmeleri istenmiştir. Bu amaçla kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları, özel sektör, uzmanlar ve medya temsilcilerinden oluşan paydaş gruplarından toplamda 29 kişiye yarı yapılandırılmış görüşme uygulanmıştır. Araştırma neticesinde Ayder çevresinde temel olarak iyi yönetim gerekliliklerinin yerine getirilmemesine bağlı olarak sürdürülebilir çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik kalkınma süreçlerinin varlığından bahsedilemediği sonucuna varılmış ve temel sorunlar ile önemli görülen alt sorunlarla ilgili önerilerde bulunulmuştur.

BilimKodu : 1169.2.137

Anahtar Kelimeler : Sürdürülebilir Turizm Kalkınması, Turizm Paydaşları, Ayder

Sayfa Adedi : 218

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Cevat TOSUN

EVALUATION OF SUSTAINABLE TOURISM DEVELOPMENT PROCESS OF
AYDER BY TOURISM STAKEHOLDERS

(M.S. Thesis)

Beyza HATIRNAZ

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

January 2016

ABSTRACT

Natural, cultural and social values of Ayder are the basis of tourism activities. Thus providing natural, socio-cultural sustainable development has great importance for the area. Thus providing natural, socio-cultural sustainable development is crucial for the area. On the other hand, Ayder has different protection and investment status because of its location; and this is a factor increasing the importance of stakeholders that participate the tourism process and share ideas in the area declared as a tourism center. Within the context of this thesis, sustainable tourism development process of Ayder destination is evaluated in terms of natural, socio-cultural, economical and good governance by the local tourism stakeholders. In addition to this, stakeholders are asked about sustainable tourism development concept, tourism resources of the destination, future of the tourism in the area and deficiencies of sustainable tourism development process of the destination and their suggestions about the subject. Within the research, stakeholders are asked for both evaluating the sustainable tourism development process of Ayder and their own position within the process. Semi-structured interviews have been made with 29 people from stakeholder groups including public authorities, nongovernmental organizations, private sector entrepreneurs, experts and media agents for this purpose. At the end of the research, it has been found out that sustainable environmental, socio-cultural and economic development process can not exist as a result of unfulfilled obligations of good governance and some suggestions have been made about basic problems and sub-problems regarded as significant in and around Ayder.

Science Code : 1169.2.137
Key Words : Sustainable Tourism Development, Tourism Stakeholders, Ayder
Page Number : 218
Supervisor : Prof. Dr. Cevat TOSUN

TEŞEKKÜR

Danışmanım Prof. Dr. Cevat TOSUN'a,

Paylaştıkları bilgilerle araştırma içeriğinin belirlenmesinde bana yardımcı olan; sorun ve gerekliliklere farklı açılardan bakmamı sağlayan saygıdeğer hocalarım Doç. Dr. Turan YÜKSEK ve Yrd. Doç. Dr. Oğuz KURDOĞLU'na,

Araştırma ve veri analizi sürecinde yardımlarını ve manevi desteğini benden esirgemeyen saygıdeğer hocam Yrd. Doç. Dr. Ece KONAKLIOĞLU'na,

Ayder ile ilgili bilgileri paylaşarak araştırmama destek olan Rize Valiliği, Rize Orman ve Su İşleri Müdürlüğü, Rize İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Rize Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü, Rize Tabiat Varlıkları Koruma Müdürlüğü, Çamlıhemşin Belediyesi, Çamlıhemşin Kaymakamlığı'na,

Görüşme talebimi kabul ederek değerli görüşleriyle araştırmama katkıda bulunan tüm katılımcılara,

Tez çalışmam boyunca fikir, öneri ve desteklerini esirgemeyen değerli arkadaşlarım ve meslektaşlarım Arş. Gör. Kemal Gürkan KÜÇÜKERGİN'e ve Arş. Gör. Burcu KOÇ'a,

Eğitim hayatımın her kademesinde yanımda olan ve desteklerini her daim hissettiren canım anneme,

Her umutsuzluğa kapıldığımda her seferinde bana yeniden umut vermeyi başaran ablama,

Teşekkür ederim...

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	xii
1. GİRİŞ.....	1
2. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA	7
2.1. Ekonomik Kalkınma Ve Fakirliğin Sona Erdirilmesi	13
2.2. Sosyal Katılım.....	15
2.3. Çevresel Kalkınma	17
2.4. İyi Yönetim ve Kişisel Güvenlik.....	20
2.5. Sürdürülebilir Kalkınmanın Tarihçesi.....	22
2.6. Sürdürülebilir Kalkınmanın İlke ve Amaçları.....	29
3. SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KALKINMASI	32
3.1. Sürdürülebilir Turizm ve Sürdürülebilir Turizm Kalkınması	32
3.2. Sürdürülebilir Turizm Kalkınmasının Amacı ve İlkeleri	35
3.3. Turizmde Paydaşlar ve Rollerini	37
3.4. Sürdürülebilir Turizm Kalkınması Genel Değerlendirmesi	40
3.4.1. Turizmin Etkileri	44
3.4.1.1. Çevresel Etkiler	44
3.4.1.2. Ekonomik Etkiler.....	46
3.4.1.3. Sosyo-Kültürel Etkiler	47
3.5. Türkiye’de Durum.....	50
4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	54
4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	55
4.2. Kapsam ve Sınırlılıklar	58

4.3. Araştırma Problemi ve Veri Toplama	58
4.3. Araştırma Deseni.....	59
4.4.1. Araştırmanın Geçerlik ve Güvenirliği	62
4.5. Araştırma Evreni	64
4.6. Veri Toplama Aracı.....	66
4.7. Araştırma Alanı	67
4.7.1. Ayder	67
4.7.2. Kaçkar Dağları Milli Parkı	69
5. ARAŞTIRMA BULGULARI.....	72
5.1. Sürecin Genel Tanımlanması ve Bölge Algısı	72
5.1.1. Sürdürülebilir Turizm Kalkınmasının Paydaşlar Tarafından Değerlendirilmesi	73
5.1.2. Ayder ve Çevresinin Turizm Değerleri ve Olası Potansiyeli	79
5.2. Konum Değerlendirmesi	85
5.3. Turizmin Çevresel, Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Etkileri ve Etkilerin Denetimi ..	94
5.4. Turizm Çeşitlemesi, 12 Aya Yayılması ve Etkileri	114
5.5. Süreç İle İlgili Görüşler.....	121
5.6. Yönetişim Değerlendirmesi	129
5.7. Konum Değerlendirmesi ve Yapılanlar	134
5.8. Gelecek Değerlendirmesi	146
5.9. Eksikler ve Yapılması Gerekenler	149
6. SONUÇ ve ÖNERİLER	169
6.1. Sonuçlar.....	169
6.1.1. Sürecin Genel Tanımlanması ve Bölge Algısı	170
6.1.2. Konum Değerlendirmesi	171
6.1.3. Süreç ile ilgili Görüşler	177
6.1.4. Etki ve Etki Denetimi	179
6.1.5. Turizmin 12 Aya Yayılması	183

6.1.6. Gelecek Değerlendirmesi	185
6.1.7. Sonuç Değerlendirme	185
6.2. neriler	189
6.2.1. Yönetişim	189
6.2.2. Çevresel ve Sosyo-Kültürel Etkiler	192
6.2.3. Eğitim	195
6.2.4. Turizmin 12 Aya Yayılması	195
6.2.5. Altyapı	197
6.2.6. Ekonomik Etkiler.....	199
6.2.7. evresi için neriler.....	199
KAYNAKLAR	201
EKLER.....	212
EK-1. Görüşme Soruları ve Açıklamaları	213
ÖZGEÇMİŞ	217

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 2.1. Sürdürülebilir Kalkınma İlkeleri.....	30
Çizelge 3.1. Sürdürülebilir Kültür Turizmi Paydaşları ve Görevleri.....	38
Çizelge 3.2. Destinasyon Örgütlenmesinde Önemli Paydaşlar	39
Çizelge 3.3. Dünyadan Sürdürülebilir Turizm Destinasyonları.....	41
Çizelge 3.4. Türkiye’de Turizmin Ekonomi İçerisindeki Yeri	51
Çizelge 4.4. Katılımcı Dağılımı.....	66
Çizelge 5.1. Sürdürülebilir Turizm Kalkınması Tanımı	73
Çizelge 5.2. Paydaşlar Bölge Turizm Kaynak ve Potansiyeli	80
Çizelge 5.3. Paydaşlar Konum ve Görev Değerlendirmesi	86
Çizelge 5.4. Özel Sektör Konum ve Görev Değerlendirmesi	89
Çizelge 5.5. Sivil Toplum Kuruluşları Konum ve Görev Değerlendirmesi	91
Çizelge 5.6. Paydaşların Turizmin Etkisi ile İlgili Görüşleri.....	96
Çizelge 5.7. Özel Sektör Paydaşları Turizmin Doğaya Olan Etkisi ile İlgili Görüşleri	101
Çizelge 5.8. Paydaşlar Turizmin Etkilerinin Denetimi Görüşleri.....	113
Çizelge 5.9. Paydaşların Ayder’deki 12 Ay Turizm Süreci ile İlgili Görüşleri.....	115
Çizelge 5.10. Paydaşların Ayder’in Sürdürülebilir Turizm Kalkınması Süreci ile İlgili Görüşleri	122
Çizelge 5.11. Paydaşların İşbirliği Düzeyi ile İlgili Görüşleri.....	130
Çizelge 5.12. Paydaşların Süreçte Kendi Konumları ile İlgili Görüşleri.....	134
Çizelge 5.13. Paydaşlar Süreçte Yaptıkları ile İlgili Görüşleri.....	135

Çizelge 5.14. Kamu Kurumlarının Süreç Dahilinde Yaptıkları.....	137
Çizelge 5.15. Sivil Toplum Kuruluşları Süreç Dahilinde Yaptıkları.....	143
Çizelge 5.16. Paydaşlar Uzun Dönemli Kaynak Değişimi Görüşleri.....	146
Çizelge 5.17. Paydaşların Eksikler ve Yapılması Gerekenlerle İlgili Görüşleri.....	150
Çizelge 6.1. Kaçkar Dağları Milli Parkı için Taşıma Kapasitesi Araştırma İçeriği.....	180
Çizelge 6.2. Ekolojik Taşıma Kapasitesinin Etkileri.....	181

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. Sürdürülebilir Kalkınma Üçgeni.....	10
Şekil 4.1. Araştırma Süreci	63
Şekil 4.2. Ayder'in Konumu.....	68
Şekil 4.3. Ayder'in Kaçkar Dağları Milli Parkı İçerisindeki Konumu	69

1. GİRİŞ

Sanayi Devrimi ile başlayan seri üretim ve oluşan pazarların tüketicilerinin fordizmle şekillendirilmesi (Harvey, 1996: 158) yeni bir döngünün oluşmasına neden olmuştur. Yine bu dönemde neoklasik iktisatçıların doğanın sınırsız olduğuna dair varsayımları üreticilerin doğayı sınırsız bir kaynak gibi kullanması durumunu da beraberinde getirmiştir (Dulupçu, 2001: 1). Buna bağlı ortaya çıkan kirlilik, kaynak tahribatının yanında sosyal bozulmalar (Brecher vd, 2002: 165) ile kapitalist ekonomi nedeniyle ülkeler arası ve ülke içi artan eşitsizlikler (Demiral vd, 2007: 2) farklı bir üretim ve tüketim kalıbı oluşturulması ve benimsenmesini zorunlu kılmıştır. Bu zorunlulukla başlayan doğal kaynakların verimli kullanılması, sosyal yapılarla hakların korunmasını kapsayacak yeni ekonomik yapı arayışı başlamıştır.

Benzer hayat görüşüne sahip kişilerce zaman içerisinde birçok kavram ortaya atılmış ve yine zaman içerisinde birçoğu ekonomik sistemlerin devamını amaç edinen kavramlara dönüştürülmüştür. Çevre sorunlarının dünyadaki tüm güçleri etkilemeye başlaması ve yer kürenin kırmızı alarm vermesiyle küresel bazda çevre toplantıları yapılmış, yayınlanan Bruntland Raporu ile sürdürülebilir kalkınma kavramı tartışılmaya başlanmıştır ve artık doğanın sınırsız bir kaynak olduğu varsayımına son verilmiştir. Var olan tüm sektörlerin başına getirilen sürdürülebilir niteliğiyle tüm sektörlerde topyekün bir sürdürülebilirlik akımı hedeflenmiştir. Teoride alınan bu kararın, resmi nitelik kazanması Rio Zirvesi ile mümkün olmuşsa da tüm dünya devletlerince gerçek anlamda uygulamaya geçmesi ise geçen 100 yıla yakın zamanda mümkün olmamıştır. Büyük bir telaşla yaşam alanımızın korunması amacıyla başlayan toplantılarda alınan sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğu ortadan kaldırma hedefleri ile doğa ve insan geleceğinin korunması sözleri var olan ekonomik sistemin devamlılığını sağlamaya yönelik arayışların görüşüldüğü toplantılara dönüşmüştür. Sektörel bazda sürdürülebilirliğin ele alınması Birleşmiş Milletlerin sorunu ele almasına ve Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu'nun kurularak kriter ve denetlemelerin bu komisyona devredilmesine neden olmuştur. Bu andan itibaren ise uygulama açısından küresel bazda ciddi adımlar atılmamıştır.

Küresel bazda tüm sektörlerle bağdaştırılan ve kapitalist sistemin de sürdürülebilirliğinin yegane unsuru olarak görülen sürdürülebilirlik kavramı Türkiye'de turizm açısından farklı açılardan çokça çalışılmış konulardandır (Dinçer, 1996; Akış, 1999; Özbey, 2002; Birkan,

2002; Altıparmak, 2002; Gökdeniz, 2003; Kuntay, 2004; Beyhan ve Ünügür, 2005; Akşit, 2007; Erdoğan, 2007; Kuter ve Ünal, 2009; Somuncu ve Yiğit, 2009; Altanlar ve Kesim, 2011)

Üçüncü dünya ülkelerinde ev sahibi ulusların karakterlerine bağlı olarak turizmin sürdürülebilirliğini etkileyen üç ana faktör vardır (Cater, 1991; 11-14);

- Turizmde hızlı büyüme ve buna bağlı oluşan adaptasyon sorunları; kısa dönem karı sağlama adına çevre kanunlarının çiğnenmesi.
- Ülkelerin fakir olması çok uluslu turizm şirketlerinin yapabildiği gibi turizmden elde edilen faydaların nakde dönüştürmekte yeterli ekonomik altyapıya sahip değillerdir. Turizm iyi yönetilmediği takdirde turistleri bölgeye çeken her şeyin yok olmasına neden olabilmektedir.
- Bu ülkeler çevresel değerler konusunda hassastırlar. Zengin ekosistem ve özgün kültürel değerlerin olan kırsal bölgelerin turizme katılması ile sürdürülebilirlik için oluşturulan reçetelerde ödün verilmektedir. Bu durum sadece turizmin veya ilgili gelişmelerle bağlantılı değil, aynı zamanda eksik kalkınma reçeteleriyle de bağlantılıdır.

Araştırma dahilinde zengin doğal ve kültürel değerlere sahip olduğu halde çevresel ve ekonomik yönden istikrarlı bir turizm planlaması yürütülemediği bir bölge olan Ayder incelenmiş ve Ayder'in sürdürülebilir turizm kalkınması süreci ilgili paydaşların görüşleri, ilgili rapor ve literatür kaynakları ile değerlendirilmiştir.

Geçen 20 yılda sektör devleri doğa dostu pazarlama teknikleri kullanmış olsalar da zehirli gaz emisyonu artmış, atmosfer ısınmaya devam etmiş, iklim değişikliği gözle görülür bir hal almış ve buzullar %30 oranında küçülmüş, çölleşme ve ormansızlaşma artmıştır; ayrıca açlık ve yoksulluk konuları çözüme kavuşmamış, küresel bazda enerji tüketimi artarken biyoçeşitlilikte de azalma gözlenmiştir (Glass, 2002: 95). Bu süreçte 10 yılda bir tekrarlanan Rio Konferans'ı durum değerlendirmesinden öteye geçememiştir. Son olarak dünyanın petrol devlerinin gölgesinde imzalanan Kyoto Protokolü'nde fosil yakıt kullanımıyla ilgili kayda değer değişiklikler yapılmamakla birlikte var olan ormanlık alanlarda yaşayan ağaçların yok edilerek yerine genç ve daha hızlı büyüyen ağaçlardan oluşan ormanlık alanlar oluşturulması fikri ortaya atılmıştır. Bu durum var olan orman yaşamının tümüyle sona

ermesinin yanında petrol rezervi sahiplerinin mağduriyetini önleyen bir uygulama olarak yorumlanmıştır (Demirer, 2012: 74).

Son yıllarda çay alanlarının daralması sonucu çay gelirlerinin düşmesi, Rize ilinin ekonomik anlamda beklentilerinin turizm sektörüne yönelmesine neden olmuştur (Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı, 2013: 388). Turizm çeşitlendirmesine dayalı olarak Ayder Yaylası'nın da içinde bulunduğu Kaçkar Dağları Milli Parkı içerisinde yer alan yaylaları içeren Yayla Koridor'u projesi ile turizm çeşitlenmesinin kamp, balon, foto-safari, bungee jumping gibi faaliyetlere ek olarak golf, kayak, balık avlama gibi faaliyetlerin de dahil edildiği görülmektedir. Birçok vahşi hayvana ve endemik türe ev sahipliği yapan alanlara yapılacak her dış müdahalenin bölgenin canlı çeşitliliğinin ve yaşam alanı ihlalinin önlenmesi açısından önemle analiz edilmesi ve endemik türlere zarar verilmeyecek, yaban hayatın rahatsız edilmeyeceği bölgelerde turizm faaliyetlerinin yürütülmesi gerekmektedir. Bu amaçla, Orman ve Su İşleri Bakanlığı koordinasyonunda hayvan nüfusunun tespiti ile başlayan süreçte Heliski dahilinde uçuş güzergahlarının ve kayak alanlarının vahşi yaşam ve bitki örtüsüne göre şekillendiğini ve bundan sonra da o şekilde devam edeceğine; yaban hayatın ve doğanın tümünün turizm kapsamında korunacağına yönelik yeni çalışmalar yapılacağı ifade edilmiştir (Akşam, 2012).

Bölge özellikleri çerçevesinde değerlendirilecek olursa; dağların denize paralel uzanması körfez, burun, yarım ada gibi oluşumları engellemiş, Karadeniz boyunca derinliğin çoğu yerde kıyının hemen yakınında başlaması ve iklimsel özellikler deniz turizminin gelişimine olanak vermemiştir. Diğer yandan, çok sayıda yaylanın bulunması, yaylaların zengin bitki örtüsüyle kaplı olması, alpinizm, termalizm ve bölgenin sahip olduğu kültürel mimari (Doğaner, 2001) alternatif turizmin gelişmesi için olanak sağlamaktadır. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yürütülen turizm faaliyetleri büyük oranda doğal güzellikler üzerinden yürütülmektedir. Bu bağlamda kırsal çevrenin korunması bölge için uygun görülen yayla turizmi önerisinin de temel taşı niteliğindedir (Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı, 2013: 388). Ayder'in de içerisinde bulunduğu alan Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın hazırlamış olduğu Türkiye Turizm 2023 Stratejisi'nde Biyolojik çeşitlilik ve doğal kaynaklar açısından oldukça zengin olan bölge, yayla koridoru olarak gösterilmiştir (Orman ve Su İşleri Bakanlığı ve Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, 2013: 6). Buna göre bölgede yürütülmesi planlanan sürdürülebilir turizm faaliyetleri kapsamında ele alınan uygulamaların ekonomik sürdürülebilirlik yanında bölgenin doğal ve kültürel dokusuna

zarar vermeyecek şekilde çevreye duyarlı, yerel halkın kalkınmasını da hedefleyen nitelikte olması gerekmektedir. Diğer bir deyişle, bölgede yürütülen faaliyetlerin bölgedeki doğal yaşamın varlığına tehdit oluşturmaması gerekmektedir. Bunun dışında yayla koridoru kapsamında ele alınan bölgelerde halkın hali hazırda yaşamlarını idame ettiriyor olmaları bölgenin yapısının bozulmamasının önemini arttırmaktadır.

Diğer yandan, Türkiye Turizm Stratejisi 2023 kapsamında ele alınan yayla turizmi ve yayla koridoru girişimlerinde bölge doğasının, biyoçeşitliliğinin korunmasına yönelik maddelere yer verilmemiş, doğada yürütülmesi planlanan turizm faaliyetlerinin ele alınabilmesini turistler açısından kolaylaştıracak girişimlerden bahsedilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007: 33). Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yürütülmesi planlanan yayla koridoru projesi çerçevesinde ele alınması planlanan golf turizmi gibi turizm türleri, arttırılması planlanan konaklama işletmeleri (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007: 33) bölgedeki biyolojik çeşitliliği ve doğal güzellikleri tehdit etme potansiyeline sahip girişimler olacaktır. Türkiye Turizm Stratejisi 2023 kapsamında Turizm Gelişim Koridorları altında ele alınan Doğu Karadeniz yaylalarında yürütülmesi gereken turizm faaliyetleri; "*Belli bir güzergahın doğal ve kültürel dokusunun yenilenerek belli temalara dayalı olarak turizm amacıyla geliştirilmesi*" (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007: 31) şeklinde nitelendirilmiştir. Oldukça geniş kapsamda ele alınan bu tanımlamayla yaylaların ve çevrelerindeki doğal güzellik ve vahşi yaşamın sahip oldukları değerleri korumak yerine turizm odaklı olarak niteliklerinin değiştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Doğal güzellikleri ve kendine has kültürüyle Doğu Karadeniz Bölgesi, son dönemlerde kırsal turizme olan ilginin artmasıyla yoğun talep görmeye başlayan bölgelerden olmuştur. Denetimsizlik nedeniyle bu süreçte yoğun şekilde betonlaşma görülen Ayder destinasyonu, kirlilik, kültürel metalaşma, yaban hayatın planlama süreçlerine dahil edilmemesi gibi nedenlerle doğal özelliklerini gün geçtikçe kaybetmektedir. Bu çalışma kapsamında Ayder bölgesinin sürdürülebilirliği değerlendirilecek ve mevcut durum o çevrede yürütülmesi planlanan projelerin geleceğinin bir özeti olacaktır. Ayder ile ilgili literatürde yer alan çalışmalar Ayder ve içinde bulunduğu alanın genel önem ve tanıtımına yönelik (Demirel ve Ejder, 1995; Zaman, 2008; Atasoy vd, 2009); turizm mevcut durumu, potansiyelinin belirlenmesine ve turizm alternatiflerine yönelik (Yeşiltaş, 2009; Zaman ve Birinci, 2009; Şenkaya vd, 2012; Çilingiroğlu ve Ufuk, 2013; İslamoğlu vd, 2014); turizme destek uygulamalarını kapsayan (Temizkan ve Yıldırım, 2014; Akyol, 2013); turizmin etkileri

üzerine (Somuncu, 2007; Ulaş, 2010) çalışmalardan oluşmaktadır. Bölgedeki paydaşlar ve paydaşların sürdürülebilir turizm kalkınması sürecine dair görüşleri üzerine bir çalışma ele alınmamış olmakla beraber, paydaşlar üzerinde benzer şekilde İstanbul üzerinde bir çalışma yürütülmüştür (Özdemir vd, 2015). Yürütülen bu çalışma kapsamında sürdürülebilir turizm kalkınması süreci ekonomik, çevresel, sosyal ve kültürel alanlardan ele alınmış ve İstanbul tarihi yarımadasının turizm paydaşlarının bölgenin sürdürülebilir destinasyon olma özellikleri üzerine algıları ölçülmüştür. Bu çalışmada farklı olarak sürdürülebilir kalkınma kapsamında güncel olarak ele alınmaya başlanan iyi yönetim boyutu temel alınmıştır. İyi yönetim vurgusu üzerinden paydaşlar üzerinde bir çalışma yapılmasına karar verilmiş ve iki yönlü bir çalışma ele alınmıştır. Paydaşların sürdürülebilir turizm kalkınması sürecini ekonomik, sosyo-kültürel, çevresel ve yönetim açılarından değerlendirmelerine ek olarak süreçte işbirliğini ve kendilerini de değerlendirmeleri istenerek kendilerine biçilen rollere ne derece uygun oldukları araştırılmıştır.

Çalışma ilk aşamada, Ayder'in turizm gelişim sürecindeki ekolojik değişim sürecini ele almak üzere ortaya atılmıştır. Fakat bölgede yapılan gözlemler ve yapılan görüşmeler neticesinde bölgedeki yaşam tarzında ciddi değişim olduğu ve Ayder'in bölgenin konaklama ihtiyacını gidermeye yönelik bir görev üstlenmesi neticesinde sosyo-kültürel etkilerin, ekolojik etkiler kadar net görünür hale gelmesi ve Ayder'in verilen statüler nedeniyle hem koruma-gelişim bölgesi hem de turizm yatırım alanı ilan edilmesi açısından farklı bir niteliğe sahip olması çalışma içeriğini sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir turizm kalkınması boyutları dahilinde ele alınması sonucuna varılmasına neden olmuştur. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm olan giriş bölümünde konuyla ilgili genel çerçeve bilgisi sunulmuştur. İkinci bölümde; Sürdürülebilir Kalkınma kavramı tanımlamalar, yeni boyut yaklaşımları, tarihçe ile ilke amaçları açısından ele alınmıştır. Üçüncü bölümde; Sürdürülebilir Turizm Kalkınması kavramı ele alınmıştır. İlk olarak sürdürülebilir turizm ile sürdürülebilir turizm kalkınması kavramlarına değinilmiştir. Araştırmanın konu ve amacına uygun olarak sürdürülebilir turizm kalkınması kavramının ilke ve amaçlarından, turizm paydaşları ve rollerinden, Türkiye'deki mevcut durumdan bahsedilmiştir. Bu bölümde son olarak literatürde bahsedilen konularla araştırmanın bağdaştırılabilmesi açısından araştırmanın bir değerlendirmesi yapılmıştır. Dördüncü bölümde araştırma yöntemi ele alınmıştır. Bu bölüm araştırmanın amacı ve önemi, kapsam ve sınırlılıklar, veri toplama aracı ve teknikleri, araştırma deseni, araştırma evreni, araştırma problemleri ve veri toplama, araştırma alanından bahsedilmiştir. Beşinci bölümde araştırma bulguları sunulmuştur.

Görüşmeler neticesinde elde edilen veriler bu aşamada değerlendirilmiştir. Altıncı bölümde sonuç ve önerilere yer verilmiştir. Elde edilen verilerden ulaşılan sonuçlar sürecin genel tanımlanması ve bölge algısı, konum değerlendirmesi, süreç ile ilgili görüşler, etki ve etki denetimi, 12 aya yayılması, gelecek değerlendirmesi ile ilgili sonuçlar etrafında yoğunlaşmıştır; son aşamada sonuçların genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar ve yapılan gözlemler neticesinde bölgedeki sürdürülebilir turizm kalkınması süreci ile ilgili öneriler yönetim, sürdürülebilir kalkınma boyutları, eğitim, 12 aya yayılması, altyapı ile ilgili öneriler etrafında şekillenmiştir. Buna ek olarak bölgenin turizminin etkilediği, etkilendiği etrafındaki yerler için de genel önerilerde bulunulmuştur.

2. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA

Dünya ekonomisi sürekli büyüyen bir seyir izlemektedir. Bu büyümeye paralel olarak da gelir dağılımındaki eşitsizlik de ülkelerin kendi içlerinde ve ülkeler arasında oldukça yüksek bir seyir izlemektedir. Kapitalist ekonomiler nedeniyle milyarlarca insan refah içinde yaşarken, en az bir milyar insan hayatta kalma mücadelesi vermektedir; sağlık hizmetleri, güvensiz barınma, içme suyu sıkıntısı ve altyapı sorunları bu en az bir milyar insan için hala çözülememiş problemlerdendir (Sachs, 2014 (b): 107).

İnsan Neolitik devirden bu yana doğaya karşı tahakkümcü ve sömürgeci bir tutum benimsemiş eğiliminde olmuştur. Dinler ve çevresinde gelişen toplumlar ve yönetimler, insan soyunun Tanrı'nın bir imgesi olarak yaratıldığını, hayvanları ve bitkileri ehlileştirip yeryüzünü egemenliği altına almakla görevlendirdiğini öğretmiştir. Böylece insanlar kendilerinde “doğayı fethetme” hakkını görmüşler ve en önemli değer sistemleri olarak bireyci kahramanlığı ve baba soyundan gelen bir mülkiyet denetimini benimsemişlerdir. Bu şekilde kendini gösteren insan-merkezci tutum da doğayı insanın yararına sömürülecek sınırsız bir kaynak deposu olarak ya da tutucu etiğe göre insanlığın geleceği adına korunup yönlendirilecek bir hazine olarak görmüştür (Tamkoç, 1994: 28).

Çevre sorunlarının gözle görülür hale gelmesi, doğanın sonsuz kaynak olduğu algısını yıkmış ve ekonomik devamlılığın sağlanabilmesi için doğal kaynak tasarrufu sistemi geliştirilmesi gerekmiştir. Asıl hedefin ekonomik sürdürülebilirliğin sağlanması olması, kaynak çeşidi ayrımı yapmaksızın kaynak sürdürülebilirliğini esas alan neoklasik görüşlerin sürdürülebilir kalkınma sürecine dahil olmasına sebebiyet vermiştir (England, 2000:425-426; Geldrop ve Withagen, 2000:445 – 446). Bu nedenle sürdürülebilir kalkınma ile ilgili yapılan ilk tanımlamalar ya çok genel ya da ekonomik ve sosyal veya ekonomik ve ekolojik kalkınma gerekliliklerini ayrı ayrı içeren tanımlamalardan oluşmaktadır. Kavram ile ilgili yeni görüşler ortaya atıldıkça fikirler sentezlenmiş ve yeni karmaşık tanımlamalar ortaya atılmıştır. Pearce ve Atkinson'a göre sürdürülebilir kalkınma 'kişi başı gelirin yükseldiği, sağlık ile ilgili gelişmelerin görüldüğü, eğitim alanında başarılı olunan, gelir dağılımında adil davranılan ve temel hak ve özgürlüklere sahip olunan' bir sistemi ifade etmektedir (Pearce ve Atkinson, 1998: 252).

Mevcut ekonomik sistemler ve kabul edilen yaşam tarzları doğa tahribatını, diğer bir deyişle doğal sermayeyi, ve kirliliği insan sağlığını tehdit eden ölçülerde arttırmış ve bir çözüm reçetesi olarak kalkınmada sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı benimsenmiştir.

Sürdürülebilir kalkınma kavramı üzerine, 1980 yılında Uluslararası Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (IUCN) tarafından Dünya Koruma Stratejisi kapsamında ilk kez kavram olarak ele alındığı zamandan beri birçok tanım yapılmış ve dünya üzerinde yazılı anlaşmalar ve ülke gelişim stratejilerinde yer alan bir politika halini almıştır.

Etkin kaynak kullanımını temel alan düşünce birçok farklı alana uyarlanmış ve birçok farklı kavram, yaklaşım geliştirilmesine sebebiyet verilmiştir (Heinen, 1994: 30). Farklı hayat görüşü ve düşünce tarzı olan kişilerce geliştirilen birçok yaklaşım neticesinde teknolojik gelişmelerin tüm sorunları çözeceği düşüncesine odaklanmış tanımlar ile ekolojik dengenin korunması gerekliliğini vurgulayan tanımlamalar arasında gelişen birçok farklı tanım ortaya çıkmıştır (Turner, 1993).

Sürdürülebilir kalkınma kavramının en kabul gören tanımı; ‘gelecek nesillerin haklarını gasp etmeden bugünün ihtiyaçlarının karşılanmasını temel alan bir kalkınma biçimidir’ şeklinde yapılmıştır (World Commission on Environment and Development, 1987: 3). Bu tanımlama ile sürdürülebilir kalkınma kavramının genel çerçevesi ve temel hedefi belirlenerek ihtiyaç kavramı ile dünyada var olan fakir ülke ve bölgelerin yaşamsal ihtiyaçlarının giderilmesine öncelik verilmesi gerekliliğine vurgu yapılmış ve doğanın mevcut ve gelecekteki ihtiyaçları karşılamadaki sınırına dikkat çekilmiştir (World Commission on Environment and Development, 1987). Goodland ve Ledec’e göre (1986) sürdürülebilir kalkınma, gelecek nesillerin faydalarını göz ardı etmeksizin bugün ekonomik ve sosyal faydaları en iyi şekilde sağlayan sosyal ve yapısal ekonomik değişimlerin modelini ifade etmektedir ve sürdürülebilir kalkınmanın öncelikli hedefi makul ve adil ekonomik refah dağılımının nesiller boyu var olacağından emin olmaktır. Bir başka tanıma göre sürdürülebilir kalkınma, uzun dönemli ekolojik sürdürülebilirlik ve eşitlik sorunu çerçevesinde uzun dönemli ekonomik sürdürülebilirlik anlamını taşımaktadır (Woodley, 1992). Bu tanımlamayla birlikte ekolojik ve sosyal boyutlara da tanımda vurgu yapılmıştır; bu vurguyla da ekolojistler ile ekonomistlerin kağıt üzerinde ortak bir noktada buluşması sağlanmıştır. (Telfer and Sharpley, 2008: 30). Uluslararası Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (IUCN) ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) sürdürülebilir kalkınma kavramını

‘insanların yaşam kalitesinin destekleyici ekosistemin taşıma kapasitesi dikkate alınarak geliştirilmesi’ olarak nitelendirilmiştir (Kerk and Manuel, 2008: 230).

Brundtland Raporu’nda nitelendirildiği şeklinde sürdürülebilir kalkınma kavramının ele alınması durumunda ortaya üç daire modeli çıkmaktadır. Buna göre ekonomik, çevresel ve sosyal kalkınmanın var olması durumunda sürdürülebilir kalkınmanın da varlığından söz edilebilir. Aksi takdirde, sosyal ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması durumunda yerine dayanılabilir, çevresel ve ekonomik sürdürülebilirliğin sağlanması durumunda yaşanabilir, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliğin sağlanması durumunda adil şeklinde nitelendirilecek yapılar oluşmaktadır. 3 boyutun birlikte sağlanması durumunda sürdürülebilir kalkınmadan bahsetmek mümkündür (Aksu, 2011: 6).

Üç Daire Modeli

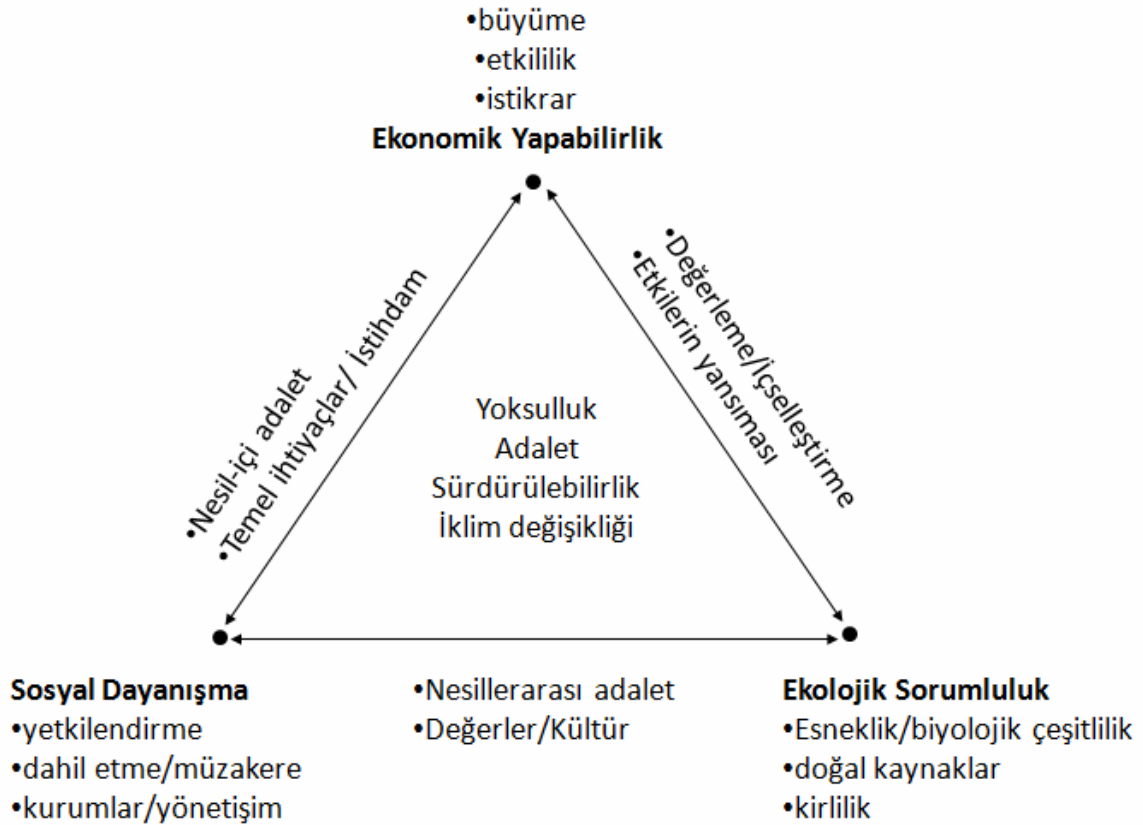
Sürdürülebilir kalkınmanın tanımı ele alındığında ihtiyaç ve ödün verme gibi konulara değindiği görülmektedir. İhtiyaç kavramı toplumların temel ihtiyaçlarına işaret ederken ödün verme ile bir kısıt unsuru gözler önüne serilmektedir. Bu kısıtlama çevrenin günümüzde ve gelecek nesillere yönelik toplumsal ve ekonomik ihtiyaçların karşılanabilirliği noktasında sınırlayıcı durumudur (geka.org). Diğer bir deyişle, çevrenin sürdürülebilirliğinin sağlanması yaşamsaldır ve bu nedenle de toplumsal ve ekonomik refah çevresel refahla bağlantılıdır.

Oluşturulan bu temel üzerinden sürdürülebilir kalkınma kavramı; ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları olan bir kalkınma yaklaşımı olarak kabul görmüştür. Sürdürülebilir kalkınma kavramını oluşturan üç boyutu açıklamak gerekirse (UNDESA, 2002; Munasinghe, 2004; Kettner vd, 2006; Hughes ve Johnston, 2005);

- Ekonomik Sürdürülebilirlik; toplumun değişik kesimlerinde refahın sağlanması ve tüm ekonomik faaliyetlerde maliyet etkinliği yaratabilmek ve bu dengeyi uzun dönemde mümkün kılabilmek anlamına gelmektedir.
- Sosyal Sürdürülebilirlik; insan haklarına saygılı ve toplumun tümü için eşit fırsatlar sunan toplumlar geliştirmek anlamını taşımaktadır. Fakirlik konusuna öncelik vermekte ve yerel toplulukları destekleyerek varlıklarını sürdürmelerine katkı sağlamayı hedeflemektedir;

bu gereklilik farklı kültürlere saygıyı gerektirmekte ve sömürü sistemine de karşı çıkmaktadır.

- Çevresel Sürdürülebilirlik; özellikle yenilenemez ve insan yaşamı için hayati olan kaynakların korunması ve etkin kullanımını ifade etmektedir. Hava, su, toprak kirliliğini asgari düzeye düşürmeyi ve biyolojik çeşitlilik ile doğal mirasın korunmasını hedeflemektedir.

Şekil 2.1. Sürdürülebilir Kalkınma Üçgeni

Kaynak: (Munasinghe, 2007)

Ele alınan her sektör ve araştırmacı tarafından yeniden şekillendirilen kavram zaman içerisinde ihtiyaçlar ve eldeki kaynak ve tüketim çerçevesinde yorumlanmaya devam etmiştir. Şekil 2.1’de var olan unsurlar kalkınma dahilinde kendi varlıklarını sürdürmeye çalışan yapılardan oluşmaktadır. Bu bağlamda özetlemek gerekirse; ekonomik yapılabirlik; insan refahını istikrarlı bir biçimde arttırmayı amaçlayan ekonomik sistemi ifade eder. Ekolojik sorumluluk; ekolojik sistemlerin kendilerinin ve alt sistemlerin kalkınma sürecinde korunmasını ifade eder. Sosyal dayanışma boyutu ise, halk katılımını temel alan, insan

ilişkilerine önem veren, etkileşimli yönetim süreçlerini ifade eder. Kalkınmanın sürdürülebilir olmasının şartı olarak bu üç kavramın sürece dahil edilmesi gerekmektedir.

Sürdürülebilir kalkınma kavramı, ekonomik yapılabilirlik, sosyal dayanışma, ekolojik sorumluluk temelleri üzerine kurulmaktadır. Uygulanmasının zorluğu da bu üç boyutun dengede tutulması gerekliliğinden ortaya çıkmaktadır (Tosun, 2001: 300)

Uzun yıllar boyu yapılan küresel çevre toplantıları ve yine küresel bazda yapılan anlaşmalar, ülkelerin kabul edilen sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik etkin girişimlerde bulunmalarını sağlayamamıştır. Bu durum düşünce kalıplarının değişmesi gerekliliğini de beraberinde getirmiştir. Sachs (2014 (a)) sürdürülebilir kalkınmayı; *“ekonomik, sosyal, teknolojik, üretim sistemleri, finansal sistemler ve daha önce hiç tecrübe edilmemiş olan iklim değişikliği gibi ortak paylaşımları olan ve bu paylaşımlarla birbirine bağlanmış dünyanın ihtiyaçlarını anlama sürecidir,”* şeklinde tanımlamıştır. Yaşanan yıkımlar sosyal içerikli de olsa ekolojik içerikli de olsa yapılması gereken gerçek anlamda sürdürülebilir kalkınma fikrinin benimsenmesi ve uygun politikaların oluşturulmasıdır; asıl ve öncelikli yapılması gereken sürdürülebilir düşünmeyi öğrenmektir. (Sachs, 2014(a)). Bu yorumla birlikte sürdürülebilir kalkınma, direkt bir kalkınma reçetesi olmanın yanında dünyaya dair tüm gerçekliklere dahil edilebilecek bir düşünme pratiği olarak nitelendirilmelidir. Sürdürülebilir kalkınma ekonomik, sosyal, çevresel ve yönetim boyutlarının dahil olduğu zorlukları ilk adımda anlamaya, sonra ise sorunları çözmeye yardımcı olan bir düşünce biçimidir. Kısacası, sürdürülebilir kalkınma kavramı ilk olarak problemleri bulma, araştırma ve çözme sürecini bir bütün olarak ifade etmektedir. Kavramın içeriği ile de, kapitalist ekonomik sistemlerin yürüttüğü tek boyutlu kalkınmaya karşıtlık vurgulanmaktadır.

Bugün dahil olduğumuz ekonomik sistem ve yakın tarihi incelenecek olursa; devamlılık için yeni pazar ve hammadde arayışları küresel pazarların temelini atmış ve dünya birbirine bağlı sistemlerden oluşan bir yer haline gelmiştir. Bu durum, ülkelerin kendi içinde birbirine bağlı sistemlerden meydana gelmesine neden olurken, dünyanın da birbirine bağlı ülkelere meydana gelmesine neden olmuş ve ülkelerin yaşadıkları sorunları tüm dünyayı ilgilendirir hale getirmiştir. Kapitalist sistemin devamlılığı amacıyla kurulan dünya düzeni sosyal eşitsizlikleri ve de çözüm için yapılan girişimlerde etik yönün göz ardı edilmesi ülkelerin ekonomik çıkarlarının ağır basması ve dünya devletlerinin birbirlerine güven duymamaları

gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sürdürülebilir dünya amacında birleşmeleri yolundaki engelleri de beraberinde getirmiştir. (Sachs, 2014(b): 108).

Bu güvensizlik ortamı sürdürülebilir kalkınma sürecinin başarısızlığına işaret ederken aynı zamanda direkt olarak sosyal boyutunu, dolaylı olarak ise ekonomik boyutunu etkiler bir hal almıştır. Sonuç olarak, her ne kadar sosyal ve çevresel etik çerçevesinde ekonomik kalkınma reçeteleri geliştirilse de uygulamaya geçirilmesine aracı olacak yönetim sistemleri olmaksızın reçetelerin varlığı sistemde herhangi bir iyileşmeye neden olamamaktadır; refah seviyesi yüksek ülkeler ve iyi gelir grubuna dahil insanlar sistemle ilgili sıkıntı yaşamazken fakir ülkeler ve gelir seviyesi düşük insanlar sosyal haklarından yararlanamamakta ve doğa tahribatıyla hayvan katliamları hız kesmeksizin devam etmektedir. Bu sonuçlar yerel, bölgesel, ulusal ve hatta küresel işbirlikleriyle desteklenen iyi yönetim ve sosyal güvenlik kavramlarının da sürdürülebilir düşünme sürecine eklenmesini gerekli kılmıştır (Sachs, 2014(b): 108).

Dördüncü bir boyut olarak ele alınan iyi yönetim kavramı, yönetimde şeffaflık, etkin kurum yapıları, sosyal katılım ve kişisel güvenlik, hesap verebilirlik, umumi mallar için uygun yatırım yolları gibi temel yönetim konularını içermektedir. Belirlenen bu yönetim standartları özel sektör, kamu sektörü ve sosyal toplum yapısına etki edecek şekilde uygulamaya geçirilmelidir.

Önceki dönemlerde ele alınan sürdürülebilir kalkınma kavramının bileşenleri genel itibariyle teorik bir çerçeve çizmekte, fakat gerçek dünyaya tam karşılık gelmemekteydi. Bu nedenle oluşturulan bu sürdürülebilir kalkınma formülü ile tanımsal kapsamında genişlemeye gidilmiş ve yönetimlere direkt sorumluluk yüklenmiştir. Ekonomik boyutun teknolojik gelişmelere kayıtsız kalmadığı gerçeği göz önünde bulundurulması ve çevresel boyutun yerküre sistemleri olarak ele alınmasıyla bu iki boyutun daha kapsamlı ve etkin olması sağlanmıştır. Sachs sürdürülebilir kalkınma sürecini, birbirine bağlı olan tekno-ekonomik sistemler, sosyal dinamikler, yeryüzü sistemleri ve iyi yönetimin etkin yürütülmesinde kesiştiğinden bahsetmektedir. Sistemlerin birbirine bağlılığı da tek boyuta dahi önem verilmemesi durumunda varlığını sürdürülebilir olarak devam ettiremeyecek sistem tanımı yapılmakta ve geleceğin varlığından söz edebilmek adına uzun dönemli düşünme, planlamanın önemi ve aciliyeti vurgulanmaktadır(Sachs, 2014(c)). Sürdürülebilir Kalkınma Çözümleri Ağı tarafından sürdürülebilir kalkınma kavramının çerçevesi şu şekilde

çizilmiştir (Sustainable Development Solutions Network, 2012; Sustainable Development Solutions Network, 2014);

- Ekonomik kalkınma ve fakirliğe son verilmesi
- Sosyal katılım
- Çevresel sürdürülebilirlik
- İyi yönetim ve kişisel güvenlik

2.1. Ekonomik Kalkınma Ve Fakirliğin Sona Erdirilmesi

Sürdürülebilir kalkınma kavramının ortaya çıkışı doğal kaynakların tükenmesi ihtimali olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğal kaynakların sınırsız olmadığı gerçeğinin fark edilmesiyle eldeki kaynakların gelecek nesillerin haklarını gasp etmeden etkin şekilde kullanma zorunluluğu ortaya çıkmış ve sürdürülebilir kalkınma fikri geliştirilmiştir (Meadow vd, 1987). Bu gerçeklik ekonomik kalkınmayı, yani ekonominin devamlılığını sağlamak için gerekli etkin kaynak kullanımını, sürdürülebilir kalkınma kavramının birincil hedefi yapmaktadır.

Teorik anlamda sürdürülebilir kalkınmanın amacı dünya üzerindeki tüm yaşamlarda sefaletle son verecek bir ekonomik kalkınmanın sağlanmasıdır (Sustainable Development Solutions Network, 2012). Sürdürülebilir kalkınma kavramının uluslararası boyutta tartışılmasına neden olan Ortak Geleceğimiz Raporu'nda sürdürülebilir kalkınmanın tanımı "gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğini tehlikeye atmadan bugünkü neslin ihtiyaçlarını karşılayan bir kalkınma anlayışı" olarak vermiştir. Birleşmiş Milletler (BM)'in bu tanımı, "ihtiyaç" kavramını vurgulamaktadır. Bu kavram, özellikle dünyadaki yoksulların; yiyecek, giyecek, barınma ve iş bulma gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması konusunu öncelikli olarak gündeme getirmektedir (Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, 1991: 71). Fakat, endüstri devriminden bugüne geçen süreçte ihtiyaç kavramının içeriği değişmiştir; üretilen fazla ürünün satılabilmesi için tüketiciler üzerinde ihtiyaç hissiyatı yaratılmaya başlanmış, buna göre tüketilen ürünler bulunduğumuz konumun ve yaşam tarzımızın göstergesi haline gelmiş (Friese, 2000: 10) ve yeni tüketim odaklı toplumlar olarak nitelendirilen toplumlar ortaya çıkmıştır (Goodwin vd, 2008: 5). Ortak Geleceğimiz Raporu'nda yaşamsal ihtiyaçların giderilmesine özel vurgu yapılmasına rağmen bugün

tecrübe ettiğimiz sistem, direkt ihtiyaç karşılanmasına ek olarak ihtiyaç üretme ve tüketim üzerine kurulu bir düzenden ibarettir.

Kalkınma tartışmalarına başlarken ilk bahsedilmesi gereken konu gezegenimizin kalabalık yapısıdır. Bugün dünyada 7.2 milyar insan yaşamaktadır. Bu oran Endüstri Devrimi'nin başlangıcını ifade eden 1750'de 800 milyondur. Yıllık 75 milyonluk artışla 2020'de 8 milyar olması öngörülmektedir. (Sachs, 2014 (d): 106). Sürdürülebilir kalkınmanın varlığı nüfus ve büyümenin doğal kaynakların talepleri karşılama yetisiyle uyum içerisinde gelişmesi durumunda mümkündür; fakat dünyanın birçok yerinde nüfus var olan doğal kaynakların ihtiyaçları karşılama gücüne oranla daha hızlı artmaktadır (World Commission on Environment and Development, 1987).

Gelişmekte olan bölgelerde, günde 1.25 dolarlık gelir elde eden insan 1990'larda %47 iken, 2010'da %22'ye düşmüştür. Yaklaşık 700 milyon daha az insan 90'lı yıllara oranla açlık sınırından yukarıda yaşamaktadır. (UN, 2013) Bu gelişmelere rağmen bugün 1 milyar insan fakir olarak nitelendirilmektedir. Fakirlik kavramı, eşit gelir, besin güvenilirliği, eğitim, temel altyapı, sağlık hizmetlerine ulaşım gibi temel insan haklarından yoksunluğu ifade etmektedir. Etkin küresel sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması durumunda bahsedilen 1 milyarlık nüfusun 2030 yılına kadar bu gerekliliklere ek olarak, mesleki becerilere erişimde eşit haklar, geliştirilmiş okul öncesi eğitim, temel altyapı servislerinin etkin kullanımı, temiz su ve arıtma olanakları, temiz enerji ve etkin küresel iletişim gibi uygulamalara da sahip olmaları beklenmektedir (Sustainable Development Solutions Network, 2012).

Ülkelerin çoğu sürdürülebilir kalkınma süreçlerini etkin yürütmelerine olanak sağlayacak temel kaynaklara sahipken, düşük gelirli ülkeler bu alt yapıya sahip değildir. Fakir olarak nitelendirilen ülkeler ya kıtaların denizden uzak bölgelerinde yer alan ülkeler ya da küçük ada ülkeleridir. Kendi kalkınma sorunlarını çözemeyecek durumda olan bu ülkelerin uluslararası ticaret ağına katılımları, çevresel sorunlarının giderilmesi ve sosyal eşitsizliklerinin çözülebilmesi için ihtiyaç duydukları yardımların uluslararası işbirliği ile çözülmesi gerekmektedir. Yeşil ekonomilerin kabul edilmesiyle bu ülkelerin orta gelir düzeyindeki ülkelerin düzeyine çıkması sağlanabilir (Sustainable Development Solutions Network, 2012).

Bunun dışında ülkelerin ve bölgelerin refahlarındaki genel artış ülkelerin durumu ile ilgili açık bilgiler sunmamaktadır. Diğer bir deyişle, bir ülkede küçük bir grup insanın gelirinde artış görülürken nüfusun geri kalanının gelirinde gelişme yoksa böyle bir sistemde ekonomik refahın artışından bahsetmek mümkün değildir. Bu amaçla ülkelerin kendi içlerinde ve ülkeler arası gelirin eşit dağılıp dağılmadığını görebilmek adına gini katsayısına başvurulmuştur (Sachs, 2014 (d)).

2.2. Sosyal Katılım

Sosyal kalkınma; yoksullukla mücadele amacıyla insan hakları, eşit şartlar altında yaşam, siyasi özgürlük ve hür irade fırsatlarının sunulabilmesi durumlarını ifade etmektedirler (Telfer ve Sharley, 2008: 35).

Sosyal boyut genel itibariyle insan odaklıdır; güç dağıtımını, katılım, sosyal hareketlilik, sosyal bağlılık, kültürel kimlik ve endüstriyel kalkınma gibi konuları kapsamaktadır (Kettner, 2006)

Sosyal refahın ve fakir kesimin de ihtiyaçlarının karşılanabildiği, sosyal refahın temelini oluşturan eğitim ve sağlık hizmetlerinin eşit şekilde sunulduğu sistemlerin yaratılması sosyal boyutun temelini oluşturmaktadır. İhtiyaç kavramı, temel ihtiyaçlarla sınırlandırılmıştır; buradan hareketle kalkınma reçetelerinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki fakirlere ve fakir ülkelere öncelik verilmelidir. (UNDESA, 2002).

Munasinghe (2004) ise insan refahını ve gerekliliklerini tamamen ekonomik boyut içerisinde değerlendirmiş ve sosyal boyutu; insan ilişkileri ile değer ve sosyal yapıların güçlendirilmesi şeklinde yorumlamıştır. Buna göre sosyal boyut; insan ilişkilerinin geliştirilmesi, sosyal hayat ile insanları birbirine bağlayan değerlerin güçlendirilmesi sürecidir. Gelişmiş ülkeler için yeterli sayılabilecek bir kapsam olsa da, gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkeler için daha net sınırların belirlenmesi gerekmektedir; bu bağlamda hak ve özgürlüklerle adalet kavramlarına, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi temel haklara daha çok vurgu yapılmalıdır.

Bugün, gelişen teknolojiler ve kaynak ile yeni pazar arayışı nedeniyle küresel hale dönmüş bir ekonomik sistem bulunmaktadır. Bu durum artan nüfusun ve ülkelerin eşit olmayan gelişmişlik seviyelerinin de etkisiyle ciddi bir ucuz iş gücünün oluşmasına neden olmuştur.

Hızlı teknolojik gelişmeler neticesinde, Dünya Bankası'nın fakirlik nitelendirmesine göre, 1990-2010 yılları arasında fakirlik oranı %43'ten %21'e (World Bank, 2014(a)) düşmüştür. Bu gelişme özellikle Asya ve Afrika (World Bank, 2014 (b)) gibi gelişmekte olan ülkelerde maddi anlamda iyileşmeye işaret etmektedir. Diğer yandan gini endeksi üzerinden bahsedildiği üzere ekonomik iyileşmenin dağılımı eşit olmamıştır; diğer bir deyişle teknolojik gelişmeler iş ve gelir dağılımında büyük bir sıçramaya sebebiyet vermiştir.

Eğitim düzeyi düşük olan bireyler oluşan küresel pazarda ya kendilerine yer bulamamakta ya da açlık sınırında yaşamalarını sağlayacak ücretlere çalışmaktadırlar. Her geçen gün artan rekabet ortamı bireylerin eğitim düzeylerinin ve tecrübelerinin artmasını zorunlu kılmaktadır. Ekonomik sebeplere ek olarak sosyal ilişkiler de alınabilecek iş kalitesini direkt etkileyen unsurlardan olmaktadır (Sustainable Development Solutions Network, 2012). Bu durum kısır bir döngü yaratarak genç nüfusun elde ettiği maddi geliri azaltmış ve toplumsal gerilimlere sebebiyet vermiştir (Sachs, 2014 (d)) Diğer yandan ekonomik gelirlerin arasındaki farkın artması, sosyal sınıflar arasında da büyük farklar oluşmasına neden olmuştur. Bu durum düşük sosyal sınıftan olanların etkin bir çevre edinmelerine engel oluşturmakta, iyi eğitim imkanı bulamayan bireylerin iyi iş sahibi olma ihtimallerini düşürmektedir. Gelir dağılımında görülen eşitsizlikler toplumlarda adalet ve temel insan haklarını zayıflatmaktadır (Sustainable Development Solutions Network, 2012).

Toplumların karşılaştığı sosyal sorunların yanında kadınların cinsiyetleri nedeniyle özellikle maruz kaldığı şiddet modern dünya toplumlarında da hala varlığını sürdürmektedir (Sustainable Development Solutions Network, 2012). Zorlukla elde edilen kazanımlara rağmen, kadınlar 1.4 milyar olarak gösterilen fakir insanların üçte ikisini oluşturmakta, dünya kadınlarının üçte birinin de en az bir kez şiddete maruz kalmaktadırlar.

Cinsiyet eşitliğine ulaşılması kadınların eğitim, iş, sağlık servisleri, kaynak kullanımı ile karar alma süreçlerine etkin katılımı, barış süreçleri ve felaket sonrası durumlara eşit katılımının sağlanmasıyla (UN Commission, 2014); yani bahsi geçen konularda muhatapların kadın-erkek olarak ayrı ayrı değil de insan olarak değerlendirilmesi gerekliliğine odaklanmaktadır. İnsanların kendi içlerinde dahi eşitliği yakalayamamaları, biyo-sistemleri korumalarını gerektirecek düzeye ulaşamamış olduklarının da açık bir kanıtıdır.

Cinsiyet eşitsizliğinin yanında etnik gruplara karşı yapılan ayrımcılık dünyanın her yanında hala bulunmaktadır. İnsan hakları mücadelesinin insanları bütün olarak görülerek yapılması ve eşitsizliklerin azaltılması yolunda adımlar atılmasının sağlanması sürdürülebilir kalkınma kavramının önemli amaçlarından (Sustainable Development Solutions Network, 2012).

Toplumlar içerisindeki etkin iletişimin geliştirilmesi ve devamlılığının sağlanması anlamlarına gelen sosyal sermaye; oldukça karmaşık ve ilişkilendirilmiş bir anlam ifade etmektedir. Toplumlar içerisindeki güven duygusu, kıt kaynakların toplumun tümü lehine kullanılması ve kültürel haklarla kişilerin kim olduklarıyla gurur duyacakları sosyal yapıların oluşturulabilmesi anlamlarını taşıyabilmektedir (Sustainable Development Solutions Network, 2012). Sosyal sermayenin bu şekilde tanımlanmış olması, küreselleşmenin insanlar ve kültürler üzerinde dayattığı tektipleştirme etkisinin zamanla kültürleri tüketen sürdürülebilir olmayan bir uygulama olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda yerel kültürlerin varlıklarını sürdürmeleri sosyal kalkınma kavramı altında sürdürülebilir kalkınma sürecine dahil edilen gerekliliklerdendir. Tüm bunlar dışında, halkların hükümetlere güvenlerini ve ifade özgürlüğü gibi kavramları da ifade eden sosyal kalkınma, demokrasi ve benzeri özgürlükçü sistemlerin gerekliliğine vurgu yapmaktadır.

Teoride net şekilde belirlenebilmiş olan sosyal kalkınma kavramının uygulamada var olduğunu söylemek oldukça zordur. Bugün bu sosyal ve ekonomik bileşenler neticesinde dünya üzerinde oluşan derin sosyal adaletsizlikler ve kısmen başarılı olan tektipleştirmeye ve buna bağlı olarak yönetimlere ve yönetim sistemlerine karşı girişimleri farklı şekillerde dünyanın her yerinde görülmeye başlanmıştır. (Sachs, 2014(c)) Ele alınan sosyal kalkınma kavramıyla sürdürülebilir düşünme sürecine dahil edilmek istenen insanların sosyal haklarına ulaşımının etkin sağlandığı, insanların birbirlerine ve hükümetlerine güven duyduğu, toplumun her parçası için adil ve eşit bir sistemin gerekliliğinin vurgulanmasıdır.

2.3. Çevresel Kalkınma

Brundtland Raporu'nda sürdürülebilir kalkınmanın üç boyutundan bahsedilmiş olsa da sosyal ve ekonomik kalkınmanın sağlanması ekolojik korumanın sağlanmasına bağlıdır (Gallego and Mack, 2010). Diğer bir deyişle, sosyal ve ekonomik kalkınmadan bahsedebilmek için öncelikle ekolojik devamlılıktan bahsedebilmek gerekmektedir. Genel kabul görmüş ekolojik hareketlere göre ekolojik boyut insan varlığının devam edebilmesi

için kirliliğin önlenmesi ve yaşamın devam edebilmesini sağlayacak doğal kaynakların mevcut ve gelecek nesiller için varlığından kesin olarak bahsedilebilmesini (UNDESA, 2002; Hughes and Johnston, 2005) ifade etmektedir.

Diğer yandan çevresel boyutun ekolojik alt sistemlerin varlığının ve bütünlüğünün korunması, ekosistem bütünlüğü, taşıma kapasitesi, biyoçeşitlilik ve küresel ısınma gibi dünyanın bütününe ilgilendiren sorunlarla ilgilenmesi gerektiğini savunanlar da bulunmaktadır (Kettner vd, 2006).

Rio Dünya Zirvesi'nde (1992), iklim değişikliği, biyoçeşitlilik ve çölleşme sorunları üzerine çevre anlaşmaları yapılmıştır; fakat hiçbiri başarılı olamamıştır. Uluslararası hukuk, ekonomik getirilerin önüne geçememiş, ülkelerin ve şirketlerin çevreci girişimlerde bulunmaları sağlanamamıştır.

Artan farkındalığa rağmen, çevresel problemler Rio Dünya Zirvesi ile Rio+20 arasında geçen yirmi yılda daha da kötüleşmiştir. İklim değişimi, kirlilik ve özensiz kimyasal yönetimi, sürdürülebilir olmayan su kullanımı, sürdürülebilir olmayan tarım, sağlıksız şehirler, geniş biyoçeşitlilik kaybı, artan hastalıklar, ormansızlaşma, çölleşme, okyanusların kirlenmesi ve yok olması ve daha birçok çevresel sorun baş göstermiştir (Sustainable Development Solutions Network, 2012). Bu sorunlar her geçen gün çözülemez olmaya daha yakın oluyorsa da henüz çözülebilecek aşamadadırlar; fakat ülkelerin ve şirketlerin doğanın dengesinin ne demek olduğunu kavrayamamış olmaları, doğayı manzaradan ibaret saymaları ve en gözle görülür şekilde iklim değişimine tanık olduğumuz halde doğal dengenin ciddiye alınmıyor olması ve ayrıca hakim olan teknolojinin çevresel problemlerin çözümünü sağlayabileceği görüşü etkin doğa koruma politikaları geliştirilmesini, geliştirilse de yerel, ulusal ve küresel boyutlarda uygulanmasını mümkün kılmamaktadır.

Tecrübe ettiğimiz ekonomik sistem sosyal eşitsizliklere yol açmasının yanında dünyanın kendisini de tehdit eder bir unsur haline gelmiştir. Küresel ekonomi, kendi varlığını devam ettirebilmek için gezegeni tehlikeye atarken oluşturulan politik sistemler de ekonominin devamı için doğanın tehlikeye atılmasına göz yummaktadır (Sachs, 2014 (b)). Küresel ekonominin gelişiminin doğaya etkisi gözle görülür tepkilerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bugün gelinen noktada gezegenimiz genel anlamda sınırlarını zorlarken birkaç açıdan da

kırmızı alarm vermeye başlamıştır. Gezegenin 9 temel sınırı şu şekilde özetlenebilir (Stockholm Resilience Centre, 2014);

1. Aşırı Ozon Tüketimi
2. Biyosfer Bütünlüğünün Bozulması
3. Kimyasal kirlenme ve yeni kimyasalların salınımı
4. İklim Değişimi
5. Okyanus Asitlenmesi
6. Temiz su tüketimi ve küresel hidrolojik çevrim
7. Yer sisteminin değişimi
8. Biyosfer ve okyanuslara azot ve fosfor karışması
9. Atmosferik aerosol yüklenmesi

Henüz bu değişikliklerin seyrini, zamanlamasını ve net etkilerini bilememekle birlikte, tehditkar ve daha önce hiç karşılaşılmamış sorunlar olduğu aşıkardır (Sachs, 2014(b)). Çevresel kalkınmanın sağlanabilmesinin en önemli koşullarından biri karbondan arındırılmış bir ekonomik modele geçilmesidir. Küresel ekonomi %80 oranla (Sachs, 2014 (b)) küresel iklim değişiminin en önemli nedenlerinden olan fosil yakıtlar (NASA, 2014) ile varlığına devam etmektedir. Diğer yandan ekonominin temelini oluşturması ve alternatif enerji kaynaklarına oranla daha ucuz olması doğayı tahrip eden etkilerine rağmen vazgeçilmemesine neden olmaktadır.

Çevresel kalkınma politikaları altında ele alınması gereken bir diğer konu ise sürdürülebilir tarım ve yiyecek güvenliğidir. Bugün dünya, eşit dağılımı konusu tartışmaya açık olarak, üzerindeki 7 milyar insana yetecek yiyeceği üretecek kapasiteye sahiptir. Fakat sürdürülebilir düşünme uygulamalarının ve ilgili eğitimlerin eksikliği nedeniyle israf dünya genelinde görülmektedir. İklim değişikliği nedeniyle oluşan kuraklık ve içme suyu kaybı gelecek yıllarda etkisini daha da hissettirecek olmasına ek olarak artması öngörülen dünya nüfusu nedeniyle yiyecek arz ve talebinde ciddi dengesizlikler meydana gelecektir (Sachs, 2014 (b); Sustainable Development Solutions Network, 2012). Bu nedenle sürdürülebilir tüketim kalıplarının kabulü zaruridir.

İçme suyu hayat için büyük önem taşırken, küresel bir sektör haline gelen et sektörü içme suyunun üçte birini harcamaktadır; diğer bir deyişle 1 kilogram et için harcanan su miktarı

15.500 litredir. Endüstriyel yöntemlerle üretilen hayvanlar, doğal ortamlarında yaşayan hayvanlardan çok daha fazla su tüketiyor; bu gerçeğe sektör için yapay yollarla sürekli üretim gerçeği de eklenince sektörün ekolojik maliyeti yükselmektedir (Heinrich Böll Stiftung Derneği, 2014: 39). Artan insan nüfusu, küresel ısınma gibi faktörler kişi başına düşen içme suyu miktarında azalmaya neden olduğu düşünüldüğünde et tüketiminin sürdürülebilir olmadığını söylemek mümkündür. Diğer yandan World Watch Enstitüsü et tüketiminin sürdürülebilirlik analizini yaparak; çölleşme, içme suyu, mera, atık, enerji tüketimi, küresel ısınma, yiyecek üretimi, insan sağlığı üzerine etkileri, biyo-çeşitlilik başlıkları altında değerlendirmiş ve sürdürülebilir bir tüketim şekli olmadığından bahsetmiştir (World Watch Institute, 2014).

Son olarak ekonomik çıkarların çevresel zorunluluklardan üstün tutulması çevreyle ilgili ciddi kanunların koyulmasını ve küresel bazda ciddi adımların atılmasını engellemiştir. En iyimser senaryolarda dahi iklim değişiminin geri döndürülemez olduğu söylenmektedir. Önümüzdeki on yıllar içerisinde bugün tecrübe edilen hava değişimlerinin etkisi artacak, tarım, şehirler ve altyapı üzerindeki baskı artacak, bazı kıyı bölgeleri su altında kalacak ve hassas bölgelerin bir kısmı yaşanamaz hale gelecektir. Bugün var olan mercanların çoğu yok olacak ve biyo çeşitlilik çok sınırlı bir hal alacaktır. Sonuç olarak stratejilerin yönü değişecek ve tecrübe edilen iklim değişimine uygun, bu değişimlere ayak uyduracak yeni sosyal, ekonomik, çevresel, yönetsel ve kişisel güvenlik hedefleri belirlenecektir (Sustainable Development Solutions Network, 2012).

Her geçen gün daha da verimsizleştirdiğimiz dünyanın kurtulmasına yönelik hedefleri uygulamaya geçirmektense yerel ve ülkesel bazda devamlılığın sağlanması için kısa dönemli hedefler belirlenmiş, küresel bazda ise belirlenen hedefler uygulamaya koyulamamıştır. Bu noktada hedeflere ulaşılabilmesi ve istikrarın sağlanabilmesi için iyi yönetimlerin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

2.4. İyi Yönetim ve Kişisel Güvenlik

Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin ekonomik, sosyal ve çevresel amaçlarına ulaşılmasının yolu iyi bir yönetimden geçmektedir. Yönetimlerin kuruluş amacı; sağlık, eğitim gibi sosyal hizmetlerin, yol, havalimanı, enerji üretimi gibi altyapı hizmetlerinin, halkın şiddet ve suçtan korunmasının ve çevrenin korunması için kanun koyarak uygulanmasının sağlanmasıdır.

Fakat bugün dünya haklarının yöneticilerinden elde ettikleri genel itibariyle yolsuzluk, savaş ve yetersiz kamu hizmetleridir. (Sachs, 2014(c))

Johannesburg'da Uygulama Planları yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeylerde olmak üzere sürdürülebilir kalkınma için sağlam yönetimlerle geliştirilmiş ve güncel koşullara daha iyi uyarlanmış çevresel ve sosyal boyutların öneminin farkına varılması gerekliliği vurgulanmıştır (European Commission, 2002). Sürdürülebilir kalkınmayı oluşturan süreçlerin yönetimden sorumlu kesim; hükümetler ve iş dünyasıdır. (Sachs, 2014(b)) diğer bir deyişle iyi yönetim; hükümetler, iş kolları ve sivil toplum kuruluşlarının katılımıyla sağlanabilecek bir süreci ifade etmektedir. Yerel ve ulusal yönetimler sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için etkin yapıları şeffaflık, hesap verebilirlik esasları doğrultusunda tüm paydaşların sürece katılmasını özendirecek bir yapı oluşturmaktan sorumludurlar.

İyi yönetimin en önemli görevi barış ve güven ortamının sağlanmasıdır; kişisel güvenlik kavramı da bu konuya dahildir. (Sustainable Development Solutions Network, 2012) Kişilere yönelik fiziksel ve psikolojik şiddetten arınmamış bir kalkınmadan bahsetmek mümkün değildir; bu ortamın yaratılması da yönetimlerin sorumluluğundadır. İnsan haklarına ve demokrasinin ilkelerine saygılı, dürüst yöneticilerden oluşan, yasalarla hak ve özgürlüklerin korunmasını sağlayan, tüm bölge ve kişilere eşit yaklaşan, yaklaşılmasını yine yasalar yoluyla sağlayan yönetimler (Hope, 2005: 290) sürdürülebilir kalkınma sürecinde tüm ülkelerde oluşturulması gereken yönetici modelleridir. Bu süreçte özel sektörün yapması gereken de ekonomik büyüme ve iş imkanı sağlamaktır. Bu süreçte ekonomik sisteme dahil olunma ve iş imkanlarından yararlanma sürecinin adil ilerlemesi yine iyi yönetim altında ele alınan konulardandır.

UNEP iyi yönetimin sürdürülebilir kalkınmaya olan katkılarını üç maddede özetlemiştir (Hope, 2005: 300);

- Politik özgürlük ve kişilerin hayatlarını şekillendiren konularda karar alma sürecine katılım temel insan hakkıdır.
- İyi yönetimler insanların ekonomik ve politik kaos ortamlarından korunmasına yardımcı olmaktadır.

- İyi yönetimler sürdürülebilir kalkınmaya vatandaşlarına büyüme, refah sağlayıcı kanunlarda etkilerinin olması ve önceliklerini belirtmeleri için yetki paylaşımı yaparak katkı sağlayabilmektedir.

Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için etkin çözüm önerilerinin belirlenmesi kadar, bu önerileri hayata geçirebilecek, ekonomik kalkınmayı sağlarken, adil iş dağılımı, toplumsal huzur, kişisel güvenlik, kişisel hak ve özgürlükleri de sağlamaya yönelik politikalar geliştirecek, doğaya ve doğanın korunmasıyla ilgili taleplere duyarlı yönetimlerin bulunması da büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle, yerelden uluslararası platforma kadar tüm yöneticilerin ve yöneticiler arası işbirliklerinin art niyetsiz ve etkin yürütülmesi önemlidir.

Dünya sorunlarına ışık tutan bu başlıklandırmalar genel itibariyle sorunların dünya için aynı olsa da yerel bazda farklı yapılara uygun farklı reçetelerin ele alınması, uygulanması gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Diğer bir deyişle farklı gelişmişlik düzeyinde olan, farklı kültürden gelen ve buldukları konum itibariyle farklı ekolojik yapıya sahip olan bölgelerin her biri için yerel bazda koruyucu kalkınma reçetelerinin ele alınması gerekmektedir.

2.5. Sürdürülebilir Kalkınmanın Tarihçesi

İnsanlığın Dünya ile olan etkileşimi işgal kavramının faaliyete geçirilmesiyle tahribat üzerine kurulu bir hale gelmiştir. Sanayi Devrimi itibariyle artan üretim ve tüketim miktarının karşılanabilmesi gerekliliği insanoğlunun dünyanın sınırsız bir kaynak gibi kullanmasına neden olmuştur. Sanayi Devrimi'nden bu yana çevre tahribatının gözle görülür hale gelmesi, nükleer patlamalar, buzulların hızla erimesi, iklim değişiklikleri, GDO, enerji üretiminde fosil yakıt kullanımı, orman tahribatları gibi insan temelli nedenler dünyanın kendini yenileyebilme yetisinin önüne geçilmesine neden olmuştur.

Bugünkü anlamda sürdürülebilir kalkınma uygulamaları ekonominin devamlılığını sağlama amacıyla ekolojik ve sosyal sürdürülebilirliği destekliyor olarak karşımıza çıksa da; kavramın temelini oluşturan adımlardan bazıları çevreci davranış ve düşünüş kalıpları üzerinden şekillenmiş ve gelişmiştir. Bu bölümde sürdürülebilir kalkınma kavramının gelişiminde var olan önemli adımlardan bahsedilecektir.

- Sylvicultura Oeconomica (1713)

Alman muhasebeci ve maden yöneticisi Hans Carl von Carlowitz, modern anlamda sürdürülebilirliği, ormancılık altında tanımlayan ilk isim olarak tarihe geçmiştir. Kereste temini için orman alanlarında büyük tahribatların oluştuğunu fark eden Carlowitz, orman tahribatlarını engelleyecek yollar bulmak için çalışmalar yapmaya başlamıştır (ekoIQ.com). Bilimsel araştırmalarının neticesini 1713 yılında “Sylvicultura Oeconomica” isimli eserinde bir araya getirmiştir. Carlowitz’in çalışması neticesinde ortaya çıkan sürdürülebilirlik kavramı 1970 yılında Roma Klubü’nün Büyümenin Sınırları Raporu’nda dikkat çektiği güne kadar ormancılıkta bir terim olarak kullanılmıştır (Grober, 1999: 2). Kavramın çıkış noktası yaşamın her alanında benimsenebilecek bir düşünme tarzı olduğunu destekler niteliktedir.

- Walden (1845)

“Yaşanabilir bir dünyada olmadıktan sonra, güzel bir eve sahip olmak neye yarar?” Bu sözün de sahibi olan, Amerikan yazar, filozof, şair, tarihçi, kölelik karşıtı, kalkınma eleştirmeni ve natüralist Henry David Thoreau, Walden gölü çevresinde bir kulübede yalnız başına geçirdiği iki yılın ardından kaleme aldığı eseriyle, modern çevreciliğin ve çevre korumanın en önemli kaynaklarından birini oluşturmuştur (ekoIQ.com). Ele aldığı kitapta doğayla bütünleşmeyi temel alan Thoreau, insanın varoluş gerçeği ve devlet konularla ilgili yorumlarına da satır aralarında yer vermiştir. (Thoreau, 2004)

1849 yılında yazdığı Sivil İtaatsizlik isimli makale Gandhi’nin Pasif Direnişinin en büyük ilham kaynaklarından olmuştur. Modern çevre hareketlerini 150 yıldan fazladır etkilemeye devam eden Thoreau’nun düşüncelerinden etkilenenler arasında Lev Tolstoy ve Martin Luther King de bulunmaktadır.

- “Ekoloji” kelimesi literatüre girdi. (1866)

Alman zoolog Ernst Haeckel tüm canlı ve organizmalar ile buldukları ortam arasındaki ilişkiyi tanımlamak üzere “Ekoloji” kelimesini ilk kez kullandı. Yunanca oikos (ev) ve logos (usla kavrama) kelimelerinin birleşiminden oluşan ekoloji terimi bugün doğa tahribatına karşı geliştirilen akımlara ismini vermesi nedeniyle çevre mücadelesinin en önemli terimidir

(ekoiiq.com). Her ne sebeple olursa olsun, çevre tahribatlarının somut bir hal almasıyla birlikte dünya yurttaşları evlerini anlamak için çalışmaktadır.

- Sessiz Bahar (1962)

“Kuşların sessiz kaldığı bir baharı düşünmek bile istemiyorum,” diyen Carson, devletin sivrisinekleri öldürmek amacıyla kullandığı DDT’nin kuş ve yararlı böceklerin nüfusunun azalmasına neden olduğunu ve bahar aylarının geçmişe göre çok daha sessiz ve cıvıltısız geçtiğini kanıtlayan kitabı “Sessiz Bahar” nedeniyle geleneksel bilim çevreleri ve ilaç firmalarından büyük tepki toplamıştır (Dicleli, 2011: 2).

Dönemin devlet başkanı Kennedy, Carson’un yazdıklarının gerçekliğinin araştırılması için bir ekip oluşturulmasına karar vermiştir. Zararı kanıtlanan DDT, 1970’li yıllarda tamamen yasaklandı ve DDT ile 12 farklı böcek ilacının kullanımının yasaklanması kararı alınmıştır. İlaç firmalarının yenilgisiyle sonuçlanan sürecin ardından geniş kitlelerin çevre konularıyla ilgilenmesinde önemli bir rol oynayan bu önemli bilim insanı adına, 1991 yılından beri her iki yılda bir, çevre mücadelelerinde önemli roller üstlenen kadınlara Rachel Carson Ödülü verilmektedir (Yeşil KAGİDER, 2012).

- Ramsar Sözleşmesi (1971-1975)

Sulak alanların biyolojik çeşitliliğin önemli bir unsuru olduğu fikrinin kabul edildiği Ramsar sözleşmesi 2 Şubat 1971 tarihinde İran’ın Ramsar kentinde imzalanmış ve özellikle su kuşlarının yaşam alanı olan sulak alanların korunmasını ve akil kullanımını hedef almıştır (Ramsar, 2014 (a)). Bugün 168 ülke Ramsar Sözleşmesi’ni imzalamıştır (Ramsar, 2014(b)).

Bugün dünya üzerinde 205.366.160 hektar alanı kaplayan 2122 Ramsar Alanı bulunmaktadır. İmzalanan Ramsar Sözleşmesi ile imzalayan ülkeler arasında uluslararası yaptırımlar geçerli olmakta ve alanlar korunmaktadır.

- Büyümenin Sınırları (1972)

Roma Klubü tarafından yayınlanan Büyümenin Sınırları Raporu, gezegenin geleceğiyle ilgili yapılmış bir çalışmadır. Rapor kapsamında var olan dünya kaynaklarının, nüfus artışı ve ekonomik büyümeyi artık karşılayamadığını ortaya koymaktadır. Oluşturdukları bir

bilgisayar modeliyle küresel kalkınmanın alternatif modellerini yaratmışlardır. Modellemeler kapsamında muhtemel kaynak kullanımları, farklı tarım üretim derecelendirmeleri, endüstrileşme, doğum kontrolü ve çevre korunması değişkenleri ele alınmıştır (Meadows vd, 1987). Ele alınan senaryolardan ikisi 21. Yüzyıl sonunda var olan küresel sistemin çöküşünü öngörmektedir. Üçüncü senaryo ise bugün benimsenmeye çalışılan sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda varolan dengeli bir dünyadan bahsetmektedir. Büyük tartışmalara neden olan çalışma 37 dile çevrilmiş ve 12 milyon kopya satılmıştır.

- Stokholm Konferansı (1972)

1972 yılında Batı Bloğu ülkeleri ile Romanya'nın katılımıyla uluslararası arenada geçerliliği olan bir çevre kanunun benimsenebilmesi için gerçekleşmiş olan konferanstır. Konferans kapsamında ekolojik korumanın kalkınma politikalarının önünde tutulması gerekliliği gelişmişlik düzeyleri farklı olan ülkeler arasında büyüme tartışmaları ortaya çıkarmıştır. Bu tartışma neticesinde kırsal bölgelerdeki fakirlik ve çözüm önerileri tartışma konularına dahil edilmiştir.

Konferans, fakirliği çevresel tahribatın nedeni olarak nitelendirmiş, buna bağlı olarak da sürdürülebilir kalkınma ve çevre-ekonomi etkileşimleri bu boyutun da dahil edilmesiyle yeniden yorumlanmaya başlamıştır. Konferans neticesinde çevre korunması ve kalkınma için gerekli ortak karar ve kaynak kullanım gereklilikleri belirlenmiştir (Mehta, 2009: 2075).

Konferans bildirgesi, çevrenin korunması ve geliştirilmesi düşüncesini tüm insanlara benimsetecek, bu konuda onlara yol gösterecek olan sürekli karar ve görüşleri içermektedir. Böylece çevre sorunlarının evrenselliği kabul edilmiş ve "tek bir dünyamız var" sloganı da hafızalara yerleşmiştir. Çevre hakkının bir insan hakkı olarak düşünölmeye başlamasında Stockholm Konferansı etkili olmuştur. Stockholm Bildirisi'nin 1 No'lu ilkesi şu şekildedir: "*İnsanın, onurlu ve gönenç içinde bir yaşama olanak veren nitelikte bir çevrede, özgürlüğe, eşitliğe ve yeterli yaşam koşullarına temel hakkı vardır ve bugünkü ve gelecek kuşaklar için insan bu çevreyi korumak ve geliştirmek sorumluluğu taşımaktadır* (Keleş ve Hamamcı, 1993).

Konferansın iki önemi vardır; birincisi, zengin ve yoksul ayrımı yapılmadan tüm katılımcı ülkeler tarafından, küresel çevre sorunlarının boyutlarına ve tehlikelerine dikkat çekilerek tehdidin tüm insanlığa yönelik olduğu kabul edilmiş ve bu yolda sorumluluğun paylaşılmasında uzlaşmış olmasıdır. İkinci olarak ise, Stockholm Sonuç Bildirgesi'nde, her insanın sağlıklı bir çevrede yaşama ve çevre korumaya ilişkin kararlara katılma hakkı olduğu vurgulanmıştır.

- Dünya Koruma Stratejisi (1980)

IUNC tarafından UNEP, WWF, FAO ve UNESCO işbirliği ile hazırlanan rapor dünyadaki tüm yaşamları destekleyecek politikaların geliştirilmesi gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Raporda yer alan şu ifade sürdürülebilir kalkınma vurgusu açısından önem arz etmektedir (IUCN, 1980);

“Doğanın kendisine bahsettikleriyle varlığını devam ettiren insanlar, kaynak sınırlılığının, ekosistemlerin taşıma kapasitelerinin ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarının farkına varmak durumundadır. Koruma ile kastedilen bu gerekliliklerin görülmesi ve gerekenlerin yapılmasıdır.”

Kalkınmanın doğal sermaye korunarak yapılması gerekliliğine vurgu yapan strateji planı, insanlığın hayatta kalması ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi sürecine yaşayan kaynakların korunmasının dahil edilmesi sürecini açıklamaktadır. Öncelikli olarak korunması ve ele alınması gerekenleri ortaya çıkartarak, korunabilmelerinin temel gerekliliklerini ortaya koyan rapor, stratejinin başarıya ulaşması için uygulanacak etkin yolları açıklamaktadır. Öncelikli ele alınması gereken sorunlar; tarım arazilerinde ve otlak alanlarda görülen niteliksel ve niceliksel azalma, toprak kayması ve yağış alanlarında görülen bozulma, çölleşme, balıkçılığı destekleyen sistemlerdeki yok olmalar, yok olan türler, balık ve diğer vahşi yaşamın yok edilmesi, ormansızlaşma, iklim değişimi ve hava kirliliği, korumaya sektörel yaklaşımlar, koruma ve kalkınma reçetelerindeki yanlışlar, eşit olmayan çevre planlamaları ve etkin olmayan kaynak yerleşimi, etkin olmayan kanunlar, yetersiz örgütlenme, eğitimsiz çalışan, bilgi eksikliği, koruma için gereken destek eksikliği, koruma esaslı kırsal kalkınmanın var olmayışı şeklinde özetlenmiştir.

Sürdürülebilir kalkınma kavramının dahil olduğu ilk resmi rapor olma önemini taşıyan rapor dünyanın doğal kaynaklarının korunmasına odaklanmıştır. Ekolojik süreçlerin ve yaşam-destek süreçlerinin varlığının devamının sağlanması, genetik kayıpların önlenmesi, türlerin ve ekosistemlerin sürdürülebilir faydasının korunması temel amaçlarını özetlemektedir.

- Ozon Tabakasında Delik Bulundu (1985-1987)

1985 yılında İngiliz bilim adamı Dr. Joe Farman tarafından Antartika üzerinde, atmosferdeki ozon tabakasında delik olduğu tespit edildi. Güneşin kansere neden olabilen ultraviyole ışınlarının yeryüzüne ulaşmasını engelleyen ozon tabakasındaki deliğin nedeninin kloroflorokarbon (CFC) gazları olduğu 1970’li yıllardan beri bilinmekteydi, ama sorunun somut kanıtlarının olduğu bilimsel olarak ortaya konmamıştı. Ozon tabakasındaki deliklerin kanıtlanmasının ardından, 24 devlet, 1987 yılında Montreal Protokolü’ne imza atarak söz konusu gazların üretimini yasaklamıştır.

- Ortak Geleceğimiz Raporu (1987)

Sürdürülebilir kalkınma kavramı ilk kez 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (WCED) tarafından yayınlanan “Ortak Geleceğimiz” adlı raporda kullanılmış ve en kabul gören tanımlaması da bu raporda yapılmıştır. Buna göre sürdürülebilir kalkınma şu şekilde tanımlanmıştır;

“Bugünün ihtiyaçlarını gelecek nesillerin de kendi ihtiyaçlarını karşılamalarında ödün vermeden karşılamak”

Raporun tüm ülkeler için öngördüğü kalkınma modeli yoksulluğun ortadan kaldırılarak doğal kayaklardan elde edilen yararın dağılımında eşitliğin sağlanması, nüfusun kontrol altına alınması ve doğaya uyumlu teknolojilerin geliştirilmesi gibi konular sürdürülebilir kalkınmanın hedefleriyle ilişkilendirilmiştir. Kalkınmayı bir bütün ele alan rapor yeni ve uzun dönemli bir büyümeden bahsetmektedir.

- Rio Zirvesi (1992)

1992 yılında uygulamaya konan Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (BMBÇS), doğal kaynakların korunmasına ve sürdürülebilir kullanımına yönelik küresel

taahhütlerden birisidir. Biyolojik çeşitlilik bakımından Avrupa ve Ortadoğu'nun en zengin ülkelerinden olan Türkiye de değişik olumsuz etkenler nedeniyle biyolojik çeşitlilik kaybıyla karşı karşıyadır. Bu kayıplar nedeniyle ortaya çıkacak olumsuz etkiler düşünüldüğünde, küresel bazda duyulan kaygıların ülkemiz için de geçerli olduğu bir gerçektir.

Sözleşmenin temel amacı, atmosferdeki sera gazı birikimlerini, iklim sistemi üzerindeki tehlikeli insan kaynaklı etkiyi önleyecek bir düzeyde tutmaktır. Söz konusu sözleşme genel itibarıyla, küresel iklim sisteminin korunması ve sera gazı emisyonlarını azaltmaya yönelik ilkeleri, eylem stratejilerini ve yükümlülükleri düzenleyen, başka bir deyişle iklim rejiminin çatısını oluşturan ve oyunun kurallarını belirleyen bir sözleşme niteliği taşımaktadır (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2014).

- Severn Cullis-Suzuki (1992)

1992 yılındaki İklim Zirvesi'nde konuşan 12 yaşındaki Severn Cullis-Suzuki, sosyal ve çevre sorunlarını yaratan yaşlılara ozon tabakası, nesli tükenen hayvanlar, yok olan ormanlar, sokak çocukları ve savaş gibi kendi yarattıkları dünya gerçeklerinden bahsederek artık telafi edemeyecekleri hatalar yapmamalarını söylemiştir.

Savaşlara harcanan paranın çevre açlık sorununun giderilmesine harcanması gerektiğini söyleyen Suzuki konuşmasına dahil ettiği şu cümle ile dünyanın bir bütün olarak görülmesi gerektiğine dikkat çekmiştir (Suzuki, 1992);

“Ben henüz sadece bir çocuğum, fakat hepimizin bir ailenin parçası olduğumu biliyorum, aynı havayı, suyu ve toprağı paylaşan 30 milyon türlü bir aile – sınırlar ve hükümetler bunu asla değiştiremez.”

Konuşmanın videosunun internet aracılığıyla dünyanın dört bir yanına yayılması ile konuşma yeni neslin İklim Manifestosu'na dönüşmüştür.

- Kyoto Protokolü (1997-2005)

İklim değişikliğinin en önemli nedenlerinden olan seragazı salınımlarını sınırlamaya yönelik olan gerçekleştirilen protokol 1997 yılında Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi içinde, Japonya'nın Kyoto kentinden gerçekleştirilmiştir (UN, 1998: 2). Katılan

ülkelerin karbondioksit, metan, nitroz oksit, ozon ve su buharı salınımlarına azatlım taahhüdü vermelerini sağlamaya yönelik olarak gerçekleştirilen protokol ABD, Rusya ve Çin ile anlaşmaya varılamaması nedeniyle uzun süre yürürlüğe girememiştir. 2005 yılında Rusya'nın dahil olmaya karar vermesiyle yürürlüğe giren protokol yaratılan esnek şartlarla daha fazla ülkenin sürece dahil olmasını sağlamıştır.

2.6. Sürdürülebilir Kalkınmanın İlke ve Amaçları

Sürdürülebilirlik ekonomik sistemin çevresel ve sosyal gerekliliklerin de göz önünde bulundurularak devam edebilmesi üzerine kurulu bir dengeden oluşmaktadır. Tanımlamalardan da anlaşılabilceği gibi sürdürülebilir kalkınma kavramının genel amaçları ekonomik, sosyal ve çevresel olmak üzere özetlenebilmektedir (Telfer and Sharpley, 2008: 35).

Kalkınmanın sürdürülebilirliğinden bahsedebilmek için sistemlerde var olmasının beklendiği bazı temeller mevcuttur. Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının temelini ve genel hatlarını oluşturan temel ilkeleri; bütünsel yaklaşım, gelecekçilik ve eşitlik ilkelerinden oluşmaktadır. Bütünsel yaklaşım; kalkınmanın sürdürülebilirliğinin sadece küresel bazda politik, sosyoekonomik ve ekolojik şartlar altında değerlendirildiği durumlarda sağlanabileceği savunmaktadır. Gelecekçilik; sürdürülebilir kalkınma kavramının tanımının bugünün ihtiyaçlarını gelecek kuşakların haklarını gasp etmeden karşılamak olduğu kabul edildiğinde, uzun dönemli kalkınmaya işaret eden gelecekçilik sürdürülebilir kalkınma kavramının en temel ilkesi olarak nitelendirilebilmektedir (Sharpley, 2010: 9). Eşitlik; sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna işaret eden eşitlik ilkesi; nesiller arası adalet ve eşitliği ifade etmektedir. Eşitlik ilkesi benimsenmeden yapılan kalkınma planlarının uzun dönemli refahından söz edilememektedir (Telfer ve Sharpley, 2008: 33). Kısacası sürdürülebilir kalkınma tüm dünyayı bir bütün olarak eşitlik fikri üzerinden ele alan uzun vadeli kalkınma planlamalarıdır.

Brundtland Raporu sürdürülebilir kalkınma düşüncesinin dört temel ilkesinden bahseder (Erdoğan, 2003: 99);

1. Tüm sektörleri içine alan bütüncül planlama,
2. Ekolojik süreçleri korumanın önemi,

3. İnsan mirasını ve biyolojik çeşitliliği koruma gereksinimi,
4. Verimliliğin uzun zamanda ve gelecek kuşaklar için kaynakları tüketmeyecek biçimde kalkınmanın yapılmasının anlaşılması.

Son olarak, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda hükümetler arası işbirliği sürecinde 2015 sonrası dönem için uygulamada yardımcı olacak bazı hedefler belirlenmiştir (Sustainable Solutions Network, 2012). Çizelge 2.1.'de görülen bu hedefler sürdürülebilir kalkınma sürecinde ele alınan sorunlara göre sınıflandırılmıştır.

Çizelge 2.1. Sürdürülebilir Kalkınma İlkeleri

Fakirliğin önlenerek sürdürülebilir gelişmenin sağlanması	Fakirlik
Sağlıklı yaşamın sağlanarak doğum oranlarının sürdürülebilir bir hal almasının sağlanması	Ekonomi
Nitelikli eğitim, iş becerileri, iş imkanlarının sağlanması	Eğitim
Herkes için cinsiyet eşitliğinin, kişisel güvenliğin ve refahın sağlanması,	Katılım
İklim değişikliği ve endüstriyel kirliliğin engellenmesi,	Sağlık
Yiyecek güvenliğinin ve sürdürülebilir yiyecek arzının sağlanabilmesi,	Yemek
Biyçeşitliliğin ve ekosistemlerin korunması,	Şehirler
Akıllı, sağlıklı ve nezih şehirlerin yaratılması,	Enerji/İklim
Sürdürülebilir kalkınma için gereken teknolojilerin sağlanabilmesi,	Biyo-Çeşitlilik
İyi yönetim ve hesap verebilirliğin yönetime dahil edilmesinin sağlanması	Yönetim

(Sustainable Development Solutions Network, 2012)

Temelde aynı konular üzerine yoğunlaşan ve tartışılan bu ilkelerin uygulamaya geçirilebilmesi için temelde olması gereken ekonomik sistemlerin devam etmesinin yanında dünyadaki yaşamın da devamlılığının önemsenebilirliğine başlanması gerekmektedir. Dünya üzerinde kurulan insan egemenliğinin dünyanın evimiz olduğu, bu evin insandan başka canlılara da ev sahipliği ettiği ve her birimizin dünyada kendi varoluşumuzun getirdiği özellikler doğrultusunda yaşamaya hakkı olduğu gerçeği üzerine kurulu yapılara yönelmesi gerekmektedir.

3. SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KALKINMASI

Sürdürülebilir kalkınmanın dünyanın geleceği açısından öneminin kavranması, her sektörü kendi işi ile ilgili çözümler üretmeye itmiştir.

3.1. Sürdürülebilir Turizm ve Sürdürülebilir Turizm Kalkınması

Kitle turizmi olarak nitelendirilen kavram, insanların turizm hareketlerine büyük topluluklar halinde katılımını ifade etmektedir. 1987 yılı itibariyle küresel kalkınma reçetesi olarak sürdürülebilirliğin kabul edilmesi ve sonrasında 1992 yılında gerçekleşen Rio Konferansı neticesinde sürdürülebilirliğin sektörel bazda ele alınması kararı ortaya çıkmıştır. Turizm, çevre ve sürdürülebilir kalkınma kavramları arasındaki başlıca öğelerin ilişkilendirilmesi üç temele dayanmaktadır (Kahraman, 1994: 75);

- Turizm ile doğa ve kültürel çevre arasında sıkı bağlar bulunması, çevrenin turist için başlıca çekim unsuru olması,
- Çevresel etmenlerin turizmi etkilemesi,
- Turizmin çevre üzerinde yarattığı etkiler.

Bu ifadeler sürdürülebilir turizmin uygulamaya dönük tanımlamaları yapılırken dikkate alınması gereken unsurlar olarak ele alınmaktadır. Buna ek olarak sürdürülebilir turizm kavramının bir denge unsuru olarak ele alındığından bahsetmek mümkündür. Şöyle ki, sürdürülebilir turizmin niteliksel olarak varlığından bahsedebilmek için var olan yapının kalite, süreklilik ve denge unsurları üzerine kurulmuş olması gerekmektedir. Bu tanımla içerisinde ele alınan kavramlar şu şekilde açıklanabilmektedir (Bulin vd, 2012);

- Kalite; turizmin sürdürülebilirliğinin yerel halkın refahı ve doğal hayatın varlığı dikkate alınarak sağlanması ziyaretçilerin yaşayacakları tecrübeden daha önemli ve değerlidir.
- Süreklilik; sürdürülebilir turizm temel doğal kaynaklar, yerel kültür ve yerel halkın gelenek göreneklerinin devamlılığı sağlanmadan varlığını devam ettiremez.
- Denge; sürdürülebilir turizm, turizm sektörü, çevreciler ve yerel halk arasında bir denge kurmayı hedeflemek durumundadır.

Dünya Turizm Örgütü sürdürülebilir turizmi, turizm kalkınması açısından şu şekilde tanımlamaktadır (WTO, 1998: 21);

"Hizmet sunulan turistlerle yerel halkın ihtiyaçları karşılanırken; kültürel bütünlük, hassas ekolojik süreçler, biyolojik çeşitlilik ve yaşamsal destek sistemlerinin devamının sağlanması ve korunması koşuluyla gelecekte var olacak işletmelerin ekonomik, sosyal ve estetik açıdan tatmin edici bir şekilde kaynak imkanlarının zenginleştirilmesidir."

Sürdürülebilir turizm Dünya Turizm Örgütü tarafından şu şekilde de tanımlanmıştır (UNEP and UNWTO, 2005: 12);

"Ziyaretçilerin, endüstrinin, çevre ve yerel toplumların ihtiyaçlarını da düşünerek, mevcut ve gelecekte var olacak ekonomik, sosyal ve çevresel etkileri bütün olarak ele irdeleyen turizm türüdür."

Sürdürülebilir turizm gelişimi, gelecek için fırsat oluştururken, bugünün turistleri ve ev sahibi toplumların da beklenti ve gereksinimlerini hesaba katmaktadır. Oluşturulan kaynak yönetim planlarında kültürel entegrasyon, ekolojik çevre, biyolojik çeşitlilik ve yaşamsal sistemler desteklenirken, ekonomik, sosyal ve estetik kaygıların da giderilmesi hedeflenmektedir (WTO, 1998: 22).

Bu bağlamda sürdürülebilir turizm kalkınması (Kahraman ve Türkay, 2004: 88);

- Doğal, tarihi ve kültürel kaynaklar, turizmin günümüz toplumu için yarattığı faydanın sürekliliğinin yanı sıra gelecekte de kullanımı için korunmaktadır.
- Turizm gelişimi, turistik bölgede çevresel ve sosyokültürel problemlere yol açmayacak şekilde planlanmakta ve yönetilmektedir.
- Gereksinim duyulan yerlerde genel çevre kalitesi sürdürülmekte ve geliştirilmektedir.
- Yüksek oranda bir turist doyumu, turistik destinasyonun pazarlanabilirliğinin ve popülerliğinin devam ettirilmesi ile sağlanabilmektedir.
- Turizmden elde edilen fayda, toplum içinde daha geniş kesimlere yayılmaktadır.

Barındırdığı potansiyeline rağmen, turizm endüstrisi yaygın olarak görüldüğünden bu yana geçen yaklaşık 50 sene içerisinde, yerel toplumların turizmden elde ettikleri fayda çok düşük olmuştur. Diğer yandan, yaşadıkları bölgelerin doğal kaynaklarına zarar verilmesi,

kültürlerinin birçok yönden değişmesi gibi olumsuz etkilerle karşı karşıya kalmışlardır (Suansri, 2003).

Küresel bazda sürdürülebilir kalkınma fikrinin tartışılmaya başlanması, uygulanabilirliği için yollar aranması farklı sektörleri kalkınma süreçlerine dahil etmenin de yolunu açmıştır. Turizm politikalarında genel kabul gören bir kavram olarak turizmde sürdürülebilirlik kavramı, sektörün getirdiği olumsuz etkileri ortadan kaldırmak dışında yerel halklara fayda sağlamak ve ekolojik sorunlarla ilgili farkındalık yaratarak doğanın korunmasına katkıda bulunmak hedefindedir; diğer bir deyişle turizme konu olan kaynakların sürdürülebilirliğini hedeflemektedir. İlk olarak bir bölgedeki turizm faaliyetlerinin varlığını uzun yıllar sürdürmesi olarak ele alınan kavram (Butler, 1993: 29), sürdürülebilir kalkınma kavramının gelişimine paralel olarak zamanla geliştirilmiştir.

Sürdürülebilir turizm ile sürdürülebilir turizm kalkınmasının farklı kavramlar olduğunun farkına varmakla sürdürülebilir turizm kalkınmasının tartışılmaya başlanması gerekmektedir (Butler, 1999: 12). Sürdürülebilir turizm, turizm endüstrisinin bir bileşenine işaret ederken sürdürülebilir kalkınma ile birlikte ele alınan turizm ise turizm kalkınması, gerekli politik bağlılık, özel organizasyonların katılımını da içeren yapılardan oluşmaktadır (Bulin vd, 2012). Sürdürülebilir turizm kavramının dar bir anlam ifade etmesi sürdürülebilir turizm kalkınması kavramını ortaya çıkarmıştır. Sürdürülebilir turizm, bir turizm türünün bir bölgede belirlenen bir dönem içinde varlığına devam edebilmesini sağlaması anlamına gelirken, sürdürülebilir turizm kalkınması ise belirli bir alanda yürütülen turizm faaliyetlerinin belirli bir zaman içerisinde var olmaya devam edecek şekil ve miktarda, bölgedeki kalkınma girişimlerini ve yürütülen diğer faaliyet ve süreçlerin refahını engellemeyecek düzeyde yürütülmesidir (Butler, 1993: 29).

Sürdürülebilir turizm kalkınması, ‘gelecek nesilleri kendi ihtiyaç ve isteklerini tatmin etme yetisinden mahrum bırakmadan belirli bir zaman zarfında kalkınma ilkelerine katkı sağlayan veya en azından çelişmeyen tüm turizm çeşitleri’ olarak da nitelendirilmektedir (Tosun, 1998, 596). Bu yorum, ekonomik kalkınma boyutuna vurgu yapmakta ve hali hazırda uygulanmakta olan, veya uygulanması arzulanan, turizm türlerine ışık tutmaktadır.

3.2. Sürdürülebilir Turizm Kalkınmasının Amacı ve İlkeleri

Sürdürülebilir turizm kalkınması, kalkınma ve sürdürülebilir kalkınma kavramlarından doğan bir uyarılma örneği olarak kabul edilmeli ve doğduğu bu kavramların ışığında kendisine özel ilkeler belirleyerek kalkınma ve sürdürülebilir kalkınmanın amaçlarına katkı sağlamayı hedeflemelidir (Tosun, 2001: 290). Turizm gelişiminin önem arz eden rolü destinasyon bazında ekonomiye ve sosyal kalkınmaya sağlayacağı faydalardan gelmektedir. Sürdürülebilir turizm kalkınmasını, sürdürülebilir kalkınmanın turizm aracılığıyla sağlanması şeklinde yorumlamak yerinde olacaktır. Kanada'daki Globe 90 Konferansı'nda turizmin kalkınmadaki rolüne uygun planlama ve yönetim ilkeleri şu şekilde sıralanmıştır (Telfer ve Sharpley, 2008: 42);

- Turizm, diğer ekonomik faaliyetlerle eşit şekilde ele alınan sürdürülebilir ekonomik kalkınma seçeneği olmalıdır,
- Turizmin diğer sektörlerle ilişkisini ortaya çıkaracak, analiz edecek ve gözlemleyecek etkin bir turizm bilgi tabanı olmalıdır,
- Turizmin gelişimi sürdürülebilir kalkınma ilkeleriyle uyumlu bir şekilde yürütülmelidir.

Tosun (2001) ele aldığı çalışmasında kalkınma, sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir turizm kalkınması kavramlarını birlikte dikkate alarak sürdürülebilir turizm kalkınması ilkelerinden bahsetmiştir. Bu ilkeler şu şekildedir;

- Sürdürülebilir turizm kalkınması yerel turist destinasyonunda görülen temel ve hissedilen ihtiyaçların giderilmesine katkı sağlamalıdır.
- Sürdürülebilir turizm kalkınması yerel turist destinasyonunda eşitsizliği ve fakirliğin azalmasına katkı sağlamalıdır.
- Sürdürülebilir turizm kalkınması sadece ulusal değil aynı zamanda bölgesel ve yerel ekonomik büyümeye de fayda sağlamalıdır. Bu noktada bir diğer önemli husus ise büyümenin etkilerinin adil olmasıdır.
- Son olarak sürdürülebilir turizm kalkınması bu amaç ve ilkelere belirli bir zaman diliminde ve gelecek nesillerin haklarını gasp etmeden ulaşmalıdır.

Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının amaç ve hedefleri sürdürülebilir turizm kalkınmasıyla paralellik göstermektedir. Sürdürülebilir turizm kalkınmasının amacı; kitle turizminin tahrip edici etkisini asgari düzeye indirerek çevresel sorumluluk, sosyal yapılara uygun, ekonomik getiri elde edilebilecek (Choi and Sirakaya, 2005: 382) turizm uygulamaların yerel halkın, turistlerin ve hizmetin sağlanacağı alanın devamlılığının (Cater, 1991: 2) tüm paydaşların etkin katılımı neticesinde sağlanabilmesidir. Sürdürülebilir turizm algılandığının aksine bir turizm türü değil, farklı hedefleri olan ve diğer sektörler ve uygulandığı alanla tümünden bir etkileşim halinde olan bir fikir mahiyetindedir.

Sürdürülebilir turizmin belirlenen genel amaçlarına ulaşabilmek adına pratiğe dayalı oluşturulmuş bazı alt hedefler bulunmaktadır (UNEP, 2005: 18). UNEP bu hedefleri şu şekilde özetlemiştir;

- 1) Ekonomik Uygulanabilirlik: turizm destinasyonlarının ve girişimcilerin uzun süreli fayda elde etmelerini sağlayabilmek için sürekliliklerini ve rekabet ortamının varlığını sağlamak
- 2) Yerel Refah: harcamaların yerelde kalmasını sağlamak gibi uygulamaları da içeren ev sahibi destinasyonun ekonomik refahını sağlamakta turizmin katkısını azami sınıra çıkarmak
- 3) İş Kalitesi: çalışan ücretleri, cinsiyet, ırk, engelli ve benzer ayrımlar yapılmadan turizmle sağlanan yerel iş imkanlarının miktar ve şartlarının iyileştirilmesini sağlamak.
- 4) Sosyal Eşitlik: yoksullara sunulan fırsatların, gelirin ve hizmetlerin iyileştirilmesinin de dahil olduğu turizmden elde edilen ekonomik ve sosyal faydanın genele adil bir şekilde dağılımının sağlanması
- 5) Ziyaretçi Memnuniyeti: Irk, cinsiyet, engelli ve benzer ayrımlar yapılmadan tüm ziyaretçilere güvenli ve tatmin edici deneyim sunulmasını sağlamak.
- 6) Yerel Kontrol: yerel halkın planlama ve karar alma sürecine diğer paydaşlarla işbirliği halinde dahil edilmesi, görev paylaşımında bulunması
- 7) Toplum Refahı: yerel toplumlarda yaşam kalitesinin sosyal yapılar, kaynaklara ulaşım ve günlük yaşamın kalitesini etkileyen faktörlerin devamlılığının sağlanarak güçlendirilmesi ve olası tüm sosyal bozulma ve huzursuzluklardan kaçınılmasının sağlanması

- 8) Kültürel Zenginlik: ev sahibi toplumların tarihi mirası, otantik kültürü, geleneklerine saygı gösterilerek değerinin korunmasının sağlanması
- 9) Fiziksel Bütünlük: şehirlerde ve kırsalda görünümün kalitesinin korunması ve değerinin zenginleştirilmesi ile çevrenin fiziksel yapısı ile görüntüsünün bozulmasının önüne geçilmesi
- 10) Biyolojik Çeşitlilik: doğal alanların, yaşam alanlarının, vahşi yaşamın korunmasının desteklenmesi ile verilmesi muhtemel olan zararın asgari düzeyde tutulmasının sağlanması
- 11) Kaynak Verimliliği: turizm faaliyetleri kapsamında yenilenemez kaynak kullanımının asgari düzeyde tutulması
- 12) Çevre Temizliği: hava, su, toprak kirliliğinin ve turizm faaliyetleri nedeniyle oluşan atıkların asgari düzeyde tutulması.

Oluşturulacak sürdürülebilir turizm destinasyonlarının farklı sosyal, kültürel ve doğal özelliklere sahip olsa da bu ilke ve hedefler etrafında şekillenecek yapılardan oluşması, tüm bu hedef ve ilkelerin destinasyonda bir bütün olarak ele alınması gerekmektedir. Bu gereklilik ve bahsi geçen amaç ve hedefler, sürdürülebilir turizm kalkınmasını farklı sektörlerle işbirliği halinde olan disiplinler arası bir niteliğe sürüklemektedir. Ekonomik getirilerin yanında, sosyal, kültürel ve çevresel değerlerinin de var olması, uygulandığı takdirde kitle turizminin beraberinde getirdiği olumsuzlukları silebilecek yapıda bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat, çevresel ve kültürel değerler, sosyal yapının önüne ekonomik getirileri koymak durumunda olan gelişmekte olan ülkeler için sürdürülebilir turizm kalkınmasının bazı kısıtları mevcuttur.

3.3. Turizmde Paydaşlar ve Roller

Destinasyonlarda paydaşlar, yatırımcı, planlamacı, geliştirici ve organizatör olarak destinasyona yönelik sürdürülebilir gelişim politikalarında görevler üstlenirler (Timur ve Getz, 2008: 458). Paydaş Teorisi'ni stratejik yönetime kazandıran Freeman (1984) paydaşı; örgütün hedeflerine ulaşmasını etkileyecek veya bundan etkilenecek tüm grup ve kişiler olarak nitelendirmektedir (Freeman, 1984, 25).

Paydaşlar durumdan duruma değişkenlik gösterebilmektedirler. Benzer şekilde, hakkı elinde tutan ve destinasyon kalkınması sürecinde gücü elinde bulunduran kritik paydaşlar da destinasyon pazarlaması ve ürün geliştirme süreçlerinde farklılık gösterebilmektedir. Benzer şekilde paydaşların bir destinasyondan diğerine değişkenlik gösterdiği de söylenebilir (Timur ve Getz, 2008: 458). Kısacası her bir destinasyon kendi özellikleri içerisinde değerlendirilmeli ve ilgili paydaşlar bu şekilde belirlenmelidir.

Kültür turizmi paydaşlarını; kamu sektörü, özel sektör, STK ve hükümetler arası örgütler ve yerel halk olmak üzere sınıflandırmış ve her birinin paydaş olarak görevlerinden bahsedilmiştir (Hall ve McArthur, 1998; Tosun, 2000; Page ve Hall, 2002). Çizelge 3.1.'de bu görevlere kısaca yer verilmiştir.

Çizelge 3.1. Sürdürülebilir Kültür Turizmi Paydaşları ve Görevleri

Kamu sektörü	<ul style="list-style-type: none"> • Kültürel değerlerin korunması ve kullanılması ve stratejik turizm planlamasına yönelik kanun, politika, ilke ve yönergeler hazırlar ve idare eder. • Kültürel değerlere ilişkin bilgileri arşivler, koruma önceliklerini belirler, korumaya yönelik eğitim programları hazırlar, koruma projelerine destek verir. • Kültürel binaların tekrar kullanımı ve gelişimine dönük özendirici koşullar sağlar.
Özel Sektör	<ul style="list-style-type: none"> • Belirli yerlerin turizm pazarı potansiyelini belirleyebilen özel sektör, değerlerin korunması için gerekli girişimciliği ve sermayeyi sağlar. • Bazı kentsel alanları seçkin hale getirir, turizm çekim merkezleri inşa eder ve hayırsever bağışlarda bulunabilir.
STK ve Hükümetler arası Örgütler	<ul style="list-style-type: none"> • Çok çeşitli alanlarda faaliyet gösterebilen STK'ları ve hükümetler arası örgütler (UNESCO vb.), koruma çalışmalarına yardımcı olabilir ve parasal destek sağlayabilir; • Kültür değerlerinin özel kişilerce satın alınabildiği yerlerde sürdürülebilir kullanıma uygun kurallara bağlı mekanizmalar oluşturur ve eğitim-öğretim programları aracılığıyla farkındalığı artırır.
Toplum	<ul style="list-style-type: none"> • Kendi ilgi alanlarını ortaya koymasına izin verildiği takdirde kültürel değerlerin turizm amacıyla geliştirilmesinden elde edilen faydaları son derece eşitlikçi olarak dağıtma potansiyeline sahiptir.

(Aktaran: Ayaz, 2012: 75)

Kritik kaynaklara ulaşmada sorunları olmayan destinasyonları pazarlayan/yöneten örgütler ve paydaşlar kırsal destinasyonlarda en yüksek merkeziyete sahiptirler. Tüm paydaşlar içerisinde yerel yönetimlerle yerel örgütler yasal gücü elinde bulundurmakta ve destinasyon kalkınmasında diğer paydaşlar üzerinde güç sahibi olmaktadır. Ayrıca Timur ve Getz (2008)'e göre turizm sektörü, hükümet ve yerel halk arasında turizm sürecinde bir iletişim sorunu bulunmaktadır (445).

Türkiye’de de turizmin ekonomik öneminin artması ve politikaların sürdürülebilirlik üzerine yoğunlaşması üzerine destinasyonların ve işletmelerin niteliklerinin geliştirilebilmesi açısından paydaş analizi çalışmalarına yer verilmiştir. Destinasyonlarda paydaşlar planlama, gelişim ve yönetim süreçlerinde önemli katkılar sağlamaktadırlar; bu süreçlerde yatırımcı, planlamacı, geliştirici ve organizatör olarak görev üstlenmektedirler (Ayaz, 2012: 70). Timur (2010), sürdürülebilir turizm gelişiminde destinasyon ana paydaşlarını 3 gruba ayırmıştır. Bunlar, turizm endüstrisi, çevre destekçileri ve yerel otoritelerdir. Ayaz (2012), çalışmasında destinasyonlarda başarıyı yakalayabilmek adına Valilikler, Belediyeler ve Yetkili İl Mekanları’na kritik görevler düştüğünden bahsetmiştir.

Çıracı vd. (2008) ise bir turizm destinasyonun örgütlenmesinde önemli paydaşları Çizelge 3.2.’te gösterilen şekilde kademelendirmişlerdir.

Çizelge 3.2. Destinasyon Örgütlenmesinde Önemli Paydaşlar

Merkezi Kademe Paydaşlar	Kültür ve Turizm Bakanlığı Çevre Bakanlığı Ulaştırma Bakanlığı Bayındırlık ve İskan Bakanlığı
Merkezi Yerel Kademe Paydaşlar	Valilikler İl Özel İdareleri İl Turizm Müdürlükleri İl Müze Müdürlükleri Kaymakamlıklar Muhtarlıklar
Yerel Merkezi Kademe Paydaşlar	Büyükşehir Belediyeleri
Yerel Kademe Paydaşlar	İlçe Belediyeleri Belde Belediyeleri
Sivil Toplum Kuruluşları/Odalar	İlgili Meslek Odaları İlgili Vakıf ve Dernekler Sanayi ve Ticaret Odaları
Yatırımcı/Girişimci/Özel Sektör	Yatırımcılar Özel Sektör Kuruluşları

(Aktaran: Ayaz, 2012: 76)

Dabnet (2013) ele aldığı çalışmasında turizm paydaşlarını ihracat ve arz olmak üzere iki gruba ayırmıştır. İhracat diye ele alınan grup hükümetler, sektör kuruluşları, eğitim kurumları, turizmle ilgili sivil toplum örgütleri gibi kuruluşlar turizmin altyapısını, eğitim ve staj sistemlerinin kararını, işletme yürütme için kuralların benimsenmesini, pazar araştırması ve promosyon konularının finanse edilmesi ve yürütülmesine yardımcı olunmasının sağlanması gibi konularda çekirdek kurumlar olarak nitelendirilmektedirler. Arz ise kalkınma girişimleri ve kararlarında etkisi ve kontrolü olan yerel halk ve yerel örgütleri içermektedir. Yerel halkın desteği olmaksızın turizmin sürdürülebilirliği

muammasıdır. Paydaşların özelliklerinin açıklanması kısmında ise nüfuz ve güç her iki paydaş grubu için önemli olsa da bilgi ve beceri sürdürülebilir turizm kalkınmasının uygulanabilmesinde ihracat grubu için önem arz etmektedir. Her ne kadar sürdürülebilir turizm kalkınmasının uygulanması sürecinde her iki grup önem teşkil etse de ihracat grubuna dahil olan paydaşlar turizm kalkınmasından sorumlu ve konuyla ilgili bilgili olması gereken kişilerdir (Dabnet, 2013: 432).

3.4. Sürdürülebilir Turizm Kalkınması Genel Değerlendirmesi

Teorik çerçevede sürdürülebilir kalkınma içerisinde ele alınan çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik kalkınma boyutları ele alınmakla birlikte, son dönemde bu boyutların destekleyicisi olarak iyi yönetim kavramı sürece dahil edilmiştir. Buna göre sürdürülebilir kalkınma sürecinin başarılı olabilmesinin anahtarı adil, şeffaf, katılım ve işbirliğine dayalı yönetim modellerinden geçmektedir.

Sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir turizm kalkınması konularında küresel ve ulusal alanlarda teorik ve uygulamaya yönelik birçok araştırma, eylem planları, ulusal ve yerel modelleme planları oluşturulmuştur. Çizelge 3.3.'de özeti sunulan bilgiler, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler için hazırlanmış sürdürülebilir turizm örneklerinin incelendiği rapordan alınış örneklerden oluşmaktadır. Rapora dahil edilen sürdürülebilir turizm örnekleri koruma, halk, kültür ve ticaret kategorilerine göre değerlendirilmişlerdir.

Çizelge 3.3. Dünyadan Sürdürülebilir Turizm Destinasyonları

Merkez Adı	Türü	Koruma	Halk	Kültür	Ticaret
Zeit Kuruluşu, Kenya	Kuruluş	-	-	-	-
Air New, Yeni Zelanda	Çevre Vakfi	Yerel Çapta Yeniden Ormanlaştırma, Fidanlıkların Motutapu Restorasyon Vakfı aracılığıyla desteklenmesi, Sulak Alanların Restorasyonu Projesine Pilot Kumsalı'nın yeniden yeşillendirilmesi	“Çocuklar Yeni Zelanda'yı Restore Ediyor” Projesi	The Te Awa River Ride Projesi	-
Andaman Keşifleri, Tayland	Sosyal Girişim	Yerel Bitki Çeşitliliğinin Korunması Korumanın Desteklenmesi için Eğitim Programları Oluşturulması Yerel Halkın Koruma Girişimlerinin Desteklenmesi	Yerel Halkla İşbirliğine Gidilmesi ve Yerel Halkın Turizm Gelişimine Hazırlanması Yerel Halkın Yapı Projelerine Yardım Yerel Halklara Yardım Hizmetlerinin Sunulması	-	Yerel Halk Temelli Turizm Projelerinin Teklifi
Karayıpler Turizm Organizasyonu (CTO)	Kuruluş	Felaket Riskini Azaltma ve İklim Değişikliğine Adaptasyon için Bölgesel İzleme ve Değerlendirme Sistemleri Geliştirilmesi CARIBSAVE ortaklığı Karayıpler Otel Enerji Verimliliği Eylem Programı için oluşan 2 milyon dolarlık girişimin yürütme ajanslığı	CTO burs kurumunun kuruluşu CTO-Travel Mole Sürdürülebilir Turizm Yıllık Ödülleri yarışmasının düzenlenmesi	-	-
Crosswater Lodge, Çin	İşletme	Çevreyle Uyumlu İşletme Planlaması İşletmenin sürdürülebilir ve yeşil bina materyalleriyle inşa edilmesi	Yerel Keija halkıyla işbirliği ile çalışmak	-	Kalkınmanın tüm aşamalarında yerel ticari fırsatlar sağlamak

Çizelge 3.3. (devam). Dünyadan Sürdürülebilir Turizm Destinasyonları

Merkez Adı	Türü	Koruma	Halk	Kültür	Ticaret
Feynan Ecolodge, Jordan	İşletme	Güneş enerjisi kullanımını azami düzeye çıkarmak Doğal kaynak kullanımını kısıtlamak Dana Rezervi'nin korunmasına direkt olarak katkı sağlamak	Yerel eleman çalıştırmak ve sosyo-ekonomik girişimlere yatırım yapmak	Bölgenin zengin Bedouin kültürünü desteklemek	
Fregate Island Private (FIP)	İşletme	Durrel Vahşi Yaşamı Koruma Vakfı İşbirliği, "Uluslararası Kuş Hayatı" ile Ortaklık Geniş bir fidanlığın kurulması Enerji verimliliğinin artırılması	Çalışanların %41'inin yerel halktan istihdam edilmesi, Çalışanlara yüksek maaş, taze ve organik yerel ürünler için maliyetine satın alma ve sağlık hizmetleri ve sigorta için destek Her yıl bir sosyal proje geliştirilmesi	-	Organik çiftlikler aracılığıyla yerel yiyecek üretiminin genişletilmesi
Hidden Valley Inn Rezervi, Beliz	İşletme	Hidden Valley Enstitüsü'nün kurulması Araştırma merkezleri ve organizasyonlarına teknik destek ve kalacak yer temininin sağlanması Tomrukçuluktan açılan alanların hızlı iyileştirilmesi konusunda kaynak yönetimi sağlamak için Beliz Orman İşletme Müdürlüğü ile ortaklık Tomrukçuların sürdürülebilir yöntemlerini izlemelerini sağlamak adına yıllık kota zorunluluğu getirmiş olmak	%80 vasıfsız eleman olarak eğitimlerinin sağlanması İki yerel okulun desteklenmesi için yerel halk sosyal yardım programının kurulması Misafirlerin yerel okulları ziyaret ve gerekli konularda yardım konularında teşvik etmek Blancanauex Lodge işbirliği ile vahşi yaşam kulübünün kurulması "Turizm Eğitimi Destekli Koruma"nın organize edilmesi	Maya aksanlı rehberlerle Caracol'a tur düzenlenmesi Geleneksel Maya kültürünün tecrübe edilebilmesi için kültürel programların düzenlenmesi Otelin dekorunda "Muhafazakar İngiliz" ve "Maya" etkilerinin harmanlanması Geleneksel maya tariflerinin sunulması Yerel kültürel festivallere destek sağlanması	Tüm taze ürünlerin bölgedeki köylerden alınması Yerel halka iş imkanı sağlanması açısından kahvenin otelde ekilmesi ve işlenmesi tüm ağaç işlerinin yerel FSC sertifikalı kişilere yaptırılması
Matin Abad Çöl Kampı & Organik Çiftlik, İran	Kamp Alanı	Kamptaki her şeyin enerji tasarruflu olması Atık yönetimi	Kamp kurulumunda yerel ürün kullanımı	Kampın geleneksel Pers tarzına uygun kervansaray planına göre kurulması	Otantik Pers mutfağının sunulması Organik ürün üretimi

Çizelge 3.3. (devam). Dünyadan Sürdürülebilir Turizm Destinasyonları

Merkez Adı	Türü	Koruma	Halk	Kültür	Ticaret
The Bushcamp Company, Zambiya	Milli Park	Üç yerel vahşi yaşam kuruluşuna lojistik destek sağlamak En iyi çevreci uygulamaları takip etmek “Luangwa Conservation & Community Fund”ün kurulması	İki yerel okulun ve park çevresinden 250 öğrenciye maddi destek sağlanması Halkın yaşam alanının geliştirilmesi için eko-girişimlerin uygulanması Yerel çalışanın geliştirilmesi	Mfuwe’deki Kültür Köy’ünün kurulması Yerel tiyatro grupları ile insan-vahşi yaşam çatışmasını işleyen SEKA’nın desteklenmesi	Yerel halka iş imkanı sunulması ve yerel ürün kullanımı

(Wei, 2014).

3.4.1.Turizmin Etkileri

Kaynakların etkin kullanımı dahilinde birçok ülke sürdürülebilir kalkınma ilkelerini benimsemiş; fakat özellikle gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmaya öncelik vermesi bütüncül bir sürdürülebilir kalkınma sürecini zora sokmuştur.

Turizm yapısı itibariyle faaliyetlerin gerçekleştiği yerlerdeki toplumlar ve çevre üzerinde önemli etkilere yol açmaktadır. Faaliyet gösterdiği alanlarda planlama, yönetim ve uygulama niteliğine göre çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik olmak üzere olumlu ve olumsuz bazı etkileri bulunmaktadır.

3.4.1.1.Çevresel Etkiler

Neoiktisadi yöntemlerin kabul edilmesiyle bir dönem göz ardı edilen çevre, temiz endüstri olarak nitelendirilen turizmde de göz ardı edilmiştir. Turizmin faaliyetlerinin temelini çevre, kültürel ve doğal kaynaklar oluşturmaktadır. Turizmin bir bölgede gelişmesinde olumlu çevre şartları son derece etkilidir. Turistlerin seyahat alışkanlıkları ve tercihleri konusunda doğanın güzelliği, bozulmamış bir doğa çevre gibi faktörler önemli rol oynamaktadır (Demir ve Çevirgen, 2006: 135). Hem turizme konu olması hem de turizmden etkilenecek nitelik ve geleceğini etkileyebilme ihtimali gibi nedenlerle çevresel etkiler üzerinde durulması gereken önemli konulardandır.

Inskeep (1991) turizmin çevreye olan etkilerini olumlu ve olumsuz etkiler olmak üzere incelemiş ve etkilerinin niteliğinin iyi planlama, kontrol, yürütülen turizm türü, turizm türünün kapsamı, turizm alanı gibi özelliklere göre değişiklik gösterildiğini ifade etmiştir. Inskeep (1991) turizmin çevre üzerinde olan olumlu ve olumsuz etkilerinin genel bir derlemesini yapmıştır:

Turizmin çevre üzerindeki olumlu etkileri

- Önemli doğal alanların korunması,
- Arkeolojik, tarihi yerlerin ve mimari karakterlerin korunması,
- Çevre kalitesinin artırılması,
- Altyapının geliştirilmesi,
- Çevresel duyarlılığın yerel halk arasında artmasının sağlanması

Turizmin çevre üzerindeki olumsuz etkileri

- Kirlilik; su kirliliği, hava kirliliği, gürültü kirliliği, görüntü kirliliği
- Atık problemleri
- Ekolojik bozulmalar,
- Arkeolojik ve tarihi alanların tahrip edilmesi,

UNEP turizmin çevre üzerindeki olumsuz etkilerine değinmiş ve şu şekilde özetlemiştir (www.unep.org);

- Aşırı su kullanımı,
- Enerji, yiyecek ve diğer hammaddeler gibi yerel kaynaklar üzerinde baskı oluşturması,
- Artan turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin mineraller, fosil yakıtlar, ormanlar, sulak alanlar, vahşi yaşam gibi kaynak ve alanlar üzerinde baskı oluşturmasını ifade eden toprak bozunması,
- Hava ve gürültü kirliliği,
- Katı atık ve çöplerin neden olduğu çevresel kirlilik,
- Kanalizasyon atıklarının işletmelerin veya rekreatif uygulamaların yapıldığı alanlara yakın yerlerdeki dereleri ve/veya denizleri kirletmesi.

Andereck (1995) ele aldığı çalışmasında turizmin çevreye olan etkilerini hava kirliliği, su kirliliği, vahşi yaşam tahribatı, bitki tahribatı ve ormansızlaşma olarak sınıflandırmıştır.

OECD'nin 1980 yılında yayınladığı "Turizmin Çevre Üzerindeki Etkileri" raporunda turizmin çevre üzerindeki etkileri şu şekilde sınıflandırılmıştır;

- Hava kirliliği, su kirliliği, gürültü kirliliği, toprak kirliliği türlerini içeren kirlilik,
- Tarım alanları ile kırsal alanların yok olması,
- Flora ve fauna kaybı,
- Tarihi ve kültürel alanların zarar görmesi,
- Verimsiz altyapı kullanımı ve çevresel bozulma,
- Turist ve yerel halk etkileşimlerinden doğan toplumsal ve kültürel çatışmalar

Turizmin çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin ortaya çıkmasında veya etkilerinin tahrip boyutuna ulaşmasında bazı anahtar faktörler önemli rol oynamaktadırlar. Bu faktörleri şu şekilde sıralayabiliriz (Gee, 1997: 259);

- Turistik yoğunlaşma,
- Turistik faaliyetlerin türleri ve yoğunluğu,
- Destinasyonların yapısı,
- Planlama eksiklikleri

3.4.1.2. Ekonomik Etkiler

Turizm, özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından önemli bir döviz kaynağı olarak görülmekte ve genellikle turizmin ekonomik etkileri üzerine yoğunlaşmaktadır. Turizmin ekonomik etkileri gelir dağılımının adil olmadığı, işsizlik oranlarının yüksek olduğu gelişmekte olan ülkeler açısından önem arz etmektedir (Inskeep, 1991: 388).

Olalı ve Timur (1998) turizmin ekonomik etkilerini şu şekilde ele almışlardır;

- Artan döviz arzına bağlı olarak ödemeler bilançosuna olan azaltıcı etkileri,
- Artan döviz arzına bağlı olarak milli paranın değer kazanması,
- Artan döviz arzının iç fiyatlar üzerindeki etkisi,
- Artan turizm talebine bağlı olarak artan turizm arzına bağlı bölgesel yatırımların artması,
- Milli gelire olan etkileri,
- Katma değer etkisi,
- Vergi gelirleri dolayısıyla kamu gelirleri üzerindeki etkileri,
- İstihdam üzerindeki etkileri.

Olalı (1990) turizmin olumsuz etkilerini ise şu şekilde ele almıştır:

- Turizme ayrılan sermaye ve fırsat maliyetleri,
- Turizme bağımlılığın yarattığı sonuçlar,
- Tüketim mallarının, arazi fiyatlarının yükselmesi.

UNEP özellikle gelişmekte olan ÷lkelerde turizmin ekonomik artı değer sağlamak adına önemli bir motivasyon olduğunu vurgulayarak, olumlu ve olumsuz etkileri olduğundan bahsetmiştir. Artan döviz girişi, kamu gelirlerine katkı, istihdam, altyapı yatırımlarına teşvik, yerel ekonomilere katkı turizmin olumlu ekonomik etkileri olarak nitelendirilmiştir. Diğer yandan turizmin bazı olumsuz ekonomik etkileri de bulunmaktadır (www.unep.org):

- Sızıntı; turizm dahilinde yapılan toplam harcamanın tasarruflar, vergiler ve ithal ürünler nedeniyle dışarıya sızması durumudur.
- Her şey dahil sistemi; gelen turistlerin yerel halkın turizmden gelir elde etmesini engellemektedir.
- Altyapı maliyetleri,
- Fiyat artışları,
- Yerel halkın turizme ekonomik yönden bağımlı hale gelmesi,
- Sezonluk bir sektör olması.

3.4.1.3. Sosyo-Kültürel Etkiler

Destinasyonların turizm değerleri ile ilgili doğal çevre kadar önemli bir diğer faktör destinasyonların sosyal, kültürel, tarihi öğeleridir. Turizmle farklı sosyal ve kültürel değerlere sahip insanlar bir araya gelmektedir. Etkileşim nedeniyle ev sahibi toplumların yaşayış ve davranış biçimlerinde, benzer şekilde ziyaretçilerin de davranışlarında çeşitli değişikliklere yol açabilmektedir.

Mbaiwa (2005) ele aldığı çalışmasında turizmin sosyo-kültürel etkilerinden bahsetmiştir. Turizmin gelir yaratması, istihdam olanakları, altyapısal gelişim, banka, sağlık, telekomünikasyon gibi sosyal hizmetlere ulaşımın sağlanabilmesi olmak üzere olumlu; ırkçılık, geleneksel toplumların yer değiştirmek zorunda kalması, geleneksel aile yapısının bozulması, suç oranlarında artış, hayat kadınlığı, giyimde gör÷len değişimler, gençlerin kullandığı dilde bozulmaların görülmesi olmak üzere olumsuz etkileri mevcuttur.

Turizm ile gelen etkileşim neticesinde toplum yapısı, aile ilişkileri, geleneksel yaşam tarzı, gelenekler ve ahlak kuralları üzerinde değişimler gör÷lebilmektedir. Olalı kültürel kirlenmeden bahsetmiş ve etkileşim neticesinde yaşayış biçimlerinde gör÷ldüğüne vurgu yapmıştır (Olalı, 1990: 386).

UNEP turizmin sosyo-kültürel anlamda olumsuz etkilerini yerel toplumların kimlik ve değerlerinin kaybolması, kültürel çatışmaların yaşanması, sosyal baskıya dayalı fiziksel etkiler ve etik sorunlar olarak sınıflandırmıştır.

Yerel kimlik ve değer yargılarının kaybolması veya değişimi: Bu başlık altında ele alınan konular turizme konu olan sosyal ve kültürel öğelerin turistlerin istek ve beklentileri nedeniyle değişime uğraması sonucu ortaya çıkan sorunlardır. Sosyal ve kültürel değerlerin turizm kapsamında metalaştırılmasına bağlı olarak bu değerlerin içeriğinin turist beklentileri yönünde yeniden şekillendirilmesi kültürel öğelerde kayıplara neden olmaktadır.

Benzer şekilde turist beklentilerini karşılama adına kırsal alanlar da dahil olmak üzere turizm destinasyonlarında yerel ürünlerden vazgeçilerek bilinen markaların kullanılmaya başlamasıyla oluşan standardizasyon yine yerel ürünlerin, üretimlerin ortadan kalkmasına neden olabilmektedir.

Doğan (1989) benzer şekilde materyalleşme ve ticari düşünme kaynaklı toplumsal değer yargılarında gözlenen dejenerasyonun turizm endüstrisinin gelişimi neticesinde görülen en önemli sorunlar arasında olduğundan bahsetmiştir.

Kültürel çatışma: Ev sahibi toplumlardan farklı sosyal statülerden, davranış ve tüketim kalıplarından gelen turistlerle yerel halk arasında çatışmalar oluşabilmektedir. İlk etki olarak yüksek gelir seviyesine sahip turistlerle etkileşim halinde olan düşük gelir seviyesindeki turizm çalışanlarında yaşam tarzına özenme görülebilmektedir. Özellikle daha az gelişmiş bölgelerde varlıklı ve yoksullar arasındaki farkın gittikçe artması sosyal, bazen de etnik gerilimin artmasına neden olmaktadır. Eber (1992)'e göre yerel halk turizmle bölgelerine gelen tüketim ve yaşam tarzından etkilenebilmektedir. Bu durum aile ilişkilerinde olumsuzlara neden olabilmektedir. Ayrıca bazı durumlarda turist gruplarının yaşadıkları yerlerde göstermedikleri davranışları ziyarete gittikleri yerlerde gösterebildikleri görülmektedir. Inskeep (1991)'in çalışması da bu durumu destekler niteliktedir. Turistlerin esnafa, yerel yaşayışa, ahlaki değerlere saygı göstermemesi yerel halk tarafından turistlere karşı bir ön yargı ve düşmanlık oluşmasına neden olabilmektedir. Benzer şekilde iş dağılımlarında da garsonluk, temizlikçilik, bahçıvanlık gibi işler için yerel halk istihdam edilirken, üst kademe pozisyonlar için dışarıdan eğitilmiş kişiler istihdam edilmektedir. Bu durum da kültürler arası çatışmaya dönebilmektedir.

Sosyal baskıya dayalı fiziksel etkiler: Destinasyonlarda sosyal baskıya dayalı olarak ortaya çıkan etkileri kaynak kullanımı ve kültürel bozulma temelli olarak sınıflandırılmaktadır. Kaynak kullanımı konusundaki sorunlar yerel halk ile turistik işletme ve turistlerin doğal kaynak kullanımını noktasında çatışmalarından kaynaklanmakta ve ileriki aşamalarda yerel halk üzerinde çevresel bozulma, artan altyapı ve maliyetlerinin yarattığı baskı olarak şekillenebilmektedir. Özellikle gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde yerel halk turizm planlaması sürecine dahil edilmemektedir. Bu durumda Eber (1992)'e göre turizm kendi yaşamlarını etkileyen gelişmelerle ilgili olarak söz sahibi olamayan özellikle kırsal bölgelerdeki toplumlarda sosyal kargaşayı ve şehirleşmeyi de beraberinde getirmektedir.

Etik sorunlar: Turizmin geliştiği bölgelerde artan suç oranları, çocuk işçi çalıştırılması, hayat kadınlığı ve seks turizmi etik sorunlar çerçevesinde ele alınan konulardır. Bazı durumlarda turizm kaynaklı etkileşim neticesinde geleneksel toplumlarda uyuşturucu ve alkol bağımlılığı da görülebilmektedir.

Diğer yandan turizm iyi planlandığı, yerel halk kendi sosyo-kültürel değerlerine bağlı olarak turizm sürecine katıldığı ve yerel halkın turizm temelli sorunlarına çözümler bulunduğu bir sistem geliştirildiği sürece olumlu sosyo-kültürel etkileri de bulunmaktadır. Bunlardan bazıları kültürel değerlerin turizm kapsamında yaşatılmasına, korunmasına ve gelecek nesillere aktarılmasına katkı sağlaması, kültürlerarası iletişimin artmasına vesile olarak barış ortamının sağlanması, turizm nedeniyle olarak geliştirilen yaşam koşullarından yerel halkların da istifade etmesi ve kültürleri tanıtılan halkların kendi tarih, kültür ve yaşamlarından gurur duymalarının sağlanması olarak özetlenebilmektedir.

Kısacası turizm yapısı itibariyle yaşam alanları dahilinde yürütülmesi ve doğal, tarihi, kültürel ve sosyal öğeleri faaliyet alanları dahilinde sunması nedeniyle yerel, bölgesel ve buna bağlı olarak da ulusal ve küresel bazda çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik etkiler yaratan bir sektördür. Planlama, uygulama ve yönetim niteliğine bağlı olarak etkileri olumlu ve olumsuz olmak üzere şekillenebilen turizm sürdürülebilir kalkınma kapsamında ele alınarak kendisine konu olan kaynaklarının uzun dönemli kullanımının yolu açılmaya çalışılmıştır. Sürdürülebilir turizm kalkınması kapsamında bahsedilen olumsuz etkiler en aza indirilmeye çalışılırken, olumlu etkiler azami düzeye çıkarılmaya çalışılmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir turizm kalkınması sürecine girilebilmesini

engelleyici bazı zorluklar vardır. Tosun (2001) Türkiye üzerinde yaptığı araştırmasında bu zorlukları şu şekilde özetlemiştir;

- Ulusal Ekonominin Öncelikleri; ülkelerin döviz ihtiyacı, karar mercilerini kalkınma ve/veya sürdürülebilir kalkınma gereklilikleri göz ardı edilerek yapılan turizm girişimlerini desteklemeye itmiştir.
- Güncel Turizm Kalkınması Görüşünün Olmaması; etkin bir planlama sisteminin yaratılmaması ve kalkınma yaklaşımlarının turizm kalkınmasına dahil edilememesini ifade etmektedir. sektörel planlamalar işbirliği, ikili iletişim, paydaşlar arası işbirliğinden uzak bir şekilde yürütülmektedir. Buna ek olarak planlamalarda kısa dönemli kısa dönemli konular baskın olarak ele alınmaktadır.
- Kamu Yönetimi Sisteminin Yapısı; güçlü bir merkezi yönetimin olması yerel yönetimlerin sorumluluk almasının ve yetki paylaşımında bulunarak işbirliğine gitmesini engellemektedir.
- Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkışı; döviz ihtiyacı turizme konu olan doğal alanların, kültürel mirasların ve tarihi alanların uzun dönemli var olma yönündense maliyetsiz ürün oluşlarına dikkat çekilmesine neden olmuştur. Bu alanların plansız olarak turizme açılması ise turizmin çevre üzerinde baskı oluşturmaya ve çevre sorunlarının görülmesine neden olmaktadır.
- Aşırı Ticarileşmenin Oluşması; kültürel ve geleneksel öğelerin metalaştırılmasına bağlı olarak içeriklerinin turizme uyarlanması veya turistlerin seveceği şekle sokularak aslında uzaklaştırılması gibi sorunlar yaratabilmektedir.

3.5. Türkiye’de Durum

WEF tarafından sunulan Seyahat ve Turizm Rekabetçilik Raporu’nda Türkiye, Seyahat ve Turizm Rekabet Endeksi 2015 sıralamasında 141 ülke arasında 44. sırada yer almaktadır. Raporda Türkiye “çevresel sürdürülebilirlik” konusunda 95. sırada yer alarak dünyada oldukça gerilerde kalmıştır. Ülke imajını büyük ölçüde etkileyen “emniyet ve güvenlik” kriterlerinde 121. sırada, “sağlık ve hijyen” konularında ise 63. sırada yer almaktadır. Yine turizmin niteliğini etkileyen “altyapı” konusunda 39., “doğal ve kültürel kaynaklar” açısından ise 29. sırada yer almaktadır (WEF, 2015: 330). Doğal ve kültürel kaynaklar, altyapı gibi konularda yüksek sıralarda yer alan Türkiye’nin rekabetçiliğinin artırılması ve

nitelikli bir turizm süreci yürütülebilmesi adına çevresel sürdürülebilirlik konusunda çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Çizelge 3.4. Türkiye’de Turizmin Ekonomi İçerisindeki Yeri

Yıllar	Turizm Gelirlerinin GSMH İçindeki Payı	Turizm Gelirlerinin İhracata Oranı
2010	3,4	18,3
2011	3,6	20,8
2012	3,7	19,2
2013	3,9	21,3
2014	4,3	21,8

Kaynak: http://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler/gsmh-icindeki-payi-1963-_79.html

GSMH içindeki payı son beş yılda artış gösteren ve 2013 yılı verilerine göre 838.000 kişiyi istihdam eden turizm sektörü (www.tuyed.org) için Kültür ve Turizm Bakanlığı da kaynakların koruma kullanma dengesinde sürece dahil edilmesinin sağlanabilmesi adına sürdürülebilir turizm ve sürdürülebilir turizm kalkınması fikirlerini benimsemiştir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın Türkiye Turizm Stratejisi 2023 raporunun vizyonu şu şekilde belirlenmiştir;

“Sürdürülebilir turizm yaklaşımı benimsenerek istihdamın artırılmasında ve bölgesel gelişmede turizmin öncü bir sektör konumuna ulaştırılması ve Türkiye’nin 2023 yılına kadar, uluslar arası pazarda turist sayısı ve turizm geliri bakımından ilk beş ülke arasında önemli bir varış noktası ve uluslararası bir marka haline getirilmesinin sağlanmasıdır.”

Bu amacın yerine getirilmesi için belirlenen ilkelerde de sürdürülebilir turizm ve sürdürülebilir kalkınma yaklaşımlarına şu şekilde vurgu yapılmıştır;

- Bölgeler arasındaki gelişme farklılıklarının giderilerek sürdürülebilir kalkınma hedefinde katkıda bulunulması,
- Var olan turizm bölgelerinin sürdürülebilirlik perspektifi içinde yeniden ele alınarak planlanması ve kaliteli yaşanabilir çevreler oluşturulması,
- Turizmin gelişiminin sürdürülebilir çevre politikaları ile desteklenmesi,
- Turizmde ürünün çeşitlendirilerek sezonun bütün bir yıla yayılması,
- Sürdürülebilir turizmin tanıtılarak eko-turizm, kırsal turizm ve agro-turizm konularında kamu, özel ve sivil toplum kuruluşlarının bilinçlendirilmesi,

- Yöreye özgü farklı turizm türlerinin birbirine entegrasyonu sağlayarak çok çeşitli turizm imkanlarını sağlık, eğitim v.b. farklı sektörel kullanımlarla bir arada sunulabilen alternatif turizm kentlerinin oluşturulması,
- Nitelikli turist sayısı ve turizm gelirlerinin arttırılması,

Sürdürülebilir turizm uygulamalarını destekler nitelikte oluşturulan bu ilkelere ek olarak paydaşların sürece dahil edilmesini de vizyon kapsamında ele alan rapor ilkelerine şu maddeleri eklemiştir;

- Turizm sektöründeki karar verme süreçlerinde merkezi-yerel-sivil aktörlerin beraber çalışmasının ve işbirliği içinde olmasının sağlandığı yönetim mekanizmalarının işler kılınması,
- Turizm planlamasının bütüncül planlama yaklaşımı ile merkezi-yerel yönetimlerin eşgüdümü sağlanarak, yönetsel organizasyonun ve finans olanaklarının birlikte ele alınması,
- Turizmin yoğunlaştığı yerlerde ortaya çıkan altyapı ve çevre sorunlarının yerel yönetimlerin ve özel sektörün de katkılarıyla çözümlenmesi,

Yine TÜSİAD Sürdürülebilir Turizm Raporu'nda artan ziyaretçi sayısının gelişmekte olan ülkelere yöneleceğinden bahsetmiş ve turizmde sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin benimsenmemesi durumunda uzun vadede çevresel ve sosyal sorunların ortaya çıkacağından bahsetmekte ve turizm sektöründe sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin benimsenmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007: 28)

Oluşturulan 2023 stratejilerinin uygulamaya konulması için Eylem Planı oluşturulmuş ve stratejilerde ele alınan tüm başlıkların uygulama yolları teorik olarak ortaya koyulmuş ve bölgeler ile bölgelerden sorumlu kurum ve kuruluşlar ortaya çıkarılmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007: 42).

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Ayder'in araştırma alanı olarak seçilmesinin iki temel nedeni vardır. İlki bölgenin statü çeşitliliği, ikincisi ise Ayder'in birçok ekolojik ve sosyo-kültürel zenginliği barındıran bir alana giriş kapısı olması ve bu değerleri taşıyan yakın çevresi için bir konaklama merkezine dönüşmüş olmasıdır. Bu iki temel özellik Ayder'in sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinin hem ekolojik, hem sosyo-kültürel hem de iyi yönetim boyutları açısından değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Ayder konumu itibarıyla Milli Park sahasında bulunan Doğal Sit Alanı, Turizm Merkezi, Kültür ve Turizm Koruma Gelişim Bölgesi statülerine sahip bir bölgedir. Ayrıca da belediye mücavir alanıdır. Yani bir yandan koruma altına alınmış, bir yandan da yatırıma açılmıştır. Sahip olduğu bu farklı statüler nedeniyle Ayder destinasyonunun turizm sürecinin yönetiminde kamu kurumlarının görevleri ile paydaşlar arası işbirliği ve iyi yönetim gibi konular daha büyük önem teşkil etmektedir. Bu bağlamda bölgenin sürdürülebilir turizm kalkınması süreci yeni eğilimler üzerinden ele alınmış ve iyi yönetim, işbirliği gibi kavramların da incelenmesi adına paydaşların konum ile görevlerine ve süreçteki işbirliği duruma vurgu yapılmıştır. Ayder'in sınırları içerisinde bulunduğu Rize İli ile ilgili olarak Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü 12. Bölge Müdürlüğü tarafından 2013 yılında Rize Doğa Turizmi Master Planı 2013-2023 yayımlanmış ve Kaçkar Dağları Milli Parkı koruma sahasının genel değerlendirmesi yapılmıştır. Elde edilen veriler bu raporla paralel olarak değerlendirilmiştir.

Ayder ve Yeşil Yol, Yayla Koridoru gibi projelerle turizme açılacak yaylalar, doğal ve kültürel değerler üzerinden turizm yürütülebilecek bölgelerdir. Diğer yandan Ayder Kaçkar Dağları Milli Parkı içerisine dahil olan bir koruma bölgesidir ve bu bölge biyolojik çeşitlilik ve jeolojik anlamda önemli bir değerdir. Bu bağlamda bölgede turizmin ekolojik temelli olarak sosyo-kültürel değerleri de koruyan bir temelde yürütülmesi önem teşkil etmektedir. Turizme açılacak yaylaların geleceğinin bir öngörüsünü sağlamak adına da önem teşkil eden, Çamlıhemşin İlçesi'nin turizm faaliyetleri kapsamında konaklama merkezine dönüşen Ayder'in turizm süreci turizm paydaşlarının görüşleri ile değerlendirilecek ve Ayder için önerilerde bulunarak turizme açılacak diğer yaylalar için de temel teşkil etmesi sağlanmaya çalışılacaktır.

Çalışma kapsamında kabul edilen çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik sürdürülebilirlik içeriğinin yanı sıra sürdürülebilir kalkınma içeriğinde tartışılmaya başlanan iyi yönetim ve işbirliği kavramının; bu süreçte de paydaşların bilgi ile sürece katılımının da önemine vurgu yapılmış ve Ayder ve çevresi için turizm planlama ve uygulama sürecinin daha net ortaya koyulabilmesi açısından süreç bu dört temel boyut üzerinden değerlendirilmiştir. Öneriler genel geçer olabilmesi açısından Sürdürülebilir Kalkınma İlkeleri, Sürdürülebilir Turizm İlkeleri ve Sürdürülebilir Turizm Alt Hedefleri doğrultusunda şekillendirilmeye çalışılacaktır.

4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın yürütüleceği Ayder Yaylası, ekoturizm olanakları yaratması yanında, turizm kaynaklı çevre sorunlarının da görüldüğü bir örnek olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bölgede yer alan turizm işletmelerinin çevresel etkilerinin incelenmesi ve işletme personelinin ve çevrede yaşayanların ekoturizm ve koruma unsurları açısından bilinçlendirilmesi bölge turizminin geleceği açısından hayati önem taşımaktadır (Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı, 2013: 388). Diğer yandan turizmin görüldüğü ilk yıllardan bu yana direkt olarak Ayder ile ilgili turizme konu olan değerlerinin turizm kapsamında veya turizmden korunmasına yönelik önlemlerin dahil edildiği, uzun dönemli bir planlamanın yapılmamış olması zaten statü çelişkileri görünen bölgede iyi yönetim gereklilikleri ile çevresel ve sosyo-kültürel anlamda koruma odaklı girişimlerin varlığını engellemiştir. Ayder'in Turizm Merkezi ilan edilmesi sonrasında yapılan yatırımlarla oluşan aşırı yapılaşma geleneksel dokuyu olumsuz etkilemekte ve görüntü kirliliğine neden olmaktadır (Atasoy, Reis ve Sancar, 2009). Kirlilik gerçeğine ek olarak bölgede kurulan tesislerin mimarisinin yerel dokuya uygun olmaması ve Karadeniz köy ve yaylalarındaki yerleşimlerle benzerlik göstermemesi kültür turizmi odağının ortadan kalkmasına sebebiyet verirken aynı zamanda bölgenin kültürel ve doğal özelliklerini yitirmesine, turizm açısından ise değerlerinin yitirilmesine neden olmaktadır.

Birçok canlı türüne ev sahipliği yapan bölgelerin turizme açılması durumunda yürütülecek turizm faaliyetlerinin bölge doğasına uygun olması, var olan yaşamı tahrip etmektense destekleyecek nitelikte olması beklenmektedir. Turizm faaliyetlerinin kaynağını bölgedeki doğal güzellikler ve termal kaynaklar oluşturan Ayder ve çevresinde turizmin oluşturduğu çevresel tehditler karşısında bu araştırmanın konusu, Ayder'in sürdürülebilir turizm

kalkınması süreci ile ilgili turizm paydaşlarının görüşlerinin alınması ve mevcut durumun ortaya çıkarılmasıdır.

Bu bağlamda araştırmanın amacı, *Ayder'in sürdürülebilir turizm kalkınması süreci ile ilgili turizm paydaşlarının görüşlerinin alınmasıdır*. Bu temel amaçla birlikte, araştırmanın alt amaçları şunlardır;

- Ayder'in sürdürülebilir turizm kalkınması sürecindeki sorunların tespit edilmesi,
- Ayder'in sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinin niteliğinin belirlenmesi,
- Ayder'in turizm sürecini yöneten paydaşların konuya hakimiyetinin ortaya çıkarılması,
- Ayder'deki sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinin yerel paydaşlar tarafından değerlendirilmesi,
- Süreçte paydaşların kendilerini nasıl konumlandıklarının ortaya çıkarılması,
- Sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinde paydaşlar arası işbirliği sürecinin ortaya koyulması,
- Ayder ve çevresindeki turizm faaliyetlerinin etkilerinin denetim niteliğinin ortaya çıkarılması,
- Turizmin çeşitlendirilmesi dahilinde Ayder ve çevresinde uygulanmaya başlanan turizm çeşitlerinin bölge doğasını uygunluğunun paydaşlarca nitelendirilmesi,
- Ayder'deki turizm sürecinin eksiklerinin ortaya koyulması,
- Ayder için uygun alternatiflerin sunulması,
- Ayder üzerinden turizme açılması girişimleri başlanan Çamlıhemşin'e bağlı diğer yaylalardaki olası durumların değerlendirilmesi,
- Bölgede var olan turizmin niteliğinin ortaya çıkartılarak sürdürülebilir turizm kalkınması sürecine destek sağlamak.

Kısacası çalışmanın amacı; Ayder'deki sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinin mevcut durumu ve geleceğiyle ilgili turizm paydaşlarının görüşlerinin ortaya çıkartılmasıdır. Bu amaçla turizm paydaşlarının sürecin çevresel, sosyo-kültürel, ekonomik ve iyi yönetim boyutlarıyla ilgili görüşleri alınmış, ek olarak sürecin eksik yönleri ile süreçle ilgili önerilerine de yer verilmiştir. Bu sayede turizm paydaşlarının Ayder'in sürdürülebilir turizm kalkınması ile ilgili görüşleri belirlenecek; sürecin eksikleri ortaya çıkarılacak ve bölgenin de dahil olduğu alanda yürütülmesi planlanan Yayla Koridoru ve Yeşil Yol projelerinin olası nitelikleri öngörülmeye çalışılacaktır.

Ayder ile ilgili yapılan çalışmalar genel anlamda, Ayder ve içinde bulunduğu alanın genel önem ve tanıtımına yönelik (Demirel ve Ejder, 1995; Zaman, 2008; Atasoy vd, 2009); turizm mevcut durumu, potansiyelinin belirlenmesine ve turizm alternatiflerine yönelik (Yeşiltaş, 2009; Zaman ve Birinci, 2009; Şenkaya vd, 2012; Çilingiroğlu ve Ufuk, 2013; İslamoğlu vd, 2014); turizme destek uygulamalarını kapsayan (Temizkan ve Yıldırım, 2014; Akyol, 2013); turizmin etkileri üzerine (Somuncu, 2007; Ulaş, 2010) araştırmalardan oluşmaktadır. Bu bağlamda yürütülen çalışma Ayder'deki turizm faaliyetlerini, sürdürülebilir turizm kalkınması sürecini turizm paydaşlarının görüşleriyle irdeleyen ilk çalışma olması sebebiyle önem teşkil etmektedir. Sürdürülebilir kalkınma kavramı iyi yönetimin de dahil edildiği 4 boyut üzerinden incelenmiş ve Ayder'in sürdürülebilir turizm kalkınması süreci için de bu 4 boyut ele alınmıştır. Bu amaçla paydaşların hem süreç hem de süreç içerisinde kendi konumları ile ilgili görüşleri sorulmuştur. Bu açıdan da önem taşıyan araştırmanın verileri ve araştırmadan çıkan sonuçlar ayrıca turizm paydaşları ortak olması nedeniyle Ayder çevresinde yürütülen, yürütülmesi planlanan girişimlere de bir öngörü niteliğinde olacaktır.

Diğer bir deyişle, hem var olan statü çeşitliliği nedeniyle yönetsel açıdan, hem de ekolojik ve sosyo-kültürel açıdan zengin bir bölgeye giriş mahiyetinde olması nedeniyle önem arz eden ve bu nedenle sürdürülebilir kalkınmanın dört boyutu açısından da değerlendirilecek olan Ayder ve çevresinin sürdürülebilir turizm kalkınması süreci ile ilgili turizm paydaşlarının görüşleri alınacaktır. Planlamacılar ve turizm paydaşları ortak olması nedeniyle Ayder'in mevcut durumunun turizme açılacak diğer yaylaların gelecekleriyle ilgili de bir öngörü sağlanması da amaçlanmaktadır. Daha önce bölge ile ilgili ne akademik düzeyde ne de devlet kurumları vasıtasıyla mevcut durum analizi paydaşlar düzeyinde yapılmamıştır. Bu bağlamda çalışma, bu bölge için paydaşların görüşleri üzerinden derinlemesine bir analiz yapması, sorunlara ekolojik açıdan da bakıyor olması ve bu yönde çözümler sunması açısından önem teşkil etmektedir. Çalışmanın bir diğer önemi ise sürdürülebilir kalkınma boyutlarına yönetişimi de ekleyerek paydaşların süreç içerisindeki konumlarının, etkinliklerinin, yönetişim boyutunun bölgede ne derece etkin olduğunun ortaya çıkarılarak; paydaşların sürdürülebilir turizm kalkınması sürecini ve bu süreçte kendilerini değerlendirmelerini sağlamış olmasıdır.

4.2. Kapsam ve Sınırlılıklar

Araştırma Ayder'in sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinin yerel paydaşlar açısından değerlendirilmesini kapsamaktadır. Bu bağlamda destinasyonun sürdürülebilir turizm kalkınmasını planlama süreciyle ve niteliğiyle ilgili olarak yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, özel sektör paydaşları, uzmanlar ve medya paydaşları ile görüşülecek ve bölgede sürdürülebilir turizm kalkınması ile ilgili olarak yapılanların, yapılacak olanların ve sürecin bir bütün olarak değerlendirilmesi sağlanacaktır.

Araştırma yerel paydaşların kendi içlerinde yaptıkları ve kendi bölgelerini yorumlamalarıyla ve bu yorumlamaların kavramlar ve raporlarla karşılaştırılmasıyla sınırlıdır.

4.3. Araştırma Problemi ve Veri Toplama

Bu aşamada araştırma içeriğini oluşturan temel soru ile bu sorunun içeriğini oluşturan alt sorulardan bahsedilmiştir. Görüşme sorularının içeriği belirlenen bu sorular etrafında şekillendirilmiştir.

Araştırmanın temel sorusu;

Ayder ve çevresinin sürdürülebilir turizm kalkınması süreci ile ilgili turizm paydaşlarının konuları itibariyle görüşleri nelerdir?

Araştırma kapsamında sorulacak soruların içeriği Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi'nin destinasyonlar için belirlediği kriterler (www.gstcouncil.org), ulusal ve yerel sürdürülebilir turizm kalkınması raporları (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007; Orman ve Su İşleri Bakanlığı ve Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, 2013) ile akademik yazında yer alan sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir turizm kalkınması kriterleri ve hedefleri (Tosun, 2001; Erdoğan, 2003; UNEP, 2005; Telfer ve Sharpley, 2008; Sustainable Solutions Network, 2012) doğrultusunda uyarlanmıştır. Bu bağlamda, verilecek cevapların da bu çalışmalara paralel çerçevede olması beklenmektedir.

Paydaşlardan elde edilmesi beklenen veriler şu alt problemlerden oluşmaktadır;

- *Ayder ve çevresinin sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinin mevcut durumu ile ilgili turizm paydaşlarının görüşleri nelerdir?*
- *Ayder ve çevresinin sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinde paydaşlar arası işbirliğinin etkinliği konusunda turizm paydaşlarının görüşleri nelerdir?*
- *Ayder ve çevresinin sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinin eksik noktaları turizm paydaşlarının görüşleri nelerdir?*
- *Ayder ve çevresinin sürdürülebilir turizm kalkınması süreci ile ilgili turizm paydaşlarının önerileri nelerdir?*

Belirlenen bu alt problemler için oluşturulan sorular ve soruların açıklamaları ayrıntılı olarak Ek 1’de verilmiştir.

4.3. Araştırma Deseni

Araştırma kapsamında, Ayder destinasyonun sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinin etkin işleyip işlemediği turizm paydaşlarının görüşleri ışığında mevcut durum, işbirliği, gelecek ve eksikler açısından analiz edilecektir. Nitel araştırmacılar kendi doğal ortamlarındaki şeyleri insanların olaylara verdiği anlamlar açısından anlamlandırmaya çalışmakta veya yorumlamaktadırlar (Denzin ve Lincoln, 2011: 3). Bu nedenle ele alınan bu paydaş görüşü araştırmasında nitel araştırma yoluna gidilmiştir. Çalışmanın güvenilirliğinin artırılması adına farklı desenler çalışmaya dahil edilmiştir. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden araştırmanın doğasına uygun olan ‘*durum çalışması (case study) deseni*’, ‘*dokümantasyon*’, ‘*diskors analiz*’ ve ‘*olgu bilim*’ kullanılmıştır. Durum çalışması; gerçek yaşamın, mevcut bir ortam içindeki durumun araştırmasını gerektirmektedir (Yin, 2009). Durum çalışması, güncel bir olguyu kendi gerçek yaşam çerçevesi içinde çalışan ve durumları çok yönlü, sistemli ve derinlemesine inceleyen, birden fazla kanıt veya veri kaynağının mevcut olduğu durumlarda kullanılan görgül bir araştırma yöntemidir (Yin, 1984: 23; Patton, 1990:384; Yıldırım ve Şimşek, 2005:277).

Durum çalışması 8 temel aşamadan oluşmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 281);

1. Araştırma sorularının geliştirilmesi
2. Araştırma alt problemlerinin geliştirilmesi
3. Analiz biriminin saptanması
4. Çalışılacak durumun belirlenmesi
5. Araştırmaya katılacak bireylerin seçimi
6. Verilerin toplanması ve toplanan verinin alt problemlerle ilişkilendirilmesi
7. Verinin analiz edilmesi ve yorumlanması
8. Durum çalışmasının raporlaştırılması

Dokümantasyon, diğer bir deyişle doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Dokümanlar nitel araştırmalarda gözlem ve görüşme gibi diğer veri toplama yöntemleriyle birlikte kullanıldığında “verinin çeşitlendirilmesi” amacına hizmet edecek ve araştırmanın geçerliliğini önemli ölçüde arttıracaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Doküman incelemeleri beş adımdan oluşmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 193);

- Dokümanlara ulaşma,
- Orijinalliğin kontrol edilmesi,
- Dokümanları anlama,
- Veriyi analiz etme,
- Veriyi kullanma.

Olgu Bilim deseni farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Bize tümüyle yabancı olmayan aynı zamanda da tam anlamını kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için olgubilim uygun bir araştırma zemini oluşturmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 72).

Olgubilim araştırmalarında başlıca veri toplama aracı görüşmedir. Olgulara ilişkin yaşantıları ve anlamları ortaya çıkarmak için görüşmenin araştırmacılara sunduğu etkileşim, esneklik ve sondalar yoluyla irdeleme özelliklerinin kullanılması gerekmektedir. Araştırmacının görüşülen bireyle güven ve empatiye dayalı bir etkileşim ortamı

oluşturabilmesi önemlidir. Böyle bir ortam içinde bireyler kendilerinin bile daha önce farkında olmadıkları ya da üzerinde fazla düşünmedikleri yaşantıları ve anlamları dışa vurabilir, ortaya koyabilirler. Bu tür görüşmelerde araştırmacının ulaştığı açıklamaları ve anlamları görüşülen kişiye teyit ettirme fırsatı olduğu için araştırmanın geçerliliği ve güvenirliği artmaktadır (Yıldırım ve şimşek, 2008: 75).

Diskors Analizinde incelenen diskorsun özelliğine göre bir metin incelenebilir; taraflararası karşılıklı-eylem incelenebilir; yazar ile okuyucu arası diskors incelenebilir; metin veya karşılıklı-eylemi çevreleyen bağlam incelenebilir ya da bunların hepsi incelenebilir. Diskors analizinde dili incelenecek birimler her türlü yazılı veya sözlü ifadelerdir (Erdoğan, 2012: 123).

Araştırma kapsamında, bir destinasyonda yürütülen sürdürülebilir turizm kalkınması süreci ile ilgili içinde olabilecek birden fazla alt birime yönelmeye ilişkin desen olan i içe geçmiş tek durum deseni kullanılacaktır. İ ie geçmiş durum çalışmasında, ele alınan veya araştırmaya dhil edilen her bir durum, kendi içinde çeşitli alt birimlere ayrılarak çalışılır (Yıldırım & şimşek, 2005: 291).

4.4.1. Araştırmanın Geçerlik ve Güvenirliği

Araştırmanın geçerliğinin sağlanabilmesi adına;

- Soruların anlaşılabilirliği için görüşmeden önce 10 kişiye sorular yöneltilmiş ve ne anladıkları sorulmuştur. Alınan geri bildirimler doğrultusunda sorular tekrar şekillendirilmiştir. Özetle 10 kişiyi kapsayan pilot bir uygulama yapılmıştır.
- Görüşme soruları açıklamalarıyla birlikte bir uzmana gönderilerek soruların içerik ve ulaşılması amaçlanan konulara uygunluğu onaylatılmıştır (Lincoln ve Guba, 1985; Creswell, 2013).
- *Üçgenleme* (LeCompte ve Schensul, 1999; Marshall ve Rossman, 2010; Creswell, 2013); araştırma sürecinde paydaş görüşleri, gözlemlerinin yanı sıra araştırma içeriğinin ve görüşme sorularının belirlenmesinde, sonuçların değerlendirilmesinde ilgili uluslararası literatür, uluslararası kriterler, ulusal ve yerel turizm planlamalarından yararlanılmıştır.
- *Üye Kontrolü*; araştırmaya dahil olan uzmanlar, görüşmelerin içerik ve sonuçlarını değerlendirmişlerdir (Lincoln ve Guba, 1985; Creswell, 2013).
- Elde edilen verilerle konu ile ilgili *yoğun betimleme* 'ye (Lincoln ve Guba, 1985; Creswell, 2013) özellikle değerlendirmenin yapıldığı *Sonuç ve Öneriler* bölümü'nde ağırlıklı olarak yer verilmiştir.
- *Dış denetim* sağlanabilmesi açısından paydaşlardan elde edilen veriler ışığında oluşturulan tablolar ve yazılan yorumlar bir uzmana sunulmuş ve uygunluğu ile ilgili teyit alınmıştır (Lincoln ve Guba, 1985).

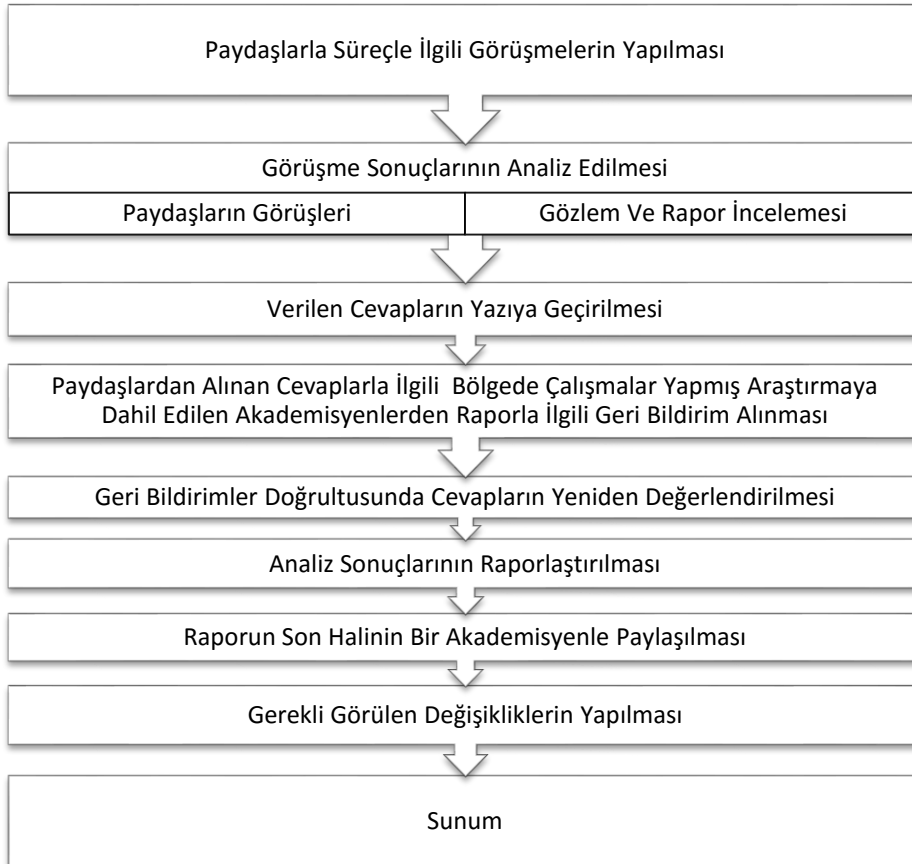
Araştırmanın güvenirliliğinin sağlanabilmesi adına;

- Eksiksiz veri için ses kayıt cihazı kullanılması ve kayıttakiler olduğu gibi yazıya dökülmesi (Creswell, 2013: 253) sağlanmıştır.
- Güvenirliliğin sağlanabilmesi adına araştırma bulguları bölümünde kişisel görüşlere yer verilmemiş; veriler tarafsız sunulmuştur (Lincoln, Lynham ve Guba, 2011).
- İç güvenirliliğin sağlanabilmesi adına tutarlık incelemesi için mülakat soruları ve elde edilen cevaplar ve bu cevaplar doğrultusunda oluşturulan tablolar, varılan sonuçlar ve

sunulan öneriler bu alanda uzman kişilerin görüşüne sunulmuştur (Lincoln ve Guba, 1985). Alınan görüşler doğrultusunda düzeltmeler yapılmıştır.

- Çalışma kapsamında ele alınan konu, soru ve araştırma içeriği Ayder’de gözlenen sorunların analiz edilmesi ve uygun çözümlerin geliştirilmesi adına seçilmiştir.
- Paydaşlardan alınan cevaplar bölgeden sorumlu kurumlarca oluşturulan raporlar ile sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir turizm kalkınması ilkeleri dikkate alınarak değerlendirilmiştir.
- Dış Geçerlilik; Görüşmeler, gözlem ve raporlar neticesinde elde edilen veriler ilk aşamada yorum katmadan yazılmış, sonraki aşamada yorum eklenmiştir (LeCompte ve Goetz, 1982). Sonuç değerlendirmesinde kişisel görüşlere yer verilmeden rapor ve kavramlarla desteklenmesi dış geçerliliği arttıran önemli bir unsurdur.

Araştırma süreci tüm aşamalarıyla birlikte Şekil 4.1.’de sunulmuştur.

Şekil 4.1. Araştırma Süreci

4.5. Araştırma Evreni

Araştırma alanı olarak Ayder ve çevresi belirlenmiştir. Araştırmanın amacı doğrultusunda turizm paydaşlarının çeşitliliğini arttırabilmek adına ilk aşamada *maksimum çeşitlilik örneklemesine* (Sandelowski, 1995) gidilmiştir. Bu bağlamda, araştırmanın evreni Ayder ve çevresinde turizm süreciyle ilgili ve sorumlu tüm turizm paydaş grupları olarak belirlenmiştir. Bu gruplar; kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları, özel sektör, uzmanlar, medya organları olarak ele alınmıştır.

Paydaş grupları içerisinde görüşme yapılacak kişiler gruplar içerisinde farklılık göstermektedir. Araştırmanın ilk aşamasında en yetkili kamu görevlisi olarak görülen Rize İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile görüşülmüştür. Araştırmanın bu aşamasında *kartopu örnekleme*ye (Patton, 1990) gidilerek; hem Rize İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nden hem de bölgede sürdürülebilir turizm kalkınması ile ilgili çalışan uzmanlardan görüş alınmış ve görüşülmesi gereken paydaşlar bu kişilere paydaş grupları üzerinden sorulan “Bu konuyla ilgili olarak kim veya kimlerle görüşmemi tavsiye edersiniz?” (Patton, 1987: 56) sorusuna verilen cevap neticesinde görüşülecek paydaşlar araştırmaya dahil edilmiştir. Görüşmelerin neticesinde gerekli aşamalar için karşılaştırma ve eşleştirmeler yapılarak süreç bir bütün olarak ele alınmaya çalışılmıştır. Bu amaçla ilk olarak literatür taraması verilerinden ve Türkiye Turizm Stratejisi 2023'ten yararlanılarak öncelikle ilgili kamu kurumları ile, sonrasında tavsiye edilen sivil toplum kuruluşlarıyla görüşmeler yapılmıştır. Sonraki aşamada Ayder'de faaliyet gösteren belgeli işletmelerden derneklerle iletişim halinde bulunan özel sektör temsilcileri ile görüşmeler yapılmış; son aşamada ise bölge doğasıyla ve turizm süreciyle ilgilenen iki akademisyenle görüşülmüştür. Görüşme yapılan son paydaş grubu uzman görüşü dahilinde medya paydaşları olarak belirlenmiştir.

Paydaş seçimleri sırasında kurumların nitelikleri göz önünde bulundurulmuştur. Buna göre kamu paydaşları Ayder'in statüleri gereği ilgili kamu kurumları olan Rize İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 12. Bölge Milli Parklar Müdürlüğü, Tabiat Varlıkları Koruma Müdürlüğü ile Çamlıhemşin Belediyesi ile yine planlamalarda görüş bildiren Çamlıhemşin Kaymakamlığı ile Rize Valiliği olarak belirlenmiştir. Ayder'in çoklu statü niteliği dolayısıyla ilgili tüm kamu kurumlarıyla görüşme yapılmıştır.

Sürecin bütün olarak ele alınabilmesi açısından bölgenin niteliğine uygun planlamaların yapılabilmesi, planlama esaslarına uygun uygulamaların yürütülebilmesi ve destek sağlanabilmesi için iyi yönetim esasının benimsenmesi ve buna bağlı işbirliği hususu önem teşkil etmektedir. Sivil toplum kuruluşları ile özel sektör paydaşları bu destekleyici ve uygulama esasları ile ilgili olarak araştırmaya dahil edilmişlerdir. Turizm sürecinin profesyonel bir bakış açısıyla değerlendirilmesi verimliliği açısından önemlidir; bu amaçla bölgeyle ilgili çalışmalar yürüten uzmanlar araştırmaya dahil edilmiştir. Son olarak da bölgenin tanıtılmasında destekleyici unsur olarak medya kuruluşlarının Ayder'in turizm sürecine olan bakışları tamamlayıcı bir unsur olarak araştırmaya dahil edilmiştir.

Ayder'de yerel yaşamın kalmamış olması; tüm evlerin işletmeye çevrilmesi yerel halkın görüşlerinin ayrı olarak alınabilmesine engel olmuştur. Fakat işletme sahipleri arasında işletmeci olmadan önce bölgede yaşayan kişiler de bulunduğu için görüşleri yine de araştırmaya dahil edilmiş olacaktır.

Araştırmaya dahil edilen kültür ve turizm, kalkınma ile çevre ile ilgili olmak üzere Sivil Toplum Kuruluşları 3 grupta incelenebilmektedir. Kültür ve turizm ile ilgili olarak 3, kalkınma ile ilgili olarak 1; çevre ile ilgili olarak 3 kuruluşla görüşülmüştür. Özel sektör paydaşları hem derneklerle iletişimde olan hem de bölgede ilk dönemden bu zaman faaliyet gösteren işletmelerden seçilmiştir; belgeli toplamda 31'i konaklama, 18'i seyahat acentası, 9'u restoran olan toplamda 58 belgeli işletmeden 3 restoran, 7 konaklama işletmesi, 2 seyahat acentesi olmak üzere 12 işletme ile görüşülmüştür. Akademisyenler bölgeyle, bölgedeki değişimle ve turizmle ilgili araştırmalar yapan kişilerden seçilmiştir. Medya paydaşlarına ise görüşülen sivil toplum kuruluşları aracılığıyla karar verilmiş ve yerel basından, bölgeyi iyi bilen kişilerden seçilmiştir.

Buna göre görüşme soruları direkt yerel yöneticilerle bölge turizm planlamasından sorumlu kişilere yöneltilmiş ve bölgede var olan turizmin niteliğine, var olan işbirliklerine, planlamalarla gelecek beklentilerine yönelik sorulara yer verilmiştir. Görüşme yapılacak paydaş profili Çizelge 4.4'te sunulmuştur.

Çizelge 4.1. Katılımcı Dağılımı

Katılımcı Kodu	Katılımcı Profili
<i>Kamu Kurumları</i>	
1. KAMU1	Rize Valiliği
2. KAMU2	Çamlıhemşin Belediyesi
3. KAMU3	Çamlıhemşin Kaymakamlığı
4. KAMU4	Rize Orman ve Su İşleri Müdürlüğü
5. KAMU5	Rize İl Kültür Turizm Müdürlüğü
6. KAMU6	Rize Tabiat Varlıkları Koruma Müdürlüğü
<i>Sivil Toplum KuruLuşları</i>	
1. STK1	Çevre Derneği Başkanı
2. STK2	Çevre Derneği Başkanı
3. STK3	Çevre Derneği Başkanı
4. STK4	Turizm Derneği Başkanı
5. STK5	Kültür ve Turizm Derneği Başkanı
6. STK6	Meslek Odası
7. STK7	Kalkınma Kurulu
<i>Özel Sektör</i>	
1. RES1	Restoran Sahibi
2. RES2	Restoran Sahibi
3. RES3	Restoran Sahibi
4. RES4	Restoran Sahibi
5. KON1	Konaklama İşletmesi Sahibi
6. KON2	Konaklama İşletmesi Sahibi
7. KON3	Konaklama İşletmesi Sahibi
8. KON4	Konaklama İşletmesi Sahibi
9. KON5	Konaklama İşletmesi Sahibi
10. KON6	Konaklama İşletmesi Sahibi
11. ACENTE1	Seyahat Acentası Sahibi
12. ACENTE2	Seyahat Acentası Sahibi ve Tur Rehberi
<i>Akademisyen</i>	
1. AKA1	Akademisyen
2. AKA2	Akademisyen
<i>Medya</i>	
1. MEDYA1	Gazeteci
2. MEDYA2	Gazeteci

4.6. Veri Toplama Aracı

Paydaşların yorumlarının daha ayrıntılı alınabilmesi açısından yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmış ve sürecin derinlemesine açıklanabilmesinin sağlanabilmesi hedeflenmiştir. Görüşme yapılan kişilerin konu dahilinde kendi görüş ve düşünceleri doğrultusunda konuyu aydınlatabilmelerini sağlayabilmek adına yarı yapılandırılmış görüşme tercih edilmiştir.

Görüşme soruları sürdürülebilir destinasyon ilkeleri ile ele alınan sürdürülebilir kalkınma bakış açısı kapsamında belirlenmiştir. Ayder'in doğal ve sosyo-kültürel değerleri göz

önünde bulundurulması açısından sürdürülebilir kalkınma esasları uyarınca bütün olarak değerlendirilebilmesi açısından süreç çevresel, sosyo-kültürel, ekonomik ve iyi yönetim boyutlarıyla ele alınmış ve destekleyici unsur olarak kavram tanımı, bölge bilgisi ile eksik ve öneriler konularına yer verilmiştir.

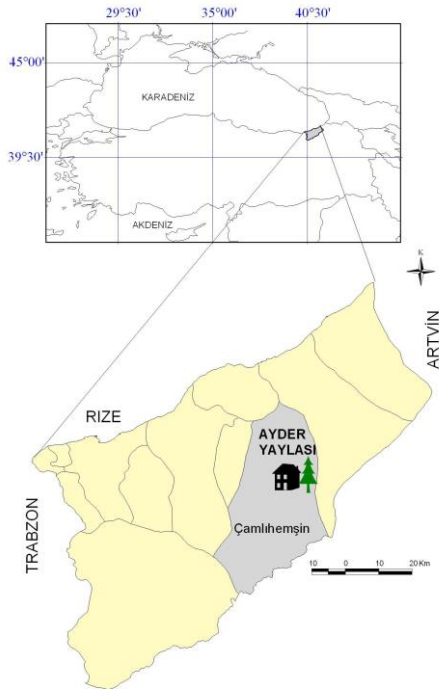
4.7. Araştırma Alanı

Araştırma alanı olarak ele alınan Ayder, Rize'nin en çok turist çeken bölgelerindedir. Kültür ve Turizm Merkezi ilan edilmesi ve aynı zamanda Kaçkar Dağları Milli Parkı içerisinde bulunması itibarıyla koruma alanı olması ve sit alanı ilan edilmesi Ayder'in turizm planlama sürecini zorlaştıran temel nedenlerdir. Bu aşamada Ayder ve dahil olduğu Kaçkar Dağları Milli Parkı ile ilgili temel bilgiler sunulacaktır.

4.7.1. Ayder

Karadeniz Bölgesi'nin en gözde mekanlarından biri olan Ayder, kaplıcası ve eşsiz doğal güzellikleriyle son yıllarda en çok turist çeken beldelerden biridir. Rize il merkezine 87 km, Çamlıhemşin ilçe merkezine ise 16 km mesafede, 1220 metre yükseklikte yer almaktadır. Ayder'den yukarıya çıktıkça yol boyu Bulut, Gürgendibi, Aşıklar Şelaleleri bulunmaktadır. Ayder, Bakanlar Kurulu Kararı ile Turizm Merkezi ilan edilerek 19.04.1987 tarih ve 19426 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır. 1994 yılında Milli Park, 1998 yılında ise SİT alanı ilan edilen Ayder ve çevresinde 311 kişi kaçak yapılaşma ile SİT ve milli park yasalarına muhalefet etmekten yargılanmıştır (Kaçar, 2008). Bunun yanında, yörenin tarihi, doğal ve sosyo-kültürel turizm değerlerini barındırması, kış ve sağlık turizmi ile mevcut diğer turizm potansiyelinin dikkate alınarak değerlendirilmesi ve bu alanların koruma-kullanma dengesinin kurularak sektörel kalkınma ve planlı gelişim sağlanması amacıyla Ayder bölgesi, 20.11.2006 tarih ve 11264 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile "Kültür ve Turizm boKoruma Gelişim Bölgesi" ilan edilerek 08.12.2006 tarih ve 26370 sayılı resmi gazetede yayınlanmıştır (DOKA, 2011).

Tüm bu girişimler Ayder'in doğal görünümünün korunmasını ve kaçak yapılaşmanın önüne geçilmesini sağlamamıştır. Son olarak Çamlıhemşin Belediyesi tarafından Revize İmar Planı hazırlanmıştır (Kaçar, 2008; Kaçar, 2010(a); Kaçar 2010(b)).

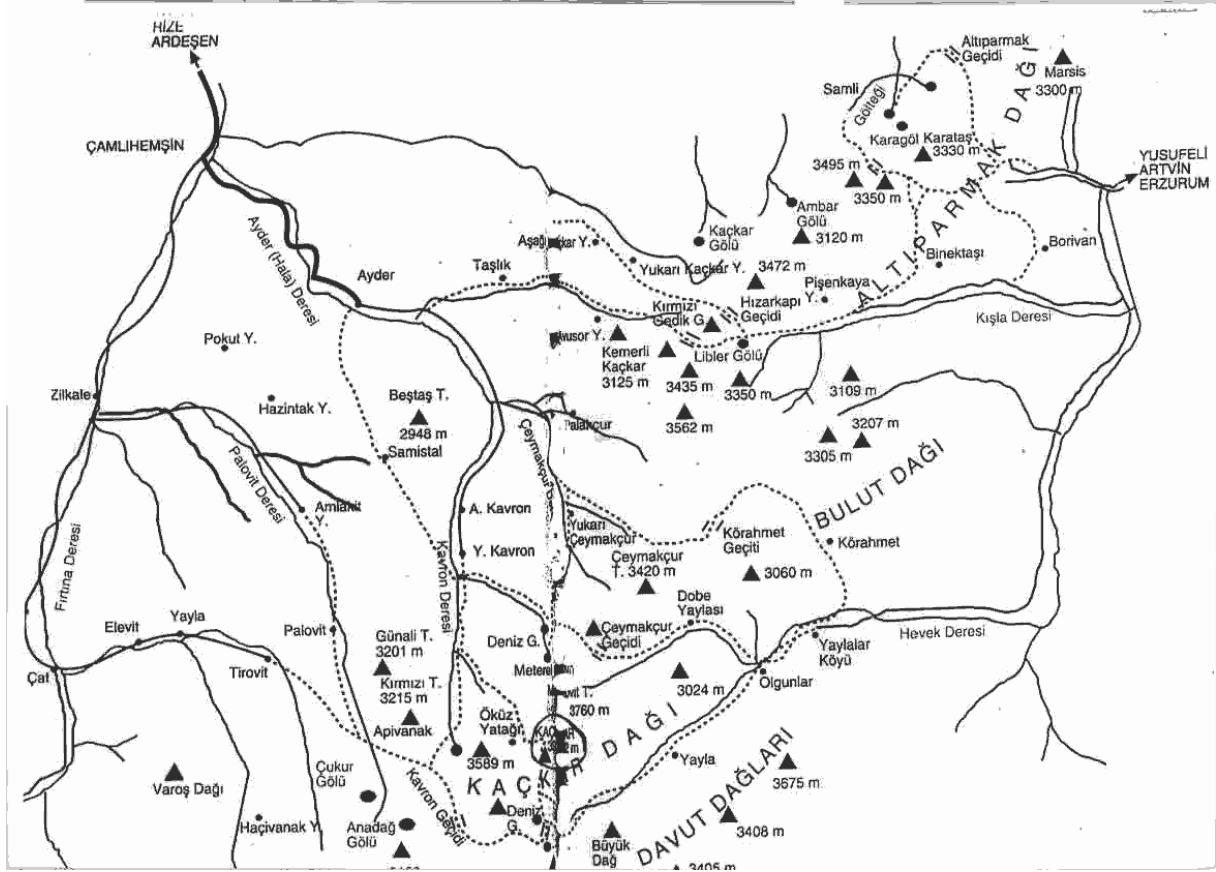

Şekil 4.2. Ayder'in Konumu

Kaynak: (Atasoy vd, 2009)

Mevcut durumda Ayder, Milli Park sahasında bulunan Doğal Sit Alanı, Turizm Merkezi, Kültür ve Turizm Koruma Gelişim Bölgesi statülerine sahip bir bölgedir. Ayrıca belediye mücavir alanıdır. Ayder'de belgeli 31 konaklama işletmesinde, toplamda 1428 yatak kapasitesi bulunmaktadır. Bölgede kaçak yatırımların da bulunuyor olması net yatak kapasitesinin öğrenilmesini engellemektedir. Şekil 4.2.'de Ayder'in konumuna yer verilmiştir (Atasoy vd, 2009).

Hep yeşil kalan ladin ve çam ağaçlarının sarıdan kırmızıya dönüşen gürgen, kestane, kayın ve köknar ormanlarının sınırında olan bir vadiye konumlanan yayla, her mevsim farklı bir güzelliğe bürünmektedir. Yaylanın içinden Kavron Deresi akmakta, hemen dışında ise Gelin Tülü Şelalesi yer almaktadır. Şekil 4.3.'te görülen konumu itibarıyla Ayder aynı zamanda Çamlıhemşin'e, Çamlıhemşin'de bulunan Pokut, Aşağı ve Yukarı Kavron, Hazindak, Amlakit gibi yaylalara ve Kaçkar Dağları Milli Parkı'na gezi yapan turistlerin geçiş ve konaklama alanıdır. Bu durum Ayder'in varlığını daha da önemli hale getirmektedir.

Şekil 4.3. Ayder'in Kaçkar Dağları Milli Parkı İçerisindeki Konumu

Kaynak: (<http://kuzeymavi.com>)

Her biri kendine özgü yapısıyla varlığını sürdüren çevre yaylaları ile birçok bitki ve hayvan türüne ev sahipliği yapan Kaçkar Dağları Milli Parkı'nın da turizm yatırımlarına açılması, bölgedeki ekolojik ve sosyal yaşamın geleceği açısından Ayder'de yürütülen sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinin niteliğinin önemini arttırmaktadır. Rize Doğa Turizmi Master Planı'nda sürdürülebilir turizm doğa turizmi vurgusu yapılmış ve kitle turizmindense alternatif turizm türlerine yönelmenin gerekliliğinden bahsedilmiştir. Bu bağlamda sürecin işbirliği dahilinde yürütülmesine de vurgu yapılmıştır.

4.7.2. Kaçkar Dağları Milli Parkı

Milli Parka, Karadeniz Bölünmüş Sahil Yolunu kullanarak Çamlıhemşin üzerinden ulaşılmaktadır. Çamlıhemşin-Rize arası 62 km. Ayder-Çamlıhemşin arası ise 17 km. dir. Milli Parkın güney bölümüne ise Erzurum-Artvin Devlet Karayolunu kullanarak Yusufeli İlçesi, Sarıgöl Köyü, Altıparmak Köyü ve Yaylalar Köyü geçilerek ulaşılabilir.

Ülkemizde Pleistosan'e ait buzul izleriyle beraber aktüel buzullaşmanın birlikte görüldüğü ender yerlerden birisi de Kaçkar Dağlarıdır. Bu sahada birçok buzullarla birlikte; buzul gölleri, buzul vadileri, sirkler ve morenler bulunmaktadır. Kaçkar Dağları'nda yaklaşık 100 adet buzul gölü bulunmaktadır.

Başta Fırtına Deresi ve Hemşin Deresi olmak üzere; bitki çeşitliliği ve zenginliği ile fauna çeşitliliğinin yoğunlaştığı bütün vadiler endemik türler içermektedir. Çat Deresi Vadisi'nde yer alan Zilkale Harabeleri kültürel açıdan önemli bir değer taşımaktadır. Aynı zamanda, yörenin sosyal-kültürel ve ekonomik mekansal görüntüsünü sergileyen yayla yerleşimleri, hem doğaya uyumu hem de mimari değerleri ile önem taşımaktadır.

Çeşitli ağaç türlerinden oluşan orman alanları bulunmaktadır. Bu ormanlar, geçmişten beri az müdahale görmüş ormanlar olup, tamamı doğal ormanlardır. "Bakir Orman" denilebilecek kısımları bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin tek Şimşir Ormanı kabul edilen Şimşir Mesçeresi Şenyuva'da 1.5 ha'lık alanı kapsamaktadır. Milli Park, içerdiği nadir flora, fauna çeşitliliğinden dolayı WWF (World Wildlife Fund for Nature) tarafından "dünyanın korunması öncelikli 100 bölgesi"nden biri olarak seçilmiştir. Milli Parktaki bitkilerde; bu güne kadar 54'ü endemik olmak üzere 75 adet takson belirlenmiştir. Milli Park ziyaretçileri için; Güzergâh boyunca Doğu Ladini, Gürgen, Karaağaç, İhlamur, Huş, Titrek Kavak, Şimşir, Yaban Fındığı ve Kafkas Orman Gülü gözlemlene imkânı mevcuttur. Güzerga üzerinde 1.5 ha'lık Şimşir gen koruma ormanı bulunmaktadır. Dünyada Şimşirin orman oluşturduğu tek nokta buradadır (bolge12.ormansu.gov.tr).

Kaçkar Dağları Milli Parkı içinde, anıtsal özelliği bulunan kültürel eserleri ziyaret, doğa tanıma yürüyüşleri, flora ve fauna inceleme, kampçılık, yayla kültürünü tanıma, yamaç paraşütü, rafting, dağcılık-zirve tırmanışları, buzullar ve buzul göllerini ziyaret etmek gibi pek çok aktiviteler de gerçekleştirilebilmektedir. Günümüzde de Kaçkar Dağı Milli Parkı, gerek doğa yürüyüşleri ve gerek zirve tırmanışları gözetildiğinde, önemli bir rekreatif potansiyele sahiptir.

Milli Park'taki irili ufaklı 40 kadar kırsal yerleşim birimi ve yaylalar da bölgedeki rekreasyonda çok önemli yer tutmaktadır. Bunların içinde en önemlisi son yıllarda giderek adını daha çok duyuran ve Milli Park'ın neredeyse en yoğun ziyaretçi çekim merkezi

durumuna gelen Ayder Yaylası'dır. Ayder Yaylası, Türkiye'nin en eski kaplıcalarına sahiptir.

5. ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırma kapsamında sorulan 18 soru içeriklerine göre 8 başlık altında toplanmıştır, değerlendirmeler ve karŐılaŐtırmalar da bu doğrultuda yapılmıştır.

5.1. Sürecin Genel Tanımlanması ve Bölge Algısı

İlk iki sorudan elde edilen verilerle paydaşların süreci genel olarak nasıl kavradıklarına, bölgeyle ilgili görüşlerine ulaşmak hedeflenmiştir. Bu aşamada kişilere yöneltelen sorular Şu Şekildedir;

Sürdürülebilir turizm kalkınması size ne ifade ediyor?

Ayder ve çevresinin turizm kaynaklarını ve olası potansiyelini nasıl tanımlarsınız?

5.1.1. Sürdürülebilir Turizm Kalkınmasının Paydaşlar Tarafından Değerlendirilmesi

Sürdürülebilir turizm kalkınması ile ilgili paydaş görüşleri Çizelge 5.1.'de özetlenmiştir.

Çizelge 5.1. Sürdürülebilir Turizm Kalkınması Tanımı

Paydaşlar	Sürdürülebilir Turizm Kalkınması Tanımı
Kamu Kurumları	Koruma, Ekolojik yapının korunması Doğal çevreye olan zararın en aza indirilmesi, Yerel kültürün korunması, Tarihi öğelerin korunması, Koruma kullanma dengesi, Devamlılık, Turizmin çeşitlendirilmesi, Turizmin 12 aya yayılması, Turizmin devamlılığının sağlanması Yerel Kalkınma, Yerel halkın turizme katılımının sağlanması, Yerel ekonomiye katkı sağlanması
Sivil Toplum Kuruluşları	Koruma Doğa koruma Sosyal yaşamı koruma Kültürel değerleri koruma Yerel Kalkınma Ekonomik kalkınma Sürdürülebilir nitelikli turizm Devamlılık Turizmin çeşitlendirilmesi Turizmin 12 aya yayılması Diğer Rant
Özel Sektör	Koruma; Doğal kaynakların korunması, Kültürel kaynakların korunması, Yayla yaşantısının korunması, Devamlılık; Turizmin çeşitlendirilmesi, 12 ay turizm, Yerel Kalkınma; Gelirin sürekliliğinin sağlanması, Yerel halkın dahil edilmesi, Diğer; Kaliteli Hizmet Özgün Değer
Akademisyenler	Koruma, Sürdürülebilir kalkınma ilkeleri, Koruma-kullanma dengesinin gözetilmesi Yerel Kalkınma, Yerel refah
Medya	Yerel Ekonomik Kalkınma, Ekonomik Gelir

Paydaşların sürdürülebilir turizm kalkınması sürecini farklı nitelendirdikleri görülmektedir. konuyla ilgili ortak bir görüşün olmaması süreçten beklentileri etkileyebilecek bir husustur.

Bu bağlamda paydaşlarca sürecin iyi anlaşılması önem arz etmektedir. Verilen cevaplar neticesinde kamu kurumlarının süreci koruma, devamlılık ve yerel kalkınma ile; sivil toplum kuruluşlarının koruma, yerel kalkınma ve bölgesel rant ile; özel sektörün koruma, devamlılık, yerel kalkınma ve kaliteli hizmet ile özgün değer ile bağdaştırdığı; uzmanların koruma ve yerel kalkınma ile; medya paydaşlarının ise yerel kalkınma ve rant ile bağdaştırdığı ortaya koyulmuştur.

Kamu kurumlarının sürdürülebilir turizm kalkınmasının içeriği ile ilgili kamu kurumlarının bahsettiği gereklilikler koruma, devamlılık ve yerel kalkınma olmak üzere üç ana başlık altında toplanmıştır. Verilen cevaplar doğrultusunda oluşturulan 3 ana grup kendi içinde alt gruplara ayrılmıştır. Buna göre verilen cevaplar doğrultusunda sürdürülebilir turizm kalkınmasının,

Koruma; kamu paydaşlarınca ekolojik, sosyal ve kültürel boyutları dahil edilerek tanımlanmıştır.

Devamlılık; turizmin çeşitlendirilmesi, turizmin 12 aya yayılması ve turizmin devamlılığının sağlanması gereklilikleriyle tanımlanmıştır.

Yerel Kalkınma; yerel halkın turizme katılımının sağlanması ve yerel ekonomiye katkı sağlanması şeklinde tanımlanmıştır.

Buna göre kamu kurumlarınca sürdürülebilir turizm kalkınması; yörenin ekolojik, sosyal ve kültürel değerlerini koruma amacı güden, gelir kaynağı açısından çeşitlilik ve süreklilik arz eden yerel halkı sürece dahil ederek yerel ekonomik kazancın sağlanmasını gerektiren bir süreç olarak tanımlanmaktadır.

Her kurum sürdürülebilir turizm kalkınması sürecini Ayder'in kendilerini ilgilendiren niteliklerine bağlı olarak farklı yorumlamıştır. KAMU5 sürdürülebilir turizm kalkınmasını "turizmin çeşitlendirilerek 12 aya yayılması ve yerel halkın turizme etkin katılımının sağlanması" şeklinde yorumlayarak devamlılık ve katılımcılık ilkesine vurgu yapmıştır. Tablolarda özetlenen ifadeler her bir kurum adına, soruya verdikleri cevaplar direkt olarak alınarak aşağıda verilmiştir.

KAMU4 süreci genel bir koruma ifadesi kullanarak; “koruma kullanma dengesi içerisinde turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesini ve devamının sağlanması” şeklinde yorum getirmiştir.

Belediye mücavir alanı olan Ayder’in bağlı olduğu ilçe belediyesi sürdürülebilir turizm kalkınması sürecini; “ekolojik yapının korunarak turizmin devamlılığının sağlanması” olarak tanımlamıştır.

KAMU3 ise görüşme esnasında sıkça Ayder’deki çevresel değişime vurgu yapmış ve sürdürülebilir turizm kalkınmasını; “doğal, tarihi, kültürel değerlerin korunarak tanıtılması” şeklinde tanımlamıştır.

Turizm planlaması sürecine dahil olan Valilik tarafından sürdürülebilir turizm kalkınması; “turizm değeri taşıyan destinasyonların geleceğini korumak amacıyla turizmin doğal çevreye ve yerel halk kültürüne verebileceği zararları en aza indiren, bölge ekonomisine yapacağı katkıyı en üst düzeye çıkaran uygulamalardır” diye tanımlamıştır.

Sivil Toplum Kuruluşlarının sürdürülebilir turizm kalkınmasının içeriği ile ilgili kamu kurumlarının bahsettiği gereklilikler koruma, yerel kalkınma ve diğer başlığı olmak üzere üç ana başlık altında toplanmıştır. Sivil Toplum Kuruluşlarınca verilen cevaplar neticesinde sürdürülebilir turizm kalkınmasının;

Koruma; doğanın, sosyal yaşamın ve kültürel değerlerin korunması şartlarının sürece dahil edilmesi şeklinde tanımlanmıştır.

Yerel Kalkınma; bölgedeki ekonomik kalkınmanın turizmin niteliğinin arttırılmasıyla sağlanması şeklinde tanımlanmıştır.

Diğer; başlığı altında ele alınan husus ise eleştiri mahiyetinde bölge kaynaklarının sürdürülebilir turizm adı altında rantı açılması olarak nitelendirilmiştir.

Bu tanımlamalar ışığında Sivil Toplum Kuruluşları açısından sürdürülebilir turizm kalkınmasına bir tanım yapmak gerekirse; doğanın ve sosyal yaşamın korunması gereklilikleri göz önünde bulundurularak bölgedeki turizm niteliğinin arttırılması, turizmin çeşitlendirilerek 12 aya yayılarak ekonomik kalkınmanın turizmle sağlanması sürecidir.

Çizelge 5.1.'de özetlenen ifadeler her bir kurum adına, soruya verdikleri cevaplar direkt olarak alınarak aşağıda verilmiştir.

Turizm odaklı kuruluşlar ile kalkınma odaklı kuruluş olan STK7 kavramı çok boyutlu yerel kalkınma modeli olarak ele almışlardır. Bu modele her kurum farklı açılardan yaklaşmıştır.

STK6; “Ekonomik, sosyokültürel ve çevresel korunmanın turizmin sürekliliği ile sağlandığı bir süreç,” olarak nitelendirmiştir.

STK6; “Turizmle birlikte bölge değerlerinin korunması ve yerel halka fayda sağlanması” olarak nitelendirmiştir.

STK4; “Ayder ve çevresi için söyleyeceksek bölgenin değerlerini turizmle “yok etmeme, tüketmeme üzerinden şekillenebilir diyebilirim,” şeklinde görüşlerini özetlemiştir.

STK7 ise süreci doğal yaşam üzerinden değerlendirerek; “Ekonomik canlanmanın turizmle sağlanması; çevreye zarar vermeyecek girişimlerin yapılmasıdır bu bölge için sürdürülebilir turizm ve buna bağlı kalkınma. Turizm doğa turizmi üzerine, doğayı satıyoruz, doğayı korumazsak turizm de devam etmez. Turizmle kalkınma, doğayı koruyan insanların ekonomik kalkınmasını sağlayacak turizm çeşidi,” olarak nitelendirmiştir.

STK3 bu süreci bölgede var olan doğa tahribatı üzerinden değerlendirmiştir; “Özellikle de günümüz ve ülkemiz koşullarıyla bu iki kavramı yani ‘sürdürülebilir ve kalkınma’ kavramlarını yan yana gördüğümüzde, rant ve dejenerasyon, zarar verme gibi endişeler duymaya başlıyoruz!” şeklinde görüş bildirmiştir.

STK2; “Devamlılığını sağlamanın yanında nitelikli turizmin elde edilmesi. Sürdürülebilir olmasının ilk koşulu nitelikli ve devamlı olması, bence bölgede turizm az ve öz olmalı. Bu sağlanabildikten sonra turizmle yerel kalkınma da sağlanabilir,” şeklinde görüşlerini özetlemişlerdir.

STK1 yine çevre odaklı bir açıklama sunmuştur; “Sürdürülebilir turizm; bölgesel bazda bakıldığında yörenin envanterini, doğasını kültürünü koruyarak turizm faaliyetlerini sürdürmek olarak nitelendiriyorum ben. Hem çevreyi koruyacağız, hem de turizmi devam ettireceğiz.”

Özel Sektör paydaşlarının sürdürülebilir turizm kalkınması ile ilgili olarak belirttikler gereklilikler koruma, devamlılık, yerel kalkınma ve diğer başlığı olmak üzere dört ana grupta toplanmıştır. Verilen cevapların içeriği doğrultusunda sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinde;

Koruma; doğal ve kültürel kaynakların korunması şartlarının sürece dahil edilmesi şeklinde tanımlanmıştır.

Devamlılık; turizmin çeşitlendirilerek 12 aya yayılması süreci olarak tanımlanmıştır.

Yerel Kalkınma; bölgedeki işletmelerin turizmden sağladıkları gelirin sürekli hale getirilmesi ve turizme yerel halkın dahil edilmesi ile sağlanan bir kalkınma süreci olarak tanımlanmıştır.

Diğer grubu altında ele alınan öğeler kaliteli hizmetin bölgedeki işletmelere öğretilmesi ve bölgenin özgün değerinin de turizm sürecine dahil edilerek farklılaştırmanın sağlanması şeklinde tanımlanmıştır.

Buna göre özel sektör temsilcilerinin verdikleri cevaplar doğrultusunda sürdürülebilir turizm kalkınması süreci özel sektör temsilcileri açısından doğal ve kültürel değerlerin korunarak bölge yayla yaşantısının ve özgün değerinin turizm sürecine katılmasının sağlandığı, turistik faaliyetlerin çeşitlendirilerek yerel halkın da dahil edildiği turizm sürecinin 12 ay boyunca dahil olan kişilerin ekonomik ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde gelir getirerek devam ettiği yüksek hizmet kalitesiyle müşteri memnuniyetinin sağlandığı bir süreç olarak kabul edilmektedir.

Çizelge 5.1.'de özetlenen hususlar soruyu cevaplayan her işletme adına verilen cevaplar direkt olarak aşağıda sunulmuştur.

KON1 bölgenin kendi kültüründen gelen özelliklerini öne çıkarmak gerektiğine dikkat çekerek şunları kaydetmiştir; “Sürdürülebilir turizmin varlığından bahsedebilmek için buradaki mimarinin, doğanın korunması lazım. Yaylaların ve yayla yaşantısının korunması gerekiyor. Burada gördüğü, yediği şeyleri kendi yaşadığı yerde de görüp tüketememesi gerekiyor. Ayder’in en önemli sıkıntısı görüntü kirliliği ve altyapı yetersizliği; bu iki unsur

da bölgenin sürdürülebilir turizm sürecini ve sürdürülebilir turizm kalkınmasına engel olmaktadır.”

RES4; buna ek olarak hizmet kalitesine ve özgün değere şu sözlerle değinmiştir; “Gelen insanlara iyi davranmak, buranın kendi içinde farklılaşan değerlerini gelenlere sunmak gerekiyor.”

KON2 doğal çevre korumasına vurgu yaparak şunları söylemiştir; “Bizler için bu olay kendi doğal kaynaklarımızı onları bozmadan onlardan sağlıklı gelir elde edebilecek şekilde korumak olarak tanımlanabilir.”

RES3 tanımlamasında farklı olarak yerel halkın süreçten faydalanmasından bahsetmiştir; “Doğanın korunarak yerel halkın sürece dahil edilmesini kapsayan turizm uygulamaları.”

ACENTE1 kavramlar üzerinden genel bir tanım yapmayı tercih etmiş ve şu ifadeleri kullanmıştır; “Sosyo kültürel değerlerle doğanın korunmasını sağlayabilen ekonomik kalkınmanın sağlandığı turizm modeli.”

Tüm bu veriler ışığında bölgede faaliyet gösteren özel sektör kuruluşlarının görüşleri doğrultusunda tek bir sürdürülebilir turizm kalkınması tanımı yapmak gerekirse; “doğanın, sosyo kültürel değerlerin, yaylacılığın getirdiği yaşam tarzının korunmasını sağlayan, geliri de bu kaynaklar üzerinden elde eden bölgeye has özelliklerin sürece dahil edildiği, yerel halkın aktif rol oynadığı, koruma odaklı ekonomik kalkınma sağlayabilen turizm sürecidir.

Bölge ile ilgili akademik çalışmalar yürüten **Akademisyenler**ce sürdürülebilir turizm kalkınması ile ilgili olarak belirttikler gereklilikler genel hatlarıyla ele alınarak koruma ve yerel kalkınma olmak üzere 2 ana grupta toplanmıştır. Verilen cevapların içeriği doğrultusunda sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinde;

Koruma; sürdürülebilir turizm kalkınması ilkeleri doğrultusunda koruma kullanma dengesi gözetilerek yürütülen bir turizm sürecini ifade etmekte.

Yerel Kalkınma; yerel refahın gözetildiği planlama süreci olarak tanımlanmaktadır.

Bu noktada sürdürülebilir turizm kalkınması ilkeleri olarak ele alınmış olmasından dolayı farklı kategoriler altında ele alınabilmektedir. Yukarıda özetlenen hususlar soruyu cevaplayan uzmanlar adına, verilen cevaplar direkt olarak alınarak aşağıda sunulmuştur.

AKA2 konuyu genel hatlarıyla ele alarak; “Sürdürülebilir turizm kalkınması dediğimiz ise turizmin sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda planlanarak kırsal refahın artırılması olarak yorumluyorum,” şeklinde genel bir tanımlama yapmıştır.

AKA1 ise “Turizme hizmet edecek olan kaynakların koruma kullanma dengesinde kaynakların gelecekte de varlığını devam ettirebilecek şekilde kullanılması, yararlanılması,” şeklinde bir yorum getirmiştir.

Medya paydaşlarının sürdürülebilir turizm kalkınması ile ilgili olarak belirttikler gereklilikler dört ana grupta toplanmıştır;

Verilen cevapların içeriği doğrultusunda, sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinin bileşenlerinden;

Yerel Ekonomik Kalkınma; yerel halka alternatif bir gelir kapısının açılması.

5.1.2. Ayder ve Çevresinin Turizm Değerleri ve Olası Potansiyeli

Bu başlık altında gruplanan ikinci husus; paydaşlarca bölgede turizm değeri taşıyan unsurlarla, bölgenin gelecekteki turizm potansiyelidir. Konuyla ilgili olarak verilen cevaplar neticesinde paydaşların konu ile ilgili görüşleri Çizelge 5.2.’de özetlenmiştir.

Çizelge 5.2. Paydaşlar Bölge Turizm Kaynak ve Potansiyeli

	Kamu Kurumları	Sivil Toplum Kuruluşları	Özel Sektör	Akademisyenler	Medya
Turizm Kaynakları	Doğal Kaynaklar; Flora-Fauna, Şelaleler, Göller, Yaylalar, Kaçkar Dağları Tarihi ve Kültürel Değerler; Kaleler, Köprüler, Mimari, Mutfak, Giyim Termal Kaynaklar; Kaplıca	Doğal Kaynaklar; Doğal güzellikleri, Kültürel Kaynaklar; Kültürel Yapı Termal Kaynaklar, Termal Tesis	Doğal Kaynaklar; Yaylalar, Kaçkar Dağları, Şelaleler, Temiz Hava, Vadi, Göller, Dere Tarihi ve Sosyo-Kültürel Kaynaklar; Konaklar, Kaleler, Mutfak, Müziği, Festivalleri, Dili ve Şivesi, Folklorik Değerleri Termal Kaynaklar; Kaplıca	Doğal Kaynaklar; Flora-Fauna, Dere ve Dere Ekosistemi, Jeolojik Özellikleri, İklim Özellikleri, Termal Kaynakları; Kaplıca	Doğal Kaynaklar; Doğası
Turizm Potansiyeli	Potansiyeli; Kış Turizmi; Kayak için uygun yer şekilleri, Kar kalitesi	Potansiyeli; Doğal ve Tarihi Değerler; Şelaleler, Buzul Gölleri, Kaçkar Dağları, Yaylaları, Yeni Tur Rotaları, Tarihi Konaklar, Termal Kaynaklar; Hizmet Çeşitlendirilmesi	Potansiyeli; Kendine Has Kültürü, Giyim, Müziği, Folklorik Değerleri, Gelenekleri	Doğal Kaynaklar; Kaçkar Dağları, Vahşi Yaşam,	

Kamu Kurumlarının verdikleri cevaplar neticesinde Ayder ve çevresi için turizm kaynakları üç ana grupta ve kış turizmi potansiyeli de iki ana kaynak grubunda toplanmıştır. Buna göre bölgenin turizm değerlerini oluşturan kaynaklarının tanımlanması şu şekildedir;

Doğal Kaynaklar; flora fauna, şelaleler, göller, yaylalar, Kaçkar Dağları, kayak için uygun yer şekilleri ve kar kalitesi,

Tarihi ve Kültürel Kaynaklar; kaleler, köprüler, mimari, mutfak, giyim.

Termal Kaynaklar; Kaplıca olarak özetlenmiş ve sınıflandırılmıştır.

Kamu kurumlarının verdikleri cevaplardan elde edilen verilerle Çizelge 5.2.'de özet olarak sunulan kaynaklarla ve turizmin çeşitlendirilmesi kapsamında faaliyete geçmesi planlanan potansiyeli ile ilgili kurumların verdikleri cevaplar direkt olarak aşağıda aktarılmıştır.

KAMU4; “Turizm kaynakları çok çeşitli; Hazindak Kış Sporları merkeziyle birlikte yine bölgede yapılacak teleferiğin bir ayağının Ayder’de olmasıyla kışın da faaliyette olacak bölge artık. Bunun dışında zaten doğası bir harika, bu nedenle bölge milli park zaten; 51.000 hektarlık bir alanda zengin bitki ve hayvan çeşitliliğine sahip. Ayrıca burada turizm faaliyetlerinin başlangıç noktası olan termal kaynakları var.”

KAMU5 bölgenin turizm potansiyelini kış turizmi potansiyeli üzerinden şu sözlerle değerlendirmiştir; “Potansiyeli yüksek. Özellikle yılın birçok ayında Ayder’in arkasında kalan güney bölgesindeki Kaçkar dağlarında yılın 7-8-9 ayı kar olması Heliskifaaliyetlerine ortam sağlıyor. Bu turizm kaynaklarının kışın da Ayder’de etkili olabileceği, ileriki dönemlerde de kayak tesislerinin faaliyete geçmesiyle Ayder ve çevresinin turizm kaynaklarını daha çok arttırabileceğini düşünmekteyiz.

KAMU2; “Ayder’in üst taraflarında bulunan Kaçkar Dağları Zirvesi önemli bir alternatif turizm kaynağıdır. Bunun dışında Milli Park sahasında vahşi bir yaşam, bitki çeşitliliği var. Termal kaynaklarımız var. Aslında alternatif turizm türlerinin yürütülebilmesi için gerekli kaynaklara sahibiz diyebilirim. Kış turizmine uygun kar ve yer şekillerine sahip, bu sayede kış döneminde de turizm yapılabilir.”

KAMU3 “Turizm nasıl olur önce bunu sorgulamak lazım, turizme hitap ediyorsanız, diğer yerlerden farklı bir kaynağımızın olması gerekir. Destinasyonun bir özelliği vardır. Kapadokya’daki peri bacaları, Adıyaman’daki nemrut gibi; doğa turizmi. Karadeniz de dünyanın yeşile bu kadar ihtiyacı olduğu bu dönemde, Türkiye’nin en yoğun yeşile sahip

bölgelerinden. Çamlıhemşin özellikle bunun başını çekiyor. Tek başına yeşil de değil; tarihi geçmiş de var. Bunu en net köprüler, konaklar, kalelerden görebiliriz.”

Sivil Toplum Kuruluşlarının verdikleri cevaplar doğrultusunda bölgenin turizm kaynakları üç ana grupta ve alternatif turizm potansiyeli 4 grupta toplanmıştır.

STK7, STK2 ve STK1 bölgenin turizm kaynakları üzerine görüş bildirmişler; Rafting ise ayrıca bölge potansiyeline kendi faaliyet konuları dahilinde değinmiştir.

STK7; “41 milli parktan biri içinde ve 55000 hektar alana yayılmış bir bölgenin içinde. Jeotermal tesisle ortaya çıkmış, zamanla bölgenin bilinir yüzü haline gelmiş. Şu anda ise yakın çevresi için bir konaklama merkezi.”

STK2; “Bölgenin aktif olarak kullanılan turizm kaynakları termal kaynakları ile doğası. Doğasının kullanılmasından kastım, bölgenin turistlerce tercih nedeni olması. Turizmciler tarafından doğanın turizme katılması gibi bir durum rafting dışında çok etkin bir şekilde yok.”

STK1; “Ayder ve çevresi doğal güzellikleri nedeniyle koruma altına alınmış bölgelerimizdendir. Bunun dışında yeni yeni kış turizmine adım atılan bölgede termal tesisler de bulunmaktadır.”

Bölgenin potansiyelinden de bahseden STK2 şunları kaydetmiştir; “Bölgenin geleceği, eğer bilinçli olarak yönlenecekse kesinlikle turizmle olur, kentimiz sanayi kenti değil; tarım kenti ve oldukça yoğun bir turizm potansiyeline sahip. Neden sahip? Türkiye’nin dışında birçok ülkede olmayan buzul göllerimiz var, hala kimselere göstermemişiz, 100 küsur buzul gölümüz var. Dağcılık için Kaçkarlar var, yine zorluk derecesi yüksek olan Verçenik var. Bölgede turizmin çeşitlenmesi şart, turizmi oluşturan kalemlerden köprüler var, bunlar için oluşan bir tur yok. Şelaleler için bir turizm yok. İlimi dışın da birçok ilde bizim dökülen su dediğimiz suya başkaları şelale diyor, biz elimizdekilerin kıymetini bilmiyoruz. Kültürel öğelerin de dahil edilmesi gerekiyor. Bölgede var olan konaklar, Rize mimarisi olarak oluşmuş. Bunun devlet gücüyle el atılıp elden çıkmasını yıkılmalarını engellemek lazım. Gelecek nesile belki de çoğu elde çıkmış olacak, sebebi de şu; nesilden nesile konak sahipleri arttığından sahiplenilmiyor, tamir edilmiyor. Bu nedenle yıkılıyor.

Bunun dışında sıcak su kaynaklarımız mevcut, önemliler de. Bu konuda da araştırmaların yapılarak hizmet çeşitlendirilmesi gidilmesi gerektiğini düşünmekteyim. Kısacası bölgeyi alternatif açısından zenginleştirmek durumundayız.”

Özel sektör paydaşlarının verdikleri cevaplar neticesinde bölgenin turizm kaynakları 3 ana grupta toplanmıştır.

Çizelge 5.2.’de sunulan özet halindeki cevaplar görüşme yapılan kişilerin direkt cevapları ile aşağıdaki şekildedir.

KON4, “Bölgede turizm kaynağı çeşitli. Doğası, yaylaları, yayla yaşantısı, mutfağı, termal kaynakları gibi farklı birçok güzellik bölgede toplanmış. Ayrıca bölgede tarihi kaleler ve bölgenin eski dönemdeki mimari yapısını gösteren konakları var.”

RES4; “Doğası, Kaçkar dağları, termal kaynaklar bir de kendine özgü kültürü. Bu bölgedeki insanlar konuşkandır, cana yakındır, turizm sürecinde cinsiyet ayrımı yapılmamıştır. Çoğunluk olarak aile işletmelerinin olması da bu durumda etkilidir.”

ACENTE1; “Termal kaynakları, kültürü, doğal güzellikleri Ayder’i cazibesini arttıran unsurlar; ama her şeyden önce Ayder bölge için bir marka.”

RES3 bölgenin turizm kaynaklarına ek olarak turizm potansiyelinden bahsetmiştir. Verilen cevap şu şekildedir; “Şu bir gerçek ki birçok özelliği olmasına rağmen turistler bölgemize doğası için geliyor; Kaçkar Dağlarımız var, buzul göllerimiz, şelalelerimiz var; Fırtına Deresi ve Fırtına Vadisi var. Bunun dışında burada turizm termalle başladı, işletme hala hizmet vermekte. Son olarak da bölgenin kendine has bir kültürü, giyimi, mutfağı, müziği, gelenekleri var. Henüz turizme çok katılamamış olsa da önemli bir turizm potansiyeli olduğunu düşünüyorum.”

Akademisyenler bölge turizm kaynaklarını kendi uzmanlık alaları dahilinde Milli Park ile ilgili olarak değerlendirmişlerdir. Uzmanlara göre bölgenin öne çıkan turizm kaynakları şu şekildedir;

Konuyla ilgili olarak AKA1 şu cevabı vermiştir; “Doğu Karadeniz Bölgesi sahip olduğu ekosistem, çeşitlilik ve peyzaj güzellik itibariyle Türkiye’deki ikincisinin bulunmadığı bir

yer; bu uluslararası açıdan da kabul görmüştür. Sırf bölgeye özgü 1450 bitki türünü barındırmaktadır bu bölge. Dünya ölçeğinde düşününce sırf bölge itibariyle bile Avrupa'daki birçok ülkeden tabanından çok daha zengin. İklimi eşsiz; Rize'de denizden dağlara erişim 65 kilometrede gerçekleşiyor. Bu 65 kilometrede subtropikal iklimden karasal iklime kadar çok çeşitli iklim türü görebiliyorsunuz. Ayder'de ciddi bir turizm potansiyeline sahip fakat bölgede son 20 yıllık dönemde görülen plansız ilerleme ve yapılaşma; bölge kaynakları üzerinde baskı oluşturdu. Bölge sürdürülebilirliğinin çok ciddi zarara uğradığını düşünüyorum. Üzücü olan ise Ayder ve çevresinde sürdürülebilirliktense talan mantığıyla ekosistem değerlendirmesi yayılmak üzere olduğunu söyleyebilirim.”

Benzer şekilde AKA2 de bölgeyi kendi çalışmaları ve gözlemleri dahilinde değerlendirmiş ve şunları söylemiştir;

“Çevresiyle değerlendirildiği zaman; içerisinde 1100 bitki türünün olduğu, 117 endemik türün olduğu, 170 küsür kuşun izlenebildiği, %68inin mutlak koruma statüsünde olduğu bir özel mekandır Ayder'in çevresi. Bunun dışında dere ekosistemi var, yukarı bölgelerde ormanın her türlü aşaması var. Zonlama dediğimiz iğne yapraklılardan başlayıp supalpine bitki topluluklarına kadar bütünüyle havza bazında uzayan; yani sıfırdan 3937 metreye giden sarp, vahşi bir alan. Özellikle 1700lerin üstü turizm açısından önem teşkil etmekte; görsel kalite oluşturuyor. Bunun sebebi de buzul jeomorfolojisi, yaklaşık 300.000 yıl öncesinden 10.000 yıl öncesinde kadar giden; alt gruplara ayrılan bir buzullaşma süreci var ve 10.000 yıl önceki ısınmayla erimeye başlamış olsa da hala buzulların nüveleri var Kaçkar dağlarında; ama buzul vadileri var, gölleri var. Yani jeomorfolojisi ya da sürecin yüz binlerce yıllık jeomorfolojik sürecin izlenebildiği bir mekandır Kaçkar Dağları. Bu turizm açısından eşsiz bir fırsattır. İsviçre Alplerinden başlayıp Himalayalar'a kadar giden Alp-Himalaya sisteminin bir bölümüdür. Dolayısıyla da buzullaşma sürecinin bütün etkilerini görmek mümkündür ve çok özel bir alandır ve vahşi bir topografya sunar. Yaşam ve yatırım için zorluk anlamına gelir tabii bu özellikleri; bu da bugüne kadar bozulmadan gelmesine neden olmuştur faydacı zihniyetle bakarsak. O açıdan çok ciddi bir turizm potansiyeli olduğunu söylemek mümkün.

Diğer bir kaynağı ise kaplıcaları, bu kaplıca belki de doğa temelli turizmin en eski mekanını işaret eder. Ayder'in ilk kuruluşunda kaplıcaları vardı.”

Medya paydaşları ise bölgenin turizme konu olan değerlerinin doğası olduğu konusunda hemfikirdirler.

5.2. Konum Değerlendirmesi

Bu aşamada paydaşların kendilerini süreçle bağdaştırmaları istenmiştir. Bu nedenle süreçte kendi konumlarını nasıl gördükleri ve kendilerince görevlerinin neler olduğuna yönelik bir soru sorulmuştur. Görüşmenin 3. Sorusu şu şekildedir;

“Küçük ölçekte Ayder, genel olarak bakıldığında ise Rize’de konumunuz itibariyle bölge turizmini etkileyecek ve ondan etkilenecek olmanız itibariyle yerel turizm paydaşı olarak nitelendiriliyorsunuz. Ayder ve çevresindeki sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinde kendi konumunuzu nasıl nitelendiriyorsunuz? Sizce bölge turizminin sürdürülebilir kalkınma altında planlanması sürecinde size düşen görev nedir?”

Etkin işbirliği olması durumunda paydaşların sorumluluklarının kendi yorumlarıyla ele alınması hedeflenmiştir. Çizelge 5.3.’de paydaşların süreçte kendi konum ve görevleriyle ilgili görüşlerin özetlerine yer verilmiştir.

Çizelge 5.3. Paydaşlar Konum ve Görev Değerlendirmesi

	Kamu Kurumları	Özel Sektör	Sivil Toplum Kuruluşları	Uzman	Medya
Konum	Planlamacı, Koruyucu, Yatırımdan Sorumlu, Güvenlik	İmaj oluşturan paydaş, Bölge tanıtımı,	Bölgesel destek, Aracı, Doğa koruyucu, Eğitim,	Danışman, Araştırmacı,	Tanıtım, Bilgi Kaynağı,
Görev	Yaban hayatın korunması, Doğaya ve kültüre zarar verilmesini önlemek, Gelecek nesillerin haklarını korumak, Sosyo-kültürel, ekonomik çözümler üretmek, Altyapı sorunlarının giderilmesi, İmar planlarının yapılması, Bölgecizibesinin artırılması, Turizmi çeşitlendirmek, Güvenlik ve asayiş,	Hizmet ve fiyata standart getirmek, Müşterilerin memnun ayrılmasını sağlamak, İşletme faaliyetlerine yerel kültür öğelerinin dahil edilmesi,	Farkındalık oluşturmak, Finansal destek, Hizmet kalitesini arttıracak girişimler, Turizmi çeşitlendirmek, Kış turizmini bölgeye getirmek, Teleferik sistemi Doğa Koruma; Doğanın korunması, Bilgilendirme sağlamak, Dağcılığın turizm olarak kabulünü sağlamak.	Yanırları ortaya çıkarmak, Alternatif yaratmak, Bilgilendirme sağlamak, Gereklilikler üzerinden strateji geliştirmek,	Bölge ve bölgedeki faaliyetlerin tanıtımı,

Ayder için yerel paydaşların bölge sürdürülebilir turizm kalkınmasındaki konum ve görevleri birbirini tamamlayan niteliktedir. Buna göre kamu kurumları yatırımlar ve planlamadan koruyucu işleviyle sorumlu olarak gözükmekte ve bölgenin altyapı, imar planları ve turizm niteliği ile ilgili konularla sosyo-kültürel, ekonomik çözümler üretme noktasında kendilerini sorumlu hissetmektedirler. Özel sektör paydaşları bölgenin imajını oluşturma ve bölge tanıtımı konusunda sorumlu gözükmekte ve bölgenin imajının zedelenmemesi adına hizmet ve fiyat standardı getirilmesi, müşteri memnuniyeti ve yerel değerlerin tanıtım gibi konularda kendilerini sorumlu hissetmektedirler. Sivil toplum kuruluşları sürdürülebilir turizm kalkınması sürecine bölgesel destek, kamu ve özel sektör

arasında aracılık ve doğanın korunması gibi konularda sorumlu hissetmekte ve finansal destek sağlama, farkındalık oluşturma, hizmet kalitesine yönelik destek girişimleri, turizmin çeşitlendirilmesi ile bunları yaparken doğanın korunmasının sağlanması gibi konularda kendilerini sorumlu hissetmektedir. Akademisyenler bu süreçte kendilerini uygulama yanlışlarını gösterme konusunda sorumlu hissetmekte ve yanlışları ortaya çıkarma, bilgi sağlama ve alternatif üretme konularında kendilerini sorumlu hissetmektedirler.

Bu bilgiler ışığında Ayder'in sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinin etkin yürütülebilmesi için gerekli boşluklar paydaşların farklı konum ve görev tanımlarıyla tamamlanmaktadır. Yerel paydaşlar birbirini tamamlayan, denetleyen ve uygun şartlarda destekleyebilecek potansiyele sahip konumdadırlar. Bu durum bölgede turizmin tüm paydaşların iletişim halinde olduğu bir şekilde yürütülmesi durumunda paydaşlar birbirlerinin eksiklerini tamamlar konumda olacaklardır. Bu aşamadaki soruya cevaben işbirliği olmadığı vurgusunu yapan paydaşlar, kendi yetki ve sorumlulukları dahilinde turizm sürecinde kendilerini gördükleri konumdan ve bu konuma uygun yerine getirdikleri görevlerden bahsetmişlerdir.

Kamu Kurumlarının verdikleri cevaplar doğrultusunda kurumlar konum ve görevleri açısından planlamacılar olarak nitelendirilmekte; sürece dahil olma biçimleri nedeniyle de Koruyucular ve Yatırımcılar olarak gruplandırılmaktadırlar. Yapılan açıklamalar neticesinde planlamacılara yüklenen görevler alt görevleriyle birlikte şu şekilde nitelendirilmiştir;

- Planlamacılar; sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinin planlamacısı ve yöneticisi olmak,
- Koruyucu; bölge kültür ve doğasını, yerel halk refahını ve gelecek nesillerin haklarını korumak,
- Yatırımlardan sorumlu; Bölgenin turizm cazibesinin ve alternatiflerinin arttırılmasını sağlamak olarak nitelendirilmiştir.

Devlet kurumlarının hepsi planlama sürecine dahil olduklarından bahsedip, görevlerini süreçle bağdaştırmakla birlikte buldukları konum itibarıyla görevleri kendi yetki alanlarınca çeşitlilik göstermektedir. Görevlerini tanımladıkları içerik doğrultusunda KAMU5 ve KAMU2 bölgedeki yatırımlardan sorumlu olarak planlama sürecine katılırken;

KAMU4, KAMU6, KAMU3 ve KAMU1 sürece bölge değerlerini koruma maksadıyla dahil olmaktadır; KAMU3 ayrıca bölgenin güvenliğinin sağlanmasından sorumludur.

Buna göre KAMU4 kendi konum ve görevini şu şekilde ifade etmiştir; “korunma için en önemli paydaşlardan biri biziz; milli park sahasında yaban hayatın, daha doğrusu biyoçeşitliliğin korunması direkt olarak bizim sorumluluğumuzda; projeleri bu yönüyle değerlendirmek üzere sürece dahil oluyoruz.”

KAMU5 turizm çeşitlemesi konusuna değinerek; “bölgede büyük eksiklikler var; sadece konaklama yönünden yatırım yapılmış bir bölge. Biz burada turizmi çeşitlendirmek, renklendirmekle görevliyiz. Bu amaçla planlamalar, projeler yapıyoruz.

KAMU2, sürecin yatırım yönüne vurgu yaparak kendi görevlerini şu şekilde ifade etmiştir; “bölge belediye mücavir alanı olması dolayısıyla direkt sorumluluğumuzda. Bölge altyapı sorunlarının giderilmesi, imar planlarının geliştirilmesi ve bölgenin yatırım ve ziyaret için cazip hale getirilmesi bizim görevimiz. Bununla ilgili diğer kamu kurumlarıyla ortak çalışmalar yürütüyoruz.”

KAMU6; “Ayder tescilli sit alanı olması nedeniyle burada yapılacak her türlü iş ve işlemlerde müdürlüğümüzün görüşü alınması gerekmektedir. Planlama gibi işlemler de bize sunulmaktadır. Müdürlüğümüz doğal sit sınırları içinde yapılan başvuruları ilgili kanun, yönetmelik, ilke kararlarına göre incelemekte ve yapılan inceleme raporlarını ilgili komisyona sunmaktadır. Bu şekilde doğal sit alanlarında özellikle planlamada yer alan konuların doğaya ve yerel kültüre zarar vermeden doğru bir şekilde sürdürülebilmesine katkı sağlanmaktadır.”

KAMU3 kendi konumlarını güvenlikle tanımlamış ve “Biz güvenlik ve asayiş yönüyle sürece dahiliz; kimlik bilgilerinin kontrolü gibi. Oteller kimlik bilgilerini almak ve bu bilgileri gerekli güvenlik birimlerine aktarmak durumundadır. Biz bu sürece dahiliz. Şikayet olduğunda da güvenlik açısından bu şikayetleri değerlendiriyoruz.”

Buna göre Ayder’in sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinde KAMU4 ve KAMU6 koruma yönüne ağırlık vermek için, KAMU2 ise yatırım yönünü zenginleştirmek için fikir beyan etmek amacıyla planlamaya dahil olmaktadır.

Özel Sektör paydaşlarının verdikleri cevaplar neticesinde süreç içerisindeki konumları İmaj oluşturan ve bölge tanıtımını sağlayan paydaş; görevleri ise hizmet kalitesinin sağlanması, müşteri memnuniyeti ve yerel kültürün tanıtılması olarak gruplandırılmıştır.

Bu soruyla ilgili işletmelerin görüşleri ortaktır. Tüm özel sektör paydaşları kendilerini bölge imajını oluşturan paydaş olarak görmektedirler. KON3 sahibi bu konunun nedenini “direkt iletişim halinde olanlar biziz; biz gelenlere asıl davranır, onlara nasıl hizmet sunarsak burası akıllarına o şekilde yer eder,” şeklinde açıklamıştır.

Buna ek olarak görüşme yapılan seyahat acentelerinden ACENTE1 bölge tanıtımı ile ilgili pozisyonlarına “burayı tanıtanlar biziz” sözleriyle değinmiştir. Ortak tabloda özet olarak yer verilen Özel Sektör Konum ve Görev Değerlendirmesi alt unsurlarıyla Çizelge 5.4.’de sunulmuştur.

Çizelge 5.4. Özel Sektör Konum ve Görev Değerlendirmesi

Konum	İmaj oluşturan paydaş, Bölge tanıtımı,
Görev	Hizmet kalitesi, Bir hizmet ve fiyat standardizasyonu getirmek, İyi hizmet sunmak, Turizmi içselleştirmek Müşteri memnuniyeti, Müşterilerin memnun ayrılmasını sağlamak, Güleryüz göstermek, Misavirperverlik Yerel kültürün tanıtılmasının sağlanması, İşletme faaliyetlerine yerel kültür öğelerinin dahil edilmesi, Bölgenin doğru tanıtılması

Çizelge 5.4.’de verilen özet görüşler aşağıda paydaşların direkt cevaplarıyla sunulmuştur.

KON4; “Biz işletmeciyiz, turistlerin burada gördükleri güzellikler kadar bizim onlara davranışlarımız da bölge imajı açısından önem teşkil etmekte. Sadece birkaç işletmenin de iyi hizmet vermesi yetmez, bütüncül bir yaklaşımla tüm işletmelerin sundukları hizmetin niteliğini arttırmaları gerekmekte,” süreçte bütüncül yaklaşım gerekliliğine dikkat çekmiştir.

KON5; “Ben yaşadığım bir şeyi anlatacağım; geçen yazdı sanırım buralardaki işletmelerden birinde kalmak için internette rezervasyon yaptırmış yabancı bir çift, internette gördükleri fotoğraflarla aldıkları bilgiler otelin gerçekteki halinden çok farklıymış. Kalmak istememişler. Bu sefer de ödedikleri parayı geri vermemişler, kovmuşlar bunları otelden. Bu

iş sadece bunu yapan insanı etkilemez, anlatan o otelden bahsetmez, Türkiye'ye gittik ya da Ayder'e gittik bize böyle yaptılar derler. Biz böyle insanlar değildik aslında, ama birilerini misafir etmek para getirince böyle oldu, misafirperverliği unuttuk. Halbuki bu insanları memnun etmeye çalışsak, güleryüz göstersek, ama olmuyor işte.”

KON3; “Bize düşen gelen müşterileri memnun etmek, burada onlara nasıl davranılırsa gittikleri yerde de buradan öyle bahsederler.”

KON1; “İyi, kaliteli hizmet vermemiz, yöre kültürünü sürece dahil ederken dikkatli ve özenli olmamız, kültürü iyi yansıtmamız lazım. Bunun dışında temizlik. Gelen insanlara iyi davranmak, yöre mutfağını yine yerel ürünlerle tanıtmak, kültürü doğru yansıtmak ve doğayı korumak. Bunları yapmazsak yine kendimize ederiz, buradan para kazanan bizleriz.”

KON6; “Müşterilerle birebir ilişki biz kuruyoruz, müşterilerin buradan mutlu ayrılmasını sağlamak da bize düşüyor.”

RES3; “Bize düşen görev tabii ki müşterileri mutlu etmek; bunun için de iyi hizmet vermeye çalışıyoruz. Kaliteli hizmet sağlamaya, kendimizi geliştirmeye çalışıyoruz.”

RES2; “Biz hizmet sunuyoruz, bize düşen de iyi hizmet sunmak. Buralarla ilgili iyi bir intiba bırakmak.”

ACENTE1; “Bizim görevimiz bölgeyi doğru tanıtmak, dürüst iş yapmak.”

ACENTE2; “Turlarımıza katılan insanlara buraları biz gösteriyoruz, büyük bir sorumluluk. Bize ve firmamıza çalışanlarımıza düşen görev yaptığımız işi içselleştirmek devamında memnuniyet odaklı fedakarca çalışmak.”

Görüldüğü üzere bölgede faaliyet gösteren konaklama ve yiyecek içecek işletmeleri bölgenin imajı konusunda kendilerini sorumlu hissetmekte ve görevlerinin iyi hizmet sunmak, fiyat standardizasyonu getirmek, misafirperver ve güleryüzlü davranarak müşteri memnuniyeti sağlamak, yöre kültürünün tanıtılmasını sağlamak ve doğanın korunmasına yardımcı olmak şeklinde sınırlandırmışlardır.

Bölgeye tur düzenleyen seyahat işletmeleri ise kendileri bölgenin tanıtımından sorumlu hissetmekte ve tanıtımda dürüst davranmak ve müşteri memnuniyetinin sağlanmasını kendilerinin görevi olduğunu belirtmektedirler.

Sivil Toplum Kuruluşları süreçte kendilerini aracı, doğa koruyucu ve bölgesel destek sağlayıcı şeklinde konumlandırmışlardır. Sivil toplum kuruluşlarının belirledikleri konumlara paralel olarak bahsettikleri görevlere Çizelge 5.5.'te yer verilmiştir.

Çizelge 5.5. Sivil Toplum Kuruluşları Konum ve Görev Değerlendirmesi

Konum	Bölgesel destek, Aracı, Doğa koruyucu,
Görev	Bölgesel destek; Farkındalık oluşturmak, Finansal destek, Hizmet kalitesini arttıracak eğitimler, Altyapı projelerini desteklemek, Değerini koruyan destinasyonlar yaratmak, Aracı; Turizmi çeşitlendirmek, Kış turizmini bölgeye getirmek, Teleferik sistemi Doğa Koruma; Doğanın korunması, Bilgilendirme sağlamak, Dağcılığın turizm olarak kabulünü sağlamak

STK4 bölge ile ilgili etkin bir birlikteliklerinin olmadığından bahsederek soruya cevap vermemiştir.

Bunun dışında kalan iki turizm kuruluşundan STK5, kendilerini kamu ile özel sektör arasında aracı olarak gören kuruluş, turizmin algılanması ve aktarılması konusunda farkındalık yaratmayı da hedeflediklerinden bahsetmiştir. Üstlerine düşen aracı konumunu şu şekilde açıklamaktadır; “Bizim dernek olarak amacımız kamu ile özel sektör arasında bağ olmak, sorunların ve çözümlerin bu iki paydaş arasında akmasını sağlamak. Çamlıhemşin ili birçok benzer güzelliğe sahip olsa da Ayder bir markadır; biz dernek olarak bu değer farkındayız ve gelişmesinin önünü açmak, yine bu bölgenin muhafaza ve müdafasının sağlanmasını istiyoruz. Bu anlamda da turizmin ne olduğunun anlaşılmasını ve sürdürülebilir turizmin bölgede sağlanmasını istiyoruz, bu amaçla aracı görevini üstleniyoruz. Farkındalık oluşturmak, turizmin önemini anlatmak, sosyokültürel anlamda değerlerini koruyan destinasyonlar yaratmak istiyoruz.”

STK6 bu süreçte kendilerini nitelikli hizmetin sağlanması konusunda destek sağlayan bir kuruluş olarak konumlandırmaktadırlar. Konuyla ilgili şu şekilde açıklamaları şu şekildedir; “Hizmet kalitesini arttıracak etkin girişimlerde bulunmak bizim görevimiz; bu amaçla eğitimler sağlamaya çalışıyoruz.”

Kendilerini sürecin destekleyicisi olarak görev kuruluşlardan olan STK7 kendi konum ve görevlerini şu şekilde açıklamışlardır; “Bölge turizmiyle ilgili altyapıyla ilgili projeleri finanse ediyoruz. Bölgede eko-turizmin gelişmesine öncelik veriyoruz. Ayder’in altyapısının iyileştirilmesi asli görevlerimizden.”

STK2, kendilerini bu süreç içerisinde konumlandırmamayı tercih etmekle birlikte süreçten ve diğer kurumlardan ayrı olarak kendi kuruluş hedefleri dahilinde kendi konum ve görevlerini şu şekilde dile getirmişlerdir; “Dağcılığın bir turizm çeşidi olarak kabul görmesi için çaba sarf etmekteyiz; “gençlerin dağcılık ve doğada nasıl davranmaları gerektiği konusunda kendimizi sorumlu hissediyoruz.”

Destekleyici kurumlardan bir diğeri olan STK1 ise kendi konumlarını hem aracı hem de bölgesel destek sağlayıcı olarak görmekte ve süreçteki kendi görevini de şu şekilde değerlendirmektedir “Kamu kurumlarıyla düzenli görüşmeler yaparak projelerin yürütülmesinde bölgesel destek sağlamaya çalışıyoruz.”

STK3 kendilerini turizm sürecinde konumlandırmamakla beraber bölge doğasının koruyucusu olarak sürece ister istemez dahil olduklarından şu sözlerle bahsetmektedirler; “Bizler, özelliklerde bu tür HES ve benzeri rant projelerine karşı onlarca yıldır mücadele eden ‘yaşam savunucuları’ veya klasik deyimle ‘çevreciler’, bu tür rant ve buna yol veren turizm kalkınma projelerinin hiçbir koşulda paydaşı değiliz olamayız!

Bizler, yüzyıllardır üreterek var ettiğimiz, atalarımızın koruyup kollayarak bizlere kadar ulaştırdığı ve bizlerin de aynı sorumlulukla, koruyup-kollayarak ve hatta geliştirerek gelecek nesillere ulaştırmakla yükümlü-sorumlu olduğumuz bu alanların; bu koşullarda özelliklerinin korunması ve mevcut varlıkların bu çerçevede, bozulmadan değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Bu aşamada bizler bu varlıkların, alanların ve diğer bir anlamda da yaşamın korucuları, bekçileriyiz. Konuclamamız ve görevimiz de bu olmalıdır!”

Sivil Toplum Kuruluşları bu aşamada ikiye ayrılmaktadır; sürece dahil olanlar ve olmayanlar. Sürece dahil olmayanlar, işbirliği içerisinde yine bu işbirliğine destek olmak adına değil, kendi kuruluş amaçları dahilinde bölge için çalışmalar yaptıklarından bahsetmektedirler. STK7, STK2, STK3 bu grup içerisinde yer almaktadır.

Sürece dahil olan Sivil Toplum Kuruluşları ise süreçte kendi konumlarını kamu ile özel sektör arasında aracı olarak ifade etmektedirler. STK6, STK5, STK1 bu grup içerisinde yer almaktadır.

Görüşme yapılan, bölge ile ilgili çalışmalar yürüten **Akademisyenler** kendilerini bu süreçte yanlışların ne olduğunu gösteren, stratejiler geliştiren kişiler olarak konumlandırmaktadırlar. Süreçle ilgili çok fazla yanlış olduğunu düşünen uzmanlardan AKA2 “en çok ihtiyaç duyulan şey birilerinin sürekli olarak yanlışların ne olduğunu söylemesi,” şeklinde kendi konumlarıyla ilgili görüş bildirmiştir. Bu amaçla da yanlışları ortaya çıkarmayı, var olan sorunlar üzerinden alternatifler yaratmayı, bilgilendirme sağlamayı kendilerinin görevi olduğundan bahsetmektedirler.

Çizelge 5.3.’te özet olarak ele alınan konum ve görev ile ilgili olarak **Akademisyenlerin** görüşleri aşağıda kendi cümleleriyle sunulmuştur.

AKA2; “Çünkü, turizm adıyla doğaya yapılan çok büyük kötülükler var. Enteresan bir şey var Türkiye’de, Doğu Karadeniz’de daha çok, bizim milletvekillerimiz kendi memleketlerinin kalkınmasını turizmle yapmak istiyorlar, ilk akla gelen de yayla turizmi oluyor. Yayla turizmi nedir onu dahi bilmiyorlar. Sorun şu ki bizde, özellikle bu bölgede, kitle turizminin yaylalarda yapılan versiyonuna yayla turizmi deniyor yatırımcılar ve planlamacılar açısından durum bu; burada planlamacılar kastım merkezi planlamacılar aslında. Yayla Kent diye bir kavram çıktı şimdilerde Trabzon’da, tamamen yayla yaşantısından uzak yapılar oluşturuldu, yaylada kent neden olsun? Yayla ve kent bir arada olur mu? Kavramsal olarak da olmaması lazım. Kısacası kitle turizminin yaylaları kullanan versiyonudur yayla turizmi; ama böyle olmamalı. Şimdi de yeşil yol diye bir proje var; Doğu Karadeniz’de uzun dönemde turizmi bitirecek unsur yeşil yol projesidir. Bunu söylemekte

Fayda var. Bize düşen görev yanlışların yanlış olduğunu söyleyerek, doğru yollarla ilgili alternatifler geliştirmek. Bunun için kamunun ve sivil toplum kuruluşlarının tüm toplantılarına katılmaya çalışıyoruz. Heslerle ilgili, yeşil yol, doğayla ilgili, doğada yapılacak turizm girişimleriyle ilgili toplantılar, çalıştaylar hepsine katılmaya çalışıyoruz,” şeklinde kendi konumundan ve görevinden, sürecin yürütülmesi ile ilgili görüşlerinden kısaca bahsetmiştir.

AKA1 ise kendi akademik çalışmalar ve projelerinin içeriğini ele almış ve araştırmacı boyutuyla görevini yorumlamıştır; “İnsan davranışlarının ekosistem üzerindeki etkilerini ve buna bağlı sektörlerin nasıl etkilendiğini inceliyoruz; tarım, turizm, hayvancılık gibi. Çalışmalarımızda projelerimizde bu konuya dikkat çektik. Sahip olunan bu potansiyelin nasıl değerlendirilmesi gerektiği ile ilgili stratejik araştırmalar öneriler geliştireyoruz.”

Kısacası uzmanlar konuya daha çok bilgi sağlama, araştırma yapma ve uygun stratejilerin, alternatiflerin geliştirilmesi konularında dahil olmaktadır.

Medya paydaşları kendilerini tanıtım ve bilgilendirmeden sorumlu kişi olarak konumlandırmakta ve görevlerini de ilgili haberlerin yayınlanarak bilinirliği arttırmak olarak nitelendirmektedirler. Konuyla ilgili olarak MEDYA2; “Ayder’de bir faaliyet olduğunda biz kendi gazetemizde yayınlıyoruz; ulusal medya organlarıyla iletişime geçip bu haberleri onlara sürekli gönderiyoruz, onların da yayınlamalarını istiyoruz. Zaten Ayder bir marka, bu bir avantaj farkındayız; ama sürekli sıcak tutmanın da faydalı olacağını düşünüyorum.”

5.3. Turizmin Çevresel, Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Etkileri ve Etkilerin Denetimi

Bu aşamada sürdürülebilir turizm kalkınmasının bölümlendirmelerinden olan çevresel, sosyal, kültürel, ekonomik etkiler üzerinde durulmuştur. Bölgedeki turizm faaliyetlerinin doğaya, sosyal yaşama-yapıya, kültüre olan, İlçe ve girişimcilerin ekonomilerine olan etkileri ve turizmin çevresel, sosyal, kültürel ve ekonomik etkilerinin denetlenmesi ile ilgili görüşler alınmaya çalışılmıştır.

Görüş bildirmeleri istenen paydaşların sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinin boyutlarından tam olarak hakim olmamaları durumuna istinaden boyutlarla ilgili ayrı ayrı sorulara yer verilmiş ve turizmin sürdürülebilirliği ile bölgede sürdürülebilir turizm

kalkınmasının niteliği paydaşların görüşlerince ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Eklenen denetim sorularıyla sürecin ne derece kontrol altında olduğu, ne derece somut veriler üzerinden ilerlediği ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili literatürde sıkça yer alan çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik kalkınma gerekliliklerine ek olarak bu çalışmada son dönemde tartışılan yönetim konusuna da işbirliği ile ilgili sorular dahil edilerek değinilmeye çalışılmıştır.

Sürdürülebilir turizm kalkınması niteliğinin anlaşılmasında ilk bölüm olarak Etki ve Etki Denetimi oluşturulmuştur. Bu aşamada paydaşlara yöneltilen sorular şu şekildedir;

“Turizmin, Ayder ve çevresinin doğasına ve doğal yaşamına olan etkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz?”

“Bölgede turizmin çevreye olan etkisinin denetimi nasıl sağlanmaktadır?”

“Bölgede turizmin sosyal yaşam üzerindeki etkileri sizce nelerdir?”

“Bölgede turizmin kültür üzerine nasıl bir etkisi olduğunu düşünüyorsunuz?”

“Bölgede turizme bağlı ekonomik kalkınma sürecini nasıl değerlendiriyorsunuz?”

“Turizmin etkileri nasıl denetlenmektedir? Ne şekilde kontrol altında tutulmaktadır ve/veya tutulması planlanmaktadır?”

Sorulara paydaşların verdikleri cevaplar Çizelge 5.6.’da özetlenmiştir.

Çizelge 5.6. Paydaşların Turizmin Etkisi ile İlgili Görüşleri

	Kamu Kurumları	Özel Sektör	STK	Akademisyen	Medya
Turizmin Bölge Doğasına Olan Etkisi	Görüntü Kirliliği; Yöreye uygun olmayan, çarpık ve kaçak yapılaşma, Plansız ve yoğun yapılaşma, Betonlaşma, Kentleşme Çevre Kirliliği; Atıkların dereye atılması Çöpler Gürültü Kirliliği; Trafik Hava kirliliği; Egzoz emisyonu Yayla Özelliğinin Yitirilmesi Doğa Tahribatı; Ekosistemin zarar görmesi	Görüntü Kirliliği; Kaçak ve yöre mimarisine uygun olmayan yoğun yapılaşma, Gürültü Kirliliği; Araç yoğunluğuna bağlı gürültü, Çevre Kirliliği; Atık Problemi Doğa Tahribatı; Kaçak Avcılık, Ağaç Kesimi, Bölge Karakterinde Değişim; Yoğun bina görünümü, Şehirleşme	Görüntü kirliliği, Mimari uyumsuzluk ve yoğunluk, Gürültü kirliliği, Hava kirliliği, Çevre kirliliği; Derenin kirletilmesi, Çöplerin etrafa atılması, Doğal doku tahribatı; Yaylalardaki çiçek çeşitliliğinin azalması, Bal kalitesindeki değişim	Görüntü kirliliği; Bina stoku, Manzaranın bozulması, Ağaç kesimi, Dereden taş çıkarılması, Çevre Kirliliği; Atık Problemi Hava Kirliliği; Egzoz emisyonu Doğa Tahribatı; Biyomass kaybı, Yaban Hayatın rahatsız edilmesi,	Kirlilik, Görüntü Kirliliği, Çevre Kirliliği, Doğal doku tahribatı,
Turizmin Bölgedeki Sosyal Yaşama Olan Etkisi	Yaylacılık faaliyetlerinin sona ermesi, Tarımsal faaliyetlerin azalması, Hayvancılığın sona ermesi,	Yayla yaşamının sona ermesi, Modern bir yapının oluşması, Kentleşme, Konaklama noktasına dönüşmesi, Bölge insanının iletişim becerilerinin gelişmesi, Sezonda günlük yaşamdaki değişimler	Hayvancılık ve yaylacılığın terk edilmesi, Yerel halkın ticaret ve turizme atılması,	Geleneksel yaşamda dönüşüm, Turizm algısının oluşumu, Hayvancılığın terk edilmesi, Hayatın yerel halk için pahalılaşması	-
Turizmin Bölge Kültürüne Etkisi	Misafirperverliğin karpverliğe dönüşmesi, Folklorik değerlerin pazarlanmasına bağlı kültürel yozlaşma, Gelenek göreneklerden uzaklaşılması,	Yayla kültürüyle modern hayatın karşılaşması, Kültürel öğelere olan bağlılığın azalması,	Misafirperverliğin ve nezaketin yitirilmesi, Mimari değişim ve uyumsuzluk,	Mimari değişim	-
Turizmin Bölgedeki Ekonomik Kalkınmaya Olan Etkisi	Gelir kaynaklarının çeşitlenmesi, Sezonda yerel esnafa ek gelir sağlanması, Göçün engellenmesi	Ekonomik sürdürülebilirlik yok, Göç engelleniyor, Etkinleşmesi için destek gerekmekte,	Ekonomik gelir var, fakat kalkınma değil.	Kısa dönemli kazanç,	-

Turizmin en büyük etkisinin doğaya olduğu konusunda kurumlar ortak görüş beyan etmişlerdir. Buna göre turizmin çevreye olan etkileri; çevre kirliliği, görüntü kirliliği, gürültü kirliliği ve bölgenin yayla özelliğini yitirmesi başlıkları altında derlenmiştir. Kurumların verdikleri cevaplar doğrultusunda belirlenen başlıklar şu şekilde tanımlanmıştır;

- Çevre kirliliği; çöplerin çevreye ve dereye dökülmesi, yoğun dönemlerde trafik nedeniyle oluşan yoğun egzoz emisyonu
- Görüntü kirliliği; kaçak yapılaşmaya bağlı yoğun ve yöre mimarisine uygun olmayan yapılar
- Gürültü Kirliliği; yoğun dönemlerde trafik nedeniyle oluşan gürültü
- Bölgenin yayla özelliğini yitirmesi; bölgenin konaklama merkezine dönüşmesi.

Tabloda özet olarak verilen etkilerle ilgili sorulara görüşme yapılan **Kamu Kurumları** turizmin doğaya olan etkisini görüntü kirliliği, çevre kirliliği, gürültü ve hava kirliliği, yayla özelliğinin yitirilmesi ve doğa tahribatı olarak ele almışlardır. Çizelge 5.6.'da özet olarak sunulan görüşler aşağıda kamu paydaşlarının direkt sözleriyle sunulmuştur.

KAMU4; “Bölgede çok ciddi bir kirlilik var, bu durumda günah keçisi olarak biz gösteriliyoruz; ama bize de verilen kaynak belli. Yetişemiyoruz temizliğe, bölge temizlendiği günün ertesi günü yine aynı şekline geri dönüyor. Eleman eksikimiz var maalesef ve buraların temiz tutulması konusunda bir anlaşma yapamıyoruz işletmelerle ve gelenlerle. Çok da bu konularda uzman olmaya gerek yok aslında, bakıldığında da direkt anlaşılacağı üzere Ayder çarpık yapılaşmaya bağlı olarak görüntü kirliliği, yoğun dönemde oluşan trafik nedeniyle de gürültü kirliliği artık doygun hale gelmiş durumda. Yoğun araç girişine bağlı olarak da ziyaretin yoğun olduğu dönemlerde egzoz emisyonu da yükseliyor.”

KAMU6; “Turizm potansiyelinin artması, bilinçsiz bir ticari gelişime yönelimin fazla olmasından dolayı yoğun imarsız yapılaşma ve yörenin doğal özelliklerinin bozulması artmaktadır.”

KAMU2; “Plansız yapılan turizm ekosistemi bozabileceği, doğal yapısına zarar verebileceğini biliyoruz. Artan yoğunluk da doğal yaşama zarar verebiliyor tedbir alınmazsa. Burada da oldu; biraz geç olsa da bu etkileri onarmaya çalışıyoruz.”

KAMU3 bölgedeki sezonluk doluluk üzerinden atık problemine ve dere kirliliğine değinmiştir; “Buranın nüfusu 6000-6500 civarında, burası yoğun dönemde 600.000 kişi

ağırılıyor. En büyük kötülüğü söyleyeyim size, bu kadar büyük bir orandan bahsettim. Bizim Ayder’de hala arıtma sistemimiz yok. Bu ne demek? 600.000 insanın pisliği dereye akıyor demek, bu deredeki canlıların yaşadıkları yerler bu şekilde kirletiliyor demek.”

KAMU3; “Biz bu potansiyelden gelecekte daha fazla yararlanırsanız gibi bir bilinçle değil de anlık düşünülerek, bölgenin ihtiyaçları, doğanın nasıl etkileneceği, nasıl hizmet verilmesi, ne tür bir turizm imajı yaratılması gerektiği düşünülmeden betonarme ve plansız yapılar oluşmuş.

İdarenin, devletin, belediyenin de pek bir müdahale ve yönlendirmesi olmamış. Çoğunlukla bakıldığında ise plansız yapılar ucube görüntüsüne bürünmüş. Günümüze kadar da böyle devam etmiş.”

KAMU1; “Bölgede turizmin gelişmesiyle birlikte hızlı bir yapılaşmanın olması ekolojik dengeyi olumsuz etkilemiştir. Ayrıca bölgede turizm faaliyetlerinin artmasıyla bölgede yayla görüntüsü kent görüntüsüne bürünmüştür.”

Genel olarak sorunlardan bahseden kurumlar bölgedeki turizm etkilerine dair net ve somut veriler verememişlerdir. Bölgedeki bilinen genel sorunlardan bahseden kurumların yorumlamaları yine kendi gözlemleri sonucunda vardıkları sonuçlardır. Konuyla ilgili herhangi bir raporlama mevcut değildir.

Sosyal yaşam üzerindeki etkisi bölgeyi yorumlayan kamu kurumlarınca yaylacılık faaliyetlerinin; yani yayla yaşamının sona ermesi şeklinde yorumlanmaktadır. Bunun yanında turizmle gelen sezonluk getiri işletmeler arasındaki rekabeti arttırmış bu da misafirperverliği ve kültürel değerlerin maddileştirilmesi bu değerlere olan yaklaşımı ve manevi bağlılığı olumsuz etkilemiştir.

Bölgedeki sosyal ve kültürel değerlerdeki değişim KAMU2, KAMU1, KAMU5 ve KAMU4 tarafından yorumlanmıştır. KAMU5 sosyal yaşamdaki değişimler üzerine yorumlamalar getirmiştir. Bu değişimi şu şekilde özetlemişlerdir; “Ayder bölgesinde 10-15 yıl öncesinde insanlar sadece yaylaya gidip hayvanlarıyla 2-3 ay yaylacılık hayvancılık faaliyetleri yürüttükleri, dinlendikleri, birkaç ailenin yaşadığı bir bölge iken bu bölge artık evleri olanların pansiyona dönüştürmeleri, hayvancılığın yapıldığı alanların el değiştirerek

yatırıma açılması, otel, pansiyon restoran gibi tesis yapılması, hizmet sahasına açılması insanların yaşam tarzlarını değiştirerek ticarete atılmalarına ve turizmden pay almalarına neden oldu.”

KAMU4 kültürel öğelerdeki değişimi misafirperverlik açısından ele almış ve şu şekilde somut örneklendirmiştir; “Biz misafirperver insanlarız aslında, ama burada hizmet de o kadar matematiksel olmaya başladı ki, işletmeciler gelenleri sadece paradan ibaret görüyorlar. Bu yüzden de örneğin yemek üzerine bir çay bile ikram edilmiyor, bir an önce kalkıp gitmeleri için. Bu basit bir örnek tabii, ama bu gibi durumlarla karşılaşmak bana değişimin olduğunu düşündürüyor.”

KAMU2 ise sosyal ve kültürel öğeleri birlikte değerlendirmiş ve şu şekilde açıklama yapmıştır; “Paranın sürece dahil edilmesiyle turizm faaliyetleri yürüten yerel halkta değişimler de görülebiliyor. Biz misafirperverliğiyle bilinen insanlarız, fakat bu bölgede turizmin önem kazanması ve misafir üzerinden para elde edilmesi bizim misafirperverlik özelliğimizin ortadan kalkmasına bazı durumlarda neden olabiliyor. Örneğin; bölgenin folklorik değerlerinin turizme dahil edilmesiyle gelen misafirlere göstermek amacıyla tulum aslında olduğu gibi değil, sadece göstermelik olarak sergileniyor. Bunu da bence kültürün turizmle bağlantılı olarak değersizleştirilmesi olarak yorumlamak gerek.”

KAMU1 sosyal ve kültürel etkilerini birlikte değerlendirerek şunları kaydetmiştir; “Ayder ve çevresinde turizmin gelişmesiyle beraber bölge insanının yaşantısında değişiklikler gözlenmeye başlanmıştır. İnsanların turizmle beraber hayvancılığı ve yaylacılığı bıraktıkları, tarımsal faaliyetlerde belirgin düşüşlerin olduğunu görmekteyiz. Bir de bölge insanının çocuklarının turizmle birlikte oluşan kültürden olumsuz etkilendiklerini, gelenek göreneklerinden uzaklaştıklarını gözlemlemekteyiz.”

Kamu kurumlarınca turizmle birlikte gelen süreç bölgede yaylacılığın, tarım ve hayvancılığın bitmesine ve kültürel öğelerden uzaklaşılmasına neden olmuştur. Özellikle misafirperverlik özelliğinin yitirildi düşünülmektedir.

Özel sektör paydaşlarının verdikleri cevaplar doğrultusunda bölgede turizm nedenli ortaya çıkan kirlilik türleri görüntü, gürültü ve çevre kirliliği olarak sınıflandırılmıştır. Özel sektör

paydaşları bunun dışında bölgede turizm odaklı görülen çevre sorunlarını doğa tahribatı, kaçak avcılık, bölge yayla karakterinde değişim olarak sınıflandırılmıştır.

Kirlilik konusu kendi içerisinde görüntü kirliliği, gürültü kirliliği ve çevre kirliliği olarak gruplandırılmıştır.

Görüntü Kirliliği; kaçak, yöre mimarisine uymayan, yoğun yapılaşma,

Gürültü Kirliliği; bölgeye araç girmesi neticesinde ortaya çıkan gürültü,

Çevre Kirliliği; atık yönetimi olmamasına bağlı olarak ziyaretçilerin ve işletmelerin atıklarının etrafa ve dereye dökülmesi şeklinde tanımlanmıştır.

Doğa Tahribatı; misafirler ve bölgedeki işletmecilerin neden oldukları tahribat olarak iki grupta ele alınmıştır;

- Misafirler; etkin korumanın olmamasına bağlı olarak misafirlerin neden oldukları tahribat,
- İşletmeciler; etkin korumanın olmamasına bağlı olarak işletmecilerin yakacak ihtiyacını bölgeden sağlama durumu nedeniyle ortaya çıkan tahribattır.

Kaçak Avcılık; Milli Park sahası içerisinde alabalık ve diğer vahşi hayvanların avlanması ve satılması.

Bölge Karakterinde Değişim; bölgenin görünüm itibariyle yayla görüntüsünden uzaklaşması, kentleşmesi.

Çizelge 5.7. Özel Sektör Paydaşları Turizmin Doğaya Olan Etkisi ile İlgili Görüşleri

Turizmin Ayder ve Çevresinin Doğasına Olan Etkisi	<p>Kirlilik, Görüntü Kirliliği; kaçak, yöre mimarisine uymayan, yoğun yapılaşma, Gürültü Kirliliği; Bölgeye araç girmesi neticesinde ortaya çıkan gürültü, Çevre Kirliliği; atık yönetimi olmamasına bağlı olarak ziyaretçilerin ve işletmelerin atıklarının etrafa ve dereye dökülmesi, Doğa Tahribatı; Misafirlerin neden olduğu İşletmecilerin neden olduğu Kaçak Avcılık, Alabalık, Diğer, Bölge Karakterinde Değişim, Yoğun bina görünümü, Şehirleşme,</p>
--	---

İlk olarak kirlilik konusunda verilen cevaplara değinecek olursak;

RES1; “Çocukluğumuzdan bu zamana bakarsak doğayı çok bozduk, kirlettik. Gelen insanlara sunulan turizmin doğaya uyumlu olması gerekiyor ki bu bölge için bir anlamı olsun. Doğada turizm değil, doğaya uyumlu turizm yürütülmeli. Diğer türlü bir turizm kaynağı olan doğanın bozulmasının önüne geçilemiyor. Ayder için özellikle doğal alan demek artık pek mümkün değil.”

KON4; “Bölgede atık problemi var, işletmelerin atıkları dereye gidiyor, sık yapılaşmaya bağlı olarak oluşan bir görüntü kirliliği var.”

RES3; “İlk olarak herkesin ilk gözüne çarpan yoğun yapılaşmaya bağlı bir görüntü kirliliği var. Çevrede kirlilik var.”

ACENTE1; “Görüntü kirliliği mevcut; yoğun dönemlerde baş gösteren araç yoğunluğuna bağlı olarak hava kirliliği ve gürültü kirliliği oluşuyor bölgede. Atık yönetimi olmamasına bağlı olarak dere kirliliği var. Kaçak yapılar bölgede çok fazla, bu da görüntü kirliliğine neden olmakta.”

Doğa tahribatı ve kaçak avcılık; doğada nasıl davranması gerektiğini bilmeyen kişilerin bölge doğasına verdikleri zarar, işletmelerin orman tahribatı ve koruma alanlarındaki hayvanların öldürülmesi olarak sınırlandırılmıştır.

KON6 konuyla ilgili olarak gözlemlerini paylaşmıştır; “Kirlilik olayını bağlayabileceğimiz bir doğa tahribatı var. Doğada nasıl davranması gerektiğini bilmeyen insanların milli parkla

buluşmasına vesile oluyor Ayder; koruma ve denetim konusunda da uygulama ve yaptırımların olmaması doğa tahribatına da vesile olunmasına neden oluyor.

Milli park ve sit alanı olmasına rağmen dereден balık tutulup satılıyor, dağlardan ağaç kesiliyor, buraya odun taşımanın yolu yok. Bunlar hep çözüme kavuşması gereken büyük sorunlar.”

KON5 bölgedeki vahşi yaşamın durumuna değinmiş ve “Milli Park içerisinde birçok hayvan ve bitki türü var; korunmaları gerekiyor. Bununla ilgili bir yaptırım ya da kısıtlama olmadığından bilen bilmeyen herkes her alana girebiliyor. Hayvanlar rahatsız ediliyor; bitkiler tahrip ediliyor.”

KON2 ise yine kendi gözlemleri üzerinden cevap vermiş ve gözle görülür bir tahribat ve/veya doğa kaybı olduğuna vurgu yapmıştır; “Ayder için 10 yıl önce elimizde olan fotoğraflara bakılırsa yeşilin tonunun bile değiştiğinin gün gibi ortada olduğu gözlemlenebilir.”

Bölge karakterinde değişim; bölgenin yoğun yapılaşmaya bağlı olarak şehir görünümüne bürünmesi ve yayla özelliğini yitirmesi.

Cevabında bölge karakterindeki değişime değinen KON2; “Bölge turizmle gelen yoğunlaşmayla sahip olması gereken yayla özelliğini bana göre yitirmiştir,” şeklinde görüş bildirmiştir.

Özel sektör paydaşlarınca bölgedeki turizmin sosyal yaşama etkisi; yayla yaşamının sona ermesi ve bölgede modern bir yapının oluşması şeklinde özetlenmiştir. Turizmin bölge kültürüne de etkisi olduğunu düşünen özel sektör girişimcileri turizmle gelen etkileşimle bölgedeki kişilerin kültürel öğelere olan bağlılığının azaldığından bahsetmişlerdir.

Çevreye olan etkileri kadar somut olarak gözlenemeyen sosyal ve kültürel etkiler 4 işletme tarafından değerlendirilmiştir. Sosyal yapı üzerindeki etkisi genel olarak yayla yaşamının, yaylacılık faaliyetlerinin terk edilerek turizm odaklı bir yere dönüşülmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu dönüşüm beraberinde kentleşmeyi de getirmiştir.

Bu değişimi gelecek belirsizliği üzerinden yorumlayan şletmelerden ACENTE1 s¼reci; “Turizmin b¼lgede farklı insanlara karşı tahamm¼l¼ arttırdığını d¼ř¼n¼yorum, eskiye nazaran dışarıdan gelen insanlarla daha kolay iletişim de kuruyoruz. Yayla k¼lt¼r¼yle modern hayatın bir araya geldiği bir yer oluştu, gelecek nesillere nasıl aktarılacak bu ön g¼remiyorum; fakat şu an i¼in durum bu,” şeklinde değerlendirmiştir.

B¼lgenin konaklama merkezine d¼n¼řmesine vurgu yapan KON3, b¼lgedeki yerel yaşamın sona erdiğinden bahsetmiştir; “Ayder odaklı d¼ř¼n¼lecek olursa şu an Ayder sadece bir konaklama odağı oldu, burada önceki d¼nemlerde var olan yaşam tarzı yok oldu. Artık turizm odaklı bir yer ayder, herhangi bir yaylacılık faaliyeti g¼r¼lm¼yor.”

KON2 yine b¼lge ile ilgili duyduğu gelecek kaygısından sosyal değişimler üzerinden bahsetmiştir; “Sosyal olarak b¼lge insanı artık yaylacılık yapmayı bırakıp turizm sekt¼r¼ne y¼nelmiřtir. Sekt¼re ayak uydurmaya ¼alıřan b¼lge insanı ge¼miř alışkanlıklarından kısmen uzaklaşmaktadır. Bu şekilde bir turizm yolu izlenmeye devam edildiği takdirde, yakın zamanda sunacak ¼ok bir şey kalmayacak bu b¼lgede. ¼¼nk¼ her şey ¼ok hızlı değişiyor.”

ACENTE2 Acentesi g¼nl¼k yaşamdaki değişime değinerek; “K¼lt¼rler etkileşerek değişir ve gelişir Ayder coğrafyasına da bu k¼lt¼rden olmayanlar gelir gider. Ayder’de turizm sezonu saat dilimi olarak sabahlara kadar s¼rmesiyle beraber b¼lge insanı da artık gece eğlenmeye ¼ıkıyor akşam yemeklerini dışarıda yiyor, g¼nl¼k yaşam a¼ısından yaşam standartları değişiyor.”

B¼lgede turizmin uzun yıllardır olmamasına bağlı olarak, k¼kl¼ bir k¼lt¼rleri olduğunu savunan şletme sahipleri, turizmin k¼lt¼r¼ üzerinde bir değişiklik yaratmadığı konusunda genel olarak hemfikirdirler. Konu ile ilgili olarak sadece ACENTE2; “Geleneksel k¼lt¼r¼ yavaş yavaş yenilikçi k¼lt¼r¼le yer değişmek üzere” olduğu yorumunu paylaşmıştır. Ayrıca yine ACENTE2 b¼lgede “k¼lt¼rel oğelere olan bağlılığın azaldığı” konusuna da değinmiştir.

Sivil Toplum Kuruluşları, ¼evresel ve sosyal etkileri üzerine g¼r¼ř bildirimlerinde bulunmuşlar, k¼lt¼rel oğelere etki edecek kadar uzun s¼reli bir turizm olmadığından bahsetmişlerdir.

Sivil Toplum Kuruluşlarınca bölgede turizmin doğaya olan etkisi kirlilik ve doğal doku tahribatı şeklinde görülmektedir. Kirlilik konusu görüntü kirliliği, gürültü kirliliği, hava kirliliği, çevre kirliliği olarak gruplandırılmıştır.

Görüntü kirliliği; çarpık yapılaşmaya bağlı mimari uyumsuzluk ve yoğunluk, yoğun sezonda görülen trafik nedeniyle oluşan görüntü,

Hava ve gürültü kirliliği; yoğun sezonda insan ve araç yoğunluğuna bağlı olarak bölgede egzoz emisyonuna ve gürültüye bağlı kirlilik olarak tanımlanmaktadır.

Doğal Doku Tahribatı; bölgedeki hava kirliliğine bağlı çiçeklerdeki değişim ile deredeki kirliliğin derede yaşayan canlıların yaşamlarına olan olumsuz etkileri şeklinde tanımlanmıştır.

STK5 bu sorunları şu şekilde özetlemiştir; “Görüntü kirliliği mevcut; yoğun dönemlerde baş gösteren araç yoğunluğuna bağlı olarak hava kirliliği ve gürültü kirliliği oluşuyor bölgede. Kaçak ve yoğun yapılaşma bölgede görüntü kirliliğinin oluşmasına sebebiyet vermektedir.”

STK7, yoğun yapılaşmaya ek olarak mimari zorunluluk olması gerekliliğinden bahsederek “kaçak yapılaşmanın mimari uyumsuzluğu, bunun da görüntü kirliliğini beraberinde getirmektedir,” şeklinde görüntü kirliliğini değerlendirmiştir. “Atık problemine bağlı olarak derelerin ve piknik alanlarının kirlenmesi gözle görülebilmektedir,” açıklamasıyla ise diğer bir sorun olarak çevre kirliliği ve bölgenin en önemli ziyaret alanlarından olan piknik alanlarının durumunu ele almıştır.

STK2 hava ve çevre kirliliği konusunda görüş bildirerek bölgedeki uygulamaların yetersiz olduğundan bahsetmiştir; “Bölgede hava kirliliği oluyor dönemsel olarak; egzoz emisyonu çok yüksek ve bu da bölge doğasına ciddi zarar veriyor. Çevre kirliliği zaten var; çöplerin toplanması bile ciddi sorun bölge için.”

STK1 bu soruya yanıt olarak turizmin hava kalitesi üzerine olan etkilerini değerlendirmiş ve görüşlerini şu şekilde belirtmiştir; “Buraya giren arabaların bile buraya etkisi var; araçlardan çıkan gazlarla hava kalitesi bozuluyor. Bundan 20 yıl önce aldığımız balın kalitesini şu anda almanız mümkün değil, çiçekler eskisi gibi değil çünkü.”

STK6 ise yine atık problemine değinerek “işletmelerin atıkları dereye gidiyor, bu da kirliliğe ve deredeki yaşamın tehdit edilmesine neden oluyor,” açıklamasında bulunmuştur.

Sosyal yaşam ve kültür üzerine etkileri ise bölgede görülen hayvancılık ve yaylacılığın sona ermesi ile ticaretle birlikte nezaketten uzaklaşılması olarak özetlenmiştir.

STK5; “Bölge insanı yoğun şekilde yabancı turist etkileşimine maruz kalıyor; şu an için çok net geri dönüşleri yok belki, ama zamanla olacaktır. Diğer yandan bölge çok kısa bir sürede kentleşti ve insanlar yayla evlerini boşaltarak işletmeye dönüştürdüler. Yayla hayatı süren, hayvancılıkla geçinen insanlar birden ticarete atıldılar. Bilmeden ilerliyor burada işler; turizmin sezonluk olması da düzenini bozan insanları rahatsız ediyor ve kısa sezonda ne kazanabilirse kazanmaya bakıyor. Bu da bazı işletmecilerin nezaketten uzaklaşmasına neden oldu; insanları rahatlatacak kendi özlerine uygun girişimlerin yapılmaması uzun dönemde davranış biçimlerinde değişimlere de neden olabilir.”

Konuyla ilgili açıklama yapan STK7 değişimle ilgili şunları söylemiştir; “İnsanlar turizm duyarlı oldular, ekonomik gelir kaynaklarında değişime neden oldu. Önceden yayla yaşamı vardı, hayvancılık vardı, fakat artık işletme odaklı bir hava hakim. Normalde ekoturizm olduğunda öyle olmaması beklenir, yerel halkın kendi yaptığı yağdan peynirden tüketilmesi beklenir, fakat paket ürünler sunuluyor Ayder’de. Bu durum bölge açısından hayvancılık ve yaylacılık faaliyetlerinin gerekliliğini ortadan kaldırıyor.”

Akademisyenlerin bölgede turizmin çevreye olan etkisiyle ilgili olarak belirttikleri hususlar çeve kirliliği, görüntü kirliliği, hava kirliliği ve doğal doku tahribatı olarak sınıflandırılmıştır.

Görüntü Kirliliği; bölgede var olan yoğun ve sık yapılaşma ile manzaranın bozulması, dereden taş çıkarılmasına bağlı olarak derenin yapısının bozulması

Çevre Kirliliği; atık yönetiminin olmamasına bağlı olarak derenin ve çevrenin kirlenmesi,

Hava Kirliliği; turizmin yoğun olduğu dönemlerde yoğun araç girişine bağlı olarak oluşan egzoz emisyonu olarak tanımlanmaktadır.

Doğal Doku Tahribatı; biyomass kaybı, yaban hayatın rahatsız edilmesi ve Milli Park alanından ağaç kesilmesi.

AKA2 bölgedeki sorunların yönetim yanlışlarından kaynaklandığından bahsederek bölgede turizmin doğaya olan etkilerini bölge niteliğini de ele alarak şu şekilde açıklamıştır; “Maalesef olumsuz. Gittiğinizde görebileceğiniz gibi inanılmaz bir bina yapı stoku var. Neredeyse bir otelde öksürdüğünüzde yan oteldeki kişiler rahatsız olacak düzeydedir ve enteresan bir şekilde Ayder milli parkın bir bölümüdür, Ayder kentsel sittir sit alanıdır. Ayder belediye mücavir alanıdır. Ayder turizm merkezidir. Böyle pek çok statüsü olan; bunlardan ikisi yatırım odaklı, diğer ikisi koruma odaklı iki statüdür. Böyle çelişkiler var. Ayder ortada, siz Ayder gibi yönetirseniz turizm alanlarını Türkiye'nin pek çok yeri böyle olur.

Ayder'in manzarası bozuldu. Atıklar giderek yoğunlaşmaya başladı. Burası bir turizm merkezi ve atık yönetimi planı yok, kanalizasyon, bulaşık suyu vs doğrudan dereye atılıyor. Çöpler toplanıyor sözde, otellerdeki özellikle dere kenarındaki otellerdeki çöplerin bir kısmı da dereye atılıyor. Yani; Ayder ciddi şekilde bozulma sürecine girmiş durumda. Ekosistemin canlı olan bölümü kırılığandır, cansız olan bölümü de kırılığandır tabii. Su, mesela, siz kanalizasyonu veya kimyasal barındıran bulaşık sularınızı dereye boşalttığınızda içindeki hayatı da tehlikeye atıyorsunuz. Bunun bilinmesi lazım, bilenlerle görüşülmesi lazım. Ayder'in temel problemi taşıma kapasitesi, taşıma kapasitesinin çok üzerinde hizmet veriyor.”

AKA1 bölgeyle ilgili yaptıkları çalışmalardan ve kendi gözlemlerinden şu şekilde bahsetmiştir; “Ayderle ilgili türk japon kongresinde yapılan yayında şunlardan bahsettik; burada gelişigüzel yapılan horonun ekosistemdeki etkilerini araştırdık ve müthiş bir biyomass kaybı var. Toprak içerisindeki faunaya etkisine baksanız daha da büyük bir bilanço ortaya çıkacak. Bunun dışında Ayder'de büyük bir kaynak israfı var; bölgede yapı yoğunluğu var ve %80den fazlasının yapı ruhsatı yok ya da işletme ruhsatı yok. Başka sıkıntı malum son zamanlarda doğa turizminde talep artışı var; burada bir planlamanın olmaması nedeniyle birbirinden habersiz acenteler yaz aylarında buraya kalabalık turlar getiriyor. Bayramda mesela bir günde 10.000 aracın girdiği söyleniyor. Burada sadece gürültü kirliliği bile yeterken; bu 10000 aracın trafikte kalış süresi, araçların çoğu offroad araçlar bu araçlardan kaynakliegzoz emisyonunun bölge yaşamına etkisi. Atıklar. Birçok sorun var.

Fakat maalesef işletmeler sadece kendi karlarını düşünüyor ve vurkaç taktiği olduğu için faaliyetler yaz aylarında yoğunlaşıyor ve yaz aylarında yoğun kullanım çok ciddi sıkıntı oluşturuyor. Diğer yandan Ayder turizm merkezi olabilir ama bu alan fırtınadan başlar, derenin alt kısımlarında taş çıkarılması, çay alanları oluşturmak için ağaçların tahrip edilmesi, görsel kirliliğe neden oluyor. Dengeyi de bozuyor. Burada anıt olarak nitelendirilebilecek kadar yaşlı ağaçlar var; bakın hepsinin üzerinde birilerinin aşkı yazılı. Ağaçlara zarar veriyor; koruma alanında. Gelen kişilerin gerçekten baskısı büyük bölgede. Ayder’de en basitinden çöp çok büyük sorun; burada bir atık sistemi yok. Bunun için uygun altyapı oluşturulmamış; sadece çöpler toplanıyor belediye tarafından. O da yazın yoğun zamanlarda yetmiyor; zaten götürülüp işlenilecek bir yapı yok.”

Akademisyenler tarafından geleneksel yaşamdan dönüşüm, hayvancılığın sona ermesi, turist talebine göre değişim ve yerel halk için hayat standartlarının değişmesi sosyal etkiler olarak sınıflandırılırken konut yapılarındaki değişim kültürel etki olarak değerlendirilmiştir. Diğer yandan turizmle kırsal kalkınmanın sağlanabileceği yönünde bilinçlenmenin de bu süreçle sağlandığı ifade edilmiştir.

AKA2 ilk olarak bölgenin turizm destinasyonuna dönüşmesinin yaşam standardındaki ve geçim kaynaklarındaki değişime etkisinden bahsetmiştir; “Aslında turizmin sadece çevreye değil, kültürdeki ve toplumdaki sosyal yapısının değiştirilmesi ile olumlu ekonomik etkilerin yanında olumsuz ekonomik etkileri de vardır. Oradaki pek çok ürün ve hizmetin pahalılaşmasına sebep olur. Turizm faaliyetlerine katılmayanlar için hayatını geçirdikleri ucuz olarak hayatlarını idame ettirdikleri bir mekanda yaşam çok zor olabilir. Mesela hayvancılıkla hayatını sürdürüyordur, bunu yapamayabilir. Ayder’de de bu durum var.”

AKA2 ayrıca bölgede farklılaşan turistlere göre şekillenen turizm sürecinden ve yerel özellikleri göz ardı edilmesinden bahsetmiştir; “Geleneksel yaşam moderniteye teslim olmuş durumda. Gelen turiste göre değişim söz konusu. Oysa bu gibi yerlerde turiste göre turizm alanı değişmez. Sizin bir farklılaştırma stratejinizle rekabete kurban gitmeniz değil, rekabette yeni açılımlar yapmanız lazım. Mesela yemek alanında çok özel tatları ortaya çıkarmanız lazım. Konaklama mesela sadece şuralarda olabilir, ekolojik yapılar kuracaksınız. Mesela şu değirmenlerde öğütülen şu undan yapılan ekmekleri sunuyoruz diyeceksiniz. Şu kadar metreden sonra paketli ürün taşınmaz diyeceksiniz. Gelen turistle

ilgilenmek için sosyal yaşam ve gelenekler de terk edilmiş aslında. Gelenekler aynı zamanda bir sosyalleşme yöntemidir; bunlar terk edildi Ayder’de.”

Son olarak bölgedeki konut değişimine dikkat çeken AKA2, bölgenin yayla evi yapısının bozulduğuna, Ayder sınırlarında kültürel bir ögenin ortadan kalkmak üzere olduğundan bahsetmiştir; “Bakmayın dışından ahşap falan olduğuna, hep ahşap olsa ne olur, otel oldu doğallığı kalmadı bölgenin. Beton üstü ahşap kaplama çok önemli bir durum gibi görünmese de aslında bir alışkanlığın; daha doğrusu bir yapı kültürünün ortadan kalkmasına neden oluyor.”

AKA1 ise ek olarak bölgede turizmle kalkınma algısının oluştuğundan şu sözlerle bahsetmiştir; “Turizmle değişim algısı oluşuyor ve insanlarda turizmle kırsal kalkınmanın olabileceği inancı yerleşiyor.”

Turizmin etkilerini sadece çevresel açıdan değerlendiren **medya** paydaşlarının verdikleri cevaplar neticesinde turizmin doğaya olan etkilerini yöreye uygun olmayan yapılaşmaya bağlı görüntü kirliliği, çevre kirliliği ve doğal doku tahribatı olarak gruplandırılmıştır.

MEDYA2 çevre kirliliği konusunda bölge temizliğine yeterli önem verilmemesinden şu şekilde bahsetmiştir; “Burada pek temizliğe özen gösterilmiyor. Bunu turistler de yapıyor; yolları, kamp ve piknik alanlarını kirletiyorlar. Bölgede faaliyet gösteren işletmeler de çok önem vermiyor, dere kirleniyor.”

MEDYA2 ayrıca görsel bozulmaya da değinmiş ve şunları belirtmiştir; “Bir de Ayder’de görüntüye çok önem verilmedi. Ayder’in 10 yıl önceki görüntüsüyle şimdi arasında çok fark var. Ayder’i beton yığına döndürmemek için çok uğraşıldı, ama çok işe yaramadı. Şimdi beton yapılar yapılıyor, üzerleri odunla kaplanıyor.”

MEDYA1 ise bunlara ek olarak bölgede “turist yoğunluğuna ve işletmelerin davranışlarına bağlı olarak doğal doku tahribatı” olduğundan bahsetmiştir.

Kamu Kurumlarının ekonomik kalkınma süreci ile ilgili soruya verdikleri cevaplar doğrultusunda turizmin bölgeye olan ekonomik etkileri gelir kaynaklarının çeşitlenmesi, sezonda yerel esnafa ek gelir sağlaması ve göçün engellenmesi şeklinde gruplandırılmıştır.

Gelir kaynaklarının çeşitlenmesi; turizmle ilgili veya destekleyici iş kollarına ihtiyacın duyulması ile oluşan gelir çeşitlenmesi,

Sezonda yerel esnafa ek gelir sağlanması; sezonda canlanan bölgeyi ziyaret eden kişilerin ihtiyaçlarının yerel esnaftan sağlanması,

Göçün engellenmesi, artan gelire bağlı olarak göçün engellenmesi olarak tanımlanmaktadır.

Turizmin bölgeye olan ekonomik etkileri KAMU5, KAMU2 ve KAMU1 tarafından değerlendirilmiştir. Ekonomik açıdan bölge kalkınmasını değerlendiren kurumlar farklı boyutlardan yaklaşıyor olsalar da ekonomik kalkınmanın varlığı konusunda hemfikirdirler. Bahsedilen farklı boyutların açığa kavuşması adına kurumların açıklamalarına yer verilecektir.

KAMU5 kıyaslama yoluna giderek turizmden önce ve sonra bölgedeki üretim kalıplarından bahsetmiştir; “Ekonomik kalkınma süreci çok etkin. Hayvancılıkla geçim sağlayan, tarım yapan yöre halkı turizmle birlikte kendilerine alternatif geçim kaynağı oluşturdular. Ekonomik anlamda kendilerini geliştirdiler. Dolayısıyla bugün çok hayvancılık yapmasalar da turizmle birlikte turizmin etkilediği kollarla birlikte gelir elde edebildiler. Turizmin oluşturduğu iş kolları yerel halka ekonomik getiri sağlıyor; işletme sahibi olabilenler direkt turizme yöneldi, olamayan yöre esnafına da ciddi ekonomik getiriler sağladı. Her iş kolu turizmle bağlantılı iş yapmaya başladı bölgede. En basitinden bölgede marangozluk yapan yöre esnafı önceleri sadece bölgedeki halk için kovanlar ve sınırlı bir mobilyacılık faaliyeti yürütürken bugün bir işletmenin, bir butik otelin ihtiyaçlarını karşılayan, zaman zaman yapımından sorumlu olan ustası haline gelmiş ve bu durum kişilere kendilerini geliştirme imkanı da sağlıyor. Fayda sağlanıyor.”

KAMU2 genel olarak bölgenin sezonda canlanması üzerinden görüş bildirmiştir; “Direkt turizmle olmasa da bölgenin canlanması hem turizmcilere hem de bölge esnafına katkı sağlıyor.”

KAMU1 gelir kaynaklarının artmasının yeni iş olanakları sağlaması noktasına değinerek göç konusundaki etkilerinden bahsetmiştir; “Turizmle beraber bölgede konaklama işletmelerinin artması, restoranlar, hediyelik eşya satış yerleri, taşımacılık, sportif faaliyetler, termal

turizm, Heliski gibi olanakların artması bölge ekonomisini canlı tutmaktadır. Turizmle tanışmadan önce tarım ve hayvancılıkla çok zor geçinip göç etmek zorunda kalan bölge insanı ekonomik kalkınma ile birlikte artık göç etmemektedir.”

Özel Sektör girişimcilerince bölgede turizmle ek ve sezonluk bir gelir oluşmakla birlikte kalkınma olarak nitelendirilebilecek düzeyde değildir.

Ekonomik kalkınma boyutunda işletmeler görüşleri itibariyle ikiye ayrılmaktadırlar. Bir grup işletme sahipleri olan yerel halkın ve çevre yaylalardaki halkın süreçten tatmin edici bir gelir elde ettiklerinden bahsederken bir grup kendilerinin mevsimsel olarak ekonomik gelir elde ettiklerini; fakat bunun kalkınma olarak değerlendirilemeyeceğini belirtmişlerdir. KON1 ile KON2 ekonomik gelirin tatmin edici ve tabana yayılan bir yapıda olduğu şeklinde görüş bildirirken, KON4, RES1, KON6, ACENTE1, ACENTE2 ise bölgede dönemsel gelir elde edilmekle beraber bölgede turizmle oluşan bir ekonomik kalkınmanın olmadığından bahsetmektedirler.

KON1; Maddi açıdan bölgeye olumlu etkileri olduğunu söylemek mümkün; bölgede yaşam standardının söyleyebilirim. Turizmden sonra bölgede ekonominin canlanması gençlerin de bölgede kalabilmelerine olanak sağladı. Diğer yandan örneğin ben oda satıyorum, ama bölgeye dışarıdan kişilerin gelmesiyle yayladaki insanlar da direkt işletmelerle anlaşmalı olarak olmasa bile kendi ürünlerini turistlere satabiliyorlar. Katırla insanların bölgeyi gezmesi sağlanıyor, herkes bir şekilde bir ucundan tutuyor.

KON6; “işletmelerin bazıları sezonluk da olsa iyi para kazanıyor. Buna kalkınma denir mi emin değilim.”

KON2; Bölgenin neredeyse tamamı turizm e dayalı gelir elde etmeye başlamıştır.

KON4; Kendi açımdan değerlendirebilirim bu aşamayı, benim çok büyük gelirim yok bu işten. Uzun yıllardır yaptığım için ve manevi değeri olduğundan işletmeyi devam ettiriyorum. Sezonluk olması bu durumun temel nedeni. Bunu geliştirebildiğimiz takdirde ciddi bir kalkınma sağlanabilir tabii ki.

RES1; “Sezonda iyi gelir elde ediyoruz, fakat kalkınma tüm yıla yayılan bir gelirimiz tabii ki yok.”

ACENTE1; Kaynak israfına bağılı olarak turizme bağılı ekonomik sürdürülebilirliğin de varlığından söz etmek bence mümkün değil.

ACENTE2; Sezonun kısa olması gelen turist sayısının azlığı ve ekonomik standartların altında olması kısa vadede kazanıyor gibi gözüksede uzun vadede aslında ekonomik olarak kaybediyoruz.

Sivil Toplum Kuruluşlarının konuyla ilgili görüşleri doğrultusunda bölgede turizm temelli bir kalkınma olduğunu düşünmedikleri sonucuna varılmıştır.

Turizme bağılı ekonomik kalkınma ve turizmin bölge ekonomisine etkisi irdelendiğinde ise genel görüş dönemsel bir ekonomik gelirin olduğu, fakat kalkınmadan bahsetmenin şu an için mümkün olmadığı yönündedir. Buna göre turizmle ilgili kuruluşlardan STK5 turizme bağılı sürdürülebilir kalkınmadan bahsedilemeyeceğine değinirken; kalkınma kuruluşu olan STK7 sürdürülebilir turizm kalkınmasının bölgede olmadığı şeklinde görüş bildirmiştir. Yine çevre kuruluşlarından STK3, bölgedeki gelirin kalkınma sayılamayacağını belirtmiştir. Görüş bildiren kuruluşlardan STK1 bölgede turizmin etkin bir ekonomik kaynak olduğundan bahsetmiştir. Kuruluşların konuyla ilgili verdikleri cevaplar direkt olarak kendi ifadeleriyle aşağıda belirtilmiştir.

STK5 bu konuyu sürdürülebilirlik açısından değerlendirmiş, kaynak israfı nedeniyle sürdürülebilir ekonomik gelirin mümkün olmadığını vurgulamış ve şunları söylemiştir; “Kaynak israfına bağılı olarak turizme bağılı ekonomik sürdürülebilirliğin de varlığından söz etmek bence mümkün değil.”

STK7; dönemsel ekonomik bir gelir olduğu doğru, ama bunun sürdürülebilirliği ve bu düzeyde ekonomik kalkınmadan bahsedilebilmesi ne kadar uygundur emin değilim,” şeklinde bir açıklamaya yolunu seçmiş ve net bir görüş bildirmemiştir.

STK1; “Buradan bu kadar insan ekmek yiyor; gurbetteki insanlar dönmüş geri turizm yapıyorlar. Yukarıdaki yaylalarda üretilen ürünler insanların kendi çabalarıyla satılmaya çalışılıyor; bunun için yapılan herhangi bir girişim yok, herhangi bir devlet teşviği de yok.”

STK3 ise konuya yine kaynak açısından yaklaşmış ve bölgedeki uygulamaların turizmi bir ekonomik kalkınma aracına dönüştüremediğinden bahsetmiştir; “Bu güne kadar yapılan

uygulama ve çalışmalar bölgedeki turizm potansiyeli ve argümanlarının kullanılması aşamasında bölgenin ekonomik olarak kalkınmasına hamle yaptıracak türden bir devinim sağlamamıştır.

Turizme yatkın diğer bölgelerdeki teşvik ve tanıtım gibi etkenlerin bu bölgede olmaması bunun en başlıca nedenidir.”

Genel olarak değerlendirildiğinde sivil toplum kuruluşları turizmin dönemsel ekonomik girdi olarak kabul edilmesinde hemfikir olmakla beraber sürdürülebilir ekonomik girdi olması ve ekonomik kalkınmadan bahsedilebilmesi noktalarında tezat görüş bildirmişlerdir.

Akademisyenler konuyla ilgili olarak bölgede sızıntı olmasına bağlı olarak gelirin de sanıldığından az olduğunu ve sezonun kısalığına bağlı olarak turizme bağlı bir kalkınmanın da şu an için olmadığını dile getirmişlerdir.

Buna göre AKA2 sızıntı konusuna vurgu yaparak ekonomik kalkınmanın olmadığını şu sözlerle dile getirmiştir; “Ciddi bir gelir, ama bu gelirin bir kısmı paket ürünlerle dışarı gidiyor. Oysa, kendi içinde bir ekonomi kurulsa yaylalardaki kişilerle anlaşmalar yapılarak ürünler onlardan alınsa gelir bölgenin kendi içinde kalır.”

AKA1 ise kalkınma gerekliliklerine değinerek yatırım eksikliğinden ve kısa dönemli kazanç olduğundan bahsetmiştir; “Sürdürülebilir bir kalkınma yok burada, kısa dönemli yüksek kazanç elde etme amacı var. Kalkınmanın olabilmesi için bölgeye yatırımların yapılarak desteklenmesi ve kaynakların bir plan dahilinde sürekli işlenip yıllara göre artan bir getiri elde edilmesi gerekiyor.”

Medya paydaşları konu ile ilgili görüş bildirmemişlerdir.

Turizmin Çevresel, Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Etkilerinin Denetimi

Bu aşamada paydaşlara turizmin bölgedeki etkilerinin denetimiyle ilgili sorular sorulmuş ve bahsedilen çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik etkilerin somut kaynaklarla desteklenip desteklenemeyeceğine ulaşılmaya çalışılmıştır.

Çizelge 5.8. Paydaşlar Turizmin Etkilerinin Denetimi Görüşleri

	Kamu Kurumları	Özel Sektör	Sivil Toplum Kuruluşları	Uzman	Medya
Etki denetimi	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
Nedeni	Yetki Karmaşası, Kaynak Yetersizliği	Sorun çıktıkça denetleme, Adam kayırma	Kaçak Yapılar, Doğa turizminin bilinmemesi	Profesyonelliğin olmaması, İzleme gerekliliğinin bilinmemesi	-

Paydaşların tümü bölgede turizmin etkilerinin denetlenmediği konusunda hemfikirdir. Denetimlerin yapılmaması ve/veya etkilerin denetlenememesi konusunun nedeni ile ilgili farklı görüşler bildirilmiştir.

Kamu kurumları etkin bir denetim mekanizması olmadığı konusunda hemfikir oldukları sonucuna varılmıştır. Ayder’de şu anda çevresel, sosyal ve kültürel etkilerin denetlenmesi ve/veya raporlanması gibi bir uygulama söz konusu değil. KAMU1 bu durumu; “Bölgede birçok kamu kurumunun söz sahibi olması yetki karmaşıklığını ortaya çıkarmaktadır” şeklinde açıklamaktadır. KAMU3 da denetimsizliğin nedenini “aynı anda birçok kişinin bölgeden sorumlu olması” olarak yorumlamıştır. Bölgedeki kurumların yetersiz kaldığını da şu şekilde dile getirmiştir; “Kontrol altında tutulmuyor. Mülki idare ve yerel idareler bu bölgeyi kontrol edebilecek nitelikte değil, bölgede oluşan sorunlar üzerine kurallar getiriliyor. Kontrollere dayalı oluşan öngörülere dayalı bir planlama veya girişim mevcut değil.”

Özel Sektör etkin denetimin olmadığını düşünmektedir. Denetimin olmadığı konusunda tüm işletme sahipleri hemfikirdir, buna ek olarak KON4 ile RES3 süreçle ilgili görüş bildirmiştir. KON4; “Denetimler sorun çıktıkça, şikayet olduğunda” yapıldığını öne sürerken, RES3 denetimsizlik durumuna ek olarak şikayet durumunda da süreci “ceza kesilir, işletmeye devam edilir,” şeklinde özetlemektedir. Denetimsizliğin en önemli sonuçlarından olan kaçak yapılarla ilgili ise “Kaçak yapılarla ilgili de; herkes birbirini tanır burada, gelen görevliler her geldiklerinde başka bir isme ceza kesiyorlar, bu süreçte zaten inşaat tamamlanmış oluyor. Yapıların %80’i ile ilgili yıkım kararı var, fakat uygulanmıyor ya da uygulanamıyor,” şeklinde görüş beyan etmiştir.

Kısacası etkin bir denetim mekanizması olmadığını iddia etmekle beraber özel sektör kuruluşları denetimlerin sadece sorun çıktıkça, sorunlara uygulanan çözümlerin de göstermelik olduğundan bahsetmektedirler.

Sivil toplum kuruluşları çevresel, sosyo kültürel ve ekonomik etki denetimlerinin olmadığı konusunda hemfikirdirler. STK7 ekonomik denetimsizliği “kaçak yapıların olması bölgede ekonomik etki denetimi yapılmasına engel. Normal şartlarda sezonluk fiyatlar, fiyat dalgalanmaları raporlanmalı, fakat bu bölge için bu durum söz konusu değil,” şeklinde nedene bağlarken; STK6 çevresel ve kültürel etkiler üzerinden “Sürece dahil olan kişiler doğa turizminin ne olduğunu, neyin yapıp neyin yapılmaması gerektiğini bilmiyor. Bu nedenle de denetim yok, varsa da etkili değil,” şeklinde görüş bildirmiştir.

Akademisyenler bölgede denetimsizlik olduğu konusunda hemfikir olmakla beraber sebepleri konusunda da hemfikirdirler. Buna da göre görüşme yapılan her iki akademisyen de bölgede sürdürülebilir turizm kalkınmasının planlama aşamasından itibaren profesyonellikten uzak yürütülüyor olması diğer aşamaların da benzer yürümesine neden olduğunu düşünmektedir. Buna göre bölgede etkilerin denetimine yönelik planlamaların yapılması; fakat uygulamaya konulamaması profesyonel bir duruş olmamasına bağlanmaktadır.

Medya mensupları da aynı şekilde denetimin olmadığı konusunda ortak görüş bildirmişlerdir. Benzer şekilde planlamalarda denetim ile ilgili hususların olup olmadığı konusunda bilgi sahibi olmadıklarını bildirmişlerdir.

5.4. Turizm Çeşitlemesi, 12 Aya Yayılması ve Etkileri

Paydaşların kalkınmaya katkı unsuru olarak turizmin 12 aya yayılması ile ilgili yapılanlar ile bu yapılanların içeriğine göre doğasına, sosyal yaşamına ve kültürüne olan etkilerinin denetimi üzerine olan bilgilerini ölçmek ve görüşlerini almak adına bu aşamaya yer verilmiştir. Bu aşamada paydaşlara yöneltilen soru şu şekildedir;

“Turizmin 12 aya yayılması için bölgede ne gibi çalışmalar yürütülmektedir? Bölgenin doğal ve kültürel turizm kaynakları düşünüldüğünde bu girişimleri sürdürülebilir turizm kalkınması dahilinde nasıl değerlendiriyorsunuz?”

Çizelge 5.9. Paydaşların Ayder'deki 12 Ay Turizm Süreci ile İlgili Görüşleri

	12 Aya Yayılması için Yapılanlar	Nitelik ve Etkileri
Kamu Kurumları	4 Mevsim Turizm; Kış sporları; Heliski, Hazindak Kış Sporları Merkezi ve Teleferik Projesi Kış Festivallerinin zenginleştirilmesi	Olumsuz etkisi yok, Bölgeye artı değer, Etkileri denetlenmeye çalışılmakta,
	Termal Turizmini 12 aya yaymak	
Özel Sektör	Kış Turizmi; Heliski Hazindak Projesi	Yaban hayata olumsuz etki
Sivil Toplum Kuruluşları	Kış Turizmi; Heliski Hazindak Projesi	Kaynakların etkin kullanılmaması, Uygulama alanlarının yanlış seçilmesi, Yaban hayata olumsuz etki
Akademisyenler	Kış Turizmi; Heliski, Kardanadam şenlikleri	Etki değerlendirmesi ve uygulama izleme yapılmamakta
Medya	Kış Turizmi	Etki değerlendirmesi yapılmamakta

Paydaşların turizmin 12 aya yayılması süreciyle ilgili paylaştıkları bilgiler Çizelge 5.9.'da özetlenmiştir. Tüm paydaşlar kış turizmi altında Heliski ve Hazindak Projesi'nden bahsetmiştir. Bu girişimlere ek olarak projelerin yürütücüsü olan kamu kurumları kış festivallerinin çeşitlendirilmesi ve termal turizmin iyileştirilerek 12 aya yayılması girişimlerinden bahsetmişlerdir. Yapılan görüşmeler neticesinde kamu kurumları dışında kalan paydaşların bölgede 4 mevsim turizm yürütülmesi ile ilgili girişim ve/veya planlamalar hakkında bilgi sahibi olmadıkları görülmüştür.

12 aya yayılması için yapılan girişimlerin etkilerini değerlendirmeleri de paydaşlar arasında farklılık göstermektedir. Kamu kurumları girişimlerin bölgeye olumsuz etkisi olmayacağını düşünmektedirler; fakat görüşmelerden elde edilen veriler neticesinde kamu kurumları veya diğer paydaşların girişimleri neticesinde etkin bir etki değerlemesi yapılmadığı görülmüştür. Diğer bir deyişle bölgede uygulanması planlanan Hazindak Projesi ve uygulanan Heliski faaliyetlerinin bölge doğasına ve yerel halk üzerindeki mevcut ve potansiyel etkileri üzerine bir araştırma ve raporlama bulunmamaktadır. Buna ek olarak uzmanlar bu girişimlerin bölge doğasına olumsuz etkileri olacağından bahsetmişlerdir.

Özel sektör temsilcileri kaynakların verimsiz kullanıldığından ve girişimlerin yaban hayatı olumsuz etkilenmesi konusuna değinmişlerdir. Buna ek olarak sivil toplum kuruluşları bahsettikleri Hazindak projesi ile ilgili olarak girişimin içeriğinin yetersiz olduğuna ve

yapılacak Heliski faaliyetlerinin de bölge yaban hayatına olumsuz etkide bulunabileceğine dikkat çekmişlerdir.

Kamu Kurumlarının verdikleri cevaplar ışığında bu sürecin gerçekleştirilmesi için yapılanlar 4 Mevsim Turizm Projesi altında ele alınmıştır. Buna kış sporlarının yaygınlaştırılması, kış festivallerinin zenginleştirilmesi ve termal turizmin 12 aya yayılması şeklinde tek bir çatı altında özetlemek mümkündür.

Kamu kurumlarının yürüttükleri girişimler genellikle kış turizmi odaklı olmakla beraber, bölgede yürütülmesi planlanan 4 Mevsim Turizm Projesi'nden de bahsedilmiştir. Kamu kurumları genel olarak kış turizmi kapsamında Heliski uygulamaları ile Hazindak'a kurulacak olan Kış Turizmi Merkezi'ni desteklemekte ve bölgeye gelir getirdiğine ve getireceğine inanmaktadır. Sürecin kamu kurumları arasında etkin iletişimle devam ettiğine ve süreçte her kurumun yetki alanı çerçevesinde olumsuz durum tespiti yaptığına dikkat çeken kurumlar olumsuz etki görülmeceği konusunda hemfikirdirler.

KAMU5 bizzat yürüttükleri kış sporları sürecini şu şekilde özetlemiştir; "12 aya yayılmasında Kış Turizmi Merkezi olarak Kış Sportif Faaliyeti Yönetmeliği kapsamında Heliski'yi bölgeye getirdik. Bugün dünyada 5-6 bölgede yapılan Heliski faaliyeti Himalayalar, Kanada, Alplerde, İsviçre'de ve Avusturya'nın bazı yerlerinde yapılıyor. Türkiye'de sadece Kaçkarlarda 2006 yılından itibaren yapılıyor." Müdürlük bunun dışında kış festivallerinin de sürelerini uzatmaya, içeriklerini zenginleştirmeye çalıştıklarını açıklamalarına eklemiştir.

KAMU2 sadece kış turizmi değil 4 mevsim turizm yapılması gerektiğine, ayrıca termal turizmin kışın da yapılması gerektiğine vurgu yaparak şunları söylemiştir; "Bölgede önemli turizm girdisi olan termal turizmin kışın da faydanılmasını istiyoruz, bu nedenle bölgede 4 mevsim turizm sloganıyla ortaya atılan bir proje geliştiriliyor. Kültür ve Turizm Müdürlüğü de bu işle alakalı. Buna bağlı bölgede kış turizmi geliştirilecek ve bölgenin 4 mevsim canlı kalması sağlanacak."

KAMU3 da şu an için sezonluk devam eden turizm uygulamalarının kışa da aktarılması için çalışmalar olduğundan bahsetmiştir; "Ayder yaklaşık 150 tane işletmenin olduğu bir yer; fakat mevsimlik. Haziran 20 – Eylül ortalarına kadar. Biz bunu festivallerle değişik

tarihlerde de dolmasını sağlamaya çalışıyorum. Kardan adam festivali gibi. 1-2 günlük festival yeterli değil; bu nedenle Ayder’de yoğun bir kar yağışı oluyor. Kış turizmine de açılırsa bu bölge 3-4 aylık turizm sezonu 8 aya çıkar. Hazindak yaylasında kayak pistleri oluşturulmak istendi. Teleferikle bu bölgeye çıkılacak, kayak yapılacak.”

Kamu kurumları genel itibariyle bu girişimlerin bölgeye olumsuz etkileri olmayacağına hemfikir görünmekle birlikte, KAMU5; “Karşı çıkanlar doğal yaşamı korumak istiyor, biz de buna duyarlıyız, hayvanların o dönemlerde yaşadıkları alanların üst bölgelerinde kalıyor kayak pistleri. Kayak sezonlarında sürekli olmasa da denetimler yapıyoruz. Kayakla ilgilenen acentalar, şirketler de kayak yapılan rotaları Sivil Havacılık Bölge Müdürlüğü’ne bildiriyor ve bu rotaların dışına çıkılmıyor. Yılsonunda bize de faaliyet raporları veriliyor; bu sayede nerelerde uçulduğu nerelerde kayak yapıldığı tespit edilebiliyor. Genelde parkur dışına çıkılmaz.” Doğal yaşama olan etkileri yanında işletmecilere olan olumlu etkilerinden de şu şekilde bahsetmiştir; “Gelen sporcuların ihtiyaçları ve ulaşımının sağlanabilmesi açısından Ayder’in yolları tüm yıl açık tutuluyor. Heliski sonrası otellerden bazıları faaliyetlerine kışın da devam etmeye başladı.”

Bizzat yatırım süreçleriyle ilgilenen KAMU2 bölgenin koruma alanı olmasına dikkat çekerek “Farklı kamu kurumlarıyla işbirliği halinde çalışıyor, herkes kendi sorumluluğuna düşen konuyla ilgili olumsuz durum tespiti yapıyor ve buna göre fikirler geçiyor veya kalıyor,” şeklinde açıklama yaparak olumsuz durumlardan kaçındıklarından bahsetmiştir.

KAMU4 ise yine bölgenin koruma bölgesi olmasına dikkat çekerek “Projelerin oluşturulması sürecinde işbirliğine gidildi; etkileri proje dahilinde denetlenmeye çalışılıyor,” şeklinde kış turizmi sürecinin savunmasını yapmışlardır.

Bölgenin hali hazırda Mayıs-Eylül arasında devam eden turizm sezonu, kış turizminin beslenmesiyle Aralık-Mart ayları arasında da bölgenin turizm açısından aktif olmasını sağlayacağı yönünde açıklama yapılmıştır. Diğer yandan hali hazırda yürütülen Heliski faaliyetleri ile kurulma aşamasında olan Kış Sporları Merkezi’nin bölge doğasına olan etkileri üzerine herhangi bir çalışma yapılmamaktadır.

KAMU1 “Turizmin 12 aya yayılması için kışları heliski faaliyetlerinin yabancı sporcular nezdinde gerçekleştirilmesi, ayrıca kardan adam şenliklerinin her yıl düzenli olarak

yapılması kışları durgun geçen Ayder Yaylası'nı canlandırmaktadır. Ayrıca ileriki dönemde Hazindak Kış Sporları ve Kayak Merkezi'nin yapılacak olması bölgeye kış turizmi açısından artı değer katacaktır," şeklinde olumlu görüş bildirmiştir.

Sivil Toplum Kuruluşlarının sürdürülebilir turizm kalkınması için turizmin 12 aya yayılması girişimleri konusunda verdikleri cevaplar kış turizmi ile ilgili olmakla beraber ve bahar aylarında turizmi canlandırmak için bir girişim olmadığından bahsedilmiştir. Termal turizmin farklı mevsimlerde canlandırılması gerekliliğinden bahseden kuruluşlardan süreçle ve uygulama alanıyla ilgili bilgi sahibi olanlar kış turizminin ve kış turizmi için geliştirilen bölgenin durum değerlendirmesini yapmışlardır. Girişimlerin nitelikleri ile ilgili olarak konuyla ilgili toplantılara katıldıklarını belirten STK7, STK2 ve STK1 görüş bildirmiştir.

Kış turizmi için bölgede faaliyette olan Heliski ile yapılması planlanan Hazindak Kış Sporları Merkezi, gelişimi, niteliği ve etkileri sivil toplum kuruluşlarınca değerlendirilmiştir. STK7 ve STK2 etkin olmayan kaynak kullanımı ve yanlış uygulama alanlarına dikkat çekmiştir. Bunun yanında STK1 ise turizm için doğanın korunmasının ikinci plana atılması gerektiğini savunmuştur.

STK7, kış turizmine Hazindak Kış Sporları Merkezi üzerinden değinmiş ve sürecin içerik yetersizliğinden bahsetmiş ve süreçte kaynakların ve yapılan girişimlerin etkin kullanılmadığına vurgu yapmış ve şu sözlerle eleştirmiştir; "Kış mevsimi için Hazindak Projesi var. Bu konuyla ilgili; Avusturya'dan bir uzman getirdik, bize söylediği, yaklaşık 100mil bir proje gerçekleştiriliyor ve bu projeye daha geniş çaplı bakmanız lazım. Sırf insanlar dağın tepesine çıkıp oradan kaysınlar diye bu kadar para yatırılmaz. Geniş görüşlerle bu bölgede dağ turizminin geliştirilmesi gerekiyor. Ayder'de ne var? Ayder'de turizm sadece piknik odaklıysa yanlıştır, milli park içerisinde yer alan bu alan ciddi bir değer aslında. Buradaki turizmin ve turizm odaklı ürün paketlerinin de bu bilinçle hazırlanıp müşteriye sunulması gerekmektedir."

STK2, bölgenin yer şekilleri ve kar niteliğini göz önünde bulundurarak kış turizmini hem Heliski hem de Kış Sporları merkezi açısından değerlendirmiş ve sürecin niteliği ile ilgili bazı yorumlarda bulunmuştur; "Hazindak kış sporları merkezi. Ayder için çok ümitli değilim, Ayder bölgenin kar olarak mevsimini tam olarak yaşayan bir konumda değil. Yapılacak olan tesisler çok isabetli kararlar neticesinde ortaya çıktığını düşünmüyorum.

Konuyla ilgili yapılan toplantılara katıldık kulüp olarak, örneğin Nisan ayında bile kayak yapamaz durumda olacaksınız orada. Ayder'den Hazindak'a teleferik ve sonuna bir tesis Zamisal'a doğru bir kol düşünülüyor; fakat o bölgede kayak sezonunu tam yaşamak mümkün değil. Rize içerisinde kayak için uygun daha iyi alanlar mevcut, kayak sezonunu tamamen yaşayabileceğiniz, hatta normal sezondan daha uzun süreyle kayak yapılabilecek alanlar var. Bu girişim bizce biraz ölü yatırım gibi oldu.”

Heliski ile ilgili görüş beyan ettiklerini belirten STK2, Heliski'nin olası etkilerini şu şekilde değerlendirmiştir; “Heliski konusunda bir çalışma yaptık. Sıkıntı şu; o dönemde kış uykusuna yatmış habitatı o bölge olan bir yaban hayat var. O gürültüde hayvanların yerlerini terk etmeleri gibi bir durum söz konusu olmasından endişelendik ve bunu üst makamlara ilettik. Bize verilen cevap elinizde net doneler var mı? Bu bölgemizde ilk kez uygulanacak bir uygulama, bu önümüzü kesmek için söylenmiş bir şey de olabilir tabii, fakat diğer yandan doğayı yorumlayıp bir şeyi ortaya koyabilmek adına geçmiş dağarcığımızdaki bilgilerle o gürültünün hayvanları rahatsız etmesi ve yaşam alanının değiştirmesi endişemiz vardı ve paylaştık; fakat pek önemsenmedi. Umarım olmaz.”

Turizm sürecinde projelerin yürütülmesinde yerel paydaş olarak aktif rol oynayan STK1'in sürece bakışı ise olumludur. Yürütülen faaliyetlere bakışını şu şekilde ifade etmektedir; “Heliski faaliyetleriyle Hazindak Kış Sporları Merkezi var. Ayrıca bölgede bir de bölge çehresini oldukça değiştirecek bir Yeşil Yol projesi var; tüm yaylaların araba yoluyla birbirine bağlanmasını sağlayacak bir proje. Biz dernek olarak tüm bu projelerde aktif rol oynuyoruz. İlk önce şunu kafamızda netleştirmemiz gerekiyor; çevre mi, turizm mi? Çevreyi koruyarak turizm yapılabilir ama minimize yapılır. Allah dünyayı yaratırken her şeyi insanın emrine sunmuş; yıllardır bu topraklar hiç değerlendirilmemiş. Değerlendirildiğinde buradaki insanlar başka yerlerde başkasının emrinde çalışmayacak, burada kendi ekmek parasını kazanmaya devam edecek. Bence sürdürülebilir turizmin olabilmesi için Heliski zarar verir, teleferik zarar verir, yeşil yol zarar verir, otel zarar verir demekten vazgeçmek gerekiyor. Bu kadar korunma odaklı olunca burada sürdürülebilir turizm olmaz. O zaman devlet gelsin burayı milli park yapsın, insanlar da gelsin milli parkı görsün gitsinler. Ama biz burada yaşayacaksak biz burada turizm yapacağız.”

Özel sektör girişimcileri turizmin 12 aya yayılması ile ilgili kendilerinin bilgilendirildiği bir süreç olmadığından bahsetmişler ve sadece duydukları projelerden ve bölgede uygulanan Heliski'den bahsetmişlerdir.

Özel sektör kuruluşlarının turizmin 12 aya yayılması süreciyle ilgili yorumlamaları tamamiyle kış turizmi etrafında şekillenmektedir. Verilen cevaplar; Heliski, Kayak Merkezi (Teleferik Projesi) olarak çeşitlenmektedir. Kış turizmi üzerinde hemfikir olan işletmelerin süreçte kendilerinin etkin var olmadıklarını vurgulamaktadırlar. KON4; "Ayder'de kayak merkezi, teleferik, havaalanı gibi girişimler var; henüz bir sonuç alınmadı,"; KON2; "Sürekli projelerden bahsediliyor. Gerçekleşen bir şey görmedim,"; KON6; "Heliski faaliyetleri yürütülüyor, kayak merkezi yapılacak deniyor. 12 ay olmasa da kışın turizmi canlandıracağını düşünüyoruz bu girişimlerin," şeklinde süreci yorumlamışlardır.

Genel olarak süreçle ilgili bilgi sahibi olmayan işletme sahipleri bölgeye getirilecek bu turizm çeşitlerinin çevre etki denetimleri ile ilgili bir çalışma yapıldığından haberleri olmadığını bildirmişlerdir.

Akademisyenler bölgede 12 ay turizm girişimi olmadığını sadece kış aylarına yönelik çalışmalar olduğundan bahsetmişlerdir. Bu girişimlerin etkilerinden bahseden AKA1 şunları söylemiştir; "Burada heliski var birkaç yıldır; ama bu uygulamanın ekosistem ve yaban hayatı üzerindeki etkileriyle ilgili herhangi bir çalışma, araştırma yapılmamış. Çevre üzerinde nasıl baskı oluşturuyor, yaşama etkisi nedir, sürdürülebilir midir bilmiyoruz. İlk problem bu. İkinci ciddi problem şu; dünyada küresel iklim değişikliği diye bir kavram var. Küresel iklim değişiminin Türkiye üzerindeki etkileri de var. Rize üzerinde de büyük etkisi var. Ocak-Şubat aylarında Ayder'de kardan adam şenlikleri var. Bu şenlikler bu dönemde yürütülemeyebiliyor, eksik yürütülebiliyor veya yüksek rakımlardan kar transferi yapılması gerekebiliyor. Rize'nin iklim özelliklerine baktığınızda, bu iklim özellikleri üzerinde meydana gelecek değişim bu bölgede kış turizmi üzerinde veya kar bileşenlerine bağlı olarak yürütülecek turizm faaliyetlerinde ciddi sorun yaşanabileceğini ön görüyoruz. 1986'dan sonra Rize'nin ikliminde net bir şekilde 1 derece ısınmış. Tüm dünya 100 yılda 0.59 derece ısınıyor; Rize 26 yılda 1 derece ısınıyor. Bu ısınmanın bölge kaynakları üzerinde, turizm üzerinde pozitif ve negatif etkileri olacaktır. Dolayısıyla Heliski gibi kar kaynağına bağlı yürütülen faaliyetlerin çok iyi analiz edilmesi gerekiyor. Şu an için biraz işin teknik

boyutundayız. Pist, uzunluk sorunlarından öteye gidemedik; onları da kim nasıl değerlendiriyor bilmiyorum.”

Medya paydaşları yaz ve kış aylarında turizmin yoğunlaştığından; fakat etkileriyle ilgili kendilerinde somut veriler olmadığından bahsetmişlerdir.

5.5. Süreç İle İlgili Görüşler

Bu aşamada sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinin 4. Boyutu olarak kabul edilen Yönetişim konusuna geçmeden önce paydaşlara çevresel, sosyal, kültürel açıdan değerlendirmeleri istenen sürecin kendi görüşlerine göre nasıl şekillendirilmesi gerektiği ile ilgili soru yöneltilmiştir.

Bu aşamada elde edilmesi ve karşılaştırılması planlanan etkiler üzerine verdikleri cevaplarla nasıl olması gerektiği konusuna verdikleri cevapların sürdürülebilir turizm kalkınması kavramına yaptıkları tanımlamayla karşılaştırılması aşamasının temellerinin atılmasıdır.

Bu aşamada görüşülen paydaşlara şu soru yöneltilmiştir;

“Ayder ve çevresindeki sürdürülebilir turizm kalkınması süreci sizce nasıl yürütülmeli?”

Çizelge 5.10. Paydaşların Ayder'in Sürdürülebilir Turizm Kalkınması Süreci ile İlgili Görüşleri

	Kamu Kurumları	Özel Sektör	Sivil Toplum Kuruluşları	Akademisyen
Süreç nasıl yürütülmeli?	Etkin işbirliği; Planlama, Uygulama, Yeniden Planlama; Kültürel Öğelerin Korunması; Pansiyonculuk, Konakların turizme katılması, Yaylacılığın özendirilmesi, Ekoturizm, Kalkınma; Kalkınma sürenin yeniden şekillendirilmesi	Etkin İşbirliği; Bütüncül, Planlama, Uygulama, Yeniden Planlama; Bütüncül, Doğal ve kültürel öğelerin korunması Eğitim; Bütüncül, Turizm, Sürdürülebilir Turizm, Çevre, Uygulama; Turizm İyileştirmesi, Turizm canlanması, Kaçak yapılaşmanın çözümü, Turizm bilincini aşılacak,	Etkin İşbirliği, Şeffaflık Yeniden Planlama; Planlamacıların niteliklerinin değiştirilmesi, Bölgeyi ve ekoturizmi bilen kişilerin sürece dahil edilmesi, Doğal ve kültürel öğelerin korunması, Sürdürülebilir turizm kalkınması ilkelerinin benimsenmesi, Turizm çeşitlemesi, Eğitim, İşletmecilerin bilinçlendirilmesi, Uzun vadeli düşünme, İmajın önemi Uygulama; Turizm üçgeni,	İşbirliği, Yapısı değişmeli, Korumak için yapılmalı, Yeniden Planlama; Koruma hedefi ön planda tutulmalı, Standartlar ve faaliyet içerikleri belirlenmeli, Uygulama; Girişimlerin ekolojik etkileri ölçülmeli, Kültür devlet eliyle korunmalı,

Paydaşlar sürecin yönetilmesi gerekliliğine ilk şart olarak sürecin tamamını kapsayacak şekilde etkin işbirliğini öne sürmüşlerdir. Bununla bağlantılı olarak; mevcut uygulamaların bölgeye uygun olmamasına bağlı olarak yeniden planlamanın gerekliliği konusu paydaşların ortak görüş bildirdikleri diğer bir konudur. Diğer bir deyişle paydaşlar ortak görüş olarak işbirliğinin etkin olduğu bütüncül bir planlama sürecine girilmesi gerektiğinden bahsetmektedirler. Farklılık gösteren hususlar paydaşların kendi konumları itibariyle eksik gördükleri noktalardan oluşmaktadır. Buna göre kamu kurumları kalkınma gerekliliğinden bahsetmiştir. Özel sektör paydaşları hizmet kalitesi ve verimsiz sezon görüşleriyle bağlantılı olarak turizm, sürdürülebilir turizm, çevre ile ilgili eğitimler ve turizmin iyileştirilmesi, canlanması, kaçak yapılaşmanın çözümü, turizm bilincinin aşılması gibi bölge turizminin verimli hale getirilmesi ile ilgili uygulamalara cevaplarında yer vermişlerdir. Sivil toplum kuruluşları yine kendi gözlemleri neticesinde hizmet kalitesindeki düşüklüğe bağlı olarak işletmecilerin bilinçlendirilmesi, imaj oluşturma, uzun vadeli düşünme gibi hususlarda farkındalık oluşturulması açısından turizm eğitimi gerekliliğinden bahsetmişlerdir. Uzmanlar ise etki denetimlerinin eksikliğinin bölgenin geleceği için büyük sorun teşkil

ettiğine dikkat çekerek ekolojik etki değerlemesi ve kültürel öğelerin devlet eliyle korunması gerekliliğine vurgu yapmışlardır.

Kamu Kurumları, genel itibariyle işbirliği ile yürütülmesi gereken bir süreci vurgularken, şu an işbirliğinin sadece kamu kurumları arasında var olduğundan da bahsetmektedirler. İşbirliğinin planlamada olduğu kadar uygulama esnasında da olması gerekliliğinden bahsedilmektedir.

Buna ek olarak kamu kurumları bölge turizm sürecinin koruma ve kalkınma esasları doğrultusunda yeniden planlanması gerekliliğinden bahsetmişlerdir. Yeniden planlama altında doğal ve kültürel öğelerin öne çıkarılması, turizm yoluyla korunması hedefleri doğrultusunda çalışmalar yapılması; bu amaçla da ev pansiyonculuğu, konakların turizme katılması, yaylacılık faaliyetlerinin turizm sürecine korunarak katılması ve ekoturizm ilkelerinin benimsenmesi önerilerinde bulunmuşlardır. Kalkınma sürecinin de bu planlamaya bağlı olarak etkinleştirilmesi, yeniden şekillendirilmesi gerekmektedir.

Süreci yorumlayan KAMU4, KAMU5, KAMU6, KAMU3 ile KAMU1 genel olarak sürecin sürdürülebilir kalkınma modeline dönüşmesi için paydaşlar arası işbirliğinin gerekliliğinden bahsetmiş; fakat sürecin içeriği konusunda farklı fikirler beyan etmişlerdir.

KAMU6; “bölgeden sorumlu kamu kurumları ile STK ve özel sektör paydaşlarının işbirliği,” içinde olması gerektiğini savunurken; işbirliği vurgusu yapan diğer kamu kurumları, yerel bazda kamu kurumları arasında var olan işbirliği düzeyinin yeterli olduğundan bahsetmişlerdir. Her dört kurum planlamada olan işbirliği düzeyinin uygulamaya da aktarılması gerekliliği konusunda hemfikirdir. KAMU2; kamu kurumları arasındaki işbirliğinin gerekliliği konusunda “bunun ilk amacı sürecin kesintisiz ilerlemesi” şeklinde görüş bildirmiştir.

KAMU6, KAMU3, KAMU4 ve KAMU1 bölge turizminin yeniden planlanması gerekliliğinden bahsetmiş; planlama içeriği ile ilgili farklı görüşler bildirmişlerdir.

KAMU4 kültürel öğelerin Tarihsel Konakların canlandırılması yoluyla turizme katılması konusunda öneride bulunarak şunları söylemiştir; “Bölgede uygulananın aksine

pansiyonculuk faaliyetleri geliştirilerek, konakların yeniden canlandırılması ve yaylacılığın özendirilmesi gerekmektedir.”

KAMU6 sürecin daha çok doğal yaşam yönüne vurgu yapmış ve görüşlerini şu şekilde açıklamıştır; “Planlama çalışmalarının doğaya, yöre dokusuna uygun olarak hazırlanması bölge için sürdürülebilir turizm sürecinin amacı olmalıdır.”

KAMU1 ise Ayder’in kendi varlığı ve turizme açılması planlanan diğer destinasyonlara bir örnek oluşturulması açısından ekoturizm temelli yeni bir planlama ve uygulamanın yapılması gerekliliğinden bahsetmiştir. Ayder’in bir turizm merkezi olarak yeniden ele alınması gerekliliğine şu sözlerle vurgu yapmıştır; “Doğu Karadeniz Bölgesi’nde 20 adet Turizm Merkezi olmak üzere 200’den fazla yayla bulunmaktadır. Bu yaylalar bölgenin coğrafi yapısı gereği, yaklaşık 1200-2500 metre rakımlı tepe ve düzlüklerde yer alır ve çok zengin doğal peyzaj özellikleri taşır. Geçmişte hayvancılık amaçlı kullanılan bu yayla ve meralar, günümüzde büyük ölçüde dinlenme mekanları, ikinci olarak da konaklama unsuru olarak turizm kapsamında değerlendirilmektedir. Bu özellikleri nedeniyle Ayder Yaylası’nın ekoturizm ilkeleri doğrultusunda yeniden planlanması ve kalkınma sürecinin de bu yönde geliştirilmesi gerekmektedir.”

KAMU3, KAMU1’e benzer şekilde Ayder’in yeniden planlanması gerekliliğinden bahsetmiştir; “Ayder’in yıkılıp baştan yapılması lazım. İnsanlar Ayder’e neden geliyor? Otelde kalmak için gelmiyor, doğayı görmek, yayla görmek için geliyor. Bugün Ayder’de yapılaşma o kadar fazla ki binaların görüntüsü şelalenin dahi görüntüsünü bastırıyor. Ayder’in simgesi olan, eski evlerin olduğu bayırda birçok bina yapıldı, destinasyonun tüm özelliğinin bozulmasına neden olunmuş.”

Özel Sektör paydaşları sürecin nasıl ilerlemesi gerektiğiyle ilgili görüş bildiren işbirliği noksanlığına vurgu yapmış ve işletmecilerle de işbirliği yapılması gerekliliğinden bahsetmişlerdir.

Bölgedeki işletmelerin genel olarak turizm konusunda bilgi yetersizlikleri olduğuna vurgu yapılmış ve bu konuda eğitimlerin sağlanması gerekliliğinden bahsedilmiştir. Eğitim içeriği konusunda farklı fikirler mevcuttur.

Bölgedeki planlama ve uygulama sorunları üzerinden de görüş bildiren özel sektör paydaşları; bölgede turizmin canlandırılmasına yönelik, koruma esaslı bütüncül bir planlama yapılması gerektiğini belirtmişlerdir. Özel sektör paydaşları bölge turizm planlaması ve işleyişi ile ilgili eksiklikler üzerinden de görüş bildirmişler turizmin iyileştirilmesi ve canlandırılması, koruma temelli uygulamaların dahil edilmesi, kaçak yapılaşma sorununun çözülmesini de dahil eden bölgede turizmden etkilenebilecek herkesin dahil olduğu bütüncül bir planlama önerisi getirmişlerdir. Özel sektör paydaşları bölgedeki turizmin uygulanmasını direkt olarak tecrübe eden paydaş olma özelliklerini bu sorudaki yorumlarına yansıtmışlardır. Öyle ki; gözlenen sorunlar üzerinden pratiğe dayalı çözümler geliştirmişlerdir.

Süreci yorumlayan KON4, KON7 ve ACENTE1 özel sektör paydaşlarının da dahil olduğu bir işbirliğinin gerekliliğinden bahsetmişlerdir. İşbirliğinin direkt olarak bağlandığı bölge turizm sürecinin eksikliklerinden eğitim konusu da işbirliğinin bir getirisi olarak ele alınması önerilen konulardan olmuştur. Konuyla ilgili görüş bildiren KON4 konuyla ilgili bölge sorunlarının işbirliği eksikliğinden kaynaklandığından bahsederek bütüncül bir işbirliği vurgusu yapmış ve turizm eğitimi gerekliliğinden bahsetmiştir; “işletmeciler, çalışanlar, uzmanlar birlikte bir eğitim sürecine dahil olmalı ve bölge turizmi bilen kişilerle birlikte yürütülmeli; yerel halk kendi vizyonuyla girişimlerde bulunduğu anda neler olduğu ortada. Bizim de dahil olduğumuz bir turizm iyileştirme sürecine ihtiyacımız var.”

KON2 yine bölgedeki işletmecilerin bilinçlendirilmesi gerekliliğini işbirliği altında ele almış ve şunları söylemiştir; “Ayder ve çevresi için sürdürülebilir turizm süreci bölge insanının ve esnafının sürdürülebilir turizm konusunda bilinçlendirilmesi ile turizm anlayışının kısa vadeli olamayacağı konusunda bilgilendirilebilmesi ile sağlanabilir. Bu bilgilendirme direk örneklerle anlatılmalıdır. Bu bilgilendirme için tabii ki bu konuda bilgi sahibi kurum ve kuruluşlarla irtibat halinde olunmalıdır bu konuda çevre iller ve ülkelerden örnekler sunulabilirse bu daha da faydalı olacaktır.”

ACENTE1 eğitim içeriğine; “hizmet ve çevre ile ilgili eğitimler sunulmalı” farklı bir şekilde yaklaşarak yine bu konuda işbirliğini vurgulamıştır. “işletmeciler planlama sürecine daha fazla dahil edilmeli.”

Planlama içeriğini de değerlendiren özel sektör paydaşları bir uygulama planı olması gerekliliğine değinmişlerdir. KON4 işbirliği dahilinde; “Bizim de dahil olduğumuz bir turizm iyileştirme sürecine ihtiyacımız var,” şeklinde görüş bildirirken; benzer şekilde S1 bilinçli bir turizm işleyişinin gerekliliğine dikkat çekmiştir; “Asıl olması gereken aslında bölgede turizmi canlandırmak, zaten gelen turistler üzerinden turizm yürütülüyor bölgede, bu durumun daha bilinçle yürütülen bir hale gelmesi gerekmektedir.”

ACENTE2 konuya yerel kalkınma ve değerlerin korunması yönünden yaklaşmış ve; “kalkınma toptan olmalı yerel halktan sonuna kadar istifade edilmeli sürece yerel yapılar dahil edilmelidir,” şeklinde görüş bildirerek bölgeye özgü değerlerin sürece katılmamasına dikkat çekmiştir. Son olarak KON2 yine kalkınma üzerinden konuyu değerlendirerek, bölgedeki işletme sahiplerinin işbirliği dahilinde uzun vadeli turizm konusunda bilgilendirilmeleri gerektiğinden bahsetmiştir; “Ayder ve çevresi için sürdürülebilir turizm süreci bölge insanının ve esnafının sürdürülebilir turizm konusunda bilinçlendirilmesi ile turizm anlayışının kısa vadeli olamayacağı konusunda bilgilendirilebilmesi ile sağlanabilir.”

Sivil Toplum Kuruluşlarının cevapları kuruluşların amaçlarına ve işleyiş içeriğine göre içerik açısından farklılık göstermektedir. Buna göre turizm ve kültür ile ilgili olan kuruluşlar planlamaya yönelik cevaplar verirken; kalkınma odaklı kuruluş gerekli gördüğü işbirliği sürecini bölge kalkınması açısından değerlendirmiştir. Çevre odaklı olan kuruluşlar ise planlama ve uygulamalara öneri olarak genel olarak doğa koruması ve marka olabilecek ekolojik değerlerden bahsederken; istisnai olarak bir örgüt işbirliği sürecinden bahsetmiştir.

STK5 süreci bölgenin potansiyel turizm kaynakları yönünden değerlendirmiş ve çeşitlemeye gidilmesinden bahsetmiştir; “Bölgenin henüz turizm altında keşfedilmemiş, yani turizme katılabileceği fark edilmemiş birçok değeri var. Bunları ortaya çıkarabilmek adına sürdürülebilir turizm kalkınması ilkeleri doğrultusunda turizm çeşitlemesine gidilmesi gerekmekte; bölge turizmini biraz renklendirmeliyiz.”

STK6 süreçle ilgili öncelikli yapılması gerekenin bölge turizm niteliğinin temel sorunu olarak gördüğü uzun vadeli düşünmeme ve imaj kaygısından yoksunluk konusunda olması gerektiğini savunmakta ve yapılması gerekenin de işletme sahiplerine uzun vadeli düşünme yetisinin kazandırılması olduğundan bahsetmiştir. Bu da beraberinde turizmin iyileştirilmesini getirecektir; “Biz ticaret odası olarak bakanlığın da desteğiyle bunu

başlattık. 2 yıldır turizm ve hizmet eğitimleri sunuyoruz, fakat katılım neredeyse hiç yok. Bakanlık desteğiyle uzman hocalar getirdik, Rize genelindeki işletmelere yönelik bir eğitim girişimiydi, fakat katılım olmadı. Buradaki sıkıntı aslında kısa dönemli düşünmekten kaynaklanıyor. Uzun vadeli düşünme, bölge imajı gibi kaygılardan yoksun olunması sunulan hizmet konusunda veya turizmin geleceği konusunda da bir kaygı oluşmamasına neden oluyor. Her şey buna bağlı aslında, doğayı kirletmek de, kültüre sahip çıkmamak da, kötü hizmet sunmak da hepsi bu kaygı yoksunluğundan kaynaklanıyor. Eğitimlerin ilk dersinde öğrenmeleri gereken her şeyi öğrenmek istediklerini gördük, halbu ki bu uzun soluklu ve sürekli devam etmesi gereken bir süreç.”

STK7, yazılı planlamaların uygulamaya geçme aşamasında eksiklik olduğuna dikkat çekmiş ve doğa odaklı sürdürülebilir turizm kalkınması girişimlerine başlanması gerektiğinden bahsetmiştir; “Sürdürülebilirlik kavramını çok kullanıyoruz ama içini dolduramadık uygulamada. Biz çok kafa yoruyoruz bu işe, Japon Kalkınma Ajansı’yla işbirliği protokolü de vardı. Birçok uzmanımız Japonya’da eko-turizm, sürdürülebilir turizm, atık yönetimi, yerel ürün pazarlaması gibi konularda eğitime de gitti. Yapmak istiyoruz bir şeyler; fakat planlamada temel atılmalı, yazılı planlamalar var evet sürdürülebilir turizm kalkınması kabul edilmiş. Fakat uygulamada da bu perspektifte hareket edilmesi gerekiyor. Olmayan şey bu. Bizim sunabileceğimiz en önemli kaynak doğa, turizm de dönüşümlü olarak doğayı koruyacak en önemli girişim.”

İşbirliği vurgusu da yapan kurum, şeffaflık konusunda sıkıntı yaşandığına dikkat çekerek; sürecin her paydaş için şeffaf yürütülmesinin etkin olabilmek adına gerekli olduğundan bahsetmiştir. “İşbirliği ile var olan sorunlar ve oluşabilecek problemler üzerine herkesin görüş bildirdiği bir süreç başlatılmalı. Sürecin herkesçe benimsenmesi sağlanmalı. Bunun varolabilmesi birlik beraberliğe bağlı, şeffaflığın olması, dürüst fiyatlanmanın sağlanabilmesi de birliğe bağlı. Örneğin sunduğumuz yatırım havuzu olayı da bu nedenle kabul edilmedi, edildiğinde Ayder’in cirosu ortaya çıkacaktı, havuza ne kadar para koyulacağı belli olacaktı ve bu durum istenmedi.”

STK1 planlamaları yürüten kişilerin bölgeyle ilgili bilgi eksikliğinin yanlış kararlara sebebiyet verebileceğinden bahsetmiş ve planlamaların bölgeyi bilen kişilerce yürütülmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Ayrıca kuruluş tarafından turizmin canlanması için de alternatif görüş bildirilmiştir. Kuruluşun konuyla ilgili görüşleri direkt olarak şu şekildedir;

“İşbirliğiyle yürütülmeli, bütüncül bir planlama ve uygulama gerekmekte. Trabzon, Rize Artvin ayaklarından oluşan bir planlama yapılmalı. Planlamaları buraları bilmeyen insanlar yapıyor, sıkıntı da buradan kaynaklanıyor. Milli park sınırları belirlenirken evlerin ortadan ikiye ayrıldığı örnekleri gördük; evin salonu milli parktaydı, mutfağı dışında. Yetkililerin buraları öncelikle görüp, anlaması, bilmesi gerekiyor. Yerel halkla iletişiminin olması gerekiyor, yoksa yapılan her şey ezberden yapılmak için yapılmış oluyor.”

STK3 kuruluş ve işleyiş amacına paralel olarak doğa korunmasına önem verilmesi yönünde görüş bildirmiştir; “Girişteki sorulara verdiğimiz yanıtlarda da belirttiğimiz gibi, bu bölgenin koruma özellikli değerleri korunup geliştirilerek ve gelecek nesillere aktarılacak şekilde planlamalar yapılmalıdır.”

Akademisyenler sürecin öncelikle koruma hedefine önem verilmesi gerekliliğinden bahsederek; bu amaçla yapılabilecek uygulamalardan bahsetmişlerdir. Koruma amacıyla işbirliği yapısının değiştirilerek, geniş tabanlı bir işbirliği sürecine girilmesi, vadiyi bilen kişilerin sürece dahil edilmesi, bölge için standartların ve bölgede yürütülecek faaliyetlerin içeriklerinin belirlenmesi, kültürün devlet eliyle korunması ve her bölgeye özgü pilot çalışmaların yürütülmesi gibi hususlara değinmişlerdir.

AKA2 işbirliğinin genele yayılmasının yanında içeriği ile ilgili de görüş bildirmiştir. Buna göre işbirliğinin sadece yapılması değil, her adımda koruma odaklı yapılması önem arz etmektedir; “İşbirliğinin artık denetleme boyutuna taşınması gerekmektedir. Yatırım üzerinden işbirliği yapılıyor evet, etki denetimleri yapılmadan yatırımlar yapılıyor; korumak için işbirliği yapılmalı. Bir milli parkın asıl amacı korumaktır. Koruma hedefi öne alınmalı, yapılacak girişimlerde ilk sorulması gereken ekosisteme etkisinin ne olacağı olmalıdır. Etkisi %12’se uygulanabilir; ama %10’sa uygulanmamalı. %10’un telafisi yoktur. Ekosisteme etkisi telafi edilebilirse yapılmalı yatırımlar.”Bölgedeki işleyiş üzerinden görüş bildiren AKA2, bölgenin korunabilmesi açısından yönetim ve uygulama basamaklarının etkinleştirilmesinden ve yapılması gerekenlerden şu şekilde bahsetmiştir; “Minimum standartlar belirlenmeli, hangi faaliyetlere izin verilip hangilerine verilmeyeceği gerekçeleriyle ortaya koyulmalıdır. Bir manifesto yayınlanmak zorundadır. Aslında buradaki yaşamın, geleneklerin devlet eliyle de korunması gerekmekte. Turizm bölgesi ise burası en önemli cazibe unsurlarındandır bu geleneklerdir, bölgenin kültürüdür.”

AKA1 de süreçle ilgili işbirliği vurgusu yapmış; ek olarak bölgeyi bilen kişilerin aktif olarak katılımından bahsetmiştir; “Çok geniş katılım gerekiyor, işbirliği kesinlikle gerekli. Araştırmacıların, kamu temsilcilerinin bir araya gelip bu işin artılarını eksilerini ortaya koyması ve analiz etmesi, vadiye neler doğru neler yanlış yapılıyor analiz edilmesi. Yanlışları nasıl doğruya çevirebiliriz. Bunun değerlendirilmesi ve tüm vadiye ortak bir proje yerine, pilot çalışmalar yapılarak başarı elde edilmesi durumunda vadiye yayılması gerekiyor diye düşünüyorum. Bölgede yaşayan insanların bir paydaş olması lazım, araştırmacıların bir paydaş olması lazım, bölgeyi ziyaret eden kişiler olmalı. Bölgeye gelmeden önceki izlenimleriyle vadiye kaldıkları sürede gördüklerinin etkileri incelenmeli. İşlerin ne kadar iyi yürütüldüğünün cevabını alabileceğiniz kişi ziyaretçilerdir. Bu da çok geniş tabanlı çalışmayı zorunlu kılıyor.”

Medya paydaşlarından MEDYA1 bölgenin korunmasının göz ardı edildiğine vurgu yaparak; “her kim dahil edilecekse bölgenin değerlerinin korunması ve turizmin çeşitlendirilerek geliştirilmesi” hususlarının benimsenmesi gerektiğinden bahsetmiştir.

5.6. Yönetişim Değerlendirmesi

Bu aşamada paydaşlar arası işbirliği düzeyinin değerlendirilmesi ve paydaşları bu planlama sürecinde kendilerini nerede gördüklerini değerlendirmeleri istenmiş, sonrasında ise kendilerinin paydaş olarak neler yaptıkları konusunda bilgi vermeleri istenmiştir. Bu aşamada elde edilmek istenen her bir paydaşın, bölgedeki sürdürülebilir turizm kalkınması sürecindeki yönetim boyutunu değerlendirmesini sağlamak ve verilen cevapların pekiştirilmesi açısından sürece ne derece katıldıklarının neler yaptıkları sorusu altında değerlendirilmesidir. Sürecin yönetim boyutu bu aşamada ortaya koyulacaktır.

Bu aşamada paydaşlara yöneltilen sorular şu şekildedir;

“Bölgede sürdürülebilir turizm planlaması sürecindeki paydaşlar arası işbirliği düzeyini nasıl değerlendiriyorsunuz? Siz kendinizi bu sürecin neresinde görüyorsunuz?”

“Bölgede sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinin etkin yürütülmesi için siz bir paydaş olarak neler yapıyorsunuz?”

Bu bölümde yer alan sorular konum ve görev bölümüne dahil edilen soruları tamamlayıcı niteliktedir. Soruların görüşmeye dahil edilmesindeki amaç işbirliği düzeyi üzerinden yönetim ilkesinin niteliğini tartışmaya ek olarak paydaşların sürecin etkin yürütülmesi için yaptıklarının konum ve görev tanımlamalarına uygun olup olmadığını ortaya koymaktır. Paydaşların işbirliği düzeyi ile ilgili görüşleri Çizelge 5.11.'de özetlenmiştir.

Çizelge 5.11. Paydaşların İşbirliği Düzeyi ile İlgili Görüşleri

	Paydaşlar Arası İşbirliği Düzeyi
Kamu Kurumları	Etkin ve korumacı işbirliği yok, Yetki karmaşası, Kamu kurumları arasında etkin işbirliği, Festival dönemlerinde STK'larla işbirliği
Sivil Toplum Kuruluşları	Etkin bir işbirliği yok; Kamu ile STK'lar arasında kısmen, Kamu ile Özel Sektör arasında ise hiç yok
Özel Sektör	Etkin bir işbirliği süreci mevcut değil.
Akademisyenler	Dahil olduğumuz bir süreç yok
Medya	Dahil olduğumuz bir süreç yok

Paydaşlar işbirliği konusunda birbirini destekleyen cevaplar vermişlerdir. Buna göre kamu kurumları bölgeyle ilgili statü yoğunluğuna bağlı bir yetki karmaşası olduğundan; bu nedenle doğru karar verebilmek adına ilgili kamu kurumlarıyla görüş alışverişi olduğundan bahsetmiştir. Diğer yandan bölgede turizm sürecinin etkin yürütülememesi de bu yetki karmaşasına bağlanmıştır. Kamu kurumları ayrıca özel dönemlerde ilgili sivil toplum kuruluşlarıyla da bilgi alışverişi, faaliyetlerin sorunsuz yürütülmesi gibi konularda işbirliği halinde olduklarından bahsetmişlerdir. Benzer şekilde sivil toplum kuruluşları da özellikle turizmle alakalı olan bazı sivil toplum kuruluşlarıyla turizm faaliyetleri ve bölgesel turizm eğitimi gibi konularda kamu kurumları arasında işbirliği olduğundan bahsetmişler; fakat özel sektörle herhangi bir işbirliğinin olmadığını da eklemiştir. Özel sektör paydaşları, uzmanlar ve medya paydaşları ise dahil oldukları etkin bir işbirliği sürecinin olmadığından bahsetmişlerdir. Sonuç olarak Ayder'in sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinde yönetim ilkesinin göz ardı edildiği sonucuna varılmaktadır; bu durum bölgede sürdürülebilir turizm kalkınmasının sağlanamamasının önemli nedenleri arasında sayılabilmektedir.

Kamu kurumlarından alınan görüşler neticesinde paydaşlar arası işbirliği; statü çelişkileri nedeniyle zorlu olsa da devam eden kamu kurumları arasındaki işbirliği ile dönemsel olarak faaliyet içeriği nedeniyle iletişimde ve işbirliğinde bulunan sivil toplum kuruluşları arasında görülmektedir şeklinde özetlenebilmektedir.

Bu aşamada soruya kamu kurumlarından ortak bir görüş alınamamıştır. Kurumlar konuyu kendi konumları ve tecrübeleri itibariyle değerlendirmişlerdir. Buna göre KAMU4, KAMU5 ve KAMU3 kamu kurumları arasında etkin işbirliği olduğunu ileri sürerken KAMU6 kamu kurumları arasında işbirliğinin mecburiyetten var olduğunu vurgularken yetki karmaşasının etkinliği baltaladığından bahsetmiştir. KAMU2 kamu kurumları arasındaki işbirliğine ek olarak dönemselsivil toplum kuruluşlarıyla da işbirliği olduğundan bahsetmiştir. Valilik ise konuyu nitelik açısından değerlendirerek korumacı bir işbirliği düzeyinin noksanlığına vurgu yapmıştır.

KAMU6 işbirliği sürecini “Ayder’in konumu itibariyle devlet kurumları arasında işbirliği etkin, bir karar alınması için birbirlerine görüş bildirmeleri gerekmekte,” sözleriyle nitelendirirken; KAMU5 ile KAMU3 “kamu kurumları arasında işbirliği” olduğunu belirtmişlerdir.

KAMU2 yine Ayder’in sahip olduğu statüler nedeniyle “kamu arasında bir işbirliği var,” olduğundan bahsetmekte; diğer paydaşlar arasındaki iletişim ve işbirliğini ise “derneklerle dönemselsel olarak festivallerle ilgili olarak işbirliği var, Tüm paydaşlar arasında işbirliği şu an için etkin bir şekilde mevcut değil,” sözleriyle özetlemektedir.

Sürecin etkin ilerleyememesi ve tüm paydaşlar arasında etkin işbirliğinden söz edilememesi hususuna değinen KAMU6 ile KAMU3, benzer şekilde bu nedenin Ayder üzerinde birçok kamu kurumunun söz sahibi olmasına bağlıyor.

KAMU6; “Alanda Orman ve Su İşleri Müdürlüğü, Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü, Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Çamlıhemşin Belediyesi’nin hüküm ve tasarrufunun olması yetki karmaşasını da beraberinde getirmektedir; bu da işbirliği sürecini zora sokmaktadır.”

KAMU3 işbirliği sürecini bölgedeki yıkım kararları üzerinden değerlendiriyor ve “Örneğin bölgedeki işletmelerin %90’ı için alınan yıkım kararları var demiştim, fakat bu kararlar uygulanamıyor. Yıkım ihalelerine kimse giremiyor. Baştan etkin işbirliği ile yürütülmüş bir planlama olsaydı ne o işletme kurulabilirdi, ne de sonrasında yıkımla uğraşmak gerekirdi. İletişim şart, bölgenin gelişmesi için işbirliği şart, ama henüz yok maalesef.”

Sivil Toplum Kuruluşları; etkin bir işbirliği sürecinin var olmadığından bahseden sivil toplum kuruluşlarının süreçle ilgili farklı yorumları mevcut. STK4 ile STK3 işbirliği sürecine dahil olmadıklarından ve içeriği ile ilgili bilgi sahibi olmadıklarından bahsetmişlerdir. STK7 süreci “yatırımcılar işbirliğine yanaşmıyorlar” şeklinde yorumlamaktadır. Bu durumu doğrulayan STK5 ise ek olarak paydaşlar arası ilişkiyi şu şekilde yorumlamıştır; “Dernekler arası sürekli bir görüşme mevcut, kamu kurumlarına istek ve sorunları iletiyoruz. Yerel yönetimlerin sürece daha fazla sahip çıkması gerekiyor; bu bölge için neler yapılabilir sorusuna onların da cevap bulmaya bizim kadar çalışmaları gerekiyor. Şu an için muhafazakar bir işbirliği süreci mevcut, kamu kurumları kendi içinde çözüm arıyor, sivil toplum kuruluşları kendi içinde, özel sektör ise zaten günü kurtarma derdinde. Biz bu süreçte aracı konumundayız.”

STK6 özel sektörün sürece dahil olmaması durumunu bölgede var olan ihtiyaca verilen bir cevap üzerinden ele almış ve “Bakanlık desteğiyle sağladığımız turizm eğitimlerine katılım neredeyse hiç yok,” şeklinde bir açıklama getirmiştir.

STK2, sürece kamu ile sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğinden yaklaşıp ve sürecin etkisizliğini nedenini “karar mekanizmaları çoğu zaman sivil toplumbuluşlarını dinliyor fakat uygulama aşamasında göz ardı ediliyor” şeklinde yorumlamıştır. Kayak pisti konusunda ciddi uyarıları olduğundan bahseden Kulüp, bu etkisizliğinin nedenini ise şu şekilde açıklıyor; “Benim gördüğüm sorun şu bizim baktığımız pencereden doğaya bakmıyorlar; bir ormana bakarken kişi onu kereste olarak görüyorsa sizinle anlaşabilmesi çok da mümkün değil. Onun bir ağaç olduğunu, canlı olduğunu, doğaya gereksinim olduğunu, bir ağacın şu kadar oksijen yaydığını, ormanın canlılar için yaşam alanı olduğunu anlatırken onun aklıdan hala şu ağaçtan şu kadar kereste çıkartırım planları dönüyor. Yani; Bölge değerlerinin uzun süreli varlığından bahsedilebilmesi için doğaya bu açıdan bakan insanların da sürece dahil edilmesi gerekmektedir; burada sadece ekonomik kazancı düşünerek uzun süre iş yapılamaz. Ekosistem çok hassastır.” Benzer şekilde STK1 de teoride olduklarını; fakat uygulamada sözlerinin dinlenmediğini vurgulamıştır; “biz burada yaşayan insanlar olduğumuzdan süreç bizi direkt ilgilendiriyor; fakat toplantı kısmına dahil oluyoruz; ama uygulamada söylediklerimiz çok dinlenmiyor.”

Sivil Toplum Kuruluşları açısından işbirliği ağı özetlenecek olursak etkin bir işbirliği süreci olmadığı konusunda kurumlar hemfikirdir. Verilen cevaplar neticesinde; 2 kuruluşun sürece

hiç katılmadığını; 3 kuruluşun toplantılara katılıp uygulamada tavsiye ve açıklamalarının dinlenmediğini, 2 kuruluşun özel sektör paydaşlarının işbirliği istemediklerini vurgulamaları neticesinde sivil toplum kuruluşlarının sürece katılımının etkin olmadığını ve söylemek mümkün. Alt birimler olarak ele alındığında ise özel sektörün sivil toplum kuruluşlarıyla ve kamu kurumlarıyla etkin işbirliği olmadığından, yerel halkın sürece dahil edilmediğinden ve kamu kurumlarının kağıt üzerinde sürece dahil ettikleri sivil toplum kuruluşlarının görüşlerinin uygulamada göz ardı edildiğinden bahsetmek mümkün. Bu ayrılık her paydaş grubunun kendi içerisinde iletişim kurmasına ve muhafazakar yapıların oluşmasına neden olmuştur. Değerlendirme ile ilgili kurumların faaliyet içerikleri kapsamında cevap içeriklerinde bir farklılaşma söz konusu değildir.

Özel sektör paydaşları işbirliği düzeyinin kısmen olduğunu; fakat tüm paydaşlar arasında olmadığını belirtmişlerdir. İşletmeler, işletme kimlikleriyle bölgenin planlamasıyla ilgili herhangi bir sürece dahil olmadıklarını bildirmişlerdir. Sivil toplum kuruluşlarına dahil olan işletme sahiplerinin sürece katıldıklarından ve süreçle ilgili bilgi sahibi olduklarından; fakat bölgenin yerel halk potansiyelini de oluşturan diğer işletme sahiplerinin sürece dahil olmadıklarından; diğer bir deyişle sadece işletme sahibi kimliğiyle sürece dahil olunmadığından bahsetmek mümkündür.

Süreci genel olarak değerlendiren işletmelerden KON2 paydaşlar arası işbirliğinin olmadığını, hatta işletme sahipleri arasında dahi iletişimsizlik olduğunu anlatmıştır; “Bölgede esnaflar arasında bile yeterli iletişim bulunmamaktadır; hatta sezonun düşük olduğu dönemlerde rekabet nedeniyle bir nevi savaş yaşanabiliyor,” şeklinde konuyu farklı bir açıdan değerlendirmiştir.

ACENTE1 ise paydaşlar açısından durumu değerlendirmeye çalışmış ve şu şekilde bir özet sunmuştur; “Şu an için muhafazakar bir işbirliği süreci mevcut, kamu kurumları kendi içinde çözüm arıyor, stklar kendi içinde, özel sektör ise zaten günü kurtarma derdinde.”

KON4 ise kendilerinin toplantı bazında da olsa sürece dahil olmaya çalıştıklarından bahsetmiştir; “Aslında herkes bir şeyler yapmaya çalışıyor, ama ilişkiler çok kopuk. Vali bey sürekli bizimle toplantılar yaparak sorunları algılamaya çözüm yolları bulmaya çalışıyor; fakat bilgilendirme herkese ulaşmıyor diyebilirim.”

Akademisyenler dahil oldukları herhangi bir süreç olmadığı konusunda ortak görüş bildirmişlerdir.

Medya paydaşları dahil oldukları veya bilgilendirildikleri bir süreç olmadığından bahsetmişlerdir. Konu ile ilgili olarak MEDYA2 ayrıca; “İşbirliği süreciyle ilgili çok bilgi sahibi değilim, bizim dahil olduğumuz bir durum yok. Fakat önceden de belirttiğim gibi dahil olsak da olmasak da bölge ile ilgili bilgileri, haberleri mümkün olduğunca sık ve fazla yerde paylaşmak bizim işimiz,” şeklinde açıklama yapmıştır.

5.7. Konum Değerlendirmesi ve Yapılanlar

Yapılan işbirliği ve yönetim değerlendirmesinin ardından paydaşların kendilerini sürecin neresine konumlandıkları, nerede olmaları gerektiği ile ilgili görüşleri ile bölgede turizm için neler yaptıklarına yönelinmiştir. Alınan cevaplar Çizelge 5.12.’de paydaşlar açısından özetlenmiştir.

Çizelge 5.12. Paydaşların Süreçte Kendi Konumları ile İlgili Görüşleri

	Kamu Kurumları	STK	Özel Sektör	Uzman	Medya
Konum	Planlamacı, Koruyucu, Kalkınmadan sorumlu,	Aracı, Koruyucu, Sürecin etkinleştiricisi,	Bölge imajını direkt etkileyen paydaş,	Bilgi mercii	Bilgi sağlayıcı paydaş,

Paydaşların konum değerlendirmeleri önceki aşamada da ele alındığından genel tabloda gösterilerek bu aşamada süreçte hangi paydaşın neler yaptığına yoğunlaşılacaktır. Paydaşların konumlarına paralel olarak bahsettikleri görevleri Çizelge 5.13.’te özetlenmiştir.

Çizelge 5.13. Paydaşlar Süreçte Yaptıkları ile İlgili Görüşleri

	Kamu Kurumları	STK	Özel Sektör	Uzman	Medya
Sürecin etkin yürütülmesi için yapılanlar?	Plan ve Projeler geliştirmek; Bölgenin Canlanması, Yerel Halkın Sürece Katılımı, Kültürel Değerlerin Korunması, Projelerde altyapı sorunlarına değinmek, Projelerde ekoturizm ve yerel mimari vurgusunun yapılması,	Aracılık, Projeler Geliştirmek; Doğa Eğitimi, Turizm Eğitimi, Turizm çeşitliliği;	Müşteri memnuniyeti Bölge tanıtımı, Kaliteli hizmet, Derneklerle iletişimde kalmak	Toplantılara ve çalıştaylara katılmak, Çalıştaylar düzenlemek, Programlara katılmak, Akademik yayınlar, Projeler, Sorunlara yönelik alternatifler geliştirmek,	Tanıtım, Bilgilendirme

Kamu kurumlarının süreçteki görevleri kurumların faaliyet alanlarına göre şekillenmektedir. Buna göre KAMU4 ve KAMU6 kendilerini koruyucu olarak nitelendirirken; KAMU5 ile KAMU2 kendilerini kalkınmadan sorumlu görmektedirler. KAMU5 bu bağlamda yerel halka fayda sağlamaya çalıştıklarından bahsederken; KAMU2 bölge yatırımlarını değerlendirme görevi kapsamında bu konularını değerlendirmiştir. KAMU1 ise kendi konularını planlamacı olarak değerlendirmiştir.

KAMU4 ile KAMU6; “Milli park sahası olması itibariyle işin başında bulunan 4 önemli kamu paydaşından biri biziz; turizmdeki koruma kullanma dengesini korumakla görevliyiz.”

KAMU6 kendi resmi görevlerini; “Ayder, doğal sit alanı olması nedeniyle yapılacak her türlü planlama, inşai faaliyet gibi işlemlerde Müdürlüğümüze başvuru yapılması gerekmekte olup bu alanda yöreye uygun bir yapılaşmanın gerçekleştirilmesi ve doğanın korunması açısından önem arz etmektedir.”Fakat bölgede kaçak yapılaşmanın olması bu koruma görevinin yerine getirilmesi durumunu zorlaştırmaktadır.

Ayder’in belediye mücavir alanı olmasına bağlı olarak KAMU2 kendi konularını şu şekilde açıklamıştır; “Yerel yönetim olarak lokomotif görevi üstleniyoruz. Yatırımdan,

yatırımların niteliğinden sorumlu olduğumuz için sürecin yürütülmesi bizden geçmek durumunda, belediye olarak bölgenin kalkınmasından kendimizi sorumlu hissediyoruz.”

KAMU5; “Ayder bir turizm merkezi, bu özelliği nedeniyle bizi direkt ilgilendiren ve destinasyon planlaması ve faaliyetlerin belirlenmesinde bize direkt ve öncü görev düşen bir yer. Kabul edilen sürdürülebilir turizm anlayışına uygun olarak bölgenin turizm kalkınmasının sağlanmasında, yerel halkın bundan fayda sağlamasından direkt sorumluyuz,” şeklinde açıklama yaparak süreçte kendi görevlerini ifade etmiştir.

Kamu kurumlarınca Plan Projeler Geliştirmek başlığı altında ele alınan projeler Ayder bölgesinde olan yoğunlaşmanın diğer bölgeye yayılmasını, alternatif turizm çeşitlerinin etkinleştirilmesini ve turizm sezonunu uzatmayı sağlayacak proje girişimleri ele alınmıştır.

Kamu kurumlarının sürecin etkin yürütülmesi için yaptıkları plan projeler geliştirmek ve projelerin planlanma sürecinde görüş beyan etmek şeklinde iki temel başlıkta incelenmiştir. Yine kurumların sürece dahil olmaları özellikleri itibariyle farklılık göstermektedir.

Kurumlar süreç içerisinde neler yaptıkları sorusuna genel olarak bölgede turizmin gelişmesi ve yapıların bozulmamasını sağlamaya çalıştıklarından bahsetmişlerdir. Kurumlar kendi bünyelerinde bölgede turizmin gelişmesi için çalışmalar yapmakta, projeler geliştirmekte ve yapılan toplantılarda güçlü turizm gelişimi için görüş beyan etmektedirler. Genel olarak girişimlerin içeriği bölge doğası ve kültürel öğelerini korumaya yönelik olduğu görülmektedir.

Kamu kurumlarının sürecin etkin yürütülmesi için yaptıkları Çizelge 5.14.'te özetlenmiştir.

Çizelge 5.14. Kamu Kurumlarının Süreç Dahilinde Yaptıkları

Sürecin etkin yürütülmesi için neler yapıyorsunuz?	<p>Plan ve Projeler geliştirmek; Çat Projesi, Macera Parkı, 4 Mevsim Turizm, Patikaların Yeniden Açılması, Çamlıhemşin'in iyileştirilmesi,</p> <p>Bölgenin Canlanması, Hediyelik eşya dükkanları, Doğa Müzesi, Danışma Bürosu, Kamp Alanları, Galler Düzlüğü'nün etkinleştirilmesi, Denetim Kapılarının Arttırılması,</p> <p>Yerel Halkın Sürece Katılımı, Yaylacılık Pansiyonculuğu, Yerel Alan Kılavuzları,</p> <p>Kültürel Değerlerin Korunması, Köprüler, Konaklar 5 yıldızlı tesis,</p> <p>Projelerde altyapı sorunlarına değinmek, Projelerde ekoturizm ve yerel mimari vurgusunun yapılması,</p>
---	---

Buna göre *Plan ve Proje Geliştirmek* başlığı altında ele alınan konular Ayder'in tek merkez olmaktan çıkarılmasının sağlanarak bölgedeki yoğunluğun diğer bölgelere dağıtılması, turizmin çeşitlendirilerek farklı sezonlara yayılması ve bölgenin altyapı ve hizmet kalitesinin iyileştirilmesine yönelik çalışmalardır.

Bölgenin Canlanması başlığı altında ele alınan konular bölgede turizm hizmetlerinin daha etkin işleyebilmesi ve ziyaretçilere kolaylık sağlamak adına yapılan girişimlerle yine farklı turist profillerinin bölgeye çekilmesine yönelik girişimleri içermektedir.

Yerel Halkın Sürece Katılımı başlığı altında ele alınan konular bölge halkının turizmden gelir elde etme yollarının arttırılması girişimlerini içermektedir.

Kültürel Değerlerin Korunması başlığı altında ele alınan konular bölgenin kendine has özelliklerinin turizm altında korunmaya alınmasının sağlanması girişimleridir.

Kamu Kurumlarınca belirtilen diğer hususlar ise toplantılarda altyapı sorunları ile ekoturizm ihtiyacına yönelik görüş bildirmek üzerinedir.

Kurumların ayrı ayrı girişimleri değerlendirilecek olursa KAMU4 ve KAMU2 proje ağırlıklı bilgiler vermekle birlikte, diğer kurumlar sürece katılımdan bahsetmişlerdir.

KAMU4 Ayder'deki yoğun yapılaşma ve kış sporları merkezi nedeniyle artması öngörülen konaklama ihtiyacına bağlı projeler ele aldıklarından bahsetmişlerdir. Bu konuyla ilgili dile getirilenler şu şekildedir; "Ayder görüntü kirliliği, gürültü kirliliği artık doygun hale gelmiş durumda; bölgeyle ilgili yeniden şekillendirme için revizyon imar planı yapılıyor. Yıkıma konu olan baya bina var, 173 kaçak bina var tapulu fakat imara uygun değil, bu doygunluğu ortadan kaldırmak için ve bölgede turizmi kışın da canlı tutabilmek için girişimlerde bulunuyoruz. Hazindak kış sporları merkezi yapılacak, yapılaşmanın artmasına neden olacak bu girişim nedeniyle konaklama yükünü Ayder üzerinden alarak çat tarafına kaydırmayı istiyoruz, bu nedenle milli park sahası içinde bulunan 9 köyün imar planını hazırlıyoruz son aşamadayız. Meydan köyü, zil kale, çat köyü, orta yayla, kale köyü, şenköy, yayla köyü... Bu köylere sit alanı içinde olmalarından dolayı çivi dahi çakılamıyordu, imar planının yapılmasıyla bu köylerde de girişimlerin olması sağlanacak. Bölge mimarisine uygun projeler üretilmeye çalışılıyor. Tamamlandığında turizm konaklamasının bu bölgelere kaydırılması sağlanacak. Bu durumda Ayder'in yükü hafifletilmiş olacak, bölgenin diğer güzelliklerinin de değerlendirilmesi sağlanacak."

Bu süreçte yerel halkla iletişim halinde olunamaması sürecin en büyük eksikliğidir. Bu eksiklik nedeniyle yerel halkın istek ve ihtiyaçları ancak dışarıdan bir göz olarak ele alınabilmektedir.

Yine bu projenin imar planıyla ilgili şu şekilde ayrıntı verilmiştir; "Bu köylerin turizme katılmasıyla estetik destinasyonların kurulmasını sağlamayı planlıyoruz, Safranbolu modeli gibi burada var olan konak yapısının yeniden canlandırılması ve pansiyonculuğa açılmasını hedefliyoruz." Bu girişim yöre mimarisinin tanıtımı ve turizme katılması açısından bir girişim olarak nitelendirilebilir.

Yine yerel halka fayda sağlamak ve bölgenin zarar görmesini engellemek adına bilinen kişilerce gezdirilmesini sağlayabilmek adına alan kılavuzlarının etkinleştirilmesi gerektiğini

düşünmekte ve proje içeriğine bunu da dahil ettiklerinden, çevre temizliği konusuna alternatif yarattıklarından bahsetmişlerdir; “Çat bölgesinde yapılması planlanan girişim Avrupa birliği destekli bir proje, bu kapsamda tur güzergahlarımız olacak, alan kılavuzları vasıtasıyla insanların gezerek bölgeyi tanımalarını istiyoruz, 4 kapı denetimli giriş, çöp sorunu için gelen turistlerden girişlerde bir miktar para alınacak, çöplerini geri getirmeleri durumunda alınan depozito geri verilecek.”

Yine Avrupa destekli bir başka proje olarak yürüttükleri Macera Parkı’ndan da kısaca şu şekilde bahsetmişlerdir; “Bölgede turizmin gelişmesi için yine bizim de sürecine dahil olduğumuz macera parkı projesi var. Avrupa’nın en büyük macera parkı olacak; bu konuda çok heyecanlıyız.”

Hali hazırda var olan uygulamaları da şu şekilde özetlemişlerdir; “Patika yol güzergahı yaptık, mevcut yolun paralelinde, ormanlık alanda geçen bir parkur var olan patikaların yeniden açılmasıyla hizmete sunulacak. Tanıtım ve özendirme amacıyla geleneksel yürüyüş yapılacak.”

Bunun dışında ele aldıkları çalışmalar altyapı sorunlarına odaklı girişimlerdir. Atık yönetimi konusundaki hassasiyetlerine dikkat çeken kurum; “Uzun dönemli gelişim planlarında altyapı desteğine, atık yönetimine değinilmesi gerektiğinden toplantılarda bahsediyoruz. Bize gelen projelerde bu yön eksik olduğu takdirde projenin geçmesine izin vermiyoruz,” şeklinde bir açıklama yapmıştır.

Ziyaretçi yoğunluğuna bağlı olarak oluşan otopark sorununa çözüm olarak farklı noktalarda otoparkların ve alternatif bir yolun yapılması gerektiğini düşünen yetkililer konuyla ilgili şu şekilde bir açıklama yapmışlardır; “Bölgede Belediye ile ortak yürütülen bir otopark projesi var; Hazindakbölgesinde, Galler düzlüğünde, Kalegon’da olmak üzere otoparklar yapılacak. Çok yoğun olunan günlerde yoğunluğun azaltılması için alternatif yol projesi ortaya atıldı. Mevcut yolun altından geçiyor; patika yol genişletilecek ve birkaç bina yıkılacak.”

Asıl yapılması gereken daha çok aracı bölgeye sığdırmaya çalışmak değil, bölgeye gelen araç sayısının azaltılmasını etkin toplu taşıma araçlarıyla sağlamak.

KAMU4 çalışma alanı dahilinde ele aldıkları proje ve fikirleri kendileri “bölge turizmine farklılık ve koruma misyonu katmaya yönelik” girişimler olarak nitelendirmektedirler. Bu bağlamda turizme açılacak diğer alanlarda Ayder’deki görüntü kirliliğinin oluşmaması için imar planları oluşturma, atık yönetimi ve altyapı sorunlarına yönelik görüş bildirme, bu yönleri noksan olan projelere izin vermeme, yerel halkın katılımını ve turizmi benimsemesini sağlama gibi girişimleri mevcuttur.

KAMU2; bu süreci bir bütün olarak ele almayı tercih ettiklerinden ve ekolojik turizm girişimlerinin bölgede istendiğinden bahsetmiştir. Bu bağlamda da tarihi konaklar gibi bölgedeki kültürel öğelerin turizme katılması için uğraştıklarından bahsetmiştir. Bu nedenle Çamlıhemşin’in bütünü ele alan projeler geliştirmek istemektedirler. “Çamlıhemşin’i kapsayan bir planlama çalışması yürütüyoruz. Turizm bölgeleri de, o bölgelerde yapılacak yatırımlar da bu planlama içerisinde olacak. Biz büyük sermayenin bölgeye gelmesini istemiyoruz, daha çok yerel halkın desteklenerek bölge kültürünü öne çıkaran ekolojik temelli turizmden yanayız. Konakların iyileştirilerek veya konakların özelliklerine birebir uygun binaların yapılarak konaklama tesisi olmalarını istiyoruz. Bu nedenle büyük zincirlerin bölgeye gelmesini istemiyoruz. Bunlarla ilgili çalışmalar yürütüyoruz, konak sahipleri ve kültür bakanlığı ile projeler yürütmeye çalışıyoruz. Bu süreçte biz aracı görevi üstleniyoruz.”

KAMU5 bu noktada KAMU2’nin amaçlarıyla çelişen bir girişimden bahsetmiştir; “Ayder’deki yapılaşma aslında ihtiyaçtan kaynaklanıyor. bu nedenle bölgeye profesyonel işletmelerin gelmesi sağlanacak. Bölgede 5 yıldızlı 400 yatak kapasiteli bir işletme kurulması gündemde.” Bu girişime ek olarak “havaalanının olması, Ovit tüneli derken bölge oldukça canlanacak. Bu girişimlerle Trabzon, Artvin, Rize ve Batum’u birbirine ağı hale getirecek; Birkaç yer üzerinden plan yapılmasının turistlerin kalış sürelerinin de arttırmasını hedefliyoruz; halihazırda çekilen turisti turizmin çeşitlendirilmesi girişimlerimizle bölgede tutmaya çalışacağız,” şeklinde görüş bildirmişlerdir.

KAMU5 tarafından ayrıca 4 Mevsim Projesi yürütülmektedir ve “4 Mevsim Turizm” Rize’nin de genel olarak turizm sloganı olarak kullanılmaktadır. Projenin açıklaması Müdürlük tarafından şu şekilde yapılmıştır; “Araplar bu bölgeyi seviyorlar, bu bölgeyi cennet-ülmekan olarak adlandırılıyorlar. Buraları dünyadaki cennet olarak nitelendiriyorlar. Bu kadar yeşili bir arada görüyor ve hayran kalıyorlar. Bir de burası her yönüyle değişik tek

günde farklı rakımlarda 4 mevsim yaşatılabilir insanlara; aynı gün sahilde güneşlenirken yaylada sis ve yağmura yakalanıp daha yukarılarda kartopu oynayabilirsiniz. Bölge için şu anki sloganımız 4 mevsim turizm; insanların buraların her mevsimde güzelliklerini görmelerini ve aynı gün içerisinde 4 mevsimi yaşatabileceğimizi göstermek istiyoruz.”

KAMU5 ayrıca kemer köprüler ve konaklarla ilgili yaptıkları çalışmalardan da bahsetmiştir; “Kültürel değerler ise fırtına vadisi üzerinde yaklaşık 13-20 arasında kemer köprü var. Bu köprüler turistler için önemli. Biz bu köprülerin korunması için tescilliyoruz ve koruma altına alınıyor. Ayrıca Konaklar mahallesindeki kültürel değerimiz olan 100 yıldan fazladır bölgede bulunan tarihi konakların 2863 sayılı kültür varlıklarını koruma kanunu kapsamında onarılması ve geleceğe aktarılabilmesi için proje hazırlıyoruz. Konakları sahipleriyle muhafaza etmeye, yerel yaşamı göstermeye çalışıyoruz. Bu sayede şu ana kadar dahi konakların bazıları pansiyona dönüştürüldü, bu sayede varlıklarını devam ettiriyorlar.”

KAMU3; Ayder'deki yapı ve dönemsel ziyaretçi yoğunluğunun dağıtılması açısından buldukları proje girişimini şu şekilde açıklamıştır; “Benim istediğimse Ayder’le yarışacak hatta ondan çok daha güzel yaylalarımız var. Bizim bu bilgi eksikliğine karşı ortaya attığımız fikir bir danışma bürosu kurularak Ayder’in çevresindeki yerlerle ilgili bilgi verilmesiydi misafirlere. Ayder’e olan yoğunluğun bölgedeki diğer yerlere de yayılması için bu girişimde bulduk; burada yürütülecek turizm faaliyeti insanların Ayder’e gelip fotoğraf çektirip geri gitmesinden ibaret olmamalı. Bizim bu bölgede ekoturizmi geliştirmemiz gerekiyor. İnsanlar buraya geldiklerinde yaylalara gitmeli, bölgede uzun yürüyüşler yapmalı, şelaleleri görmeli, köprüleri görmeli, konakları görüp hikayelerini dinlemeli, Pokut’ta güneşi batırmalı; yani burada 2-3 gün kalmalı.”

KAMU3 ayrıca kendi yaşadıkları bürokrasi engelleri nedeniyle sürecin etkinleştirilmesine katkı sağlamak istemiş ve yatırım prosedürlerinin sadeleştirilmesi üzerine çalışmalar yürütülmüş ve şu şekilde özetlenmiştir; “İnşaat üzerine Kaymakam olarak bizzat sıkıntılar yaşayınca yerel yönetimlerle görüşerek bir toplantı talep ettim bunun prosedürü nedir öğrenmek için; insanlara bir pusula verelim, yol gösterelim dedim. Tek başına bir kurum süreci bilmediğini gördük; birbirlerine sorarak tüm süreci tamamlıyorlar. Bunun nedeni de kimsenin o zamana kadar izin almamış olması. Bir de burası milli park ve onun da ayrı prosedürleri var. Sonuç olarak toplantıda 24 maddelik bir prosedür belirledik; bu prosedürleri yerine getirmek için de insanların yapacakları yatırımın yarısı kadar bir

maliyetin daha altına girmeleri gerekiyor. Bu böyle olunca da insanlar ben binamı yapayım, ceza gelirse öderiz, yatarız diyor. Hal böyle olunca henüz etkinleştiremedik, ama çalışmaya devam ediyoruz.”

KAMU3; bölge turizminin tek düze devam ettiğine vurgu yapmış ve kitlesel olmamakla beraber çeşitlendirilmesi gerekliliğine Ayder’de olan yoğunluğu azaltmak adına gerek olduğundan bahsetmiştir. Ayrıca bölgedeki yatırım süreciyle ilgili bilgi noksanlığına dikkat çeken Kaymakamlık süreçle ilgili pratikliğin sağlanması ve prosedürlerin net olması gerektiğinden, aksi takdirde kaçak yapılaşmanın bahanesi olarak sunulduğundan bahsetmiştir.

KAMU1; direkt olarak projelere dahil olmamakla beraber, yapılan bölge ve turizm gelişim toplantılarında ekoturizm odaklı bir gelişimin gerekliliğinden bahsettiklerini ifade etmişlerdir. Bu süreçteki rolleri araştırmalar yaparak görüş bildirmek üzerinedir. Bu süreci kendileri şu şekilde özetlemişlerdir; “Valilik; Biz planlamalarımızda ve görüş bildirimlerimizde ekoturizm ve geleneksel mimari ve kültürü turizme dahil eden yatırımlara vurgu yapıyoruz.”

Sivil Toplum Kuruluşlarının sürecin etkin yürütülmesi için yaptıkları genel itibariyle iletişimin sağlanmaya çalışılması, projelerle sürecin sürdürülebilirliğinin desteklenmesi, bölge doğasının korunmasının, öneminin ve doğada nasıl davranılması gerektiğinin eğitimle verilmesi ile doğa turizminin turizm çeşidi olarak kabul edilmesinin sağlanması üzerine şekillenmiştir. Kısacası sivil toplum kuruluşları sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinin sürdürülebilirliğinin olabilmesi için gereken ayrıntıların ortaya çıkarılması ve yürütülmesi ile ilgilenmektedir.

Verilen cevaplar neticesinde sivil toplum kuruluşlarının sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinde yaptıkları Çizelge 5.15.’de özetlenmiştir.

Çizelge 5.15. Sivil Toplum Kuruluşları Süreç Dahilinde Yaptıkları

Sürecin etkin yürütülmesi için yapılanlar?	<p>Aracılık, Özel sektör – kamu iletişimini sağlamak, Yurtdışı fuarlarıyla yeni fikirler edinmek,</p> <p>Projeler, Çay sembolü, Yatırım Havuzu, Kaçkar Dağları Altyapı Projesi, Sağlık Evi,</p> <p>Doğa Eğitimi, Kamplar, Doğada nasıl davranılması gerektiğine yönelik eğitimler,</p> <p>Turizm çeşitliliği; Dağcılık, alternatif turizm olarak benimsetmeye çalışmak.</p>
---	---

Sivil toplum kuruluşlarının verdikleri cevaplar doğrultusunda sürecin etkin yürütülmesi için yaptıkları bu dört grupta özetlenmiştir.

Aracılık; sivil toplum kuruluşlarının özel sektör ile kamu kurumları arasında iletişim noksanlıklarını gidermek adına aracı olmaları durumudur.

Projeler; bölge turizmini geliştirmek adına ele alınması denenmiş ve denenmekte olan projeleri ifade etmektedir.

Doğa Eğitimi; kuruluşların doğada nasıl davranılması gerektiği, doğa tanıma amaçlı yürüttükleri eğitimlerdir.

Turizm çeşitliliği; doğada turizm çeşitliliğinin doğaya uygun şekilde yerine getirilmesi amacıyla artırılmasının sağlanmaya çalışılması durumudur.

Sivil toplum kuruluşlarının amacına yönelik olarak yürütülen faaliyetler ve içerikleri de çeşitlilik göstermektedir. STK5 kuruluş amaçları doğrultusunda kendilerini turizmin nitelik kazanması konusunda sorumlu hissetmekte ve planlama sürecine direkt olmasa da Valilik toplantılarına katılarak görüş bildirmekte olduklarını söylemişlerdir; “Valilikle toplantı, yurtdışındaki fuarlara gidip farklı fikirler edinmeye çalışıyoruz.”

Sivil toplum kuruluşları tarafından bölge turizm altyapısını ve kalkınmanın gerekliliklerinin sağlanabilmesi adına projeler geliştirilmektedir. STK7 işleyişi etkinleştirmek ve de bölgenin

eksiklerini gidermek amaçlı projelere yönelmiştir. Ele aldıkları projeler; “Çay Sembolü, Yatırım Havuzu, Kaçkar Dağları Altyapı Projesi” gibi girişimlerle hizmet kalitesini yükseltmeyi, sürecin eksiklerini gidermeyi hedeflemişlerdir; fakat uygulamada işletmelerle işbirliğinin sağlanamaması projelerin uygulanmasını engellemiştir. STK1; “Biz sağlık merkezi projemiz vardı mesela; bir sağlık evi yaptık kendi çabalarımızla. Tabii ki yeterli değil, burada ambulans yok, doktor yok. Yazın 2 aylığına bir stajyer veriyorlar, genelde pek bir şey bilmiyor oluyor. Çamlıhemşin’de bile doktor yok, hastalanınca Pazar’a gidene kadar beklemek zorundasın.”

STK2 ise daha ziyade doğa eğitimi konusuna ve dağcılığın turizm çeşidi olarak kabul ettirilmesine yönelik girişimlerde bulunmaktadır. Bu konuyla ilgili Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bir proje sunduklarını belirten STK2, içeriğini şu şekilde açıklamaktadır; “dağcılık turizminin yerel kültür ve turizme etkileri, turizmde çeşitlilik sağlamak istiyoruz, alternatif sağlamak istiyoruz. Çünkü, turizmde hiçbir zaman dağcılık turizmin bir parçası olarak görülüyor. Proje ile ilgili konuşurken, turizm müdürlüğü dahi turizme hiç o pencereden bakamadık diye itirafta bulundu.”

Yine doğanın tanınması, doğada nasıl davranılması gerektiği ile ilgili çalışmalar yürüten klüp, bu süreci şu şekilde özetlemektedir; “Bizim kurum olarak daha ziyade gençlerin doğaya bakışını değiştirmek adına 2000’lere çıkmadan, gençlere doğayı anlatmak adına onları kamplara alıyoruz, doğayı anlatıyoruz. Dağcılığın yerel turizme ciddi katkısı olacağına inanıyorum.”

Kısacası sivil toplum kuruluşları kamu kurumları ile özel sektör arasında aracılık görevi yürütmekte ve turizm sürecinin ve bölgedeki turizm niteliğinin artırılması için ulusal ve uluslararası etkinliklere katılmaktadırlar. Yine turizmin niteliğinin artırılması için çalışmalar yürüten sivil toplum kuruluşları hizmet kalitesinin yükseltilmesi için Çay Sembolü, Yatırım Havuzu; altyapı sorunlarının giderilmesi için Kaçkar Altyapı Projesi; bölgedeki sağlık kurumu ihtiyacının karşılanması için ise Sağlık Evi Projesini ortaya çıkarmıştır. Destek konusunda yaşanan sıkıntılar neticesinde sadece Sağlık Evi Projesi uygulamaya konabilmiştir. Bölgenin en önemli değerlerinden olan doğanın tanınması ve korunmasına yönelik girişimler de üstlenilmiş, ulusal ve uluslararası katılımcıların bulunduğu kamplar düzenlenerek bölge doğası ve bu doğada zarar vermeden nasıl davranılması gerektiği ilgilenenlere açıklanmaktadır.

Özel Sektör paydaşları planlama sürecine dahil olmadıklarını belirtmişler ve kendi yaptıklarını uygulama konusunda şekillendirmişler ve hizmet standartlarının geliştirilmesine yönelik çalışmalarından bahsetmişlerdir. Özel sektör temsilcilerinin verdikleri cevaplar Müşteri Memnuniyeti, Bölgenin doğru tanıtımı, Kaliteli Hizmet ve daha iyi turizm için derneklerle iletişimde kalmak olarak sınıflandırılmıştır.

Müşteri Memnuniyeti ve Hizmet Kalitesi'nin iyileştirilmesi tüm işletmelerin ortak cevabı olmakla birlikte Seyahat Acenteleri ek olarak tanıtım odaklı cevaplar vermiş; KON4 ise Sivil Toplum Kuruluşları ile iletişim halinde kaldıklarından bahsetmiştir.

ACENTE1 seyahat işletmelerin konumu; "Seyahat acentesi olarak bu işin ilk yüzü biziz, bunu bilerek gelen insanların memnun kalmasına vesile olmaya çalışıyoruz. Hem hizmetle hem de dürüstlikle," şeklinde özetlerken;

ACENTE2 kendi işleyişleri üzerinden soruya cevap vermiştir, buna göre tanıtım rollerini şu sözlerle açıklamıştır; "3 web sitesi ile bölgemizi tanıtıyoruz, işimizi hizmet odaklı ve dürüstlikle yapmaya çalışıyoruz."

KON4 ise süreci farklı açıdan ele alarak derneklerle ve kamu kurumları ile olan iletişimlerine değinmiş ve farklı zamanlar için bölge ziyaretlerini etkinleştirmeye çalıştıklarından bahsetmiştir; "Bölge turizminin gelişebilmesi için kurumlarla sürekli etkileşim halinde bulunuyoruz; bir birlik duygusunun olmaması girişimlerin sonuçsuz kalmasına neden oluyor. Ben gelen misafirlerimize farklı mevsimlerde tekrar gelmelerini tavsiye ediyorum; sadece yaz aylarında yoğun sezonda gördükleri yeterli değil."

Akademisyenler dahil oldukları bir süreç olmadığından bahsetmiş; fakat yine de bölgeyle ilgili yaptıkları çalışmalar olduğundan bahsetmişlerdir. Akademisyenlerin yaptıkları bilgi sağlama adına yapılan teorik ve uygulamaya dönük girişimlerdir; çalıştaylar, toplantılar, raporlar, akademik yayınlar ve projeler geliştirerek var olan sorunların ortaya çıkarılması ve sorunlara yönelik alternatiflerin geliştirilmesi olarak özetlenebilmektedir.

Medya paydaşları ise kendilerini bilgi sağlama ve tanıtım konularına dahil etmişlerdir. Yapılan haberlerin içeriği ve amacı tanıtım ve bölgedeki sorunların dillendirilmesi şeklinde gruplanmaktadır. Konula ilgili olarak MEDYA2; "Bu soruya da cevabım yine haber

üzerinden olacak, başka bir şeye dahil değiliz çünkü. Biz buranın tanıtımını yapmaya, bu sayede buralara ziyaretçi çekmeye çalışıyoruz. Yaptığımız olumsuz haberler de olumsuzlukların düzeltilmesi için.”

MEDYA1; “Ben kendi adıma bu toprakların turizmle veya herhangi başka bir girişimle kirletilmemesi için çaba harcıyorum, yaptığım her şey bunun için. Bunun için yazılar yazıyoruz, haberler yapıyoruz, toplantılara kongrelere katılıyoruz. Sesimizi duyurmaya çalışıyoruz,” şeklinde görüş bildirmiştir.

5.8. Gelecek Değerlendirmesi

Bu aşamada paydaşlara bölgenin doğal ve kültürel değerlerinin uzun dönemli durumu ve bölgedeki turizm kalkınması geleceği ile ilgili öngörülerini ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Bu aşamada teorik olarak süreklilik arz etmesi beklenen sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinin bölgedeki durumu ile ilgili beklentiler ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla paydaşlara yöneltilen sorular şu şekildedir;

“Uzun dönemde Ayder ve çevresinin doğal, kültürel ve sosyal yönlü turizm kaynaklarındaki değişimi nasıl yorumlarsınız?”

“Bölgede sürdürülebilir turizm kalkınmasının uzun dönemdeki varlığını nasıl yorumlarsınız?”

Verilen cevaplar neticesinde paydaşların uzun dönemli kaynak değişimi ve bölge geleceği ile ilgili görüşleri Çizelge 5.16.’da özetlenmiştir.

Çizelge 5.16. Paydaşlar Uzun Dönemli Kaynak Değişimi Görüşleri

	Kamu Kurumları	Sivil Toplum Kuruluşları	Özel Sektör	Uzman	Medya
Uzun dönemli kaynak değişimi	Ekolojik varlık ve kültürel değerlerin kaybolması	Ekolojik kaynakların kontrolsüz tüketilmesi	Ekolojik kaynakların tahrip edilmesi	Şehirleşme,	Canlı çeşitliliğinin, görsel güzelliğin kaybolması

Soruya cevap veren paydaşlardan yatırımlardan ve bölge turizminden direkt sorumlu KAMU2 ile KAMU5 bu tüketimin ön görüldüğünü ve buna yönelik yapılan çalışmalarla

bölge değerlerini kurtaracaklarını savunmaktadırlar. KAMU4 yatırımların doğa korumayı destekleyen projelerden çıktığını ve kaynak değişiminin hasar boyutunda olmayacağından bahsetmiştir. Fakat tüm kamu kurumları bu zamana kadar devam ettiği şekliyle devam etmesi durumunda ekolojik varlık ve kültürel değerlerin kaybolacağı konusunda hemfikirdirler. Kamu kurumları ayrıca çözümle ilgili de turizme konu olan değerlerin turizmle korunması gerekliliği yönünde görüş bildirmişlerdir.

Konuyla ilgili olarak KAMU6; “Ayder’de son on yılda görülen değişime bakacak olursak, turizme açılması planlanan yeni alanların da aynı şekilde yönetilememesi, Ayder için ise planlama ve uygulamaların bu şekilde devam etmesi bölgeye has doğal ve kültürel değerlerin yok olmasına neden olacaktır. Ayder’de çok hızlı bir doğa tüketimi ve şehirleşme var.”

Bölgedeki yatırımlardan sorumlu isim olarak KAMU2 ise konuya daha ılımlı yaklaşarak şunları söylemiştir; “Mevcut şartlarda devam etmesi durumunda, doğal ve kültürel öğelerin uzun dönemli yaşaması zor. Fakat bunun böyle olmaması için geç olmadan bir planlama yoluna gittik ve Ayder’i, Ayder yapan turizme de konu olan değerlerin korunması için çalışıyoruz.”

KAMU5 yine benzer şekilde doğal ve kültürel öğelerin hızlı tüketimini kabul ederek “Şimdiye kadar izlenen yolun izlenmesi demek bu bölgedeki tüm doğanın ve bize tarihimizden kalanların ortadan kaybolmasına izin vermek demek olur. Uzun dönemli kaynak değişimi yok olma yönündedir, bu açık. Bunun olmaması köprülerin, konakların korunmasına; doğanın güzelliklerinin insanlara gösterilmesine çalışıyoruz. Böylece bu güzelliklerin korunmasını sağlayabileceğimize inanıyoruz.”

Sivil Toplum Kuruluşlarının konuya yaklaşımları doğanın tahrip edildiği ve bugüne kadar geldiği şekliyle devam etmesi durumunda doğanın tahribatının, diğer bir deyişle ekolojik kaynakların kontrolsüz tüketiminin, artacağı yönünde olmuştur. Sivil Toplum Kuruluşları mevcut uygulamalarla bölgede turizmin geleceğinden bahsetmenin mümkün olmadığı konusunda hemfikirdirler.

Verilen cevaplar arasında STK5 yatırım boyutundan ele almıştır; “Şu an için bilinçsiz yatırımlarla doğal kaynakları tüketiyoruz, bunun için çok da işin uzmanı olmaya gerek yok;

gözle görülür biçimde ortada. Sosyo-kültürel değişimler ise turizmle mi alakalı ondan çok emin değilim; fakat onda da değişim söz konusu.”

STK3 ekolojik denge üzerinden soruyu yorumlamıştır; “Geri dönüşümsüz zararlar ile birlikte birçok endemik türün tehlikeye girmesi, fauna ve floradaki farklılıklarla birlikte ekolojik dengenin bozulmasını da bu etkileşimlere katabiliriz.”

STK1 ise koruma kullanma dengesine vurgu yapmıştır; “Koruma kullanma dengesine oturtulabilirse bir sıkıntı olmaz. Fakat korumadaki sıkıntı devam ederse doğanın tahribatı devam eder. Doğa varsa biz burada var olabiliriz; bu şartlarda devam ederse doğal güzelliklerin uzun dönemli varlığından bahsedilemez.”

Özel sektör paydaşları bölgede turizmin bu şekilde yürütülmeye devam etmesi durumunda bölgede uzun vadede turizmden bahsedilemeyeceği konusunda hemfikirdirler. Bu açıklamaya sunulan neden ise yoğun kaynak tüketimi, ekolojik görüşün benimsenmemesi çevresinde şekillenmektedir.

KON4 konuyu nedenleriyle ele almıştır; “Çeşitli yollarla turizmi farklı rotalara ve dönemlere yaymak lazım, bu sağlandığı takdirde sürdürülebilir turizm kalkınmasının varlığından söz etmek mümkün olabilir. Vadinin de etkisiyle her mevsimi farklı güzellikler ortaya çıkar bu bölgede, bunu da sunmak lazım turizm opsiyonlarında. Ayder üzerinde çok büyük bir yük var; bu dağıtılmalı.”

ACENTE1 yatırımlar üzerinden süreci değerlendirmiştir; “Şu an için bilinçsiz yatırımlarla doğal kaynakları tüketiyoruz, bunun için çok da işin uzmanı olmaya gerek yok; gözle görülür biçimde ortada. Sosyo-kültürel değişimler ise turizmle mi alakalı ondan çok emin değilim; fakat onda da değişim söz konusu.”

Akademisyenler bölgede şehirleşmenin başladığından ve bu durumun da turizmin temelini oluşturan kaynakları tükettiğinden bahsetmişlerdir. AKA1 konuyla ilgili olarak kendi yaptıkları çalışmalardan bahsetmiş ve değişim ve tüketimin hızlı olduğuna değinerek şunları vurgulamıştır; “Bu şekilde devam edersek Ayder yakın zamanda betonarme bir merkez haline dönüşecek ve güzelliklerini eski fotoğraflarına bakarak hatırlayacağız. Kültürel bozulma da var bölgede.”

Medya paydaşları görsel güzelliğin bozulduğu ve bu şekilde devam ettiği takdirde turizmin uzun dönemli varlığından bahsetmenin mümkün olmadığı konusunda hemfikirdirler. Buna ek olarak MEDYA1 canlı çeşitliliğinin tükendiğine de vurgu yapmıştır; “Geri dönüşümsüz zararlar veriyor buralardaki girişimler doğaya, kaynak demek beni biraz rahatsız ediyor açıkçası; ama doğaya olan etkiler göz önünde bulundurulmadan girişimler devam ederse bölgedeki canlı çeşitliliğinin ve görsel güzelliğin kaybolması kaçınılmaz.”

5.9. Eksikler ve Yapılması Gerekenler

Son bölümde paydaşların görüşme boyunca sorulara cevap olarak değindiklerine ek olarak söylemek istediklerini almak adına genel değerlendirmeye yönelik sorular sorulmuştur. Buradaki amaç görüşme soruları hazırlanırken gözden kaçabilecek noktalara bölgeyi bilen paydaşlarca değinilmesini sağlamaktır.

Diğer bir deyişle bu bölümde sorulan sorular paydaşların süreci kendi düşünce sınırlarında değerlendirmeleri için sorulmuş ve araştırmada olası eksik yönlerin tamamlanması hedeflenmiştir. Sorular şu şekildedir;

“Bölgede turizmin sürdürülebilirliğinin ve/veya sürdürülebilir turizm kalkınmasının sağlanabilmesi için sizce neler yapılmalı?”

“Ayder ve çevresindeki turizm potansiyeli ve uygulamalarını düşündüğünüzde, sizce mevcut durumun eksikleri nelerdir?”

“Sürecin bölge doğası, kültürü ve sosyal yapısı göz önünde bulundurulduğunda daha verimli işleyebilmesi için yapılması gerekenler sizce nelerdir?”

Paydaşlar üç soruyu birbirine bağlı olarak değerlendirmeyi tercih etmişlerdir; bu nedenle verilen cevaplar oluşturulan paydaş tablolarında ayrılacak; fakat değerlendirmede bütün olarak sunulacaktır.

Çizelge 5.17. Paydaşların Eksikler ve Yapılması Gerekenlerle İlgili Görüşleri

	Sürdürülebilir Turizm ve/veya Sürdürülebilir Turizm Kalkınmasının Varlığının Sağlanabilmesi Nelere Bağlı?
Kamu Kurumları	Koruma odaklı planlama, Kaçak yapılaşmayı engelleme; bütüncül bir imar planı Yerel dokuyu ve yaylacılık faaliyetlerini turizm sürecine dahil etme, Bölgenin rekabete uygun konuma getirilmesi, İşletmecilerin bilinçlendirilmesi, Doğal kaynakların akılcı kullanımı
Sivil Toplum Kuruluşları	Turizm Algısında Değişim, 12 ay turizm, İşbirliğine dayalı uzun dönemli planlama, Ekoturizm, Kültür Turizmi, Turizm Çeşitlemesi, Hizmette Değişim, Hizmet Standardizasyonu, Fiyat Standardizasyonu, Etik İlkeler, Hijyen, Altyapı Sorunları, Atık Yönetimi, Eğitim,
Özel Sektör	Uzun dönemli, doğaya ve yöre kültürüne dost planlama, Ekoturizm anlayışının benimsenmesi; Yaylacılık faaliyetlerinin turizme katılması, Butik yatırımların desteklenmesi, Doğaya dost yönetim anlayışının benimsenmesi, Turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi, Farklı rotalara yayılması, Altyapı sorunlarının giderilmesi; Atık Yönetimi, Trafik Sorunu, İmar planı, Kültürel Mimarinin Korunması, Kalifiye Eleman, Turistlere faaliyet alternatiflerinin yaratılması, Ulaşım yollarının çeşitlendirilmesi, Turizm ve doğa eğitimleri, Etik Yönetim anlayışı; hizmet ve fiyat standardizasyonu Kamu desteğinin sağlanması
Akademisyenler	Doğa ve kültürün korunması, Entegre turizm planı, Standartlar belirlenmesi, Sahte ürün satışı engellenmesi, Eğitim, Atık yönetimi, İşbirliği etkinleştirilmesi,
Medya	Uygunsuzluklara tolerans gösterilmemesi,

Çizelge 5.17. (devam). Paydaşların Eksikler ve Yapılması Gerekenlerle İlgili Görüşleri

Ayder'in Turizm Sürecinin Eksikleri ve Sorunları	
Kamu Kurumları	<p>Turizm Eğitimi ve Bilinci, Fiyat standardizasyonunun olmaması, Kısa dönemli düşünme yapısı,</p> <p>Nitelikli Eleman, Müşterilerin memnuniyetinin sağlanamaması, Hizmet standardizasyonunun sağlanamaması,</p> <p>Bölgeye Uygun Planlama, Ekoturizm algısının planlama ve uygulamalara dahil edilememesi, Yaylacılık faaliyetlerinin turizme dahil edilmemesi, Yöre kültürünün turizme dahil edilmemesi, Doğa ve kültürü korumaya yönelik planlamaların olmaması</p> <p>Mimari Bütünlük, Tarihi konakların turizme etkin katılımının sağlanamaması, Yoğun betonlaşma, şehirleşme</p> <p>Kaçak Yapılar, Kaçak yapıların yoğunluğu, Yıkım kararlarının uygulanamaması,</p> <p>Altyapı, Trafik sorunu, Atık yönetiminin olmaması</p> <p>Paydaşlar arası diyalog,</p>
Sivil Toplum Kuruluşları	<p>Proje ve Planlamalar; Ekonomi odaklı olmaları, Doğa korumaya yönelik olmamaları, Uzun dönemli düşünülmemesi,</p> <p>Yönetim; Yetki karmaşasının bulunması,</p> <p>Hizmet; Nitelikli eleman olmaması, Hizmet ve fiyat standardizasyonunun olmaması, Müşteri ilişkileri eksikliği,</p> <p>Altyapı Eksiklikleri; Atık Yönetiminin olmaması, İmar planının olmaması Trafik, araç yoğunluğu ve park problemlerinin yaşanması, Sağlık kurumunun bulunmaması,</p> <p>Turizmin ekoturizm altında çeşitlendirilememesi,</p>
Özel Sektör	<p>Plansızlık; Kısa dönemli düşünme, Sorun odaklı çözüm arayışı, İşletmelerin sürdürülebilir turizm kalkınması sürecine dahil edilememesi, Turizm alternatiflerinin çeşitlenmemiş olması, Turizmin sezonluk olması, Etkin bir pazarlamanın olmaması,</p> <p>Eğitim; Turizm eğitimi; nitelikli eleman açığının olması, Ekoturizm ve çevre eğitimi ihtiyacı, Kültür turizmi eğitimi ihtiyacı,</p> <p>Altyapı Eksiklikleri; Atık yönetiminin olmaması, İmar planının olmaması, Trafik yoğunluğu, Hizmet ve fiyat standardizasyonunun sağlanamaması, Yetki karmaşasının bulunması, Aşırı, kaçak ve yöreye uygun olmayan yapılanma, Yeterli ve nitelikli alan kılavuzu eksikliği, Ekoturizm bilincinin olmaması, İşletmelerin ihtiyaçları doğrultusunda doğanın tahrip edilmesi,</p>
Akademisyenler	<p>Görsel bozulma; Geleneksel mimariden uzaklaşma, Yapı Stoku,</p> <p>Yetki karmaşası, Plansızlık, Yıkım kararlarının uygulanmaması, Yetersiz korucu sayısı,</p> <p>Kapasiteye uygun olmayan hizmet sınırları,</p>
Medya	<p>Kısa dönemli düşünmek, Sorun odaklı çözüm üretmek, Kültürel yapı dokusunun korunmaması,</p>

Çizelge 5.17. (devam). Paydaşların Eksikler ve Yapılması Gerekenlerle İlgili Görüşleri

Ayder'in Turizm Sürecinin İyileştirilmesi için Öneriler	
Kamu Kurumları	Uzun dönemli doğa, kültür ve yerel halk refahının korunmasına yönelik bütüncül planlamanın yapılması, Eğitim eksikliklerinin giderilmesi ve turizm anlayışının bölgeye getirilmesi, Altyapı eksikliklerinin giderilmesi, Biyolojik artırma sistemleri, Tanıtıma önem verilmesi, Yaylacılık faaliyetlerinin turizme dahil edilmesi, Yöre mimarisine uygun imar planlarının oluşturulması ve uygulanması, Yıkım müdürlükleri, Ekoturizmin benimsenmesi, Üniversitelerle işbirliği,
Sivil Toplum Kuruluşları	Planlama Süreci; Ekolojik turizm gerekliliklerinin göz önünde bulundurulması, Alternatif turizm çeşitleriyle 4 mevsim turizm, Yayla ürünleri satışının sağlanması, Yayla ve köy yaşantısının turizme katılması, Tarım ürünlerinin turizme dahil edilmesi, Bölgenin doğal, kültürel ve tarihi değerlerinin turizmle korunması, Termal tesisin iyileştirilmesi, Alan kılavuzlarının etkinleştirilmesi, Ekosistem içerisindeki canlı yaşamın etkileşimlerinin değerlendirilmesi, Bölge doğasının ve ekosisteminin göz önünde bulundurulduğu turizm uygulamaları, İşbirliğinin etkinleştirilmesi, Planlamaların yerel halkla etkin işbirliği neticesinde oluşturulması, Planlamaların yerel halkın refahı ve doğanın korunması ön plana alınarak oluşturulması Koruyucu şart ve kuralların koyulması ve desteklemesi, İmar planlarının oluşturulması ve uygulanması,
Özel Sektör	Planlama, Tüm paydaşların dahil olduğu ekoturizm süreci, 4 mevsim turizm projeleri, Bölge doğası ve kültürüne göre farklılaştırma ve markalama, Çiftlik turizminin uygulanması ve yaygınlaştırılması, Tarım faaliyetlerinin turizme dahil edilmesi, Kültürel ve ekolojik öğelerin turizme katılması, Bütüncül düşünmenin turizme dahil edilmesi Yönetim, Etkin işbirliğinin sağlanması, İşletmelere ekoturizm motivasyonu, Atık yönetiminin sağlanması, Bağımsız Denetim, İşletme faaliyetlerinin, Turist davranışlarının, Yöre Mimarisi, Yayla evleri ve konakların turizme dahil edilmesi, Yıkım kararlarının uygulanması, Yöre mimarisine uygun yatırımların desteklenmesi, Trafik yoğunluğu, Alternatif yolların ve ulaşım türlerinin sunulması, Otopark alanı oluşturulması, Turizm ve doğa eğitiminin verilmesi, Turistlerin bölge ile ilgili bilgilendirilmeleri, Kamu desteğinin sağlanması
Akademisyenler	Patika yolların açılması, Alternatif, doğa dostu, turizm türlerine yönelme, Kültürel öğelerin korunarak
Medya	Katkı fonu sağlanması, Tanıtım teşvik edilmesi, Ulaşımın etkinleştirilmesi,

Çizelge 5.17.'de özetlenen hususlar **Kamu Kurumlarının** kendi cevaplarıyla ayrı ayrı ele alınacaktır.

KAMU4 kendi yaşadıkları sorunlar neticesinde konuya yerel halk üzerinden yaklaşmış ve haklarının korunduğu kendileriyle barışçıl yürütülen bir turizm çeşidinin bölgede uygulanması gerekliliğini vurgulamıştır; “Uzun dönemli planlamanın var olmaması ve var olan planların çok etkin uygulanamaması bölge için en önemli sorunlardan. Burada sorun odaklı çözümler var; yani öngörü olmadan sorun odaklı çözüm üretme sıkıntısı. Bu da birçok şeyin çnce tahrip olmasına neden oluyor.

Bunun dışında turizm faaliyetlerinin, yeni girişimlerin yerel halk odaklı olmaması da önemli bir sıkıntı burada, herkesin gelir elde edeceği bir turizm anlayışı gerekli. Aslında insanları dinlemek gerekiyor; Karadeniz’de yerleşimler dağınıktır, bunun bozulmasını da istemiyorlar. Turizm bunun bozulmasına neden oluyor. Kanunların insanlardan önce gelmemesi gerekiyor, öyle olduğunda milli parklar sevilmiyor. İnsanları turizmle barıştıramıyoruz. İnsanlar ön yargıyla yaklaşıyor ve işbirliği süreci baltalanıyor. Hem milli parkların amacına uygun olarak doğanın ve bölge yapısının korunması hem de bu bölgede yaşayan insanların çıkarlarının korunduğu bir modelin geliştirilmesi gerekiyor.”

KAMU5 süreçle ilgili işletmecilerin yetersizliğine değinmiş ve eğitimle desteklenmesi gerektiğini belirtmiştir; “En önemli husus eğitim; burada hep aile işletmeleri var. Kendileri de eğitilmiş değil; bu nedenle biz bir şeyler yapmaya çalışıyoruz. Arap turistler çok geldiğinden temel turizm Arapçası öğretmeye çalıştık işletme sahiplerine. Turistlerin temel sorunlarıyla ilgili görüşebilmelerini sağlamaya çalıştık.”

KAMU6, sürecin en büyük eksiğinin koruma odaklı planlamanın önüne geçmiş olması olduğunu belirtmiş ve koruma odaklı girişimlerin gerekliliğinden bahsetmiştir. Kurumun verdiği cevap şu şekildedir; “Koruma odaklı planlamaların yapılmaması bölgenin en önemli sorunudur; turizmin de bir sorun olarak karşımıza çıkmasına neden olmaktadır. Bu nedenle her şeyden önce koruma odaklı planlamanın yapılması; bölgeyi çirkinleştiren ve özelliğini yitirmesine neden olan kaçak yapılaşmanın engellenmesi gerekmektedir. Bunun için bütüncül bir imar planı ile yerel dokunun ve

yaylacılık faaliyetlerinin turizm sürecine dahil edilmesi sağlanabilir. Bölgenin geldiği nokta göz önünde bulundurulduğunda özellikle bölgeye aykırı yapılaşmanın önüne geçmeye yönelik çalışmaların üzerinde daha fazla durulması gerekiyor diye düşünüyorum.”

KAMU2 süreci planlama, eğitim ve işbirliği vurgusuyla değerlendirmiş ve öneri getirmektense bölgedeki sorunlara yönelik yapılan çalışmalardan kısaca bahsetmiştir; “Mevcut durumun tek eksiği plansızlık. Doğayla bütünleşmiş kültürel öğeleri de koruyan ve sürece dahil eden uzun dönemli bir planlama lazım. Bir kötü örnek imaj zedelemeye yeter, Ayder’de bu örnekler birden fazla. Diğer yandan kişileri de yüreklendiriyor, kötü bir binanın varlığı başka kişilerin de benzer yapılar yapmasını kendisinde hak görmesine neden oluyor. Kaçak binalar bu şekilde arttı bölgede. Bunlar bölgenin altyapısına da geleceğine de zarar veren durumlar. İşletmelerin nitelikli ve hijyenik olması lazım. Bu anlamda işletmelerin de eğitime ihtiyacı var, nitelikli elemana ihtiyaç var. Nasıl hizmet edilmesi gerektiği konusu bölge için büyük bir eksik. İşletmelerin bilinçlendirilmesi, derneklerle daha aktif işbirliği gerekiyor.

Yaz döneminde bölgeye 35.000 kişi geliyor günlük. Bu durum da işletmelerin iştahını kabartıyor ve daha çok kazanmak istiyorlar. Bu durum işletmeleri büyümeye sevk ediyor, böyle olunca da bölgede iç içe geçmiş yapıların ortaya çıkmasına ve görüntü kirliliği oluşmasına neden oluyor. Bunun için imar planı hazırlandı, fakat uygulama imar planında 2007’den beri pek bir şey yapılmadı. Son dönemde bölgenin turizmine, daha doğrusu düzenlemelerine önem verilmeye başlanmasıyla düzenlemeye gidilmeye çalışıyor. Ayder’de milli parklar, belediye, çevre şehircilik söz sahibi; birlikte yürüttüğümüz proje var. Hayata geçtiği takdirde yol sorunu, otopark sorunu ve konaklama işletmesi yoğunluğu gibi sorunlar çözülmüş olacak. Alınan tedbirlerin uygulamaya koyulması ve sıkı denetimlerin getirilmesiyle bölgenin iyi hale getirileceğine inanıyorum.”

KAMU3 bölgeyi eksiklikler üzerinden değerlendirmiş ve çözüm önerilerinde bulunmuştur. Bölgede turizm ve eko turizm anlayışının olmaması, kaynak yetersizliği, kaçak yapılaşma, atık yönetimi gibi konular üzerinden sorunlar ve çözüm önerilerini ele almıştır; “Ayderdeki turizm halkın elinde; aile işletmeleri. Hizmet kalitesi oldukça düşük, nasılsa bir kere gelecekler anlayışı hakim; hak edilmeyen bir pahalılık var.

Burada ekoturizm yok; aslında hiçbir anlamda doğal turizm de yok. Bundan kastım burada insanların normal yaşantılarına devam ettikleri, evlerinin bir odasını misafirlere açtıkları, sosyal yaşamlarını, evlerini, mutfaklarını paylaştıkları bir turizm modeli yok burada ki bence olması gereken bu.

Buraya turizm anlayışını getirmek gerekiyor, burayı gerçek anlamda bir turizm destinasyonu haline getirmek gerekiyor. Bunun için de alternatif turizm türleri ile insanları burada tutacak faaliyetlerin oluşturulması şart. Buraya gelen insanlar aktivitelerden faydalanabilmeliler. Burada sadece Fırtına deresi ve Ayder yok; diğer yerleri de koruyarak turizme dahil etmek gerekiyor.

Turizmin etkisinin büyük olmasının nedeni buranın nüfusuna göre genel merkezi bütçeden buraya kaynak aktarılıyor. Buranın nüfusu 6000-6500 civarında, burası yoğun dönemde 600.000 kişi ağırlıyor ve yerel yönetimlerin de gücü bu kişileri ağırlayacak altyapıyı sağlamaya yetmiyor. Çünkü buraya kaynak gönderilirken nüfusa bakılıyor, yönetimler diyor ki senin nüfusun 6500 civarı, ben sana bu nüfusa yetecek kaynak göndereceğim. Ama belediyenin hizmet verdiği insan sayısı 600.000'i buluyor, belediyenin de kaynakları bu kadar insana hizmet vermeye yetmiyor. Ne olabilir? Bu tür turizm faaliyetlerinin olduğu bölgelerde devlet pozitif ayrımcılığa gidebilir. 600 nüfusa yetecek kaynak ile 600.000 turist ağırlıyorsunuz bu ilçede, örneğin buranın temizliği nasıl oluyor.

En büyük kötülüğü söyleyeyim size, bu kadar büyük bir orandan bahsettim. Bizim Ayder'de hala arıtma sistemimiz yok. Bu ne demek? 600.000 insanın pisliği dereye akıyor demek, bu deredeki canlıların yaşadıkları yerler bu şekilde kirletiliyor demek. Bu önlenemez. Çok teknolojik şeyler var, çok iyi sistemler, teknolojiler var bunun için. Biyolojik arıtma sistemleri çıkmış, bu önlenemez. Ama bence en önemlisi Ayder'in bu çirkin mimarisine karşı bir önlem, müdahale yapılmalı. Bununla ilgili belediyenin imar çalışması var, ama bu yasalarla burası korunmaz. Bakın 10 sene geçsin yine bir şey olmaz. Ben dediğim gibi aksayan bir taraf var. Yaylalarda apartmanlar var, gidin birçok yerde kaçak yapılaşma var. İllerin yıkım işleri müdürlüğü olacak, bu işlerden onlar sorumlu olacak, benim fikrim bu.”

KAMU1 kendi yürüttükleri çalışmalar üzerinden sorunlardan bahsetmiştir. Değindiği sorunlar geleneksel mimarinin bozulması, doğayla uyumdan uzaklaşılması, plansız yapılaşma, sürdürülebilir turizm kalkınması için teknik altyapının kurulamaması olarak

özetlenebilmektedir. Çözüm olarak ele alınan başlıklar etkin işbirliği, doğayla uyumlu yapı karakteri ve bütüncül planlama yaklaşımı olarak özetlenebilmektedir; “Ayder Yaylası’nda hava fotoğrafları kullanılarak yapılan değerlendirme sonucunda milli park kapsamı içerisinde bulunan Ayder’de son 35 yıl içerisinde ev sayısında %95 gibi önemli bir artış olduğu belirlenmiştir. Eski yerleşim dokusunun geleneksel mimari anlayışı içerisinde doğa ile uyumlu bulunurken, yeni yapılmış olan evlerin ise büyük oranda tamamen betonarme yapım tekniğinde geleneksel yapım karakterinden uzak olarak plansız bir şekilde yapılaştığı tespit edilmiştir. Doğal kaynakların akılcı kullanımı ve sürdürülebilir yönetimi için yeterli altyapının kurulmadığı ve birçok kurumun denetiminde olan Ayder Yaylası’nın kurumlar arasındaki diyalogun ve işbirliği ortamının oluşturulması güçlü bir altyapıya ulaşması ve ulaştırılması gerekmektedir. Eğer Ayder Yaylası’nın eko turizmin çekim noktası haline getirilmesi bölgenin vizyonları arasında yer alıyorsa, bu beklentinin öncelikle doğal yapının korunması, yapılacak her türlü yapılaşmanın üst plan kararları doğrultusunda doğal yapı karakterini de dikkate alacak şekilde, parçacı yaklaşımdan çok bütüncül bir yaklaşımla ele alınarak değerlendirilmesi gerekmektedir.”

Sivil Toplum Kuruluşlarının bu süreci değerlendirmeleri genelde kuruluşların kuruluş amaçları ve faaliyet alanlarına göre şekillenmiştir. Buna göre STK5, STK7 ve STK6 bölgede turizmin etkinleştirilmesine yönelik sorun ve önerileri ele alırken; STK1 ağırlıklı olarak STK3 ise tamamen ekolojik etki ve koruma ile ilgili görüş bildirmişlerdir.

STK5; “Doğaya önem veren ve bölgede faaliyet yürütmek isteyen insanların önünü açmak lazım, kaçak yapılara yönelmelerini engellemek, destek olmak lazım.

Kamu ve sivil toplum kuruluşları işbirliği yapmalı ve denetim bu sayede sağlanmalı ve cezaların da uygulanması gerekmektedir. Denetim ve yaptırımların da bağımsız, bireysel ilişkilerden bağımsız olarak yürütülmesi gerekmektedir.

Hızlı kaynak tüketimine bağlı olarak, bu öğeleri sürece dahil edebilecek planlamaların yapılması ve uygulamaya konması gerekiyor. Yayla yaşantısını turizm kaynağı yapmak lazım. Bu toprakların kültürü kendine has, fakat bunu tanıtacak hiçbir girişim yok. Gelen turistlere kültürün farklılığını göstermeyi hedefleyen hiçbir girişim yok; bölgeyi bilmeyip sadece Ayder’e gelenler için Ayder o yokuştan ibaret, tabii Çamlıhemşin belki de Rize de öyle. Diğer bölgelerimizde olduğu gibi kültürümüzü, müziğimizi, kıyafetlerimizi,

geleneklerimizi, yaşam tarzımızı gösterecek girişimlere ihtiyacımız var. Aklıma gelen en basit örnek de burası ile ilgili bilgi sağlayacak kültür gecelerinin yapılmaya başlanması; insanların bir daha gelmeyi istemelerini sağlamamız gerekiyor.

Turizme sadece konaklama olarak bakmaktan vazgeçerek, tanıtım yönüne de ağırlık vermemiz gerekiyor. Kültürümüzü, tarihi eserlerimizi, doğamızı turizmle birlikte nasıl koruyabiliriz buna odaklanmamız gerekiyor. Bizde sadece maddi odaklı girişimler var; bu da olmalı tabii ki para kazanacağız ama bütüncül düşünmeyi de öğrenmeliyiz.

Toplu taşıma ve/veya hibrit arabaların bölgede taşımacılığı sağlaması gerekmektedir. Yukarıdaki yaylalara araç çıkartmamak gerekiyor.

Kendi standartlarımızı kendimizin belirlemesi gerekiyor, bize de gereken ekolojik bir destinasyon. Bu destinasyonu da tüm girdileriyle birlikte sağlamamız, farklılığımızı bu şekilde yaratmamız gerekmektedir.

Sadece çevreye olan etkileri bazında değil, müşteriye davranma ve hijyen konularında da denetim eksikleri mevcut. Bunu sağlamanın yolu çok da fazla denetimden geçmiyor gibi geliyor bana, işletmecilere iyi hizmet nedir bunu öğretmek ve benimsetmek gerekmekte, geleceğlerinin buna bağlı olduğunu göstermek gerek. Bunun için ise öncelikle bölgenin düzenlenmesi ve bölgenin doğasına ve kültürüne uygun planlamaların yapılması gerekmektedir.”

STK7 cevaplarını sorunlar ve öneriler olarak sıralandırmayı tercih etmiştir. Görüşme esnasında öncelikle sorunlardan bahsetmiş sonrasında bahsettiği her soruna uygun kendi girişimlerinden ve başka çözüm önerilerinden bahsetmiştir. Verilen cevabın uzunluğuna bağlı olarak cevaplar takip etmenin kolaylaştırılması açısından alt başlıklara ayrılmıştır. Buna göre sorunlar fiyat standardizasyonu eksikliği, trafik, denetimsizlik, kısa turizm sezonu, tanıtım yapılmaması, niteliksiz planlama olarak sınıflandırılmıştır.

Sorunlar

Fiyat standardizasyonu eksikliği; STK7; “Talep çok büyük. Giderek de büyüyor. Fiyatlarda dürüstlük yok maalesef, fırsatçılık var biraz. Küçük hesaplar peşinde yerel işletmeciler. Şu olabiliyor; şöyle bir örnek anlatıldı; işletme sahibinin biri yer olmadığı halde bir kanepeyi

göstermiş 500 TL'ye bir kanepa kiralamış. Bu insan evine döndüğünde sadece kazıklandığından bahseder. İşletmeden bahsetmez, ayder diye anlatır anlatan, işletmecilere bunları söylüyoruz, kötü işletmecileri sizin ayıklamanız uyarmanız gerekir. İşletmelerin yaptığı destinasyon imajını zedeler.”

Trafik; STK7; “Trafik sorunu da ciddi bir problem, şehir gürültüsünden kaçan insanlar gelip ayderde trafik sıkıntısı yaşıyorlar. Bu da gelişin tekrarlanmasını engelleyen bir diğer sorun.”

Denetimsizlik; STK7; “Bölgede denetim mekanizması yok. Sosyal kültürel etkileri nelerdir incelenmiyor. Ekonomik etkileri sadece kaç turist geldiğine bakılıyor. Kaçak yapıların olması devletin bölgede ekonomik değerlendirme yapmasına da engel. Normal şartlarda sezonluk fiyatlar, fiyat dalgalanmaları raporlanmalı, fakat bu bölge için bu durum söz konusu değil. sadece gelen turist, kaç yerli kaç yabancı bunlara bakılıyor.”

Kısa turizm sezonu; STK7; “Bölgede turizm sezonunun kısa olması işletmecilerin saldırgan olmalarına neden oluyor.”

Tanıtım yapılamaması; STK7; “Ayder'deki işletmeler genel olarak küçük işletmeler olduğundan tanıtım bütçeleri yok.”

Niteliksiz planlama; STK7; “Doğu Karadeniz master planı var mesela her şey yazılmış, ama atıkların ne olacağından kimse bahsetmiyor.”

“Yapılan planların sadece maddi boyutlu olması da büyük eksiklik, bu bölge doğasıyla var olan bir bölge. Bu nedenle doğaya olan etkilerinden bahsedilmek durumunda, planlamaların sürdürülebilir olmamalarının başlıca nedeni de bu aslında. Bizde kaynak koruma, kaynak yönetimi gibi durum yok. Başka bölgeleri bilmiyorum, ama burada yok. Bu büyük bir risk.”

Sürdürülebilir turizm kalkınmasının anlaşılammış olması; STK7; “Sürdürülebilirlik kavramını çok kullanıyoruz ama içeri dolduramadık uygulamada. Biz çok kafa yoruyoruz bu işe, japon kalkınma ajansı ile işbirliği protokolü de vardı. Birçok uzmanımız japonyada ekoturizm, sürdür. Turizm, atık yönetimi, yerel ürün pazarlaması gibi konularda eğitime de gitti. Yapmak istiyoruz bir şeyler fakat planlamada temel atılmalı, yazılı planlamalar var evet sürdürülebilir turizm kalkınması kabul edilmiş. Fakat uygulamada da bu perspektifte hareket

edilmesi gerekiyor. Olmayan şey bu. Bizim sunabileceğimiz en önemli kaynak doğa, turizm de dönüşümlü olarak doğayı koruyacak en önemli girişim.”

Öneriler

Trafik; STK7; “Örneğin, Ayder’e özel araba çıkmaması, toplu taşımanın bölge için zorunlu hale getirilmesi durumunda gelen turistlerin de muhalefet etme şansı ortadan kalkar. Her sorunun çözümü var önemli olan işbirliği, katılımcı olmak.”

Denetimsizlik; STK7; “Bunun varolabilmesi birlik beraberliğe bağlı, şeffaflığın olması, dürüst fiyatlandırmanın sağlanabilmesi de birliğe bağlı. Örneğin sunduğumuz yatırım havuzu olayı da bu nedenle kabul edilmedi, edildiğinde Ayder’in cirosu ortaya çıkacaktı, havuza ne kadar para koyulacağı belli olacaktı ve bu durum istenmedi.”

Devletin de denetleme mekanizması olması lazım. Burası milli park şu rehber olmadan burada gezemezsin iradesinin sergilenmesi gerekli. Şu anda bu yok, her isteyen her istediği yerden her istediğini yapabilir.”

Kısa turizm sezonu; STK7; “Ayder’e her şeyden önce 12 ay turizm bilincinin gitmesi gerekiyor, insanlar bilse ki Ayder 12 ay açık zaten gelir. Örneğin sezon dışı gitmek istediğinizde gelecekseniz önceden haber verin yiyecek ayarlayalım deniyor. O da bizi tanıdıklarından. Ne olacak bir muhlama yaparsınız yeriz diyoruz, peynirimiz yok diyorlar. Yayılda işletmelerin peyniri yok. Bu zihniyette turizmin 12 ayda olmadığını gösteriyor. Haliyle gelen turist hizmet alamayınca bir daha gelmiyor. Turizmin 12 aya yayılmasıyla ilgili bir pazarlama da yapılmadı açıkçası hiç.”

Yapılacak bir şeyin olmaması insanların uzun kalmamasına neden oluyor, faaliyetlerin çeşitlenmesi şart. Katır turu, bisiklet turu, trekking alanları, patikalar vs. yatırımcıların da bunları düşünmesi şart, projeler yazılıyor ama uygulayıcı birimlerle girişimcilerin de bu fikirlere sahip çıkması gerekiyor. 12 aya çıkması için öncelikle kişilerin zihniyetinde 12 aya çıkarmak, alternatif faaliyetler geliştirmek ve pazarlama yapmak gerekiyor. “

Tanıtım ve standardizasyon; STK7; “Rize tanıtım komisyonu ve yeşil çay sembolü fikirlerimiz vardır; bunun için bizim önerimiz bir tanıtım birliği kurulması yönündeydi, işletmecilerle işbirliği halinde olarak bölgenin tanıtımı ve gerekli yatırımların yapılması için

bir yatırım havuzu fikri sunduk, fakat sıcak bakılmadı. Şu sembolü gördüğünüzde şu standartta hizmeti alırsınız. Bu sayede Türkiye’de de farklılık yaratılır ve merak uyandırır tanıtılır. Şikayetler de öne alınır, denetim de olabilir. Çok daha etkin bir sistem kurulmuş olur. Bu sisteme kamu girdiğinde bürokrasi de giriyor, yönetimde kamu olmaması lazım. Her değişen yönetimle kurumların turizm danışmanlıkları da politikaları da değişiyor.”

Jeotermal; STK7; “jeotermal tesis konusunda iyileştirilmeye gidilmesi ve mümkünse yeni jeotermal kaynakların bulunması bölge için önemli gelişmeler olurdu. Tek bir kaynakla jeotermal bölge ilan edilemiyorsunuz. Bizim bölgemizde de böyle noktalar var, buralarda sondajlar yapılarak bu bölgelerde tesisleşmenin sağlanması gerekiyor. Bundan önce mevcut kaplıcanın iyileştirilmesi gerekiyor.”

STK2 bölgede var olan uygulama yanlışlarından ve işbirliği düzeyinden bahsetmiştir; “Önceden de belirttiğim gibi sivil toplum kuruluşlarını dinlemiyorlar; bizim söylediklerimiz hep havadan kalıyor.

Alan kılavuzluğu diye bir olay var bölgede, çok da yerinde bir girişimdi, fakat ölü doğdu denebilir. Alan kılavuzu olarak eğitim alan hiç kimse bu olayda görev almış değil. Amaç dağa çıkan kişileri bir bölgeden başka bir bölgeye sağ salim ulaştıran, bölgeyle ilgili bilgi veren, bölgede nasıl davranmaları gerektiğini, kısacası bölgeyle ilgili rehberlik eden kişileri adından da anlaşılacağı gibi. Fakat amacına ulaşamadı bu girişim. Bu girişime turizm yönüyle baktığınızda dağa çıkmak bedel karşılığındadır elbette, ama bunun altyapısının sağlanması şart. Şu an Ayder’e girerken alınan para gibi bir yerde kalmamalı, Ayder’de de girişte para alınmıyor fakat paraların nerelere gittiği belli değil.

Her yıl bölgede Ayder Kaçkarların en üstüne çıkış kapısı; bu sene tüm illerden ve uluslararası katılımcılar oluyor. Haliyle bölgeyi ve Ayder’i görüyorlar, ama ilk başta bahsettiğim olay şu; Ayder’i çok merak eden insanları Ayder’i mutlaka görmek isteyen insanlar 2. Kez gelmek istemediklerini söylüyorlar giderken, memnun edemiyoruz misafirleri. Hayalimdeki ayder başkaydı diyorlar, bu da bizi üzüyor.

Bölgenin geleceği, eğer bilinçli olarak yönlenecekse kesinlikle turizmle olur, kentimiz sanayi kenti değil; tarım kenti ve oldukça yoğun bir turizm potansiyeline sahip. Neden sahip? 19.56. Türkiye’nin dışında birçok ülkede olmayan buzul göllerimiz var, hala kimselere

göstermemişiz, 100 küsür buzul gölümüz var. Türkiye’de 4. Olan Kaçkar var, zorluk derecesi yüksek olan Verçenik var. Bölgede turizmin çeşitlenmesi şart, turizmi oluşturan kalemlerden köprüler var, bunlar için oluşan bir tur yok. Şelaleler için bir turizm yok. İlimi dışın da birçok ilde bizim dökülen su dediğimiz suya başkaları şelale diyor, biz elimizdekilerin kıymetini bilmiyoruz. Kültürel öğelerin de dahil edilmesi gerekiyor. Bölgede varolan konaklar, Rize mimarisi olarak oluşmuş. Bunun devlet gücüyle el atılıp elden çıkmasını, yıkılmalarını engellemek lazım. Gelecek nesle belki de çoğu elde çıkmış olacak, sebebi de şu; nesilden nesle konak sahipleri arttığından sahiplenilmiyor, tamir edilmiyor. Bu nedenle yıkılıyor.

Sıcak su kaynaklarımız mevcut, önemliler de. Hak ettiği önem verilmiyor gibi. Doğal kaynakların yanında genel olarak il bazında düşüncecek olursa kruvaziyer turizmle bir bağlantı oluşturulabilir. Fakat bunun için altyapının oluşturulması gerekiyor. Bu da bize has sanıyorum, altyapıyı oluşturmadan üstyapıdan işe başlıyoruz. Bir çalıştayda yine bu konudan bahsedildi, bir anda Rize’ye gemiyle 4000-5000 kişi Rize’ye indiğinde insanların en basit tuvalet ihtiyacı bile karşılanamaz şu durumda, fakat kruvaziyer turizmin olabilirliği tartışılıyor. Bu mesela hiç düşünülmemiş. Ben bir liman yapsam, mendirek koysam, bu iş çözülür zannediyorlar. Altyapı çok önemli.

Turizm çeşitliliği içerisinde göllerimiz, konaklarımız, köprülerimiz, şelalelerimiz, dağımızla tarımın yanında il bazında gelişim için turizmin çok iyi planlanması gerektiğine inanıyorum. Bu sayede bölgeye ciddi kalkınma sağlanacaktır. Tarım ürünlerinin de turizme dahil edilmesi gerekli, fakat sanırım o sonraki süreç. Biz çayı bile yeni yeni keşfediyoruz çünkü.”

STK6;“Turizmin 12 aya yayılmasının sağlanması lazım, öncesinde de söylediğim gibi altyapı sorunlarının çözülmesi bu durumda ilk adım olmalı. İnsanlara buraya geldiklerinde vakit geçirecekleri uğraşlar sağlamak lazım, gece de vakit geçirilebilecek alanlar olması lazım. İnsanlar gece yürüyüş yapmak istiyorlar mesela, fakat yapabilecekleri bir ortam yok. Bunun için biz bir mahalle projesi yapmıştık, sanal bir mahalle kurmuştuk. Yapılabilecek turizm faaliyetlerinin olduğu bir projeydi, asıl yapmamız gereken burada var olan yaşam şeklinin insanlarca tecrübe edilmesinin sağlanması aslında, bu sağlandığında özgün bir destinasyon elde etmiş oluruz.

İnsanların dinlenebilecekleri yerlere ek olarak, sosyal aktivitelere katılabilecekleri, yaşamı tecrübe edebilecekleri, doğayla bütünleşecekleri bir ortam oluşturulmalı. Köy yaşamı nedir, yaylada neler yapılır bunları insanlara göstermemiz lazım. Bölgedeki müzik kültürü, yeme içme kültürü, gelenek görenekler turizme dahil edilmelidir. Bu sayede de yerel yaşamın korunmasını da sağlayabiliriz. Kültürel ve sosyal öğelerin varlığını sağlayabiliriz. Bu bölgenin en önemli eksikliği bu. Bizde doğa var, fakat tecrübe edilemiyor. Bunların var olabilmesi de bu vizyondaki kişilerce yerel halkla, işletmelerle işbirliği halinde olan uzmanlarca yapılan köklü bir turizm planlamasıyla mümkün olabilir.

Farklı mevsimlerde de insanların buraya gelmesini sağlayacak bir markalamaya ihtiyacımız var. Doğayı, köy kültürünü tecrübe etmek isteyenler için ayrı, dinlenmek isteyenler için ayrı, macera turizmi için gelmek isteyenler için ayrı girişimlerde bulunulmalı. Farklı turist tiplerine farklı şeylerin sunulması sağlanmalıdır. Ticaret odası olarak sıkıntıları misafirlerden öğrenmeye çalışıyoruz. Genelde hizmet yönünden çok şikayet oluyor; durumu düzeltmek için kimse ne yapılması gerektiğini bilmiyor. Gerçek anlamda bölgede eğitime ihtiyaç var; fakat eğitim sunduğumuzda da işletmelerden katılım olmuyor derken her şey sadece dilde kalıyor.”

STK1 bölgenin statü sorununa değinmiş ve ortaya çıkan kaçak yapılaşma sorunu ile bölgenin korunamamasını da buna bağlamıştır. Çözüm olarak ele aldığı öneri ise etkin işbirliğinin sağlanması yönündedir; “Buradaki sorun planlamaların ezberden yapılıyor olması ve ayrıca yapılan planlar hiç uygulamaya geçmiyor. Ayder 7 kocalı Hürmüz; Sit alanı, Milli Park sahası, Belediye mücavir alanı, turizm merkezi, ormanlık alan; birçok niteliği var. Tamam bunu da kabul ediyoruz; milli parksa milli park gibi muamele görsün, sit ise sit alanı gibi, ya da turizm merkezi mi o zaman turizm merkezine çevirin. Hiçbiri yapılmıyor, ne korunuyor ne yatırıma izin veriliyor. Böyle olunca da insanlar kaçak yapıya yöneliyorlar. Koruma işinden de çok anlamadıkları ortada.

Burada yapmamız gereken tek şey birbirimizi dinlemek ve birlikte hareket etmek. İnsanların çekinceleri var, birçok şey ile ilgili bilgisi de olmayabilir. Bu bölge bizim, eksiklerimizi birlikte tamamlamamız, bu bölgeyi birlikte güzelleştirmemiz gerekiyor.”

STK3 bölgedeki doğal ve kültürel tahribat üzerinden turizm yorumuna gitmiş ve bölgede uygulanması gereken turizmin bölgeyi korumaya yönelik olması gerektiğinden bahsetmiştir;

Bölgenin doğal ve yaşamsal varlıklarına, sosyokültürel değerlerine dokunulmamalı, geri dönüşümsüz zararlar verilmemeli, ekosistemin bozulmasının önüne geçilmeli. O bölgelerde doğal yaşam alanlarını oluşturmuş insanlarla birlikte, ekosistemin içerisindeki canlı yaşamın bütüncül etkileşimleri değerlendirilerek, suyuna-havasına, börtü böceğine saygı göstererek planlamalar yapılması gerekmektedir; buralar bu zenginliklerle anlamlı.

Özel Sektör paydaşlarının Çizelge 5.17.'de özet olarak sunulan görüşleri aşağıda cevaplardan direkt alıntılarla sunulmuştur.

KON4; “Bölge ciddi yoğunluk ve kirlilikle mücadele ediyor; altyapı yoğun turist ziyaretlerini karşılayacak düzeyde değil. Bu gibi girişimlerin olması gerekiyor, aksi takdirde uzun dönemde ciddi görüntü kirliliğine doğa kirliliği de eklenecek ve bu bölgede sunabileceğimiz pek bir şey kalmayacak insanlara.

Burada da sorun şu ki denetimlere dahil olan kişiler doğa turizminin ne olduğunu bilmiyor. Konuda bilgi sahibi kişilerin oluşturduğu planlamalar dahilinde denetimler yapılmalı ve yaptırımların olması gerekiyor. Müşteri şikayetleri üzerine çözümler üretiliyor, halbuki düzenlemelerin turisti çeken öğeleri korumaya yönelik olması gerekmekte; yani müşterilerin şikayetine hiç oluşmaması gerekmekte. Bu türlü çok da bir fayda sağlamıyor.

Yerel insanın sürece çok dahil olduğu bir süreç yok aslında. Gelenlerin kalış süreleri kısa olduğundan yerel halkla kaynaşma fırsatı yakalayamıyorlar.

İnsanların dinlenebilecekleri yerlere ek olarak, sosyal aktivitelere katılabilecekleri, yaşamı tecrübe edebilecekleri, doğayla bütünleşecekleri bir ortam oluşturulmalı. Köy yaşamı nedir, yaylada neler yapılır bunları insanlara göstermemiz lazım. Bölgedeki müzik kültürü, yeme içme kültürü, gelenek görenekler turizme dahil edilmelidir. Bu sayede de yerel yaşamın korunmasını da sağlayabiliriz. Kültürel ve sosyal öğelerin varlığını sağlayabiliriz. Bu bölgenin en önemli eksiği bu. Bizde doğa var, fakat tecrübe edilemiyor. Bunların var olabilmesi de bu vizyondaki kişilerce yerel halkla, işletmelerle işbirliği halinde olan uzmanlarca yapılan köklü bir turizm planlamasıyla mümkün olabilir.

Farklı mevsimlerde de insanların buraya gelmesini sağlayacak bir markalamaya ihtiyacımız var. Doğayı, köy kültürünü tecrübe etmek isteyenler için ayrı, dinlenmek isteyenler için ayrı,

macera turizmi için gelmek isteyenler için ayrı girişimlerde bulunulmalı. Farklı turist tiplerine farklı şeylerin sunulması sağlanmalıdır.”

RES4; “İmar planına ihtiyaç var; hala lavabo atıkları dereye akıyor. Ciddi bir atık sorunumuz var. Alternatif bir yola ihtiyaç var. Altyapı sorunlarının çözülmesi gerekiyor; gelen insan arttıkça altyapı sorunu da artıyor tabii. Kamu desteği gerekiyor bunun için de. Bölgedeki çarpık yapılaşmaya karşın bölgenin kendine has mimarisinin ve mutfağının korunması, yerel ürünlerin tüketimi, kanalizasyon ve çevre kirliliği sorunu, atık yönetimi, otopark gibi sorunları var bölgenin. Altyapı eksik. Giderilmediği takdirde bugün olan sorunlar daha da artar ve bir gelen bir daha gelmez bölgeye; bu da oldukça büyük bi problem. Örneğin gelen insanlar buraya doğası için, sakinliği için geliyor; fakat burada trafik sorunu yaşamalarına neden olursanız bir daha gelmek istemeyecektir ki örneklerini gördük ve görüyoruz.”

KON1; “Doğu Karadeniz’de turizmi 3 aylık görüyorum; Trabzon-Rize-Artvin. Bu 3 destinasyon birbirinden ayrılırsa süreç topallar. Bir bütün olarak düşünerek planlamalar yapılmalı. Fakat şimdi sadece Ayder ve çevresi için konuşacaksak, bölgenin mevsimsel güzellikleri üzerinden pazarlama yapılması gerekmektedir. Örneğin teleferik projesi; bu sayede kışın kayak yazın da gezme amaçlı kullanılacak. Bu girişimle turistlerin bölgede daha uzun kalmaları da sağlanacaktır. Diğer yandan Rize havaalanının yapılması bölgeye ulaşımı kolaylaştıracağından etkisi olacak diye düşünüyorum. 12 ay turizm olabilmesi için özel sektör neler yapmalı? Biz gelen turistlere farklı yerlerini göstermeliyiz bölgenin. Örneğin küçük geziler ayarlanabilir. Bu geziler esnasında bir gün Ayder merkezde kahvaltı sunuluyorsa akşam yemeğine yüksek bir köye çıkarılabilir misafirler. Veya gün içerisinde diğer yaylalara da geziler düzenlenebilir. Bunun için de gelen insanların kalmasını sağlamak lazım, bunun için de reklam etkin yapılmalıdır. Tanıtımla insanların bölgeyi merak etmeleri sağlanmalı. Farklı mevsimlerdeki güzelliklerini göstermeliyiz, kışın da bölgeye gelmeleri için müşterilerimizi teşvik etmeliyiz.

Söylediklerime ek olarak sorumluların uzmanlarla anlaşarak bölgedeki işletmelere işletmecilik ve çevre ile ilgili eğitim sağlamalı. Kısa dönemli düşünmek bölgede yaygın bu nedenle de hizmet standardı yok; bu durumun getiri ve götürülerinin görülmesi gerekmekte ve işletmeciler uzun dönemli düşünmeye sevk edilmelidir.”

RES3; “Kaçak yapılaşmaya bağlı hizmet kalitesi düşük. Bir de yakın zamanda Araplar gelmeye başladı buraya, biz de müslümanız, onlar da ama birbirimizden çok farklıyız. Ne istediklerini anlayamıyoruz; yemek kültürümüz, sofrada adabımız farklı. Sanırım bu nedenle onları pek memnun edemiyoruz. Ayrıca burada fiyat standardizasyonu yok, nabza göre şerbet veriyor herkes; bu da sanırım turizm veya işletme bilgisinin eksikliğinden kaynaklanıyor.

Çok başlılık ve denetimsizlik; Milli parklar, sit kurulu, belediye sorumluluğunda ama kimse caydırıcı bir şey yapmıyor. Binalar tamamlandıktan sonra ceza veriliyor; ya para ya da yıkım cezası. Para zaten yüksek bir meblağ olmuyor kazanılan yanında, yıkım cezaları da uygulanmıyor derken böyle iç içe geçmiş yapılardan oluşan bir yer haline geldi Ayder. Kimse tam sorumluluk almadığından ve mekanizmalar kişiye göre şekillendiğinden düzeltilemiyor

Doğal yapının bozulması; Yabancı turist olarak en fazla Araplar geliyor buraya, kendi ülkelerine kıyasla burası çok yeşil olduğu için henüz bir olumsuz etkisini görmedik doğayı bozmanın; ama yerli turist geldiğinde beğenmiyor burayı. Bunun farkındayız, bir daha gelmeyeceklerini söylüyorlar. Böyle devam ederse tahribat devam edecek ve elimizde sadece arap turistler kalacak; kaybettiklerimizin çok farkında değiliz çünkü. Yeşili tamamen yok edip, burayı betonlaştırdığımızda da onlar da kendilerine gidecek başka yerler bulacaklar.

Altyapı eksiklikleri de mevcut; çöplerle veya giderlerle ilgili ihtiyacı karşılayan bir düzenleme yok örneğin, burada trafik de doğasıyla turizm yapmaya çalışan bir yer için çok fazla.”

KON2; “17-18 Yürüyüş yolları, aydınlatma yaylada hala var olan yayla evlerinin belki restorasyonu ve bu yayla evleri arasında yürüyüş parkurları olabilir gelen misafirlerin yayla yaşantısı konusundaki meraklarını kısmen giderecektir. Organik sebze bahçeleri bunları görmek gelen her misafiri fazlasıyla tatmin edebilir. Bunların dışında bölgede bence ciddi yatırım eksikliği mevcut turizm anlayışı irili ufaklı 40 kişilik veya 50 kişilik tesislerle yeterli derecede destek alamaz sanırım ciddi tesisler ciddi yatırımlarla bölgenin kalkınmasında ve turizm konusunda bölge insanının bilinçlenmesinde etkili olacaktır. Tabi bölge yapısına

mimarisine zarar vermeden yapılabilecek yatırımlar, bölgenin bir diğer eksiği aktivite eksikliği bu konudaki yatırımlar da etkili olacaktır.

İnsanların sabah kalktıklarında kendi organik yiyecekleri ile yapabilecekleri kahvaltı bana göre tarif edilemez. Bunların dışında futbol kulüplerinin kamp dönemlerinde kullanabilecekleri bir doğaya sahip olmamız alternatifler içerisine eklenebilir.

Bence tesislerimiz hem kapasite hem bilgi açısından yeterli değildir. Bu nedenle bölgeye gelecek yüksek kapasiteli oteller gerekiyor burada bahsettiği bölgenin doğallığına zarar verecek şekilde değil. Ancak bu tesisler yaşamak için bölgeyi geliştirip korumak zorunda kalacaklardır bu sayede verdikleri hizmetin kötü olabileceği düşünülemez bu sayede bölge insanı biraz daha kendi şeklinde turizm yapmaya yönelecektir. Bana göre bölgemiz için kanayan yarası olan sit kurulu var. Sit kurulunu bölgeniz sit ilan edilmesi ardından bölge için yapmış olduğunu iddia ettiği korumayı ben görebilmiş değilim. Bununla birlikte ceza alma korkusu ile insanlar bir mimari yapı değil göze hoş görünmeyecek gece kondu vari tesisler yapmışlar bu da bölgenin eski doğallığını zaten bozmuş durumdadır.

Ayder ve çevresi için sürdürülebilir turizm süreci bölge insanının ve esnafının sürdürülebilir turizm konusunda bilinçlendirilmesi ile turizm anlayışının kısa vadeli olamayacağı konusunda bilgilendirilebilmesi ile sağlanabilir. Bu bilgilendirme direk örneklerle anlatılmalıdır. Bu bilgilendirme için tabiki bu konuda bilgi sahibi kurum ve kuruluşlarla irtibat halinde olunmalıdır bu konuda çevre iller ve ülkelerden örnekler sunulabilirse bu daha da faydalı olacaktır.”

S2; “Planlama Ankara’da masa başı işlemlerle yapılmamalı araziye çıkılmalı yerel yapılar ile el ele omuz omuza fedakarca yapılmalı yapılan işler yaptık demek için yapılmamalı asgari faydaları iyi hesap edilmeli siyasi etkenlerden uzak tutulmalı; aslında yapılması gereken çok basit; bölge doğasına, vahşi yaşamına zarar veren her türlü yatırımdan uzak durmak.”

Akademisyenlerin Çizelge 5.17.’de özet olarak sunulan görüşleri aşağıdaki cevaplarından elde edilen direkt alıntılarla sunulmuştur.

AKA2; “Ayder ve çevresi için doğanın ve kültürün korunmasına bağlı turizmin sürdürülebilirliğinden ve buna bağlı kalkınmadan bahsedilebilir. Ana turizm planına bağlı

entegre bir turizm planı yapılmalı. Sağlık ilkyardım altyapısı, kış turizmi diyoruz ama yok. Yerel kılavuzlar arttırılmalı, etkinleştirilmeli. Yemek konusuna standart getirilmeli. Sahte ürün satışı önlenmeli. Sertifikasyon/standardizasyon sürecinin hızlandırılması ve hizmet eğitiminin de bu süreçte ciddi şekilde ele alınması gerekmektedir. Birlikler kullanılmalı ve etkin yürütülmeli. Atık yönetim programı oluşturulmalı ve ortak havuz oluşturulmalı doğa koruma bu gelirle sağlanmalı. Zorunlu hale getirilmeli. İnisiyatife bırakılmamalı.

Trafik değil, kapasite üstü ziyaretçiye izin verilmesi problem, yapı stoku görsel kalite düşüşü, atık yönetimi olmaması, geleneksel mimariden uzaklaşılması, personel politikası yok, korucu sayısı ve niteliği yetersiz; milli park yönetimi bu işe gönül vermiş bilgili kişilerden oluşmalı, statü çelişkiler/çatışmalarına son vermek (koruma-yatırım), imar uygulamalarıyla ilgili çatışmalar – yıkım kararları.”

AKA1; “Mevcut doğal kaynaklar üzerine baskı oluşturacak her türlü unsurdan kaçınmak gerek. Yeşil yoldan vazgeçmek gerekiyor, bunun yerine önceden kullanılmış patikaların açılması lazım. Kuş gözlemi, yaban hayat gözlemi gibi zararsız faaliyetlerin de bölgede aktif hale getirilmesi gerekmektedir.”

Medya paydaşlarının Çizelge 5.17.’de özetlenen görüşleri kendi ifadeleriyle aşağıda sunulmuştur.

MEDYA2; “Giriş paralarına verilen tepkilerin olumsuz olduğunu biliyorum. Bir de büyükşehirlerden gelen basın mensuplarına veya buraya tanıtıma gelenlerden de alınmıyor bu paralar, çok da yardımcı olunmuyor gelenlere. Bu da olumsuz etkilenmelerine neden oluyor, bu da önemli bir neden bence buradaki güzelliklerin hak ettikleri kadar bilinmemesinde.

Aslında buranın turizminin gelişmesinde acentelere de büyük iş düşüyor; buraya ulaşımın daha kolay olması lazım. Şimdi burada turist aslında gezisine Trabzon’dan başlıyor, oradan buralara gelmek zor. Turistler, özellikle yabancı turistler bunlara çok önem veriyor. Nasıl gidilir? Güvenli midir? Bu nedenle yapılacak olan havaalanı bence tercihlerde etkili olacak. Kış turizmiyle de birleşince, yeni bir yer olması nedeniyle de ilk başlarda baya tercih edilecektir. Sonrasında gelmelerini de işletmecilerle planlamacıların çabaları sağlar, turizm işine sezonu kurtarma olarak bakmaktan vazgeçmek lazım. Böyle olduğu takdirde gelir de sağlanır, kalkınma da sağlanır turizmle diye düşünüyorum.”

6. SONUÇ ve ÖNERİLER

6.1. Sonuçlar

Ayder'in araştırma alanı olarak seçilmesinin iki temel nedeni vardır. Bu nedenlerin ilki bölgenin statü çeşitliliği, ikincisi ise Ayder'in geniş bir bölge için konaklama merkezine dönüşmüş olmasıdır. Araştırma bulguları bölümünde varılan sonuçlar mevcut şekliyle turizmin bölgeye olan etkilerinin olumsuz yönde olduğunu göstermektedir. Buradan hareketle izlenebilecek iki yol vardır; ilk yol Ayder'in turizm ve yatırım statülerinin iptal edilerek sadece koruma yönlü bir nitelik kazanması ve bölgede turizmin asgari düzeye çekilmesi; ikinci yol ise turizmin ekolojik ve sosyo-kültürel yöndeki olumsuz etkilerinin ilk aşamada asgari düzeye çekilmesinin sağlanması ve turizmin bölgenin değerlerini koruyan bir işlev yüklenmesinin sağlanmasıdır. Yakın çevresi için bir konaklama merkezi olarak kabul görmüş bir destinasyon olarak Ayder'de turizm faaliyetlerinin sona ermesi gibi bir durum şu an için mümkün görünmemektedir. Bu nedenle de sonuçlar ve buna bağlı olarak öneriler ikinci yol üzerinden sunulmuştur.

Bölgede turizmin işletmecilerin deyimiyle “günlük” yürütülmesi ve bölgenin statülerine bağlı olarak bir yetki karmaşasının yaşanması bölgenin sahiplenilmesini engellemiş ve uzun dönemli planlamaların oluşturulması ve uygulanmasına engel olmuştur. Buna ek olarak turizm sürecinde paydaşlar arası işbirliği de saplanamamıştır. Bu gibi yoksunluklar bölgede birçok olumsuzluğun görülmesine sebebiyet vermiştir. Bunlardan başlıcaları; kaçak yapılaşma, atık yönetiminin olmaması, hava ve çevre kirliliği, kalitesiz hizmet sunumu, sosyal yaşamın ve kültürel öğelerin turizmle evrilmiş olması, kısa turizm sezonu, kısıtlı turizm faaliyeti dağarcığı, turizm faaliyetlerinin bölgeye ekolojik ve sosyo-kültürel yönlü uygunluğunun analiz edilmemesi, turizme bağlı sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın sağlanamaması, altyapı yetersizliği, turizm ve eko-turizm bilinci ile eğitilmiş personel yoksunluğu olarak özetlenebilmektedir.

Bölgeyle ilgili ele alınan planlama girişimleri genel konuları içermektedir ve farklı karaktere sahip olan bölgeler için özel planlamalar yapılmamıştır. Bunun yanında mevcut planlamalar koruma odaklı olmaksızın yatırım yönüne ağırlık verilmiş girişimlerdir.

6.1.1. Sürecin Genel Tanımlanması ve Bölge Algısı

Paydaşların Sürdürülebilir Turizm Kalkınması ile İlgili Görüşleri

Paydaşların sürdürülebilir turizm kalkınması sürecini yorumlamaları birbirini tamamlar niteliktedir. Genel itibariyle koruma, yerel kalkınma ve devamlılık üzerinden tanımlanan süreç; ek olarak özel sektör paydaşlarınca kaliteli hizmet konusuna değinilmiştir.

Paydaşların yaptıkları tanımlar kendi bölgelerinde turizmle kalkınmanın sürdürülebilirliğini sağlayacak şartların derlenmesi şeklinde yapılmıştır. Diğer bir deyişle Ayder ve turizme açılacak diğer alanlarda, yani sorumlulukları dahilinde bulunan alanlarda, sürdürülebilir turizm kalkınmasının sağlanması kendilerince bahsettikleri şartlar doğrultusunda sağlanabilecektir. Çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik kalkınmaya bağlı şartlardan genel itibariyle bahsedilmiş olmasına karşın, tanımlamaların ele alınış biçimleri doğrultusunda yorumlamanın ilkeler doğrultusunda yapılması daha uygun olacaktır.

Buradan hareketle paydaşların verdikleri cevaplar doğrultusunda tanımlamada olan eksiklikler, literatür bölümünde Çizelge 2.1.'de sunulan ilkeler dahilinde “*Tüm organizasyonlar ve kişiler destinasyondaki kültürel, ekonomik, çevresel, politik yapıya ve yaşam tarzına saygı duymalıdır*”, “*Turizm kalkınmasının her sürecinde ve etkileri inceleme, problemleri çözüme, yerel halkın değişime ayak uydurmasını ve fayda elde etmesini sağlama gibi süreçlerde araştırmaya devam edilmelidir*”, “*Tüm turizm paydaşları daha sürdürülebilir turizm türleri geliştirebilmek adına eğitilmelidir*”, “*Turizm kalkınmasının her sürecinde ve etkileri inceleme, problemleri çözüme, yerel halkın değişime ayak uydurmasını ve fayda elde etmesini sağlama gibi süreçlerde araştırmaya devam edilmelidir*”, “*Tüm acenteler, organizasyonlar, işletmeler ve bireyler turizm kalkınma ve yönetim sürecinde olası sorunları ortadan kaldırmak ve fayda sağlamak için işbirliği yapmalıdır*,”

Bunun yanında eğitim ve işbirliği konuları paydaşların da süreçle ilgili gördükleri eksikler arasında yer almaktadır.

Tanımlamalardan varılabilecek sonuç; medya temsilcileri dışında kalan paydaşların sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, yaşam tarzının da dahil olduğu sosyo-kültürel değerlerin korunması, devamlılığın sağlanması ve yerel refahın korunması ilkelerini turizmle bağdaştırdıkları gerçeğidir. Buna ek olarak turizmin sürdürülebilirliğinin

sağlanmasının şartlarından biri olarak da özel sektör paydaşlarınca kaliteli hizmet unsuruna değinilmiştir.

Bu aşamada medya paydaşlarının kavramla ilgili olarak sadece ekonomik gelir konusuna değindikleri görülmüştür. Diğer yandan çevre ile ilgili sivil toplum kuruluşlarından bazıları bölgede yürütülen sürdürülebilir turizm kalkınması sürecini “*olması gerekenin aksine*” ekonomik rant ile bağdaştırmaktadırlar.

Turizm Kaynak ve Potansiyeli

Bu soruya verilen cevaplar tüm paydaşların bölgeyi tanıyor olmalarına bağlı olarak birbirleriyle aynı şekilde cevaplanmıştır. Buna göre bölgenin turizm kaynakları;

Doğal kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör paydaşlarınca termal kaynaklara ek olarak bölgedeki mevcut biyoçeşitlilik ve doğal oluşumları içeren doğal kaynaklar, bölgenin kendine has kültürü ve tarihi neticesinde şekillenen tarihi ve kültürel kaynaklar olarak nitelendirilmiştir. Uzmanlar buna ek olarak Kaçkar Dağları'nın jeolojik özelliklerinin enderliğinden bahsetmişlerdir. Medya paydaşlarının ise konu ile ilgili olarak sadece bölge doğasından bahsettikleri görülmüştür.

Buradan hareketle verilen cevapların bölge zenginlikleriyle örtüştüğü; diğer bir deyişle araştırmaya dahil edilen paydaşların bölgenin turizm kaynaklarıyla ilgili bilgi sahibi oldukları görülmektedir. Bu sorunun araştırmaya dahil edilmesinin bir nedeni, paydaşların sonraki bölümlerde yer alan sorunları nitelendirebilme ve süreci yorumlayabilme yetkinliklerini destekleyebilmek; diğer bir nedeni ise paydaşların sürdürülebilir turizm kalkınması tanımlamalarının turizm kaynak ve potansiyeli algısına göre değişeceğinin düşünülmesidir.

6.1.2. Konum Değerlendirmesi

Paydaşların verdikleri cevapların destekleyici olup olmadığının anlaşılabilmesi açısından konum ve görevleriyle ilgili sorulara ek olarak kendilerini sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinde nerede gördüklerine ve yine bu süreçte kendilerinin neler yaptıklarıyla ilgili sorular yönetilmiştir. Bu aşamada yönetim konusuna da giriş yapılması hedeflenmiş ve paydaşların süreci nitelendirmeye ek olarak kendilerini de değerlendirmeleri sağlanmaya

çalışılmıştır. İlk olarak bağdaştırılabilmesi açısından Konum Değerlendirmesi ile Konum Değerlendirmesi ve Yapılanlar bölümleri birlikte ele alınacaktır.

Paydaşlar buldukları konumu kendilerince değerlendirmiş ve kendi konumlarına uygun olarak üzerlerine düşen görevlerden bahsetmişlerdir. Buna göre sürecin etkin işlemlerini sağlayacak planlama, koruma, yönetme gibi oluşturma aşamasına denk gelen gereklilikler kamu kurumlarınca üstlenilmiştir. Kamu kurumlarının hepsi planlama sürecine dahil olduklarından bahsedip, görevlerini süreçle bağdaştırmakla birlikte buldukları konum itibarıyla görevleri kendi yetki alanlarınca çeşitlilik göstermektedir. Görevlerini tanımladıkları içerik doğrultusunda KAMU5 ve KAMU2 bölgedeki yatırımlardan sorumlu olarak planlama sürecine katılırken; KAMU4, KAMU6, KAMU3 ve KAMU1 sürece bölge değerlerini koruma maksadıyla dahil olmaktadır; Çamlıhemşin Kaymakamlığı ayrıca bölgenin güvenliğinin sağlanmasından sorumludur.

Özel sektör uygulama esasları ile tanıtım ve imaj konularında görev üstlenmişlerdir. Bölgede faaliyet gösteren konaklama ve yiyecek içecek işletmeleri bölgenin imajı konusunda kendilerini sorumlu hissetmekte ve görevlerinin iyi hizmet sunmak, fiyat standardizasyonu getirmek, misafirperver ve gülyüzlü davranarak müşteri memnuniyeti sağlamak, yöre kültürünün tanıtılmasını sağlamak ve doğanın korunmasına yardımcı olmak şeklinde sınırlandırmışlardır.

Sivil toplum kuruluşları finansal ve vizyon konularında destek, aracılık ve koruma konularında görev üstlenmişlerdir. Sivil Toplum Kuruluşları bu aşamada ikiye ayrılmaktadır; sürece dahil olanlar ve olmayanlar. Sürece dahil olmayanlar, işbirliği içerisinde yine bu işbirliğine destek olmak adına değil, kendi kuruluş amaçları dahilinde bölge için çalışmalar yaptıklarından bahsetmektedirler. STK7, STK2, STK3 bu grup içerisinde yer almaktadır. Sürece dahil olan Sivil Toplum Kuruluşları ise süreçte kendi konumlarını kamu ile özel sektör arasında aracı olarak ifade etmektedirler. STK6, STK5, STK1 bu grup içerisinde yer almaktadır.

Uzmanlar konuya daha çok; uygulama yanlışlarının ortaya çıkarılması konusunda bilimsel destek sağlanması, bilgi sağlama, araştırma yapma ve uygun stratejilerin, alternatiflerin geliştirilmesi konularında dahil olmaktadır.

Medya paydaşları ise bölgenin tanıtımı ve ilgili haberleri yayınlarak bilinirliğin artırılması konusunda kendilerini sorumlu hissetmektedirler.

Literatür bölümünde yer alan Çizelge 3.1.'de paydaşların genel olarak görevlerine yer verilmiştir. Buna göre kamu kurumlarının görevleri;

- Kültürel değerlerin korunması ve kullanılması ve stratejik turizm planlamasına yönelik kanun, politika, ilke ve yönergeler hazırlar ve idare eder.
- Kültürel değerlere ilişkin bilgileri arşivler, koruma önceliklerini belirler, korumaya yönelik eğitim programları hazırlar, koruma projelerine destek verir.
- Kültürel binaların tekrar kullanımı ve gelişimine dönük özendirici koşullar sağlar.

Şeklinde özetlenmiştir. Kamu kurumlarının görevleri Ayder'in korunma ve yatırım statülerine bağlı olarak şekillenmiştir. Görüşmelerde elde edilen veriler ışığında kamu kurumları kendilerini planlamacı ve koruyucu olarak konumlandırmış ve görevlerini şu şekilde özetlemişlerdir;

- Yaban hayatın korunması,
- Doğaya ve kültüre zarar verilmesini önlemek,
- Gelecek nesillerin haklarını korumak,
- Sosyo-kültürel, ekonomik çözümler üretmek,
- Altyapı sorunlarının giderilmesi,
- İmar planlarının yapılması,
- Bölge cazibesinin artırılması,
- Turizmi çeşitlendirmek,

Verilen cevaplar kamu kurumlarının yürütmeye çalıştıkları faaliyetler etrafında şekillenmektedir ve bu nedenle de genel tabirlerdense uygulama içeriklerinden bahsedilmiştir. Literatürden elde edilen verilerle karşılaştırıldığında kamu kurumlarının kendilerine yükledikleri görevler eksik olarak nitelendirilebilmektedir.

Görevler konusunda imar planları olarak ele alınan hususa Çizelge 5.13.'te "*Projelerde ekoturizm ve yerel mimari vurgusunun yapılması*" şeklinde değinilmiştir. Kamu kurumları ayrıca sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinde ürettikleri projeleri; *bölgenin canlanması,*

yerel halkın sürece katılımı, kültürel değerlerin korunması, projelerde altyapı sorunlarına değinmek,” şeklinde özetlemişlerdir. Kamu kurumları bu noktada arşivleme; bunun öncesinde de araştırma ve analiz etme ve kendilerine yükledikleri görevler dahilinde profesyonel stratejik planlama sürecine geçiş konularına değinmek durumundadır.

Sivil Toplum Kuruluşlarının görevleri;

- Çok çeşitli alanlarda faaliyet gösterebilen STK’ları ve hükümetler arası örgütler (UNESCO vb.), koruma çalışmalarına yardımcı olabilir ve parasal destek sağlayabilir;
- Kültür değerlerinin özel kişilerce satın alınabildiği yerlerde sürdürülebilir kullanıma uygun kurallara bağlı mekanizmalar oluşturur ve eğitim-öğretim programları aracılığıyla farkındalığı artırır,

Şeklinde özetlenmiştir. Verilen cevaplar neticesinde sivil toplum kuruluşlarının kendilerini bölgesel destek, aracı ve doğa koruyucu olarak konumlandıkları görülmüştür. Görevleri ise şu şekilde özetlenebilir;

- Bölgesel destek;
Farkındalık oluşturmak,
Finansal destek,
Hizmet kalitesini arttıracak eğitimler,
- Aracı;
Turizmi çeşitlendirmek,
Kış turizmini bölgeye getirmek,
Teleferik sistemi
- Doğa Koruma;
Doğanın korunması,
Bilgilendirme sağlamak,
Dağcılığın turizm olarak kabulünü sağlamak

Cevaplar sivil toplum kuruluşlarının yürüttükleri faaliyetler etrafında şekillenmiştir. Sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinin etkinliği için yaptıkları konusunda değindikleri hususlar da görevleri ile paralellik göstermektedir. Literatürden sağlanan verilerle karşılaştırıldığında kendilerine yükledikleri görevler paralellik göstermektedir. Aracılık,

eğitim, turizmin çeşitlendirilmesi gibi konulara ek olarak bölgede imajı zedeleyen işletmecilerin ayrılması amacıyla yöreye özgü ay Sembolü; bölgenin giderlerinin karşılanması için işletmecilerin katılımıyla oluşturulacak Yatırım Havuzu; kalkınmaya destek sağlayacak altyapı projeleri ve sağlık evi projesi sivil toplum kuruluşlarınca yürütülmesi kamu kurumlarına önerilen projelerdir.

Özel Sektör paydaşlarının görevleri farklı olarak potansiyel girişimciler üzerinden değerlendirilmiştir;

- Belirli yerlerin turizm pazarı potansiyelini belirleyebilen özel sektör, değerlerin korunması için gerekli girişimciliği ve sermayeyi sağlar.
- Bazı kentsel alanları seçkin hale getirir, turizm çekim merkezleri inşa eder ve hayırsever bağışlarda bulunabilir.

Bahsedilen görevler faaliyette olan işletmecilerin uygulamaları üzerinden bahsettikleri görevlerine uyarlanarak yorumlanacaktır. Özel sektör paydaşları kendilerini imaj oluşturma ve tanıtımdan sorumlu olarak konumlandırmışlar ve görevlerinden şu şekilde bahsetmişlerdir;

- Hizmet kalitesi,
Bir hizmet ve fiyat standardizasyonu getirmek,
- Müşteri memnuniyeti,
Müşterilerin memnun ayrılmasını sağlamak,
Güleryüz göstermek,
Misavirperverlik
- Yerel kültürün tanıtılmasının sağlanması,
İşletme faaliyetlerine yerel kültür öğelerinin dahil edilmesi,

Özel sektör paydaşları kültürel değerlerin korunması konusunun kendi görevleri olduğundan bahsetmişlerdir. Bölgedeki işletmelerin küçük aile işletmeleri olmasına bağlı olarak küçük sermayeli işletmeler olduklarından bahsetmek mümkündür. Hayırsever bağışlardansa bölgede birlik kurularak eksiklerin tamamlanmasının sağlanabilmesi Ayder gibi hem marka olup hem de küçük bir belediyeye bağlı bir destinasyon için daha anlamlı bir girişim olacaktır. Diğer yandan işletmeler bölgede hizmet kalitesinin düşük olduğundan

bahsetmişler ve bölgede kötü imaj yaratılmaması için hizmet ve fiyat standardizasyonunu ve müşterileri memnun etmeyi kendilerine görev edindiklerinden bahsetmişlerdir.

Tüm bunlara ek olarak Ayder'in ekolojik değerleri nedeniyle korunan bir bölgeye dahil olduğu gerçeğini göz önünde bulundurarak işletmelerin yeşil yönetim girişimlerine yönelmeleri kültürel değerleri korumaya yönelik yaptıklarına ek olarak koruma görevlerini tamamlar nitelikte bir girişim olacaktır.

Özel sektör paydaşları sürdürülebilir turizm kalkınması sürecine dahil olmadıklarını belirterek kendi gelecekleri için yaptıkları müşteri memnuniyeti, kaliteli hizmet, doğru tanıtım ve derneklerle iletişimde kalmak olarak özetlenmiştir.

Literatürde uzmanlar ve medya paydaşlarının süreçteki rolleri ile ilgili bir tanımlamaya rastlanmamış olmasıyla birlikte bölgedeki turizme bağlı olumsuzluklar üzerine direkt çalışmaları olması dolayısıyla bu iki paydaşa da yer verilmiştir. Süreçte uzmanlar yanlışların ortaya çıkarılması, olası alternatiflerin ortaya çıkarılması ve değerlendirilmesi, bilgilendirme sağlanması konularında görev üstlenmişlerdir. Medya paydaşları ise süreçte yerel ve ulusal basında yörenin tanıtımını görevini üstlenmişlerdir. Henüz bir markalama ile konumlandırılmayan Ayder için tanıtımın şeffaf olarak yürütülmesi ziyaretçilerin beklentilerini karşılayabilmek adına büyük önem teşkil etmektedir.

Medya paydaşlarının bölge için yaptıkları ilk olarak bölgenin tanıtılması ve yöredeki doğayla ilgili olan olumsuzların giderilmesi için çaba harcanması olarak özetlenmiştir. Bu durum da kendilerini konumlandırmaları ve üstlendikleri görevlerle paralellik göstermektedir.

Paydaşlar bölgede etkin yürütülen bir işbirliği süreci olmadığı konusunda hemfikirdirler. Kamu kurumları kendi içlerinde iletişim halinde olduklarını ve özel durumlarda sivil toplum kuruluşlarıyla iletişime geçtiklerinden bahsetmiştir. Sivil toplum kuruluşları da benzer şekilde kamu kurumları ile özel sektör arasında kısmen bir iletişimin olduğundan; fakat özel sektörün, dolayısıyla yerel halkın, sürece dahil edilmediğinden bahsetmektedir. Özel sektör paydaşları da destekler nitelikte bölgede faaliyet gösteren ve direkt etkilenecek kişiler olarak kendilerinin sürece dahil edilmedikleri şeklinde görüş bildirmişlerdir. Benzer şekilde

uzmanlar da sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinde kendilerinden görüş beyan edilmediğini belirtmişlerdir.

Kısacası Ayder'in sürdürülebilir kalkınma sürecinde yönetim ilkesine yer verilmemektedir. Her paydaşın katılımının sağlandığı şeffaf bir planlama ve uygulama süreci bölgede mevcut değildir. Süreç kamu kurumlarının tekelinde idare edilmekte ve bölgenin sahip olduğu statü çelişkileri nedeniyle yaşanan yetki ve faaliyet karmaşasına bağlı olarak verimli olarak yürütülememektedir.

Diğer yandan Çizelge 5.13.'teki veriler ışığında Ayder'in sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinin etkin yürütülebilmesi için gerekli boşluklar paydaşların farklı konum ve görev tanımlarıyla tamamlanmaktadır. Yerel paydaşlar birbirini tamamlayan, denetleyen ve uygun şartlarda destekleyebilecek potansiyele sahip konumdadırlar. Bu durum bölgede turizmin tüm paydaşların iletişim halinde olduğu bir şekilde yürütülmesi durumunda paydaşlar birbirlerinin eksiklerini tamamlar konumda olacaklardır.

6.1.3. Süreç ile ilgili Görüşler

Kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları, özel sektör paydaşları, uzmanlar konuyla ilgili görüş beyan ederken medya paydaşları konuyla ilgili bilgili olmadıkları gerekçesiyle bu soruya cevap vermemişlerdir.

Paydaşlarca ilk olarak değinilen husus eksikliği hissedilen işbirliği sürecinin başlatılması yönündedir. Kamu kurumları ve özel sektör temsilcileri planlama ve uygulama sürecinde tüm paydaşların dahil olduğu bütüncül bir işbirliğinin gerekliliğine vurgu yapmışlardır. Sivil toplum kuruluşları ise buna ek olarak kamu tekelinde yürütüldüğüne vurgu yaptıkları planlama ve yürütme aşamalarının şeffaflıkla yürütüldüğü işbirliği sürecine dönüşmesi gerektiğinden bahsetmişlerdir. Uzmanlar ise yine mevcut işbirliği yapısının genişletilerek değiştirilmesini ve işbirliğinin yapılanları meşrulaştırmaktansa koruma odaklı olarak yapılmasının önemine vurgu yapmışlardır. Timothy(1998) yaptığı çalışmasında bütüncül bir turizm planlamasının başarılı olabilmesi adına kamu kurumlarının kendi içinde, yönetim kademelerinin kendi içerisinde, aynı seviyedeki hükümet kanatların arasında, kamu ve özel sektör arasında etkin işbirliğinin gerekliliğinden bahsetmektedir. Buna ek olarak Vijayanand (2013) yaptığı çalışmasında turizmden etkilenecek tüm paydaşların işbirliğinden

bahsederek; sürecin etkin yürütülmesi adına kamu ve özel sektör paydaşları ile eğitimcilerin sürece katılımlarının önemine ayrıca vurgu yapmıştır. UNESCO Kültür Mirası ve Sürdürülebilir Turizm Programı kapsamında diyalog ve paydaş işbirliğine yönelik bir eylem planı yayımlamıştır (whc.unesco.org). Rapor kapsamında koruma amaçlı kilit paydaşların belirlenmesi ve sürdürülebilir turizmin planlaması, kalkınması ve yönetilmesi süreçlerine dahil edilmeleri, ayrıca yerel halkın da sürece dahil edilmesi gibi konulara değinmiştir. Ayder için bölgenin korunan bir alan olması ve planlama ve uygulamada görülen boşluklar ve bölge değerinin kayba uğramaya başlaması nedenleriyle turizm planlama sürecine sivil toplum kuruluşları ile uzmanlarında dahil edilmesi gerekmektedir.

Paydaşların hemfikir olduğu ikinci husus yeniden planlama sürecine girilmesi gerekliliği hususudur. Tüm paydaşlar doğal ve kültürel değerlerin korunduğu yeni bir turizm sürecine girilmesi gerekliliğinden bahsetmişlerdir. Kamu kurumları kültürel öğelerin turizme katılarak korunmasına vurgu yaparken, sivil toplum kuruluşları yöre turizminin planlaması sürecine ekoturizmi bilen kişilerin dahil edilmesi gerekliliğine vurgu yapmışlardır. Kamu kurumları ayrıca kalkınma sürecinin yeniden şekillendirilmesi gerektiğinden bahsetmişlerdir. Uzmanlar ise ek olarak bölgenin korunabilmesi adına ciddi araştırmaların yapılarak faaliyet standartlarının ve içeriklerinin tek tek belirlenmesi gerektiğine ve bu sınırların dışına çıkılmaması gerektiğine vurgu yapmışlardır. Görüşmelerden elde edilen veriler Bramwell and Lane (1993)'in çalışmalarında vurguladıkları şartlarla paralellik göstermektedir. Çalışmada sürdürülebilirliğin sağlanabilmesini 4 temel şarta bağlamıştır;

1. Bütünsel planlama ve strateji geliştirme
2. Hassas ekolojik sistemlerin korunması,
3. Kültür ile biyoçeşitliliğin korunması,
4. Gelecek nesilleri de kapsayan uzun dönemli üretkenliğin sürdürülebilir kılındığı bir kalkınma

Yörede bilgi eksikliği olduğuna dikkat çeken paydaşlardan özel sektör girişimcileri turizm, sürdürülebilir turizm ve çevre alanlarında turizmle ilgili kişilerin bilgilendirilmesi, konuyla ilgili eğitimlerin sunulması gerektiğine vurgu yapmışlardır. Benzer şekilde sivil toplum kuruluşları işletmecilerin süreçte pasif kalmayı tercih ettiklerine vurgu yaparak bilinçlendirilmeleri gerektiğinden ve uzun vadeli düşünme, imaj oluşturma ve imajın önemi gibi konularda işletmecilere eğitim sağlanması gerektiğine vurgu yapmıştır. Öncelikle ele

alınması belirlenen konular arasında eğitimin önemine de değinilmiş ve çevresel etkinin yerel halk ve ziyaretçiler tarafından algılanması, özel sektörün bilinçlendirilmesi, sürdürülebilir turizmin sağlanabilmesi adına çevresel farkındalığın yaratılması gibi konularda eğitimlerin sağlanması gerekliliği açıklamalarına yer verilmiştir (sustainabledevelopment.un.org). Paydaşlar tarafından eksik görülen ve vurgulanan eğitim hususu turizmin kültür ve doğa üzerinde yürütüldüğü bölgede turizmin sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi açısından kaçınılmazdır. İmaj konusunda yapılan çalışmalar (www.diva-portal.org) turistlerin bir destinasyonda nasıl ağırlandıklarının destinasyon imajı konusunda önemli olduğu sonucuna varılmıştır. Yapılan bir diğer çalışmada (Opperman, 1996: 175) önceki deneyim karar verme sürecini etkileyen önemli bir değişken olduğu sonucuna varmıştır. Bu anlamda özel sektör temsilcilerinin konuyla ilgili bilgilendirilmeleri ve uzun dönemli düşünme ile ilgili farkındalık sağlanması önemlidir.

Uygulamalarla ilgili de değişikliğe gidilmesi gerektiğinden bahseden paydaşlardan özel sektör girişimcileri bölgede turizmin kalitesinin düşük olduğundan ve iyileştirilmesi gerektiğinden, turizmin farklı sezonlarda da canlandırılması gerektiğinden, bozulan görüntünün düzeltilmesi açısından kaçak yapı sorununun çözülmesi gerektiğinden ve sürece dahil olan herkese turizm bilincinin aşılması gerektiğinden bahsetmişlerdir. Sivil toplum kuruluşları ise yörede turizmin alternatifler sunması gerektiğine vurgu yaparak destinasyon pazarlamasının da çekiciliği ve hizmet kalitesini beraberinde getirecek rekabeti arttırmak adına Trabzon, Ayder ve Artvin üzerinden yürütülmesi gerektiğine vurgu yapmışlardır. Uzmanlar ise girişimlerin ekolojik etkilerinin öncesinde ve süresince ölçülmesi gerektiğini ve buna ek olarak kültürel değerlerin devlet eliyle korunması gerektiğine vurgu yapmışlardır.

6.1.4. Etki ve Etki Denetimi

Bölgenin çevresel, sosyal ve kültürel sürdürülebilirliğinin analiz edilebilmesi açısından ele alınan bu bölümde sorulan sorulara yönelik olarak elde edilen veriler neticesinde denetimsizliğe bağlı olarak bölgede çevresel sosyal ve kültürel sürdürülebilirliği engelleyecek olumsuz etkilerin görüldüğü ortaya çıkmıştır. Mevcut durumda bölgede çevresel ve görüntü kirliliğinin yoğunlaşması, yoğun sezonlarda görülen gürültü ve hava kirliliği ve denetimlerin azaldığı dönemlerde sıklaşan doğal doku ve vahşi yaşam tahribatı bölgenin çevresel sürdürülebilirliğinin sağlanmasını engellemektedir.

Turizmin yoğunlaşmasıyla terk edilen yayla yaşamı ve hayvancılık faaliyetleri ile kazanç odaklı düşünmenin yarattığı davranışsal ve bölge mimarisindeki değişimler bölgede sosyo-kültürel anlamda da değişim yaşandığını ve bölgesel özelliklerin yitirmeye başladığını göstermektedir. Bölgede turizm faaliyetlerinin yoğunlaşmasının 10 yıllık bir geçmişi olduğu düşünüldüğünde uzun vadede sosyo-kültürel değerlerin varlığından bahsedilemeyeceğini söylemek yerinde olacaktır.

Ayder'de statü çelişkilerine bağlı olarak ortaya çıktığı savunulan etkin denetleme ve önlem alma yoksunluğunun varlığı bu değişimlerin yaşanmasının temel nedeni olarak gösterilmektedir. Bölgede etkin bir denetim mekanizması olmadığını iddia etmekle beraber özel sektör kuruluşları denetimlerin sadece sorun çıktıkça, sorunlara uygulanan çözümlerin de göstermelik olduğundan bahsetmektedirler.

Kısacası paydaşların görüşleri doğrultusunda; Ayder'de çevresel, sosyo-kültürel sürdürülebilirliğin sağlanabileceği bir planlama ve uygulama ve etkin bir denetleme mekanizması oluşturulamadığı sonucuna varılmıştır.

Rize Doğa Turizmi Master Planı'nda Rize İli için Kaçkar Dağları Milli Parkı için Taşıma Kapasitesi Analizleri yapılmıştır.

Çizelge 6.3. Kaçkar Dağları Milli Parkı için Taşıma Kapasitesi Araştırma İçeriği

Sosyal ve ekonomik taşıma kapasitesi					
Değerlendirme Şekli: 1- Tamamen Sağlanabiliyor, 2- Genel Olarak Sağlanıyor, 3- Veri Yok, 4- Çoğunlukla Sağlanamıyor 5- Hiç Sağlanamıyor					
Göstergeler	1	2	3	4	5
Tüm ilgi grupları turizmden elde edilen gelirden eşit pay alırlar				X	
Tüm ilgi grupları turizm gelişimine oranlı bir miktar para yatırımı yapabilir		X			
Yerel ekonomi için turizm faydaları açıktır		X			
Turizm gelişimiyle ilgili paydaşların ihtiyaç, istek ve önerileri ele alınıyor		X			
Tüm ilgi gruplarına önem veriliyor		X			
İlgi gruplarının birbiriyle olan ilişkileri iyi				X	
Beraber çalışmanın önemi biliniyor			X		
İyi bir işbirliği içindeler		X			
Belirli kararların alınma amacı saklanmıyor			X		
Yerel ilgi grupları karar almada söz sahibi		X			
Bölgesel ilgi grupları karar almada söz sahibi			X		
Diğer sektörler de turizm gelişimine fayda sağlıyor			X		
Turizm kırsal ekonomiye destek veriyor				X	
Geleneksel faaliyetler ve üretim türleri turizm gelişiminden sonra gelişme gösterdi		X			
Turizm gelişimi istihdamı artırma beklentilerini karşılıyor		X			
Yerel halk, özellikle gençler için yeni iş imkanı ortaya çıktı		X			
Kendi turizm işini kurmak isteyenlere yeterli destek veriliyor				X	
Turizm işi kurmak için eğitim ve öğretim veriliyor				X	
Planlı turizm uygulaması yapılıyor				X	
Yerel köyler ve kamusal alanın özelliği turizmden sonra zarar görmemiştir.			X		
Turizm temel olarak yerel mal ve hizmetlerden faydalanır		X			
Bölgemizi ziyaret eden turist sayısı yeterlidir				X	
Turizm kültürel mirasın devamına yardımcı oluyor		X			
Turizm endüstriyel mirasın sürdürülmesi için yardımcı oluyor			X		
Turizm gelişimi peyzaj dokusuna zarar vermiyor			X		
Turizm doğanın korunmasına yardımcı oluyor			X		
Turizm kültürel manzaranın korunmasına yardımcı oluyor			X		
Turizm hayat kalitesini artırıyor			X		

Analizden elde edilen veriler Ayder ve çevresi için paydaşların görüşleriyle bazı noktalarda çelişmektedir. Raporda yer alan verilerde iyi bir işbirliği olduğundan bahsedilmekle birlikte paydaşlar işbirliği sürecinin etkin olmadığından, sınırlı olduğundan bahsetmişlerdir. Buna ek olarak rapor yerel ilgi gruplarının karar almada söz sahibi olduğunu bilgisini vermektedir. Konuyla ilgili raporda yer alan ibareler “Turizm gelişimiyle ilgili paydaşların ihtiyaç, istek ve önerileri ele alınıyor”, “Tüm ilgi gruplarına önem veriliyor”, “İyi bir işbirliği içindeler”, “Yerel ilgi grupları karar almada söz sahibi” ibareleri “Genel Olarak Sağlanıyor” şeklinde yorumlanmaktadır.

Bunun yanında rapor turizm kültürel mirasın devamına yardımcı oluyor ibaresini “Genel Olarak Sağlanıyor” şeklinde yorumlamaktadır. Bu durum da paydaşların görüşleriyle çelişmektedir.

“Kendi turizm işini kurmak isteyenlere yeterli destek veriliyor” ibaresi “Çoğunlukla Sağlanamıyor” şeklinde yorumlanmaktadır. Bu durum özellikle kaçak yapılaşmanın nedeni olarak gösterilen destek sunulmaması görüşünü desteklemektedir. “Turizm işi kurmak için eğitim ve öğretim veriliyor” ibaresi “Çoğunlukla Sağlanamıyor” şeklinde yorumlanmaktadır. Bu duruma paydaşlar özel sektör paydaşlarının işbirliğine yanaşmamasını neden olarak ileri sürmektedirler.

Bunun dışında “Yerel köyler ve kamusal alanın özelliği turizmden sonra zarar görmemiştir”, “Turizm gelişimi peyzaj dokusuna zarar vermiyor”, “Turizm doğanın korunmasına yardımcı oluyor”, “Turizm kültürel manzaranın korunmasına yardımcı oluyor”, “Turizm hayat kalitesini artırıyor” gibi bölgenin sürdürülebilirliği ile ilgili direkt bilgi sağlayacak hususlarla ilgili “Turizm hayat kalitesini artırıyor “Veri Yok” şeklinde yorum getirilmiştir. Paydaşlar çevresel ve kültürel sürdürülebilirliğin olamadığı ve benzer şekilde devam ettiği takdirde bu değerlerin yok olacağı konusunda hemfikirdirler.

Ekolojik Taşıma Kapasitesi üzerine raporda yer alan bilgiler Çizelge 6.2.’deki gibidir.

Çizelge 6.4. Ekolojik Taşıma Kapasitesinin Etkileri

Ekolojik taşıma kapasitesinin etkileri;					
İzlemeye esas olan Ekolojik Göstergeler aşağıdaki şekilde incelenmelidir.					
1- Tamamen doğru, 2- Genel olarak doğru, 3- Veri yok, 4- Çoğunlukla yanlış, 5- Hiç yok,					
Ekolojik Göstergeler	1	2	3	4	5
Bitkiler turizm artışından etkilenmemektedir		X			
Yürüyüş yollarından yürümeyen turistler bitkilere çok zarar veriyor				X	
Turizmden dolayı daha fazla toprak erozyonu meydana gelmektedir					X
Korunan alanın suları gözle görünür şekilde kirlenmektedir			X		
Turizm gelişimi sebebi ile balık miktarı azalmıştır				X	
Korunan alanın yer altı suları içme suyu olarak kullanılabilir			X		
Turistler yaban hayatı için rahatsız edici bir faktördür				X	
Turizmden dolayı flora ve faunada ölümler artmıştır				X	

Çizelgedeki veriler üzerinden yorumlama ile bölgedeki turistik faaliyetlerin bölge doğasına olumsuz etkisi olmadığından bahsetmek mümkündür. Bu durum paydaşların çevresel etkiler sorusuna verdikleri cevaplarla uyuşmamaktadır. Buna göre paydaşlarca bölgedeki çöplerin dereye ve çevreye atılması nedeniyle bölgede kirlilik olmasından bahsedilmiştir. Yine sivil

toplum kuruluşları bölgede yoğun sezonda görülen hava kirliliğinin bölgedeki çiçek ve buna bağlı olarak bal kalitesinde düşüşe neden olduğundan bahsetmişlerdir. Son olarak paydaşlar bölgedeki Heliski faaliyetlerinin ve yaban hayatın görüldüğü bölgelerde faaliyet öncesi ve süresince araştırmaların yapılmıyor olması nedeniyle olumsuz etki görülebileceğinden bahsederken raporda “flora ve faunanın turizmden henüz etkilenmediği” vurgulanmaktadır. Turistlerin etkileriyle ilgili “patika dışına çıkan turistlerin olumsuz etkileri” olabileceğinden bahsedilmektedir. Buna ek olarak “yaban hayatın turistler nedeniyle rahatsız olabileceği”nden bahsedilmektedir.

Sonuç olarak, “Kaçkar Dağları Milli Parkı’nda ekolojik göstergeler henüz önemli bir tehlike işareti vermemektedir. Ancak, alan kılavuzu, saha görevlisi, işaret ve bilgilendirme tabelaları, bilinçlendirme çalışmaları ile iyi bir *ziyaretçi yönetim programı* uygulanmalıdır” şeklinde görüş bildirilmiştir.

Paydaş görüşleri neticesinde ise bölgede çevre, görüntü, gürültü, hava kirliliği olmak üzere kirlilik; turizm kaynaklı avcılık, ağaç kesimi, turistlerin bölgede gezi alanlarının sınırlandırılmamasına bağlı olarak oluşan bitki tahribatı gibi faaliyetlere bağlı doğal doku ve vahşi yaşam tahribatı, biyomass kaybı yaşandığı sonucuna varılmıştır.

6.1.5. Turizmin 12 Aya Yayılması

Ekonomik kalkınmanın bir unsuru olarak ekonomik gelirin sürekliliğinin sağlanması adına yapılanlar turizmin çeşitlendirilerek 12 aya yayılması konusu altında ele alınmıştır.

Görüşmelerden elde edilen veriler ışığında etkin bir iletişim ve işbirliği ağının olmamasına bağlı olarak kamu kurumları dışında kalan paydaşlar konuya sadece kış sezonunda yürütülen ve yürütülmesi planlanan faaliyetler üzerinden yaklaşmıştır. Kamu kurumları ise 4 mevsim turizm projelerinden bahsederek; bölgede turizmi 4 mevsime yaymaya çalıştıklarından bahsetmişlerdir.

Kamu kurumları bölgede Heliski faaliyetlerinin yürütüldüğünden ve kışın turizmi daha da canlandırmak adına Hazindak Kayak Merkezi Projesi ve Kış Festivallerinin içeriğinin zenginleştirilmesi yönünde girişimler olduğundan bahsetmiştir. Buna ek olarak bölgenin turizm başlangıç noktası olan termal turizmi de diğer sezonlarda aktif hale getirmeyi

hedeflediklerinden bahsetmişlerdir. Diğer paydaşlar turizmin çeşitlendirilmesi ve farklı sezonlara yayılması konusuna kış turizmi üzerinden yaklaşarak Heliski ve Hazindak Kayak Merkezi girişimlerinden bahsetmişlerdir.

Etki ve etki denetimi konusunda ise kamu kurumları girişimlerin öncesinde ve süresince araştırma ve izleme yapılmadığını; fakat bölgeye olumsuz etkisi olmayacağını düşündüklerini belirtmişlerdir. Buna ek olarak bu tarz girişimlerin zengin turistleri bölgeye çekerek Ayder'e artı değer katacağından bahsetmişlerdir.

Diğer yandan özel sektör temsilcileri etki denetimi ile ilgili bir çalışma yapıldığından haberleri olmadığından bahsetmişlerdir. Bu girişimlerin yaşam alanlarına dahil olunan vahşi yaşamı olumsuz etkileyeceği görüşündedirler. Çevre odaklı sivil toplum kuruluşları da benzer şekilde yaban hayatın olumsuz etkileneceğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili olarak kalkınma odaklı sivil toplum kuruluşu olan DOKA ise bölgenin doğal ve kültürel kaynaklarının turizm verimli kullanılmadığından ve nitelikli sonuçlar elde edilmediğinden bahsederek; etkin olmayan kaynak kullanımının sürdürülebilirliği olumsuz etkileyeceğinden bahsetmiştir. Medya paydaşları ise etki denetiminin yapılmadığından ve gelecek etkilerin öngörülememesinin sorun teşkil edeceğinden bahsetmişlerdir. Uzmanlar bu konuya farklı bir açıdan yaklaşarak bölgedeki kış turizmi girişimlerine karşı olmadıklarından, yer seçimlerinin ve uygulamaların yanlış olduğundan bahsederek; uygun yükseklikten yapılan vahşi hayvanların yaşam alanları dışında kalan bölgelerde yapılan faaliyetlerin bölge turizmini zenginleştirmek adına olumlu bir girişim olacağından bahsetmişlerdir. Etki denetimi olmadığı konusunda onlar da hemfikirdirler.

Ayder'de turizmin 12 aya yayılması için yapılan girişimler kış sezonunda yoğunlaşmakla birlikte termal turizm ile bahar aylarında da turizmin canlı tutulması hedeflenmektedir. Ayder'deki termal otelin farklı sezonlarda da aktif olmasının sağlanması ve turist çekmeye yönelik girişimlerin olması olumlu bir girişim olmakla beraber; turizm merkezi ilan edilen bölgenin turizm kaynakları oldukça değişkendir ve farklı turizm türlerinin bölgeye taşınmasına elverişlidir. Aynı zamanda milli park sahası olması ve koruma gelişim bölgesi ilan edilmesine bağlı olarak bölgeye doğaya uyumlu turizm çeşitlerinin taşınması ve turizmin zenginleştirilmesi gerekmektedir. Turizmin var olanın ve planlananın aksine 12 ay boyu bölgede devamlılığının sağlanarak ekonomik gelirin sürekliliğinin sağlanması hedeflenmelidir.

6.1.6. Gelecek Değerlendirmesi

Paydaşlar genel olarak kaynak değişimi ve sürecin niteliği ile ilgili soruları birlikte değerlendirmeyi tercih etmişlerdir. Sorulara verilen cevaplar son on yıllık değişim üzerinden yapılmış ve bugüne kadar geldiği şekliyle devam edildiği sürece ekolojik ve kültürel değerlerde değişim görülmeyecek, bu değerlerin tamamen ortadan kaybolacağı ön görülmektedir. Tüm paydaşların konuyla ilgili ortak noktası bugüne kadar geldiği şekliyle turizmin ve turizm yatırımlarının devam etmesinin bölgedeki ekolojik ve kültürel değerleri olumsuz etkileyeceği ve hatta ortadan kaldıracağını düşünceleridir. Konuyla ilgili olarak bölge sürdürülebilir turizm kalkınması planlama sürecinde şu an için aktif rol oynayan kamu kurumları bölgedeki uygunsuzluğun ve olumsuzlukların görüldüğünü ve yeni girişimlerin buna uygun yapıldığından ve yapılacağından bahsetmişlerdir.

Paydaşların konu ile ilgili görüşleri doğrultusunda sürdürülebilir turizm ve sürdürülebilir turizm kalkınmasının temel amacı olan gelecek nesillerin haklarını gözetmek ile doğal ve kültürel değerlerin korunmasının Ayder için sağlanamayacağı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu durum sürdürülebilir turizm kalkınması ilkeleriyle ters düşmekte ve sürecin amaca uygun yönetilemediğini göstermektedir.

Diğer yandan paydaşların sorunların farkında olmaları ve sorunlardan yeni stratejiler geliştirme çabaları Ayder'in geleceğinin sağlanabilmesi açısından büyük önem arz etmekte ve geleceğinin olmayacağı öngörüsünün gerçekleşmemesi için ihtimalleri ortaya koymaktadır. Bu süreçte önem arz eden; planlamaların koruma yönüne ağırlık verilmesinin tartışılmaya ve planlamalara dahil edilmeye başlanmasıdır.

6.1.7. Sonuç Değerlendirme

Ayder'in şu an bulunduğu konum; aynı yöneticiler tarafından planlaması nedeniyle, Yeşil Yol ile turizme açılan diğer yaylaların geleceği ile ilgili bir öngörü niteliğindedir. Bölgenin turizm unsurlarını doğası ve kendine has kültürü oluşturmaktadır. Turizmin yoğunlaşmasıyla kentleşen Ayder, turizme açılması girişimlerine maruz kalan diğer yaylaların geleceği ile ilgili kuşku yaratmaktadır. Turizm paydaşlarının turizme bakışlarının, uygulama içeriklerinin, planlama süreçlerinin, denetleme mekanizmalarının niteliği bölgenin turizm

geleceği kadar bölgedeki ekosistem ve yerel yaşamın devamlılığının sağlanabilmesi açısından hayatidir.

Bölgenin turizm sürecinin en önemli sorunlarından biri etkin işbirliğinin olmaması ve buna bağlı olarak paydaşlar arasında iletişim kopukluğunun yaşanmasıdır. Konuyla ilgili paydaşların görüşleri ile Rize Doğa Turizm Master Planı verileri çelişmektedir. Paydaşların sürdürülebilir turizm kalkınmasıyla, kendi konum ve görevleri ile etki ve etki denetimi gibi konularda verdikleri cevaplar neticesinde ilgi alanı, bilgi, görüş ve konumlarının birbirini tamamlar nitelikte olduğu ve birlikte planlama, uygulama, denetleme süreçlerine dahil olduğu takdirde hem şeffaf ve adil bir yönetim süreci sağlanmış olacak hem de her paydaşın görüş bildirmesi, söz sahibi olması sağlanarak daha etkin, verimli ve katılımcı bir süreç izlenmiş olacaktır.

Bölgede turizmin yoğunlaşması ve yoğun ziyaretçi alımlarının yaşanmaya başlamasından günümüze geçen süreçte turizme direkt ve dolaylı bağlı olan girişimlerin bölge ekosistemine olan etkileri raporlanmamaktadır. Buna bağlı olarak yapılan girişimlerin yine ekolojik sisteme olan olası etkileri öncesinde belirlenmemekte, uygulama süresinde de takip edilmemektedir. Ayder bu esnada Milli Parkın giriş kapısı olmasıyla da önemli bir noktadır. Bu takipsizlik bölgenin diğer bir önemli sorunudur.

Sayılan sorunlarla bağlantılı ve başka sorunların da kaynağı olarak bölgede uzun dönemli hedeflerin olmaması ve işletmeler de dahil olmak üzere paydaşlarda uzun dönemli düşünme bilincinin bulunmaması ve yürütülen faaliyetlerin uzun dönemli etkilerinin ortaya koyulmamış olması bölgedeki olumsuzlukların temelini oluşturmaktadır. 10 yıl gibi kısa bir sürede Ayder'de gerçekleşen dönüşümün uzun dönemli yorumlanması paydaşlarca yapılamamaktadır. Bu da analiz ve raporlama gereksiniminin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

İlçenin genel olarak altyapısı turizm yoğunluğunu kaldıracak düzeyde değildir. Buna bağlı olarak trafik, sağlık hizmetleri, kirlilik gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Trafik yoğunluğu dönemsel yoğun egzoz emisyonu salınımına ve gürültü kirliliğine neden olmaktadır. Bu durum da doğası için Ayder'i ziyaret eden turistlerin beklentilerinin karşılanmasını zorlaştırmaktadır. Bölgede atık yönetiminin olmaması işletmelerin tüm atıklarının çevreye ve dereye atılmasına neden olmuştur. Konuyla ilgili bir araştırma yapılmamış olmakla

beraber bölgede faaliyet gösteren işletme sahipleri ve görüşme yapılan uzmanlar ve ilgili sivil toplum kuruluşlarınca derede biriken çöpler, yürütülen turizm faaliyetleri ve kaçak avlanmayla birleşince dere sisteminin tahrip olmasına neden olduğu savunulmaktadır. Bölgede çevresel denetimlerin ve araştırmaların yapılmaması net veriler elde edilmesini engellemektedir. Konuyla ilgili bir araştırma yapılmamış olmakla beraber bölgede faaliyet gösteren işletme sahipleri ve görüşme yapılan uzmanlar ve ilgili sivil toplum kuruluşlarınca derede biriken çöpler, yürütülen turizm faaliyetleri ve kaçak avlanmayla birleşince dere sisteminin tahrip olmasına ve derede yaşayan biyoçeşitliliğin yaşam alanlarını “kalitesizleştirdiği” neden olduğu savunulmaktadır.

Bölgede turizmin gelişmesiyle birlikte denetimlerin verimsiz olması ile atık yönetiminin olmaması ve yoğun sezonun etkin yönetilememesine bağlı olarak görüntü başta olmak üzere, çevre, gürültü kirliliği olmak üzere kirlilik oluşmuştur. Ayrıca denetimlerin azaldığı dönemlerde sıklaşan doğal doku ve vahşi yaşam tahribatına ek olarak yeni girişimlerde bölgeye olan etkilerin etkin ve uzun soluklu değerlendirilmemesi de çevresel sürdürülebilirliği olumsuz etkileyen faktörlerdir. Cevaplar neticesinde bölgeden sorumlu kamu kurumlarının kaynaklarının bu olumsuzluğu ortadan kaldırmaya yeterli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

İmar planlarının oluşturulmamış olması Ayder’in betonlaşmasına neden olmuştur. Yoğun ve Ayder’in karakterine uygun olmayan yapılaşma görüntü kirliliğine neden olmuş ve yörenin yayla görüntüsünü yitirmenin yanında estetik görüntüsünden de uzaklaşmasına neden olmuştur. Mevcut durumda bölgede çevresel bir sürdürülebilirliğin varlığından bahsedilememektedir.

Yine turizmin gelişmesiyle paralel olarak geçen sürede görüntüye ek olarak yörede yayla yaşantısının son bulduğu ve yaşamın devam ettiği tüm evlerin pansiyona dönüştürüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Bu zamanla bölgede var olan yaşam biçiminin, geleneklerin, mutfağın, müziğin ve hatta horonun turizme göre evrilmesine ve özünden uzaklaşmasına neden olmuştur. Bölgede 10 yıl içerisinde görülen değişimler sosyo-kültürel sürdürülebilirliğin olmadığını göstergesidir. Bu durum yine Doğa Turizm Master Planı ile gelişmektedir.

Yörede ekonomik kalkınmanın sağlanmasında önemli bir faktör olacak turizmin 12 aya yayılması konusunda yapılan girişimler genellikle kış turizmi odaklı olarak cevaplanmıştır. Uygulanmakta olan Heliski ve oluşturulan Kayak Merkezi projesinin faaliyet alanı olarak seçilen alanlardaki vahşi yaşama olan etkiler öngörülerle cevaplanmış; konuyla ilgili herhangi bir araştırma ve analiz yapılmamıştır. İlgili sivil toplum kuruluşları, görüşülen uzmanlar ve bazı işletme sahipleri özellikle uygulanmakta olan Heliski'nin bölgedeki vahşi yaşama olumsuz etkileri olduğundan ve olabileceğinden bahsetmişlerdir.

Özellikle turizm sezonunda nüfusta ciddi artış görülen bölgede altyapı çalışmalarına önem verilmemiştir. İlgili sorunların henüz çözülmemesinin temelinde, turizm sezonunun kısa olması ve bölgeyle ilgili uzun dönemli, sürekli bir planlamanın olmamasından kaynaklanmaktadır. Bölgede faaliyet gösteren işletmeler gelir artışı yaşandığı, fakat elde ettikleri karın yüksek meblağlar olmadığı ve tüm yıl için yeterli olmadığı görüşündedirler; bölgede turizme bağlı bir refah artışından söz etmek doğru olmayacaktır. Ayder'de kendi karakterine, doğal ve sosyo-kültürel yapısına uygun turizm çeşitlerinin geliştirilerek turizmin 12 ay devamlılığı sağlanamamıştır. Bölgede turizmin sezonluk olması ve aile işletmelerinin faaliyet göstermesi turizmin bölgede düzenli bir istihdam kaynağı olarak görülmesine de engel teşkil etmekte ve bölgede iyi hizmet sunulması da, eğitim ve eğitimi eleman gibi gereksinimlerin karşılanmasını da engellenmektedir. Mevcut durumda bölgede turizme bağlı sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın varlığından bahsetmek mümkün değildir.

Bölgede paydaşlar arasında etkin bir işbirliğinin olmaması ve yöre turizminin planlanması sürecinin kamu kurumları tekelinde olması ve bu süreçte de yetki karmaşalarının yaşanması, kaçak yapılaşmaya bağlı olarak bölgenin etkin denetlenememesi ve kamu kurumlarınca yürütülen planlama sürecine diğer paydaşların katılımının sağlanmaması bölgede etkin yönetim modelinin oturtulmasını engellemektedir.

Görüldüğü gibi bölgede sürdürülebilir turizm kalkınması süreci etkin yürütülememekte ve bu durum da çözümleri birbirine bağlı sorunlar yaratmaktadır.

6.2. Öneriler

Bölgede sürdürülebilir turizm kalkınması kavramının ne olduğunun anlaşılması gerekmektedir. Paydaşların verdikleri cevaplar neticesinde konuya hakim olmadıkları ve bilgi eksikliğine bağlı olarak alternatif yaratma konusunda sınırlı oldukları görülmektedir. Bu nedenle hem konunun iyi anlaşılması hem de bölgeye uygun olan turizm çeşitleri konusunda araştırmaların yapılarak bölgeye benzer yerlerin araştırılması; önemli bir biyoçeşitliliğe ve özgün kültürel değerlere sahip olan bölgenin özellikleri nedeniyle turizmle tahrip edilmesinin önüne turizm aracılığıyla koruma yoluna gidilerek sağlanması hedeflenmelidir. Turizm kalite, süreklilik ve denge esasları (Bulin vd, 2012) doğrultusunda planlanmalı ve uygulanmalıdır.

TÜSİAD'ın yayınladığı Sürdürülebilir Turizm Raporu'nda *“Her ne kadar firmaların sürdürülebilirlik ekseninde atacağı adımlar büyük önem taşısa da sürdürülebilir turizm anlayışının yaygınlaşması ve pekişmesi için salt işletme bazlı özendirici uygulamalar yeterli olmayacaktır. Bu bağlamda, sürdürülebilirlik için destinasyon bazında kalite belgelerinin verilmesi o bölgeyi öne çıkartmak için daha etkili bir yöntem olabilir,”* açıklamasına yer verilmiştir (2012: 64). Ayder için de benzer bir yeşil destinasyon markalaması yönünde çalışmalar yapılmalı; Kültür ve Turizm Koruma Gelişim Bölgesi olan Kaçkar Dağları Milli Parkı sınırlarında yer alan Ayder'in bütüncül bir destinasyon planlaması ile korumaya alınması, markalama ve konumlandırmasının sağlanması gerekmektedir.

Konuyla ilgili olarak Rize Doğa Turizmi Master Planı içerisinde bölge için gereken strateji ve eylem planlarına yer verilmiştir. Bunun yanında UNEP (2005) yayınladığı raporda sürdürülebilir turizm kalkınması hedeflerinden bahsetmiş, Telfer ve Sharpley (2008) ise ele aldıkları çalışmalarında Sürdürülebilir Turizm Kalkınması İlkelerini özetlemişlerdir. Ele alınacak öneriler bu çalışmalarla paralel olarak oluşturulacaktır.

6.2.1. Yönetişim

Paydaşların kendilerini sorumlu hissettikleri konulara ek olarak kamu kurumlarının üstlendiği planlama esaslarında da paydaşların tümünün katılımının sağlandığı, görüş bildirimlerinin sağlandığı ve paydaşların özellikleri ve uzmanlıkları itibariyle görüş ve önerilerinden yararlanılan şeffaf bir planlama sürecinin ele alınması daha etkin ve canlı bir

turizm bölgesi yaratmak açısından gereklidir. Bu süreçte ilgili kamu kurumları, sivil toplum kuruluşlarının konuyla ilgili uzman kişileri bünyelerinde barındırmaları gerekmekte ve yine bölgeyle, ekolojik turizm, ekolojik yönetim, sürdürülebilir turizm kalkınması, sürdürülebilir kalkınma gibi konularda uzmanlaşmış kişilerle bilgi alışverişinde bulunulmalı; planlama, uygulama ve izleme süreçlerine bu kişiler de dahil edilmelidir. Telfer ve Sharpley (2008) işbirliği ile ilgili olarak sürdürülebilir turizm kalkınması ilkelerine şu maddeleri dahil etmiştir;

Yerel halk, hükümetler ve özel sektör desteği ile turizmde planlama, geliştirme, kontrol gibi süreçlere dahil edilmelidir. Azınlık, kadın gibi grupların sürece dahil olup olmadığından emin olunmalı; turizmin sağladığı faydalar eşit paylaşılmalıdır.

Tüm organizasyonlar ve kişiler destinasyondaki kültürel, ekonomik, çevresel, politik yapıya ve yaşam tarzına saygı duymalıdır.

Tüm acenteler, organizasyonlar, işletmeler ve bireyler turizm kalkınma ve yönetim sürecinde olası sorunları ortadan kaldırmak ve fayda sağlamak için işbirliği yapmalıdır.

Benzer şekilde UNEP (2005) Yerel Kontrol tanımı altında “*yerel halkın planlama ve karar alma sürecine diğer paydaşlarla işbirliği halinde dahil edilmesi, görev paylaşımında bulunulması*” gerekliliğinden bahsetmiştir.

Bölgede var olan yetki karmaşasının paydaşların dahil olduğu planlama sürecinde daha da büyük bir sorun haline gelmemesi için görev tanımlarının ve paydaşların niteliklerinin net bir şekilde tanımlanması ve buna uygun konularda planlama ve sonrasında ek görev üstlenmelerinin sağlanması önem arz etmektedir. Doğa Turizmi Master Planı içerisinde turizmde ilgi grupları şu şekilde belirlenmiştir;

- Yöre halkı, kişiler ve kurumlar,
- Alana dayalı ilin sorumlu yöneticileri,
- Bölgesel yetkililer,
- Ulusal yetkililer,
- Turizm ofisleri, yerel turizm organizasyonları, konaklama ve hizmet sunanlar, taşımacılar,
- Turizmle ilgili sektörler,
- Tarım, ormancılık ve balıkçılık gibi farklı ekonomik sektörlerin temsil edildiği ticaret ve sanayi odaları ve el sanatları ile ilgili birimler,

- İşçi sendikaları, dernekler, STK'lar,
- Eğitim ile ilgili birimler,

Yine aynı plan dahilinde ilgi grubu analizinin yapılması ve net şekilde ortaya koyulması gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Konu ile ilgili olarak şu açıklamalara yer verilmiştir;

Sürdürülebilir doğa turizmi gelişimi için, detaylı bir ilgi grubu analizi ilgi gruplarının;

- Genel hedeflerini,
- Turizmden beklediği faydaları,
- Turizmdeki rollerini tanımlamalıdır.

Bu süreç; şu adımlardan oluşur;

1. İlgi gruplarının tanımlanması,
2. Her ilgi grubunun çıkarlarının, önceliklerinin ve değerlerinin belirlenmesi,
3. Her ilgi grubunun davranışlarının belirlenmesi,
4. İlgi grubunun gücünün ve ilgi grupları arasındaki muhtemel koalisyonlarının gücünün tahmin edilmesi,
5. İlgi gruplarının mevcut ihtiyaçlarının ne düzeyde karşılandığının değerlendirilmesi,
6. İlgi grupları ile birebir iletişimlerin başlatılması ve ilgi gruplarının güveninin kazanılması,
7. Ortak menfaatler, sinerji ve başarı unsurlarının tanımlanması,
8. Paydaşların bir araya getirilmesi,
9. Ortak hedef ve amaçların ve onlara ulaşmak için gerekli olan stratejinin ortaya konması,
10. Organizasyon çerçevesinin oluşturulması,
11. Uygulama (zaman çizelgesinin ve hedeflerin ortaya konması, iletişim organizasyonunun oluşturulması, ilgi gruplarına somut sorumlulukların verilmesi.)
12. İzleme ve geri bildirim yapılması.

Daha etkin bir sürece girilebilmesi ve farklı yorumların da değerlendirilebilmesinin sağlanarak sürdürülebilir bir destinasyon yaratılması adına işbirliğine dayalı sürdürülebilir kalkınmanın tüm boyutlarının değerlendirilmesiyle oluşan planlama ve uygulama sürecine girilmesi gerekmektedir. Bölgede aile işletmelerinin var olması kadınların da sürece

katılımını sağlamış; fakat yerel yaşamın işletmeciliğe dönüşmesine neden olmuştur. Yörede turizmin etkilerinin pozitif etkiye dönüştürülebilmesi açısından etkin bir izleme/denetleme sisteminin getirilmesi ve bu sürecin de uzman kişilerce yönetilmesi gerekmektedir.

6.2.2. Çevresel ve Sosyo-Kültürel Etkiler

Telfer ve Sharpley (2008) sürdürülebilir turizm kalkınması ilkeleri kapsamında “Doğal, sosyal ve kültürel kaynakların korunması ve sürdürülebilir kullanımlarının sağlanması hayati önem taşımaktadır. Bu nedenle, turizm planlaması ve yönetimi çevresel sınırlar dahilinde uzun dönemli doğal ve insan kaynağı kullanımına odaklanmalıdır,” şeklinde bir gereklilikten bahsetmişlerdir.

UNEP (2005) bahsettikleri sürdürülebilir turizm kalkınması hedefleri kapsamında;

Sosyal Eşitlik: ile ilgili olarak “*yoksullara sunulan fırsatların, gelirin ve hizmetlerin iyileştirilmesinin de dahil olduğu turizmden elde edilen ekonomik ve sosyal faydanın genele adil bir şekilde dağılımının sağlanması*”,

Toplum Refahı: ile ilgili olarak “*yerel toplumlarda yaşam kalitesinin sosyal yapılar, kaynaklara ulaşım ve günlük yaşamın kalitesini etkileyen faktörlerin devamlılığının sağlanarak güçlendirilmesi ve olası tüm sosyal bozulma ve huzursuzluklardan kaçınılmasının sağlanması*,”

Kültürel Zenginlik: ile ilgili olarak “*ev sahibi toplumların tarihi mirası, otantik kültürü, geleneklerine saygı gösterilerek değerinin korunmasının sağlanması*,”

Fiziksel Bütünlük: ile ilgili olarak “*şehirlerde ve kırsalda görünümün kalitesinin korunması ve değerinin zenginleştirilmesi ile çevrenin fiziksel yapısı ile görüntüsünün bozulmasının önüne geçilmesi*,”

Biyolojik Çeşitlilik: ile ilgili olarak “*doğal alanların, yaşam alanlarının, vahşi yaşamın korunmasının desteklenmesi ile verilmesi muhtemel olan zararın asgari düzeyde tutulmasının sağlanması*,”

Çevre Temizliği: ile ilgili olarak “*hava, su, toprak kirliliğinin ve turizm faaliyetleri nedeniyle oluşan atıkların asgari düzeyde tutulması,*” hedeflerine değinmiştir.

Çevresel, sosyo-kültürel etkiler üzerine belirlenen öneriler bu ilke ve hedefler doğrultusunda oluşturulmuştur.

Çevresel Etkiler

Araştırma esnasında bölgede uygulanan turizmin bölgenin koruma altında olması gereken doğasına olan etkisinin denetlenmediği ve etkilerinin analiz edilerek raporlanmadığı görülmüştür. Korumanın sağlanabilmesi için öncelikle etkilerin ortaya koyulması, etkilere bağlı olarak koruma stratejilerinin oluşturulması veya uygulamaların içeriğinin dönüştürülmesi gerekmektedir. Bölgenin çoraklaşmasını ve biyolojik çeşitliliğini kaybetmesini önlemek adına çevresel etkilerin var olan rafting, trekking, dağcılık, kamp, Heliski gibi uygulamalar üzerinden düzenli olarak denetlenmesi yeni uygulamalar için ise tarafsız çevresel etki değerlendirmelerinin yapılması gerekmektedir. Bu denetlemeler esnasında her uygulama için özel şartlar ve genel bölgenin korunmasına yönelik şartlar geliştirilmeli ve tarafsız uzmanlar sürece dahil edilmelidir.

Milli park içerisinde bulunan hayvan ve bitki çeşitliliğinin korunmasına önem verilmelidir. Kaçak avcılığın önlenmesi için özel görevliler tahsis edilmeli ve görev uygulamaları denetlenmelidir. Ayrıca yine milli park içerisinde turistlerin bölgedeki davranışlarının kontrol altında tutulabilmesi açısından bölge korucularının görevlendirilmesi ve bölgede faaliyet gösteren işletmelerin de bilinçlendirilmesi sağlanmalıdır. Ekolojik yapının oluşturulması ve bu yönde bir markalamanın sağlanmasıyla eko-turist olarak adlandırılan turist grubunun bölgeye çekilmesi hedeflenmelidir.

Görüşmeler esnasında anlaşıldığı gibi kaçak yapılaşma bölgenin bir diğer önemli sorunudur. Kaçak yapılaşmanın önlenmesi görsel kalitenin sağlanabilmesine ek olarak bölgede ekonomik etkilerin ortaya çıkarılabilmesinin ve kaliteli hizmetin sağlanabilmesinin de önünü açacak bir girişimdir. Şöyle ki; kaçak yapılaşmanın önlenmesiyle tüm tesislerin belgeli olması sağlanacak ve oluşturulacak denetim mekanizmalarının sağladıkları sonuçların anlamlılığı ve geçerliliği artacaktır. Bu durum mevcut durumun anlaşılması ve yapılması gerekenlerin ortaya çıkarılabilmesi açısından önemlidir.

Sosyal ve Kültürel Etkiler

Uygulamaya geçen ilçeye bağlı yaylaların çoğunun turizme katılması projesinin tahrip edici özelliğinin azaltılması adına turizmle sunulan kültürel öğelerin, hayvancılık ve tarımın bölgede tamamen ortadan kalkmasını önlemek adına turizme katılımının sağlanması yine özgün değerlere bağlı kalınarak yapılması gerekmektedir. Bu amaçla bölgede büyük otellerin kurulması yerine hem doğaya dost hem de bölge kültür ve yaşantısını yansıtan ekolojik köy, ekolojik çiftlik gibi girişimlerin yaygınlaştırılması önem arz etmektedir. Yüksek yaylalarda üretilen tarım ürünleri ile süt, peynir gibi ürünlerin turistlere ulaştırılması ve bölgedeki işletmelerin paket ürün kullanımından vazgeçirilmesi sağlanarak yerel ürünleri tüketmeye yönelmesinin sağlanması gerekmektedir. Sürdürülebilir tarım ve hayvancılık gibi anlayışların turizm sürecine dahil edilmesiyle yerel halkın yaşam tarzından vazgeçmeden turizme dahil olması sağlanmalıdır.

Görüşmeler esnasında ilgili kamu kurumları turizme açılması planlanan yaylalardaki halkın yaşam alanlarında turizm istemediklerinden bahsetmişlerdir. Görüşülen uzmanlar ise bu durum “Ayder’de var olan olumsuz örnek üzerinden şekillenmektedir” şeklinde açıklama yapmışlardır. Buradan hareketle ekolojik ve yerel halkın yaşam standartlarını değiştirmeyecek turizm uygulamalarının yine yerel halkın da sürecine dahil olduğu, görüş bildirebildiği ve görüşlerinin dikkate alındığı şeffaf bir şekilde yürütülen planlamalarla oluşturulmasının önemi ortaya çıkmaktadır. Benzer şekilde Ayder’de var olan dönüşümün aksine var olan konakların ve yayla evlerinin uygun restorasyonlanandırılarak pansiyonculuğunun da bölgeye taşınması gerekmektedir.

Bölge tarih ve kültürünün araştırılması ve bilgilendirici mekanların veya turizme katılabilecek öğelerin turizme tanıtım amacıyla dahil edilmesi de bölgenin farklılaştırılmasının sağlanması açısından önem arz etmektedir. Çeşitlendirilmesi planlanan festivallerin bu araştırmalarla bağlantılı olarak çeşitlendirilmesi sağlanabilir.

Bölgedeki denetimlerin verimli olmadığı, kişiye göre denetimlerin içeriklerinin belirlendiği bölgedeki işletmelerle yapılan görüşmelerle ortaya çıkmış ve uzmanlar ve sivil toplum kuruluşlarınca da desteklenmiştir. Bölgeye nitelikli turistlerin çekilmesinin sağlanabilmesi açısından nitelikli hizmet sunulması önemlidir. Bu nedenle denetimlerin etkinleştirilmesi ve kaçak yapılaşma, hizmet kalitesi, hijyen, fiyat gibi konularda çeşitlenmesi gerekmektedir.

6.2.3. Eğitim

Bölgenin en önemli eksikliklerinden biri uzun vadeli düşünme yetisinden yoksun olunmasıdır. Bu durumun ortadan kaldırılabilmesi için küresel boyutta örnekler ve yeni modellemeler takip edilerek turizm süreciyle ilgili tüm paydaşlara turizm, sürdürülebilir kalkınma, ekoturizm ve yeşil yönetim gibi konularda eğitim verilmesi ve ilgili vizyon ile davranış kalıplarının şekillenmesi sağlanmalıdır. Bu durum bölge doğa ve kültürünün korunmasını sağlamanın yanında; fiyat ve hizmet standardizasyonu sağlanması gibi pratik boyutlarda da etkili olması öngörülmektedir. Bu süreçte uzman kişilerden destek alınması verimliliğin artırılabilmesi açısından önemlidir.

Ayrıca bölge ziyaretçilerinin bölge ile ilgili bilgilendirilmeleri, gerekli durumlarda bilgilendirici ofislerin kurulması ile ziyaretçilerin uyması gereken kurallar konusunda bilgilendirilmelerinin sağlanması gerekmektedir. Bu sayede rota ihlali, ekosistemin rahatsız edilmesi gibi durumların ortadan kaldırılmasına ek olarak ziyaretçilerin bölgeyle ilgili bilgilendirilmeleri de sağlanmış olacaktır.

Ayrıca bölge doğasıyla ilgili eğitim almış, bilgili korucuların hizmet vermesinin sağlanması gerekmektedir. Doğada uyulması gereken davranış kalıplarının oluşmasının sağlanması açısından korucuların alanda görevlendirilmesi etkili bir girişim olacaktır.

Rize Doğa Turizmi Master Planı'nın Eylem Planı dahilinde Kapasite Geliştirme altında paydaşların doğa turizmi kapasitelerini geliştirme adı altında eğitim konusuna değinilmiş ve Milli Park sahasını etkileyecek tüm paydaşların zararı asgari düzeye indirebilmek adına bilgilendirilmeleri, eğitilmeleri için uygulama esasları belirlenmiştir.

6.2.4. Turizmin 12 Aya Yayılması

Yürütülen Heliski ve uygulanması planlanan Kayak Merkezi projesinin bölge doğasına olan ve olacak etkilerinin uzman kişilerce belirlenmesi ve denetimlerin sürekli olarak yapılması bölgedeki biyoçeşitliliğin muhafaza edilebilmesi açısından önem arz etmektedir. Buna ek olarak genel itibariyle Çamlıhemşin'in doğası ve farklı kültürlerle ev sahipliği yapmış olmasına bağlı olarak sahip olduğu farklı kültürel yapısı yılın farklı sezonlarında da turistleri bölgeye çekebilecek potansiyeldedir. Farklı mevsimlerde bölgeye turist çekilebilmesinin

sağlanabilmesinin doğal ve kültürel öğeler üzerinden şekillendirilmesi farklılaştırmanın sağlanabilmesinin de önünü açacaktır.

Görüşmeler esnasında hizmet kalitesindeki düşüş ve doğanın işletmelerin yoğun olduğu Ayder'de ziyaretçiler üzerinde olumsuz imaj yaratılmasına neden olduğundan bahsedilmiştir. Ayder, yeşil markalama ile yeniden konumlandırılmalı ve turizme açılması planlanan yaylalarda da turizm belirlenecek yeşil ilkeler üzerinden yürütülmelidir.

Buna ek olarak genel itibariyle Çamlıhemşin'in doğası ve farklı kültürlere ev sahipliği yapmış olmasına bağlı olarak sahip olduğu farklı kültürel yapısı yılın farklı sezonlarında da turistleri bölgeye çekebilecek potansiyelindedir. Özellikle alternatif yaratılamayan bahar aylarında tarım ürünlerine bağlı olarak geliştirilen turizm çeşitlendirmesi bu aylarda da turizmin güçlenmesine olanak sağlayacaktır. Yöre için her aya uygun turizm çeşitlerinin belirlenerek uygulama esaslarına yönelik ayrıntılı planlama ve uygulama kuralları belirlenmeli; bu sayede turizmin sürekliliği sağlanmalıdır. Bu girişimlerin tanıtımı ve geliştirilmesi festivallerle sağlanabileceği gibi bahsedildiği üzere konuya özel oluşturulan ev pansiyonculuğu, ekolojik çiftlik, ekolojik köy gibi uygulamalar ziyaretçilerin bölgede kalış sürelerini uzatacak girişimler olarak değerlendirilebilir.

Milli Park içerisindeki hayvanların korunması adına gönüllülük kampanyası başlatılarak hem milli parkın kendisini finanse etmesi hem yerel halktan ilgili kişilerin iş sahibi olması hem de park içerisindeki çeşitliliğin korunması sağlanabilir. Ayrıca uluslar arası bilinirliğin artması açısından da etkili bir girişim olarak nitelendirilebilir.

Çamlıhemşin İlçesi sınırlarında yürütülebilecek turizm faaliyetleri Rize Doğa Turizm Master Planı'nda belirlenmiştir. Buna göre Çamlıhemşin'in doğa turizmi değerleri şu şekilde özetlenmiştir;

- Rafting
- Dağ Bisikletçiliği
- Doğa Yürüyüşü
- Dağcılık
- Fotosafari
- Kamping

- Yayılda Konaklama/Yayıla Gezisi
- Aktif yaylacılık (AY)
- Doğa Gezisi
- Pansiyonculuk (P)
- Kelebek gözlemciliği
- Kuş gözlemciliği imkanı (KuG)
- Hava Sporları Turizmi (Yamaç Paraşütü, Heliski vb.)
- Botanik gezilerine uygun saha (BOG)
- Endemik Bitkilerin Gözlemi (EBG)
- Bakir orman gezisi (Bo)
- Tarihi eserler, sit alanı (Ts)
- Atla geziye uygun (At)

Değerlendirilebilecek bu değerlerin yanında bölgede turizmin farklılaştırılmasının sağlanabilmesi adına;

- Agro-turizm; bölgede yetiştirilen ve/veya önceden yetiştirilmiş tarım ürünlerinin araştırılarak bir cazibe unsuru haline getirilmesi ve turizme katılımının sağlanması yoluyla bölgede sürdürülebilir ve ekolojik tarımın desteklenmesi de sağlanabilir.
- Gönüllü turizmi (volunteer tourism); ekosistemin korunmasına yönelik uluslararası düzeyde gönüllülük faaliyetlerinin yürütülmesi.
- Kültür turizmi (cultural tourism); bölge tarihinin araştırılarak kültür tarihini ortaya çıkaracak, tanıtacak, eski dönem ve mevcut yaşam tarzının tecrübe edilmesini sağlayacak yapıların oluşturulması.
- Ekolojik Çocuk ve Gençlik Kampları; ekolojik yaşamın ve yörenin özelliklerinin anlatıldığı kampların kurulması.

6.2.5. Altyapı

Altyapı ile ilgili paydaşlarca belirlenen eksiklikler üzerine konuyla ilgili bazı öneriler geliştirilmiştir.

Bölgede yaz döneminde görülen yoğun araç trafiğinin önlenmesi adına alternatif ulaşımın belirli kurallar ve sınırlamalarla sağlanması gerekmektedir. Ekolojik uygulamalardan

bahsedilebilmesi adına; öncelikle bölgede var olan trafiğin çözülmesinden bölgedeki araç yoğunluğunun ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Bu amaçla ziyaretçilere alternatifler yaratılması gerekmektedir. Mevcut durumda yürütülmesi planlanan ek yollar daha fazla aracın bölgeye girmesini ve var olandan daha dönemsel hava kirliliğinin oluşmasına neden olacaktır. Bölgenin yukarı kısımlarında balcılık, ekolojik tarım, hayvancılık gibi uygulamalar hesaba katılarak ek yol uygulamasından vazgeçilerek farklı turist tiplerine uygun olarak merkezden Ayder'e ve yukarı bölgelerine yürüyüş rotalarının oluşturulması ve toplu ulaşım yollarının geliştirilmesi sağlanarak özel araç girişine kısıtlama getirilmelidir. Bölgenin karakteri dolayısıyla özel araçla ulaşımın kısıtlanması gerekmektedir.

Milli Park birçok hayvana ev sahipliği yapmasına karşın bölgede yaban hayatı gözlemleyecek noktalar bulunmamaktadır. Gözlem noktalarının oluşturulması hem uygulamayı daha etkin hale getirecek hem de ekosistemin korunabilmesine katkı sağlayacaktır. Benzer şekilde botanik ile, şelaleler ve tarihi kalıntılar ile ilgili de yürüyüş rotalarının, doğa içerisinde bisiklet rotalarının ve kamp noktalarının planlamalar dahilinde oluşturulması ve bu bölgelere turların konuyla ilgili eğitim almış kişilerce düzenlenmesi hem faaliyet farklılaştırmasına hem de doğanın korunmasına katkı sağlayacaktır.

Milli Parkın giriş noktası olan Ayder'e Milli Parkı tanıtan bir müzenin kurulması ziyaretçilere sahayla ilgili ve sahada dikkat edilmesi gereken hususlarla ilgili ön bilgi sağlanabilmesi açısından önem teşkil etmektedir.

Turizmle kalkınma süreci ile ilgili olarak hem turistler hem de yerel halkın faydalanmasını sağlayacak yeterli kapasitede sağlık hizmetinin sağlanması gerekmektedir.

İşletmelerin milli park sahasında ağaç kesiminin ve avlanmanın engellenmesi, işletmelere ağaç kesimine alternatiflerin sunulması gerekmektedir.

Son olarak bölgede kirliliğin önlenmesi adına atık yönetim planı ile imar planının bir an önce faaliyete geçmesi gerekmektedir.

Bahsi geçen önerileri kapsayan uzun dönemli bir planlama ve uygulama sürecine girilmesi ile ekonomik, ekolojik, sosyo-kültürel ve yönetim boyutlarını içeren sürdürülebilir turizm kalkınması modeline uygun hale gelebilmesi söz konusu olabilecektir.

6.2.6. Ekonomik Etkiler

Bölgede 12 ay turizmin sağlanması ve nitelikli turistlerin bölgeye çekilebilmesi istihdam yaratılmasını sağlarken, düzenli iş imkanı sağlanması nedeniyle çalışan sirkülasyonunu da engelleyecek ve turizmin istihdam kaynağına dönüşmesi sağlanacaktır. Bu durum da paralel olarak çalışanların eğitilmesini veya eğitimli kişilerin bölgeye çekilerek işletmelerde kalmalarını sağlayabilecek bir unsur olacaktır.

Bölgedeki işletmelerin kayıtlarının net tutulabilmesi, düzenli ve tarafsız denetime tabii olabilmeleri bölge gelir düzeyinin raporlanabilmesine vesile olacaktır. Bu aşamada sonra bölge altyapı sorunlarının çözümü için destinasyonda faaliyet gösteren işletmeler arasında ortak havuz oluşturulmalı ve yol, atık sistemi, tanıtım-pazarlama, eğitim, sağlık gibi sorunların çözümü bu ortak havuzdan karşılanmalıdır.

Eko-markalama ve ekolojik yöresel ürün kullanımı, kültürel öğelerin aslına uygun şekilde turizme katılması, bölge doğasının korunması bölge farklılaşmasını sağlayacağından bölge değerini arttıracak, sızıntıyı önleyecek ve bu durum bölgede faaliyet gösteren işletmelerin gelirlerini olumlu yönde etkileyen girişimler olacaktır.

6.2.7. Çevresi için Öneriler

Bölge yapısı itibarıyla her yaylasında farklı yerleşim şekillerinin görüldüğü bir bölgedir. Ayder'de görülen sorunların turizme açılması planlanan diğer bölgelerde de görülmemesi adına sürece ekolojik, sosyal ve kültürel etkilerinin göz önünde bulundurulması ve yöre değerlerini koruyan girişimlere izin verilmesi gerekmektedir.

Turizm girişimlerinin bu bölgelere götürülmesi durumunda bu gerçeğin göz önünde bulundurulması ve farklı karakterdeki her yerleşim birimi için farklı ve uygun imar planlarının geliştirilmesi ve uygulanmasının zorunlu hale getirilmesi gerekmektedir. Ayder çevresinde bulunan yaylaların turizme açılması sürecinde her yaylanın ayrı olarak ele alınarak değerlendirilmesi ve her yaylaya uygun planlamanın geliştirilmesi gerekmektedir.

Uygulanmakta olan Yeşil Yol Projesi'nin bölgeye olacak etkilerinin tarafsız uzmanlarca belirlenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda canlanması planlanan turizm ile ilgili egzoz emisyonu, yakıt ihtiyacı, atık yönetimi, imar planlaması, taşıma kapasitesi, bölgeye taşınması planlanan turizm çeşitliliği, konaklama türleri, kurulacak işletmeler ve yerel halkın yaşamına olacak etkileriyle ilgili senaryoların geliştirilerek yerel halkla paylaşılması gerekmektedir. Yaylalara gerçekleşen otoyol projesine yeşil alternatifler geliştirilmeli ve bölgede ekolojik markalamanın yapılması sağlanmalıdır.

Milli Park sahasında kurulacak olan Macera Parkı'nın çevresel ve sosyal olası etkilerinin kamuoyuyla paylaşılması, uygulamayla ilgili olarak bölgede faaliyet gösteren işletmeler bilgilendirilmesi ve görüş alınması sağlanmalıdır.

Turizm rotalarının belirlenmesi: Markalama ile bölgeye çekilen ekoturistleri bölgede tutacak eko-rotaların belirlenmesi ve faaliyet dağarcığının yayla yaşamına uygun olarak bölgedeki biyolojik çeşitlilik göz önünde bulundurularak geliştirilmesi gerekmektedir.

Ayder ve çevresi için tüm bu gerekliliklerin göz önünde bulundurulmasıyla yeniden planlama ve uygulama sürecine girilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Akış, S. (1999). Sürdürülebilir Turizm ve Türkiye. *Anatolia, Turizm Araştırmaları Dergisi*.
- Aksu, C. (2011). *Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre*. Güney Ege Kalkınma Ajansı.
- Akşit, S. (2007). Doğal Ortam Duyarlılığı Açısından Sürdürülebilir Turizm. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
- Akyol, C. (2013). *Kalkınma Ajanslarının İllere Olan Katkısı; Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Ve Rize Örneği*. II. Rize Kalkınma Sempozyumu; Çay-Lojistik-Turizm. 284-293.
- Altanlar, A. ve Kesim, G. A. (2011). Sürdürülebilir Turizm Planlaması İçin Yöre Halkı ve Yerli Turistlerin Davranış ve Beklentilerini Anlamaya Yönelik Bir Araştırma; Akçakoca Örneği. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 3(2), 1-20.
- Altıparmak, M. (2002). *Turizm Çeşitlendirilmesi, Sürdürülebilir Turizm ve Planlama*. T.C. Turizm Bakanlığı 2. Turizm Şurası Bildirileri.
- Andereck, K.L., Valentine, K.M., Knopf, R.C. and Vogt, C.A. (2005). Residents' Perceptions of Community Tourism Impacts. *Annals of Tourism Research*, 32(4), 1056-1076.
- Atasoy, M., Reis, S. ve Sancar, C. (2009). *Sürdürülebilir Turizm Gelişmesi Ve Yayla Turizmi: Ayder Yaylası*. TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 12. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı. Ankara.
- Ayaz, N. (2012). *Kırsal Turizm Ve Paydaşları: Belediye Başkanlarının Tutumlarına Yönelik Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 75.
- Birkan, İ. (2002). *Türkiye'nin Turizm Kalkınmasının Sürdürülebilir Turizm İlkelerine Uygunluğu*. III. Turizm Şurası Bildirileri I. Cilt, Nisan.
- Bohdanowicz, P. and Martinac, I. (2003). *Attitudes Towards Sustainability in Chain Hotels – Results of a European Survey*, The CIB 2003 International Conference on Smart and Sustainable Built Environment, Australia.
- Bramwell, B. and Alletorp, L. (2001) Attitudes in the Danish Tourism Industry to the Roles of Business and Government in Sustainable Tourism, *International Journal of Tourism Research*, (3), 91-103.
- Brecher, J., Castello, T. and Smith, B. (2002). *Aşağıdan Küreselleşme*, Çev. Berna Kurt, Zeynep Kutluata, Şirin Özgün, Aysel Yıldırım, Aram Yayıncılık, İstanbul.
- Bulin, D., Stanciulescu G. and Calaretu B., (2012) *Stakeholders Engagement for Sustainable Tourism*. International Conference of Business Excellence.
- Butler, R.W. (1993). *Tourism: An Evolutionary Perspective*. In J. G. Nelson, R. Butler, and G. Wall. (Eds.) *Tourism and Sustainable Development: Monitoring, Planning, and*

- Managing. Department of Geography Publication Series 37. Waterloo, Ontario, Canada: University of Waterloo, 27–43.
- Butler, R.W. (1999) Sustainable Tourism: A State-of-the-art Review, *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 1(1), 7-25.
- Cater, E. (1991). *Sustainable Tourism In The Thirs World: Problems and Prospects*. Discussion Paper No. 3.
- Choi, H.C. and Sirakaya, E. (2005). Measuring Residents' Attitude Toward Sustainable Tourism: Development of Sustainable Tourism Attitude Scale. *Journal of Travel Research*, 43, 380-394.
- Creswell, J.W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri. Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. Siyasal Yayın Dağıtım. 3. Baskıdan Çeviri. Çeviri Editörleri: Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir. Ankara.
- Çıracı, H., Turgut, S. ve Kerimoğlu, E. (2008). Sürdürülebilir Turizm Gelişimi İçin Bir Yönetim Modeli Önerisi: *Frig Vadisi Örneği*. *İTÜ Dergisi/A*, 7(2), 89-102.
- Çilingiroğlu-Topçubaşı, M. ve Ufuk-Reyhan, S. (2013). *Çamlıhemşin'deki Tarihi Konakların Turizm Potansiyeli*. II. Rize Kalkınma Sempozyumu; Çay-Lojistik-Turizm, 321-334.
- Dabpnet, S. (2013). *The Key Stakeholders in the Implementation of Sustainable Tourism Development in Two Rural Towns of Thailand*. ICTTL.
- Demiral, N., Evin, H. ve Demiral, B. (2007). *Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Küresel Yoksulluk*, IV. Uluslararası STK Kongresi Bildiriler Kitabı "Küresel Yoksulluk", 19-21 Ekim 2007, 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale-Biga, 1-10.
- Demirel, Ö. ve Ejder, N., (1995). Çamlı Hemşin Yaylaları Ve Doğa Turizmi Etkinlikleri. *Ekoloji Çevre Dergisi*, (17). 4-8.
- Demirer, T. (2012). *Kapitalizmin Ekolojik Sorunları Ya Kapitalizm Ölecek Ya İnsanlık*. Kaldıraç Yayınevi. İstanbul.
- Denzin, N.K. and Lincoln, Y. S. (2011). Introduction: The Discipline and Practice of Qualitative Research. *The Sage Handbook of Qualitative Research*. 4th Edition. CA.
- Dinçer, İ. (1996). *Sürdürülebilir Turizmin Hayata Geçirilmesi İçin Aktive Olması Gereken Dinamikler ve İşlevleri – Model Çalışması, Sürdürülebilir Turizm; Turizm Planlamasına Ekolojik Yaklaşım*. 19. Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.
- Doğan, H. Z. (1989). Forms of Adjustment – Sociocultural Impacts of Tourism. *Annals of Tourism Research*, 16 (2), 216-236.
- Doğaner, S. (2001). *Türkiye Turizm Coğrafyası*. Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı, (2013). *II. Rize Kalkınma Sempozyumu, Çay – Lojistik – Turizm*. Rize.

- DOKA. (2011). *Doğu Karadeniz Bölgesi Turizm Sektörü için Yatırım Yapılabilir Kamu Araçları Raporu*.
- Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu. (1991). *Ortak Geleceğimiz*, Çev: Belkıs Çorakçı, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı. Ankara, 71.
- Eber, S. (1992). *Beyond the Greek Principles for Sustainable Tourism*. World Wide Fund for Nature. U.K.
- England, R.W. (2000). Natural Capital and the Theory of Economic Growth. *Ecological Economics*, (34), 425-431.
- Erdoğan, İ. (2012). *Pozitivist Metodoloji ve Ötesi. Araştırma Tasarımları Niteliksel ve İstatistiksel Yöntemler*. Ankara. Erk Yayınları, Geliştirilmiş 3. Baskı.
- Erdoğan, N. (2000). *Çevre ve Ekoturizm*. ISBN : 9799759313028. Erk Yayınları, Ankara.
- Erdoğan, N. (2007). *Kitle Turizmi, Alternatif Turizm ve Eko Turizmde Sürdürülebilirlik Üzerine Bir Değerlendirme*. Başkent Üniversitesi. Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu. Ankara.
- European Commission. (2002). Good Governance for Sustainable Development.
- Freeman, E.R. (1984). *Strategic Management: A Stakeholder Approach*, Pitman, Boston, MA.
- Friese, S. (2000). *Coming to live in a consumer society in Self-concept and identity in a consumer society: Aspects of symbolic product meaning*. Marburg: Tectum.
- Gallego, D. and Mack, A. (2010). Sustainability Assessment Of Energy Technologies Via Social Indicators: Results Of A Survey Among European Energy Experts. *Energy Policy*, 38. 1030–1039.
- Gee, C. Y. (1997). *International Tourism: A Global Perspective*, World Tourism Organization. Spain.
- Geldrop, J.V. and Withagen, C. (2000). Natural Capital and Sustainability. *Ecological Economics*, (32), 445-455.
- Glass, S.M. (2002). Sustainability and Local Government. *Local Environment*. 7(1). 97.
- Goodland, R. and Ledec, C. (1985). *Neoclassical Economics and Principles of Sustainable Development*, Office of Environmental and Scientific Affairs, The World Bank, Washington D. C.
- Goodwin, N., Nelson, J. A. and Ackerman, F. and Weisskopf, T. (2008). *Consumption and Consumer Society*. Global Development and Environment Institute, Tufts University, US.
- Gökdeniz, A. (2003). Yerel Gündem 21 ve Sürdürülebilir Turizm Politikaları Çerçevesinde Eko Turizm. *Standart Ekonomik ve Teknik Dergi*, 5.

- Hall, C. M. and McArthur, S. (1998). *Integrated Heritage Management*. London: Stationary Office.
- Harvey, D. (1996). *Justice, Nature and the Geography of Difference*. Blackwell Publishers Inc. Cambridge, USA.
- Heinen, J. (1994). Emerging, diverging and converging paradigms on sustainable development, *International Journal of Sustainable Development and World Ecology* 1(1), 22–33.
- Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği. (2014). *Et Atlası Yediğimiz Hayvanlar Hakkında Gerçekler ve Rakamlar*. Atlas Manufaktur.
- Hope, K. R. (2005). Toward Good Governance and Sustainable Development: *The African Peer Review Mechanism*, 18 (2). 283-311.
- Hsiao, T. Y., Chuang, C. M., Kuo, N. W. and Yu, S. M. F. (2014). Establishing Attributes Of An Environmental Management System For Green Hotel Evaluation, *International Journal of Hospitality Management*, 36 (2014). 197– 208.
- Hughes, B.B. and Johnston, P.D. (2005). Sustainable Futures: Policies for Global Development, *Futures*, 37, 813–831.
- Hunter, C. (1997). Sustainable tourism as an adaptive paradigm. *Annals of Tourism Research*, 21(41), 850-867.
- Inskeep, E. (1991). *Tourism Planning. An Integrated and Sustainable Development Approach*. Van Nostrand Reinold. New York.
- IUCN. (1980). *World Conservation Strategy, Living Resource Conservation for Sustainable Development*. ISBN: 2-88032-104-2.
- İnternet: <http://ekoIQ.com/ekoloji-kelimesi-literaturumuze-girdi/> adresinden 07 Eylül 2014'te alınmıştır.
- İnternet: <http://ekoIQ.com/hans-carl-von-carlowitz-dogdu/> adresinden 07 Eylül 2014'te alınmıştır.
- İnternet: <http://ekoIQ.com/henry-david-thoreau-waldeni-yayinladi/> adresinden 07 Eylül 2014'te alınmıştır.
- İnternet: <http://kuzeymavi.com/kackarlar-firtina-haritalari/> adresinden 05 Eylül 2014'de alınmıştır.
- İnternet: <http://whc.unesco.org/en/tourism/> adresinden 05 Eylül 2014'de alınmıştır.
- İnternet: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:452288/fulltext01.pdf> adresinden 05 Eylül 2014'de alınmıştır.
- İnternet: <http://www.postcardzfromvictoria.com/travel-trends/eco-tourism/> adresinden 05 Eylül 2014'de alınmıştır.

İnternet: <https://www.gstcouncil.org/en/gstc-criteria/criteria-for-destinations.html> 05 Ağustos 2014'te alınmıştır.

İnternet: http://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler/gsmh-icindeki-payi-1963-_79.html adresinden 05 Eylül 2014'de alınmıştır.

İnternet: <http://www.tuyed.org.tr/turizmde-istihdam-838-bin-kisi-oldu/> adresinden 05 Eylül 2014'de alınmıştır.

İnternet:
<http://www.unep.org/resourceefficiency/Business/SectoralActivities/Tourism/FactsandFiguresaboutTourism/ImpactsofTourism/tabid/78774/Default.aspx> adresinden 05 Eylül 2014'de alınmıştır.

İnternet: <https://sustainabledevelopment.un.org/index.php?menu=1267> adresinden 05 Eylül 2014'de alınmıştır.

İnternet: Akşam Gazetesi. (2012). Kaçkar Dağları'nda heliski heyecanı sona erdi. <http://www.aksam.com.tr> adresinden 22 Kasım 2015'de alınmıştır.

İnternet: Çevre ve Orman Bakanlığı. (2014). Rio Sözleşmeleri. Rio Sözleşmeleri Kapsamında Türkiye'nin Ulusal Kapasitesinin Değerlendirilmesi Projesi, <http://www.ncsa-turkey.cevreorman.gov.tr/rio-sozlesmeleri.aspx> adresinden 13 Ekim 2014'de alınmıştır.

İnternet: Dicleli, A. B. (2011). Yaşanabilir Bir Gezegen Bulmak Hiç Kolay Değil. EkoIQ, <file:///C:/Users/exper/Downloads/gap-tyrkia-artikkel-2011.pdf> adresinden 22 Eylül, 2014'de alınmıştır.

İnternet: Dulupçu, Murat A. (2001), "Sürdürülebilir Kalkınma Politikasına Yönelik Gelişmeler", <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/politika.doc> adresinden 21 Ağustos 2014'de alınmıştır.

İnternet: Grober, U. (1999). Hans Carl Von Carlowitz, Sustianable Development.Zeit Online. GesellShaft, http://pdf.zeit.de/1999/48/Der_Erfinder_der_Nachhaltigkeit.pdf adresinden 05 Eylül 2014'de alınmıştır.

İnternet: <http://bolge12.ormansu.gov.tr/12bolge/kackar/TG1.pdf> adresinden 05 Eylül 2014'de alınmıştır.

İnternet: <http://greenglobaltravel.com/> adresinden 05 Eylül 2014'de alınmıştır.

İnternet: Kaçar, M. (2008, 9 Aralık). Maalesef burası Ayder Yaylası. <http://www.hurriyet.com.tr> adresinden 14 Aralık2014'de alınmıştır.

İnternet: Kaçar, M. (2010 (b), 6 Eylül). Ayder Yaylası için 'Revize İmar Planı' hazırlandı. <http://www.milliyet.com.tr> adresinden 14 Aralık2014'de alınmıştır.

İnternet: NASA. (2014). Global Climate Change, Vital Signs of Planet, <http://climate.nasa.gov/causes/> adresinden 10 Eylül 2014'de alınmıştır.

İnternet: World Bank. (2014). Regional Poverty and Equity Data. <http://povertydata.worldbank.org/poverty/region/EAP>. adresinden 15 Eylül 2014'de alınmıştır.

İnternet: World Watch Institute. (2014). Is Meat Sustainable?.<http://www.worldwatch.org/node/549> adresinden 10 Ekim 2014'de alınmıştır.

İnternet: <http://www.johannesburgsummit.org/html/documents/backgrounddocs/nsdsreport.pdf> adresinden 10 Eylül 2014'de alınmıştır.

İnternet: Kaçar, M. (2010 (a), 7 Eylül). *Ayder Yaylası'nda artık geçmişe ağıt yakılmayacak, geleceğe bakılacak*. <http://www.radikal.com.tr> adresinden 14 Aralık 2014'de alınmıştır.

İnternet: Munasinghe, M. (2010). *Sustainable Development Triangle*. İnternet: http://www.eoearth.org/article/Sustainable_development_triangle adresinden 12 Kasım 2014'de alınmıştır.

İnternet: Ramsar. (2014 (a)). The Ramsar Convention and Its Mission, <http://www.ramsar.org/about/the-ramsar-convention-and-its-mission> adresinden 10 Aralık 2014'de alınmıştır.

İnternet: Ramsar. (2014 (b)). International Convention, <http://www.ramsar.org/about/international-cooperation> adresinden 10 Aralık 2014'de alınmıştır.

İnternet: Sachs, J. D. (2014 (a)). The Age of Sustainable Development, IIASA/OeAWPublicLecture Series, Lecture 4, <http://www.youtube.com/watch?v=ksZaAqRA5qg> adresinden 15 Eylül 2014'de alınmıştır.

İnternet: Sachs, J. D. (2014 (b)). Sustainable Development Goals for a New Era, <http://jeffsachs.org/2014/09/sustainable-development-goals-for-a-new-era/> adresinden 15 Eylül 2014'de alınmıştır.

İnternet: Sachs, J. D. (2014(c)). The Age of Sustainable Development, <https://www.youtube.com/watch?v=ksZaAqRA5qg> adresinden 15 Eylül 2014'de alınmıştır.

İnternet: Sachs, J. D. (2014(d)). MOOC, The Age of Sustainable Development. Lecture 2, Chapter 3, <https://www.youtube.com/watch?v=zGpVm1hFMic> adresinden 15 Eylül 2014'de alınmıştır.

İnternet: Suzuki, H. C. Severn Cullis-Suzuki at Rio Summit 1992. <https://www.youtube.com/watch?v=oJJGuIZVfLM>, adresinden 21 Ekim 2014'de alınmıştır.

İnternet: World Bank. (2014). Poverty and Equity Data. <http://povertydata.worldbank.org/poverty/home/> adresinden 15 Eylül 2014'de alınmıştır.

- İslamoğlu, İ., İmamoğlu, A. ve Çavuşoğlu, G. (2014). Verçenik Yaylası'nın Alternatif Turizmi ve Rekreasyonel Faaliyetlerinin Belirlenmesi. *International Journal of Science Culture and Sport*, (2148-1148), 271-282.
- Kahraman, N. (1994). *Sürdürülebilir Kalkınma ve Turizm*. Anatolia, 5 (4).
- Kahraman, N. ve Türkay, O. (2004). *Turizm ve Çevre*. Detay Yayıncılık. Ankara.
- Keleş, R. ve Hamamcı, C. (1993). *Çevrebilim*, Ankara, İmge Kitabevi, 2. baskı.
- Kerk, G. V. and Manuel, A. R. (2008). A comprehensive index for a sustainable society: The SSI — The Sustainable Society Index. *Ecological Economics*, 66, 228-242.
- Kettner, C., Phillip, R., Stefan, P. S. and Gregor, T. (2006). *Potentials for Extending National Income Accounts by Integrating Sustainable Development Indicators*. Graz: Wegener Center for Climate and Global Change. Scientific Report No. 16-2007.
- Kirk, J. and Miller, M. L. (1986). *Reliability and Validity in Qualitative Research*. Beverly Hills, CA.
- Kuntay, O. (2004). *Sürdürülebilir Turizm Planlaması*. Alp Yayınevi.
- Kuter, N. ve Ünal, H. E. (2009). Sürdürülebilirlik Kapsamında Ekoturizmin Çevresel, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 9(2). 146-156.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2007). *Türkiye Turizm Stratejisi 2023 ve Eylem Planı 2007-2013*, Ankara.
- LeCompte, M. D. and Goetz, J. P. (1982). Problems of Reliability and Validity in Ethnographic Research. *Review of Educational Research*.
- LeCompte, M. D. and Schensul J. J. (1999). *Designing and Conducting Ethnographic Research*. Walnut Creek, CA.
- Lincoln, Y. S. and Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. Beverly Hills, CA.
- Lincoln, Y.S., Lynham, S.A. and Guba, E.G. (2011). Paradigmatic Controversies Contradictions and Emerging Confluences. In N. K. Denzin and Y. S. Lincoln (Eds.). *The Sage Handbook of Qualitative Research*. 4th Edition. s. 333-355. CA.
- Marshall, C. and Rossman, G.B. (2010). *Designing Qualitative Research*. 5th Edition. Thousand Oaks, CA.
- Mbaiwa, J. E. (2005). The Socio-Cultural Impacts of Tourism Development in the Okavango Delta, Botswana. *Journal of Tourism and Cultural Change*. 2 (3). 163-185.
- Meadows, D.H. Meadows D. L., Randers J. and Behrens W. W. (1974). *Limits to Growth*. A Report for The Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind. A Potomac Associates Book.

- Mehta, R. (2009). *Development - How far is it sustainable?*. Proceedings of International Conference on Energy and Environment. 2070-3740.
- Munasinghe, M. (2001). *Towards Sustainomics, The Sustainability of Long Term Growth*, Eds. Mohan Munasinghe, Osvaldo Sunkel, Carlos de Miguel, Cheltenham, UK; Northampton, MA, USA.
- Newsom, D. and Sierra, C. (2008). *Impacts of Sustainable Tourism, Best Management Practises in Sarapiquí*, Costa Rica, Rainforest Alliance.
- OECD (1980). The Impact of Tourism on the Environment. *Organization for Economic Cooperation and Development, Paris*.
- Olalı, H. (1990). *Turizm Politikası ve Planlaması*. İ.Ü. İşletme Fakültesi Yayınları. No: 228. İstanbul.
- Olalı, H., ve Timur, A. (1988). *Turizm Ekonomisi*. Ofis Matbaacılık. İzmir.
- Opperman, M. (1996). Convention destination images: analysis of association meeting planner's perceptions. *Tourism Management*, 17 (3). 175.
- Orman ve Su İşleri Bakanlığı ve Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. (2013). *Rize Doğa Turizmi Master Planı 2013-2023*, Rize.
- Özbey, F. R. (2002). Küreselleşme Sürecinde Sürdürülebilir Turizm Kalkınması. *Anadolu Üniversitesi, İİBF Dergisi*.
- Özdemir, G., Yılmaz, M., Yalçın, M. ve Alvarez, M. D. (2015). *Stakeholders' Perception of Istanbul's Historical Peninsula as a Sustainable Destination*. *Tourism Planning and Development*. 12 (1). 87-98.
- Page, S. J. and Hall, C. M. (2002). *Managing Urban Tourism*. London: Prentice Hall.
- Patton, M. Q. (1987). *How to Use Qualitative Methods in Evaluation*. CA.
- Patton, M. Q. (1990). *Qualitative Evaluation and Research Methods*. CA.
- Pearce D. and Atkinson G. (1998). *The Concept Of Sustainable Development: An Evaluation Of Its Usefulness Ten Years After Brundtland*. CSERGE Working Paper PA 98-02. ISSN: 0967-8875.
- Rheede, A. V., Tromp, D. and Blomme, R. J. (2010). Sustainability in the Dutch Hospitality Industry: Atheoretical Framework for the Current State of Affairs, *Applied Economics Letters*.
- Robinson M. and Picard D. (2006). *Tourism, Culture and Sustainable Development*, Doc No: CLT/CPD/CAD – 06/13, UNESCO.
- Sandelowski, M. (1995). Focus On Qualitative Methods: Sample Size in Qualitative Research Revisited. *Advances in Nursing Science*. 16 (2). 1-8.

- Sharpley, R. (2010). Tourism and Sustainable Development: Exploring the Theoretical Divide. 8(1), 1-19.
- Somuncu, M. (2011) *Kırsal Ve Kentsel Alanlardaki Sosyo-Ekonomik Değişime Bağlı Olarak Türkiye Yaylalarının Fonksiyonlarındaki Farklılaşma*. Çevre, Kentleşme Sorunları Ve Çözümleri. 38. Icanas (Uluslararası Asya Ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi). I. Cilt. Ankara.
- Somuncu, M. ve Yiğit, T. (2009). *Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Kayalık Sitleri Dünya Mirası Alanı'ndaki Turizmin Sürdürülebilirlik Perspektifinden Değerlendirilmesi*. Ulusal Coğrafya Sempozyumu.
- Steer, A. and Wade-Gery, W. (1993) Sustainable Development: Theory And Practice For A Sustainable Future. *Sustainable Development*, 1(3): 23–35.
- Suansri, P. (2003). *Community Based Tourism Handbook*, ISBN: 974-91433-7-X, Tayland: Mild Publishing.
- Sustainable Development Solutions Network. (2012). *A Framework for Sustainable Development*.
- Sustainable Development Solutions Network. (2014). *An Action Agenda for Sustainable Development*, Report for the Un-Secretary General.
- Şenkaya, F. B., Demirel, Ö., Özkır, D. (2012). Ayder (Çamlıhemşin-Rize/Türkiye) Termal Ve Yayla Turizm Bölgesinin Termal Koruma Ve Turizm Gelişimi Açısından Değerlendirilmesi. *İnönü Üniversitesi Sanat Ve Tasarım Dergisi*. 2 (5). S. 151-164.
- Tamkoç, G. (1994). *Derin Ekoloji*. Ege Yayınları, İzmir.
- Telfer, D.J and Sharpley, R. (2008). *Tourism and Development in the Developing World*, Routledge, New York.
- Temizkan, S. P., Yıldırım, G. (2014) Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Alan Kılavuzluğu Uygulaması: Kaçkar Dağları Milli Parkı Örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 13 (49). 124-149.
- Thoreau, H. D. (2004) *Doğal Yaşam ve Başkaldırı, Sivil İtaatsizlik Makalesi ve Walden Gölü*, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Timothy, D. J. (1998). Cooperative Tourism Planning in a Developing Destination. *Journal of Sustainable Tourism*. 6 (1). 52-68.
- Timur, S. Getz, D. (2008). A Network Perspective On Managing Stakeholders For Sustainable Urban Tourism. *International Journal Of Contemporary Hospitality Management*, 20 (4). 445-461.
- Tosun, C. (1998). Roots Of Unsustainable Tourism Development At The Local Level: The Case of Urgup in Turkey. *Tourism Management*, 22 (6), 595-610.
- Tosun, C. (2000). Limits To Community Participation in The Tourism Development Process İn Developing Countries. *Tourism Management*, (21). 613-633.

- Tosun, C. (2001). Challenges Of Sustainable Tourism Development in The Developing World: The Case Of Turkey. *Tourism Management*, (22), 289-303.
- Ulaş, D. (2010). Maçahel’de Hidroelektrik Santrallerin ve Ekoturizmin Çevreye ve Yöre Halkına Etkileri. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*. 21(1). 151-158.
- UN Commission. (2014). Women’s Empowerment: A Gospel Issue.
- UN. (1998). Kyoto Protocol To The United Nations Framework Convention On Climate Change.
- UN. (2013). Sustainable Development Challenges. Department of Economic and Social Affairs. World Economic and Social Survey 2013.
- UNDESA (2002). Guidance in preparing a national sustainable development strategy: Managing sustainable development in the New Millennium.
- UNEP and UNWTO. (2005). Making Tourism More Sustainable, A Guide for Policy Makers, ISBN 92-807-2507-6, France.
- Vijayanand, S. (2013). Stakeholders and Public Private Partnerships Role in Tourism Management. *International Journal of Scientific & Engineering Research*. 4 (2).
- Woodley, A. (1992) Tourism And Sustainable Development: The Community Perspective. In Nelson, J. G., Butler, R. and Wall G. (Eds.) *Tourism And Sustainable Development: Monitoring, Planning, Managing*, Waterloo: Heritage Resources Centre, University Of Waterloo, 135-146.
- World Commission on Environment and Development. (1987). *Our Common Future*, 3.
- World Economic Forum. (2015). *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2015 Growth Through Shocks*.
- World Tourism Organization (WTO) (1998). *Guide For Local Authorities On Developing Sustainable Tourism*. Madrid: World Tourism Organization.
- Yeşil KAGİDER. (2012). Sessiz Bahar, <http://www.yesilkagider.org/2012/05/sessiz-bahar/> (Erişim Tarihi: 10.09.2014).
- Yeşiltaş, M., Çeken, H., Öztürk, İ. (2009). Karadeniz Bölgesi’ndeki Turizm Olanaklarının Swot Analizi ile Değerlendirilmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2 (3). 250-269.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yin, R. K. (1984). *Case Study Research: Design and Methods*. Beverly Hills. CA.
- Yin, R. K. (2009). *Case Study Research: Design and Method*. 4th Edition. CA.

Zaman, M. (2009). *Significance of Firtina Stream Basin and Kaçkar Mountains National Park in Sustainable Tourism*. In: 1st International Symposium on Sustainable Development, June 9-10, 2009, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina.

EKLER

EK-1. Görüşme Soruları ve Açıklamaları

Dolaylı paydaşlara sorulacak sorular mevcut durumla ilgili 10, işbirliği ile ilgili 3, gelecek ile ilgili 3 ve eksik ve önerilerle ilgili 2 olmak üzere toplamda 18 tanedir.

Görüşme Formu	
1. Sürdürülebilir turizm kalkınması size ne ifade ediyor?	Sürecin Genel Tanımlanması ve Bölge Algısı
2. Ayder ve çevresinin turizm kaynaklarını ve olası potansiyelini nasıl tanımlarsınız?	
3. Küçük ölçekte Ayder, genel olarak bakıldığında ise Rize’de konumunuz itibariyle bölge turizmini etkileyecek ve ondan etkilenecek olmanız itibariyle yerel turizm paydaşı olarak nitelendiriliyorsunuz. Ayder ve çevresindeki sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinde kendi konumunuzu nasıl nitelendiriyorsunuz? Sizce bölge turizminin sürdürülebilir kalkınma altında planlanması sürecinde size düşen görev nedir?	Konum Değerlendirmesi
4. Turizmin, Ayder ve çevresinin doğasına ve doğal yaşamına olan etkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz?	Etki ve Etki Denetimi
5. Bölgede turizmin çevreye olan etkisinin denetimi nasıl sağlanmaktadır?	
6. Bölgede turizmin sosyal yaşam üzerindeki etkileri sizce nelerdir?	
7. Bölgede turizmin kültür üzerine nasıl bir etkisi olduğunu düşünüyorsunuz?	
8. Bölgede turizme bağlı ekonomik kalkınma sürecini nasıl değerlendiriyorsunuz?	
9. Turizmin etkileri nasıl denetlenmektedir? Ne şekilde kontrol altında tutulmaktadır ve/veya tutulması planlanmaktadır?	
10. Turizmin 12 aya yayılması için bölgede ne gibi çalışmalar yürütülmektedir? Bölgenin doğal ve kültürel turizm kaynakları düşünüldüğünde bu girişimleri sürdürülebilir turizm kalkınması dahilinde nasıl değerlendiriyorsunuz?	Uygulamalar ve Etkileri
11. Ayder ve çevresindeki sürdürülebilir turizm kalkınması süreci sizce nasıl yürütülmeli? Süreçte işbirliği sizce gerekli mi?	Süreç ile ilgili Görüşler
12. Bölgede sürdürülebilir turizm planlaması sürecindeki paydaşlar arası işbirliği düzeyini nasıl değerlendiriyorsunuz? Siz kendinizi bu sürecin neresinde görüyorsunuz?	Konum Değerlendirmesi ve Yapılanlar
13. Bölgede sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinin etkin yürütülmesi için siz bir paydaş olarak neler yapıyorsunuz?	
14. Uzun dönemde Ayder ve çevresinin doğal, kültürel ve sosyal yönlü turizm kaynaklarındaki değişimi nasıl yorumlarsınız?	Gelecek Değerlendirmesi
15. Bölgede sürdürülebilir turizm kalkınmasının uzun dönemdeki varlığını nasıl yorumlarsınız?	
16. Bölgede turizmin sürdürülebilirliğinin ve/veya sürdürülebilir turizm kalkınmasının sağlanabilmesi için sizce neler yapılmalı?	Eksikler ve Yapılması Gerekenler
17. Ayder ve çevresindeki turizm potansiyeli ve uygulamalarını düşündüğünüzde, sizce mevcut durumun eksikleri nelerdir?	
18. Sürecin bölge doğası, kültürü ve sosyal yapısı göz önünde bulundurulduğunda daha verimli işleyebilmesi için yapılması gerekenler sizce nelerdir?	

Mevcut Durum Değerlendirmesi: Mevcut değerlendirmesinde ilk olarak paydaşların kavram ve süreçle ilgili algılarına yönelik genel sorular sorulmuştur. Bu aşama ile amaç; paydaşların konu ile ilgili algı ve bilgi düzeylerini ortaya çıkarmaktır.

1. *Sürdürülebilir turizm kalkınması size ne ifade ediyor?*

Paydaşların süreci ve süreçteki rollerini tanımlayabilmelerinin ilk şartı sürdürülebilir turizm kalkınmasının ne olduğunu nasıl yorumladıklarından geçmektedir. Bu nedenle ilk soruda sürdürülebilir turizm kalkınmasından ne anladıkları sorulacaktır.

2. *Ayder ve çevresinin turizm kaynaklarını ve olası potansiyelini nasıl tanımlarsınız?*

Araştırma alanı olarak ele alınan Ayder ve çevresinde turizmin sürdürülebilirliğinin içeriğinin belirlenebilmesi turizm potansiyelinden ve turizmin üzerine kurulduğu değerlerden geçmektedir. Bölgede sürdürülebilir turizm kalkınmasından bahsedilebilmesi için öncelikle bu sürece nelerin ne şekilde dahil edilebileceği belirlenmelidir. Bu da mevcut değerlerin ve potansiyelin neler olduğunun belirlenmesine bağlıdır. Bu amaçla paydaşların Ayder ve çevresini nasıl değerlendirdiklerini anlayabilmek adına bu soru dahil edilmiştir.

3. *Küçük ölçekte Ayder, genel olarak bakıldığında ise Rize’de konumunuz itibariyle bölge turizmini etkileyecek ve ondan etkilenecek olmanız itibariyle yerel turizm paydaşı olarak nitelendiriliyorsunuz. Ayder ve çevresindeki sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinde kendi konumunuzu nasıl nitelendiriyorsunuz? Sizce bölge turizminin sürdürülebilir kalkınma altında planlanması sürecinde size düşen görev nedir?*

Paydaşların görevlerini yerine getirebilmelerinin ilk şartı kendilerine görevlerin verilmesi veya görevlerinin farkında olmasından geçmektedir. Bu amaçla paydaşlara süreçteki görevlerinin kendilerince yorumlamaları istenmiştir. İkinci aşamada, kendilerine konuyla ilgili herhangi bir görev verilip verilmediği sorulacaktır.

Genel soruların ardından gelen aşamada mevcut durum değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır. Bu nedenle, paydaşlara sürdürülebilirliğin bileşenlerinden 3 tanesi üzerine genel bir soru yöneltilecek ve Ayder ve çevresini bu bileşenler çerçevesinde değerlendirmeleri istenecektir. Yönetişim konusu ise işbirliği bölümünde ele alınacaktır.

4. *Turizmin, Ayder ve çevresinin doğasına ve doğal yaşamına olan etkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz?*

5. *Bölgede turizmin çevreye olan etkisinin denetimi nasıl sağlanmaktadır?*

4.ve5. sorularda bölgede faaliyet yürüten turizm işletmelerinin, bölgeye tur düzenleyen firmaların bölge doğasına ve genel olarak çevreye olan etkileri üzerine görüşler alınması hedeflenmiştir. Cevapların atık yönetimi, çevre, gürültü, su kirliliği, vahşi yaşama ve genel olarak ekosisteme olan etki etrafında şekillenmesi beklenmektedir.

6. *Bölgede turizmin sosyal yaşam üzerindeki etkileri sizce nelerdir?*

Turizmin bölgedeki yaşama olan etkileri incelenirken sosyal yapı üzerindeki etkilerinin ne şekilde yorumlandığını öngörmek adına bu soruya yer verilmiştir.

7. *Bölgede turizmin kültür üzerine nasıl bir etkisi olduğunu düşünüyorsunuz?*

Turizmin kültür üzerine olan olumlu ve/veya olumsuz etkilerinin görüşler dahilinde ortaya çıkarılması hedeflenmektedir.

8. *Bölgede turizme bağlı ekonomik kalkınma sürecini nasıl değerlendiriyorsunuz?*

Bu soruda turizmin yerel ekonomik kalkınmaya olan etkileri üzerine paydaşların görüşlerine ulaşmak hedeflenmiştir. Cevapların yerel istihdam, yerel ürün tüketimi ve yerel ürünlerin satışı gibi konular çerçevesinde şekillenmesi beklenmektedir.

9. *Turizmin etkileri nasıl denetlenmektedir? Ne şekilde kontrol altında tutulmaktadır ve/veya tutulması planlanmaktadır?*

10. *Turizmin 12 aya yayılması için bölgede ne gibi çalışmalar yürütülmektedir? Bölgenin doğal ve kültürel turizm kaynakları düşünüldüğünde bu girişimleri sürdürülebilir turizm kalkınması dahilinde nasıl değerlendiriyorsunuz?*

İşbirliği: Sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinin etkin devam edebilmesi için ilgili paydaşların sürece dahil olması ve işbirliği halinde olmaları gerekmektedir. Bu nedenle çalışmaya bu bölüm eklenmiş ve paydaşların işbirliğine bakışları ve süreci işbirliği açısından değerlendirmeleri amaçlanmıştır.

11. *Ayder ve çevresindeki sürdürülebilir turizm kalkınması süreci sizce nasıl yürütülmeli? Süreçte işbirliği sizce gerekli mi?*

Paydaşların sürdürülebilir turizm kalkınmasının sağlanmasında işbirliği konusundaki görüşlerini alabilmek için bu soru eklenmiştir.

12. *Bölgede sürdürülebilir turizm planlaması sürecindeki paydaşlar arası işbirliği düzeyini nasıl değerlendiriyorsunuz? Siz kendinizi bu sürecin neresinde görüyorsunuz?*

Paydaş olarak sürece kendilerini adapte etme, dahil olma durumlarını nitelendirme ve süreci benimseme konularını açıklığa kavuşturmak için görüşmeye bu soru eklenmiştir.

13. *Bölgede sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinin etkin yürütülmesi için siz bir paydaş olarak neler yapıyorsunuz?*

Sürece katılımlarını kendilerine yorumlatmak adına bu soru paydaşlara yöneltilen olacaktır.

Gelecekçilik: Sürdürülebilirliğin özelliklerinden biri de gelecekçilik (futuraity) olarak kabul edilmiştir. Bu aşamada bölgedeki turizm kalkınmasının kaynaklarının ve buna bağlı olarak varlığının geleceği ile ilgili sorulara yer verilmiştir.

İlk iki soru paydaşların turizm etkileri üzerine öngörülerini öğrenebilmek adına bu bölüm çalışmaya dahil edilmiştir. Bu amaçla sosyo-kültürel, doğal etkileri ile turizmin geleceği ile

ilgili görüşleri öğrenilmek istenmiştir. Son soru ise turizmin sürdürülebilirliği ile sürdürülebilir kalkınma temelli turizm arasındaki ayırmadan bahsedebilme derecelerini ortaya koymak adına eklenmiş bir sorudur; bu soru ile amaç paydaşların konuya hakimiyetini ve kendi görüşlerince her iki turizmin de varlığı için neler yapılması gerektiğini ortaya koymaktır.

14. *Uzun dönemde Ayder ve çevresinin doğal, kültürel ve sosyal yönlü turizm kaynaklarındaki değişimi nasıl yorumlarsınız?*
15. *Bölgede sürdürülebilir turizm kalkınmasının uzun dönemdeki varlığını nasıl yorumlarsınız?*
16. *Bölgede turizmin sürdürülebilirliğinin ve/veya sürdürülebilir turizm kalkınmasının sağlanabilmesi için sizce neler yapılmalı?*

Eksik – Öneri: Bu aşamada paydaşların sürecin bütün olarak eksiklerinin değerlendirilmesi ve konu ile ilgili önerilerinin neler olduğu paydaşlardan öğrenilmeye çalışılacaktır. Bu aşamanın araştırmaya dahil edilmesinin nedeni, araştırma neticesinde yazılacak önerilere ışık tutması açısından farklı paydaşların eksikler ile görüşlerinin ve önerilerinin alınmasının sağlanmasıdır.

17. *Ayder ve çevresindeki turizm potansiyeli ve uygulamalarını düşündüğünüzde, sizce mevcut durumun eksikleri nelerdir?*
18. *Sürecin bölge doğası, kültürü ve sosyal yapısı göz önünde bulundurulduğunda daha verimli işleyebilmesi için yapılması gerekenler sizce nelerdir?*

Araştırma kapsamında ulaşılmak istenen temel sonuç Ayder’de yürütülen sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinin niteliğidir. Daha iyi sonuç alınabilmesi için sürecin farklı noktalardan değerlendirilmesi hedeflenmiş; bu nedenle sadece planlamacılarla görüşmek yerine tüm paydaşlar araştırmaya dahil edilmiştir.

Görüşme soruları sürdürülebilir kalkınma başlığı altında ele alınan belirtilen sürdürülebilir kalkınma gereklilikleri üzerinden turizmin çevresel, sosyo-kültürel, ekonomik etkilerini belirleme, yönetim derecesinin belirlenmesi, denetleme, süreklilik gibi konular üzerinde şekillenmiştir. Bu sayede hem bölgenin sürdürülebilir turizm kalkınması sürecindeki konumu belirlenecek hem de paydaşların açıklamaları üzerinden konuya hakimiyetleri ortaya çıkarılacaktır. Buna ek olarak kişilerin kavramsal olarak süreci yorumlamaları ve kendilerince eksik yönlerden bahsederek önerilerde bulunmaları istenmiştir. Sorular literatür bölümünde bahsedilen sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir turizm kalkınması ilkeleri doğrultusunda, paydaşlara uygun olarak süreci genel hatlarıyla ele alacak şekilde belirlenmiştir.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : HATIRNAZ, Beyza
E-posta : beyzahatirnaz@gazi.edu.tr

Eğitim Durumu	Derece/Diploma
Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü – Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı (2013-2015)	Yüksek Lisans
Başkent Üniversitesi – İktisadi İdari Bilimler Fakültesi – Turizm İşletmeciliği Bölümü (2005-2010)	Lisans

GAZİ GELECEKTİR..

Handwritten text in cursive script, likely a signature or name, positioned below the seal.

